

İSLAM HUKUKU PENCERESİNDEN FAİZSİZ BANKACILIK

ÖNSÖZ

GİRİŞ

I. AMAÇ, YÖNTEM VE KAYNAKLAR

II. BANKA

A. Banka Kavramı

B. Bankacılığın Tarihî Gelişimi

1. Faizli Bankacılığın Tarihî Gelişimi

a. Banka Ma'bedler

b. Çağdaş Faizli Bankalar

2. Faizsiz Bankacılığın Tarihî Gelişimi

a. Beytü'l-mal

b. Sarraflar ve Cehbezler

c. Toplumsal Amaçlı Kuruluşlar

d. Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudârabe)

e. Çağdaş Faizsiz Bankalar

C. Bankacılık İşlemleri

1- FAİZSİZ BANKACILIKTA SERMAYE TOPLAMA YÖNTEMLERİ

I. ÖZ SERMAYE

II. MEVDUAT

A. Faizli Bankalardaki Mevduat

1. Faizli Bankalardaki Mevduatın Çeşitleri

2. Faizli Bankalardaki Mevduatın Hukukî Durumu

B. Faizsiz Bankalardaki Mevduat

1. Carî Hesaplar

a. Carî Hesapların Tanımı ve Faizsiz Bankacılıktaki Uygulaması

b. Carî Hesapların Fıkıhtaki Yeri

b1. Carî Hesap Akdinin Yeni Bir Akit Olduğu Görüşü

b2. Carî Hesapların Vedîa' Akdi Olduğu Görüşü

b3. Carî Hesapların Karz Akdi Olduğu Görüşü

b4. Carî Hesapların Fıkıhtaki Yeri Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

2. Katılma Hesapları

a. Katılma Hesaplarının Tanımı ve Faizsiz Bankacılıktaki Uygulaması

b. Katılma Hesaplarının Fıkıhtaki Yeri

b1. Katılma Hesapları ile Vadeli Hesapları Aynı Kabul Eden Görüş

b2. Katılma Hesapları İle Vadeli Hesapların Aynı Olduğuna İlişkin Görüşün Değerlendirilmesi

aa. Mudârabede Kazancın Önceden Belirlenebileceği İddiasının Değerlendirilmesi

bb. Faizin Ticarî Krediyi Kapsamadığı İddiasının Değerlendirilmesi

b3. Vadeli Hesaplarla Katılma Hesaplarını Ayıran Görüş

aa. Vadeli Hesaplarla Katılma Hesaplarını Ayıranlara Göre Vadeli Hesapların Fıkıhtaki Yeri

bb. Vadeli Hesaplarla Katılma Hesaplarını Ayıranlara Göre Katılma Hesaplarının Fıkıhtaki Yeri

2- FAİZSİZ BANKACILIKTA SERMAYEYİ İŞLETME YÖNTEMLERİ

I. MURABAHA

A. Murabahanın Tanımı ve Şartları

B. Murabaha Çeşitleri

1. Klasik Murabaha

2. Çağdaş Murabaha

C. Çağdaş Murabahanın Faizsiz Bankacılıktaki Uygulaması

D. Çağdaş Murabahaya Yönelik Tereddütler

1. Murabaha Kârının Faiz Olduğu Görüşü

2. Murabahanın Bey'ul-'îne Olduğu Görüşü

3. Murabaha Sözleşmesinin Hukukî Durumu

4. Murabaha Sözleşmesinde İleri Sürülen Bir Kısım Şartların Fıkıhtaki Yeri

II. ORTAKLIK YÖNTEMİ

A. Ortaklık Yönteminin Faizsiz Bankacılıktaki Uygulaması

1. Sermaye Ortaklığı (Müşâreke)

a. Sermaye Ortaklığının Tanımı

b. Sermaye Ortaklığının Faizsiz Bankacılık Uygulaması

b1. Bankanın Kendisinin Şirketler Kurarak Sermayeyi Değerlendirmesi

b2. Bankanın Başkalarıyla Kurduğu Ortaklıklar Aracılığıyla Sermayeyi Değerlendirmesi

[aa. Sürekli Ortaklık](#)

[bb. Mülkiyetin Devriyle Sona Eren Ortaklık](#)

[c. Sermaye Ortaklığının Banka ve Diğer Ortaklar Açısından Önemi](#)

[2. Emek-Sermaye Ortaklığı \(Mudâra\)be](#)

[a. Emek-Sermaye Ortaklığının Tanımı ve Faizsiz Bankacılık Uygulaması](#)

[b. Emek-Sermaye Ortaklığının Banka ve Diğer Ortaklar Açısından Önemi](#)

[c. Emek-Sermaye Ortaklığı \(Mudâra\)be ve Girişimcilik Sermayesi \(Venture Capital\)](#)

[c1. Girişimcilik Sermayesinin Tanımı, Tarihçesi ve İşleyişi Girişimcilik Sermayesinin Tanımı:](#)

[c2. Girişimcilik Sermayesi ve Mudâra\)be İlişkisi](#)

[B. Ortaklık Yönteminin Fıkıhtaki Yeri](#)

[1. Sermaye Ortaklığının Tanımı ve Şartları](#)

[2. Sermaye Ortaklığının Fıkıhtaki Yeri](#)

[a. Bankanın Sermayeyi Şirketleri Aracılığıyla İşletmesi](#)

[b. Bankanın Sermayeyi Ortaklıklar Yoluyla İşletmesi](#)

[c. Sermayenin Mülkiyetin Devriyle Sona Eren Ortaklık Yöntemiyle İşletilmesi](#)

[3. Emek-Sermaye Ortaklığının \(Mudâra\)be Fıkıhtaki Yeri](#)

[a. Mudâra\)benin Tanımı Dayanağı ve Şartları](#)

[b. İkili Mudâra\)benin Fıkıhtaki Yeri](#)

[c. Çok Ortaklı Mudâra\)benin Fıkıhtaki Yeri](#)

[c1. Havuz Uygulaması ve Fıkıhtaki Yeri](#)

[c2. Çok Ortaklı Mudâra\)benin Süreklilik Özelliği ve Fıkıhtaki Yeri](#)

[c3. Aracı Konumdaki Bankanın Fıkı Durumu](#)

[C. Ortaklık Yönteminin Fıkıhtaki Yeri Hakkında Genel Değerlendirme](#)

[III. KİRALAMA \(İCÂRE\)](#)

[A. Kasa Kiralama \(Emanet Kabulü\)](#)

[1. Kasa Kiralamanın Tanımı ve Bankacılıktaki Uygulaması](#)

[2. Kasa Kiralama Sözleşmesinin Fıkıhtaki Yeri](#)

[B. Finansal Kiralama \(Leasing\)](#)

[1. Finansal Kiralamanın Tanımı](#)

[2. Finansal Kiralamayı Ortaya Çıkaran Sebepler](#)

[3. Finansal Kiralamanın Tarihi Gelişimi](#)

[4. Finansal Kiralamanın Faizsiz Bankacılık Uygulaması](#)

[a. İslam Kalkınma Bankası \(ZKB\)'nin Uygulaması](#)

[b. Ürdün İslâm Bankası \(ÜİB\)'nin Uygulaması](#)

[c. Özel Finans Kurumlarının Uygulaması](#)

[5. Finansal Kiralamanın Fıkıhtaki Yeri](#)

[a. Malın İadesiyle Sona Eren Finansal Kiralama](#)

[b. Mülkiyetin Nakli İle Sona Eren Finansal Kiralama](#)

[b1. Mülkiyetin Hibe İle Nakledildiği Finansal Kiralama](#)

[b2. Mülkiyetin Satım Akdi İle Nakledildiği Finansal Kiralama](#)

[c. Mülkiyetin Nakli İle Sona Eren Finansal Kiralama Hakkında Genel Değerlendirme](#)

[3- FAİZSİZ BANKACILIKTA UYGULANAN BAŞLICA BANKACILIK HİZMETLERİ](#)

[I. TEMİNAT MEKTUBU](#)

[A. Teminat Mektubunun Tanımı ve Çeşitleri](#)

[1. Teminat Mektubunun Tanımı](#)

[2. Teminat Mektubunun Çeşitleri](#)

[a. Konu, Süre ve Yükümlü Olunan Meblağa Göre Teminat Mektupları](#)

[b. Bankadaki Karşılığı Bakımından Teminat Mektupları](#)

[B. Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri](#)

[1. Karşılığını Dikkate Almayanlara Göre Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri](#)

[2. Karşılığını Dikkate Alanlara Göre Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri](#)

[a. Bankada Karşılığı Bulunmayan Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri](#)

[b. Bankada Karşılığı Bulunan Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri](#)

[b1. Karşılığı Tümüyle Bankada Bulunan Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri](#)

[b2. Karşılığında Bir Kısmı Bankada Bulunan Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri](#)

[3. Teminat Mektubu Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi](#)

[C. Teminat Mektubundan Alınan Komisyonunun Hükümü](#)

[1. Teminat Mektubu Komisyonunu Caiz Görmeyenler](#)

[2. Teminat Mektubu Komisyonunu Caiz Görenler](#)

[a. Teminat Mektubu Sözleşmesinin Kefalet Olduğunu Kabul Etmekle Birlikte Komisyonu Caiz Görenler.](#)

- b. Teminat Mektubunu Bedelli Akit Kabul Edip Komisyonu Caiz Görenler.
3. Teminat Mektubu Komisyonu Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

II. AKREDİTİF

A. Akreditifin Tanımı ve Tarafları

1. Akreditifin Tanımı

2. Akreditifin Tarafları

B. Akreditifin Çeşitleri ve İşleyişi

1. Akreditifin Çeşitleri

2. Akreditifin İşleyişi

C. İslâm Hukukçularının Akreditif Hakkındaki Görüşleri

D. Akreditif Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

E. Akreditif Bedelinin Hükümü

III. BANKA KARTI (PLASTİK KART)

A. Banka Kartının Tanımı, Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi

1. Banka Kartının Tanımı

2. Banka Kartının Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi

B. Banka Kartının Çeşitleri

1. Teknik Özellikleri Bakımından Banka Kartı

a. Plastik Kart

b. Akıllı Kart / Smart Kart

c. Sanal Kart

2. Ödeme Aracı Niteliği Bakımından Banka Kartı

a. ATM Kartı / Harcama Kartı / Debit Kart

b. Kredi Kartı, Tanımı ve Çeşitleri

b1. Kredi Kartının Tanımı

b2. Kredi Kartının Çeşitleri

C. Banka Kartı Sistemleri ve İşleyişi

1. İki Taraflı Sistem ve İşleyişi

2. Üç Taraflı Sistem ve İşleyişi

D. Banka Kartının Yararları

1. Banka Kartının Sistemi Organize Eden Kuruma Sağladığı Yararlar

2. Banka Kartının Kartı Çıkaran Bankaya Sağladığı Yararlar

3. Banka Kartının Kart Hâmiline Sağladığı Yararlar

4. Banka Kartının Kartı Kabul Eden Üye İşyerine Sağladığı Yararlar

5. Banka Kartının Kartı Kabul Eden Bankaya Sağladığı Yararlar

E. Banka Kartının Fıkıhtaki Yeri

1. ATM Kartının Fıkıhtaki Yeri

a- Kartın Verilişi, Yenilenmesi ve Kartla Nakit Çekiminin Fıkıhtaki Yeri:

b- ATM Kartıyla Mal ve Hizmet Alımının Fıkıhtaki Yeri:

2. Kredi Kartının Fıkıhtaki Yeri

a. Kredi Kartının Verilişi ve Yenilenme İşlemlerinin Fıkıhtaki Yeri

b. Kredi Kartı ile Mal ve Hizmet Alımının Fıkıhtaki Yeri

b1. Kredi Kartı ile Mal ve Hizmet Alımının Kefalet Olduğu Görüşü

b2. Kredi Kartı ile Mal ve Hizmet Alımının Havale Olduğu Görüşü

b3. Kredi Kartı ile Mal ve Hizmet Alımının Kefalet ve Havale Birleşiminden ibaret Akit Olduğu Görüşü

c. Kredi Kartı ile Nakit Para Çekiminin Fıkıhtaki Yeri

d. Kredi Kartı ile Yapılan Diğer Bankacılık İşlemlerinin Fıkıhtaki Yeri

3. Banka Kartı Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

E. Banka (Kredi) Kartının Hükümü

1. Organizatör Kurum ve Bankanın Aldıkları Komisyonun Hükümü

a- Organizatör Kurumun Bankadan Aldığı Komisyonun Hükümü:

b- Bankanın Kart Hâmilinden Aldığı Komisyonun Hükümü:

b1. Kart Bedeli, Üyelik ve Yenileme Ücretinin Hizmet Bedeli Olduğu Görüşü:

b2. Kart Bedeli, Üyelik ve Yenileme Ücretinin Kefalet Bedeli Olduğu Görüşü:

2. Kartın Bankacılık İşlemlerinde Kullanımı Karşılığında Alınan Bedelin Hükümü

3. Kartın Kullanımından Doğan Alacağın Fazla Tahsilinin Hükümü

4. Üye İşyeri Komisyonunun Hükümü

a. Üye İşyerinden Alınan Komisyonun Hizmet Bedeli Olduğu Görüşü

b. Üye İşyeri Komisyonunun Kefil-Mekfûlun-leh Arasındaki Anlaşmadan Kaynaklanan Fazlalık Olduğu Görüşü

c. Üye İşyeri Komisyonunun Peşin Ödeme Karşılığında Yapılan İndirimden Doğan Fazlalık Olduğu Görüşü

- d. Üye İşyeri Komisyonunun Hâmile Verilen Kredinin Faizi Olduğu Görüşü
- 5. [Banka Kartının Hükümü Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi](#)
- G. [Banka Kartının Faizsiz Bankacılık Uygulaması](#)
- 1. [Banka Kartının Faizsiz Bankacılık Uygulaması](#)
- a. [ATM Kartı Uygulaması](#)
- b. [Kredi Kartı Uygulaması](#)
- 2. [Farklı Kredi Kartı Önerileri](#)
- a. [Resmî Nitelikli ATM Kartı Önerisi](#)
- b. [Taksit Kart Önerisi](#)
- c. [Murabaha Kartı Önerisi](#)
- d. [Murabaha Kartı Önerisine Yönelik Eleştiriler](#)

IV. DİĞER BANKACILIK HİZMETLERİ

- A. [Banka Havalesi](#)
- 1. [Banka Havalesinin Tanımı ve İşleyişi](#)
- 2. [Banka Havalesinin Fıkıhtaki Yeri](#)
- a. [Banka Havalesinin Vekâlet Olduğu Görüşü](#)
- b. [Banka Havalesinin Hukukî Anlamda Havale Olduğu Görüşü](#)
- c. [Banka Havalesini Tarafların Konumuna Göre Ele Alan Görüş](#)
- c1. [Kişinin Alacaklısına Yaptığı Havalenin Fıkıhtaki Yeri;](#)
- [Kişinin Alacaklısı Olmayan Kişiye Yaptığı Havalenin Fıkıhtaki Yeri;](#)
- c2. [Kişinin Kendisine Yaptığı Havalenin Fıkıhtaki Yeri](#)
- d. [Banka Havalesinin Fıkıhtaki Yeri Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi](#)
- B. [Kıymetli Evrak Kabulü](#)
- 1. [Koruma Amacıyla Kıymetli Evrak Kabulü](#)
- 2. [Tahsil Amacıyla Kıymetli Evrak Kabulü ve Fıkıhtaki Yeri](#)
- a. [Kıymetli Evrak Tahsili](#)
- b. [Kıymetli Evrak Tahsilinin Fıkıhtaki Yeri](#)
- 3. [Kırma \(İskonto\) Amacıyla Kıymetli Evrak Kabulü](#)
- a. [Senet Kırma](#)
- b. [Senet Kırmanın Fıkıhtaki Yeri](#)
- b1. [Senet Kırmanın Ahm-Satım Olduğu Görüşü](#)
- b2. [Senet Kırmanın Karz ve Havale Olduğu Görüşü](#)
- b3. [Senet Kırmanın Rehin, Karz ve Vekâlet Olduğu Görüşü](#)
- b4. [Senet Kırmanın Karz, Kefalet ve Vekâlet Olduğu Görüşü](#)
- b5. [Senet Kırma Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi](#)
- 4. [Alım Satım Amacıyla Kıymetli Evrak Kabulü](#)
- C. [Çek Kullandırma](#)
- 1. [Çekin Tanımı ve İşleyişi](#)
- 2. [Çekle Yapılan İşlemlerin Fıkıhtaki Yeri](#)
- a. [Çekle Yapılan İşlemlerin Karz ve Vekâlet Olduğu Görüşü](#)
- b. [Çekle Yapılan İşlemlerin Karz ve Havale Olduğu Görüşü](#)
- 3. [Çek ve Süftece İlişkisi](#)
- D. [Döviz Alım-Satımı \(Kambiyo İşlemleri\)](#)
- 1. [Peşin Döviz Ahm-Satımı](#)
- 2. [Vadeli Döviz Ahm-Satımı](#)
- E. [Diğer Bir Kısım Hizmetler](#)

SONUÇ

KAYNAKÇA

- I. [Kitaplar](#)
- II. [Tezler](#)
- III. [Makaleler](#)
- IV. [Kurum Yayınları](#)
- V. [Yasa ve Yönetmelikler](#)

İSLAM HUKUKU PENCERESİNDEN FAİZSİZ BANKACILIK

Dr. Servet BAYINDIR; 1969 yılında Erzurum / Uzundere / Dik-yar Köyü'nde doğdu. İlkokulu köyünde bitirdikten sonra, İstanbul'a gitti ve Fatih Hırka-i Şerif Kuran Kursu'nda 1982 yılında hıfzını ta-marnladı. 1988'de İstanbul İmam Hatip Lisesi'ni. 1993'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Özel Finans Kurumları'nın İslâm Hukuku Yönünden Değerlendirilmesi" adlı teziyle 1995 yılında Yüksek Lisansını, "Faizsiz Bankacılık İşlemlerinin İslâm Fıkhı'ndaki Yeri" adlı teziyle de 2004 yılında Doktorasını

tamamladı. Azerbaycan ve Ürdün'de birer yıl süreyle bilimsel çalışmalarda bulundu. Aynı zamanda Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde İktisat eğitimi almış olan Servet Bayındır, Türkiye'de Kuveyt Türk Finans Kurumu ve Ürdün'de Ürdün İslâm Bankası başta olmak üzere, çeşitli kurumlarında faizsiz bankacılıkla ilgili işlemleri yerinde izledi. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde İslâm Bankacılığı ile ilgili çeşitli makaleleri yayınlandı. 1995-2001 yılları arasında. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri öğretmenliği yaptı. 2001 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslâm Hukuku Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak vazife yapmakta olan Bayındır, evli ve üç çocuk babası olup Arapça ve İngilizce bilmektedir. [1]

ÖNSÖZ

Evrenin sahibi Yüce Allah, insanoğlunu yer yüzünde belli bir süre yaşayıp kendisine dönmek üzere yarattığını bildirmektedir. Yaşamın olmazsa olmaz şartı, beslenme, barınma ve korunmadır. Bu nedenle insan, çalışıp üretmek zorundadır. Beslenme için gıda, barınma için inşaat, korunma için ise, giyim ve silah sanayiini geliştiren İnsanoğlu, üretimin en önemli unsurlarından sermaye ihtiyacını karşılamak için de bankacılık sektörünü geliştirmiştir.

Faizli bankacılığın ortaya çıkışı yaklaşık sekiz asır {1157}, faizsiz bankacılığın ise, kırk yıl öncesine (1963) dayanır. Faizsiz bankacılığın kısa sürede gelişip yaygınlaşması, bu sistemin dayandığı ilkeler ve başvurulan finansman yöntemlerine dikkatleri çekmiştir. Bu kurumların faizli bankalara alternatif olarak kurulduğu, ilke ve yöntemlerinin İslâm hukukuna dayandığı ileri sürülmektedir. Başta Ortadoğu ve İslâm ülkeleri olmak üzere, dünyanın bir çok ülkesinde uygulanmasına rağmen, faizsiz bankacılık işlemlerinin fikhî yönü henüz zihinlerde berraklık kazanmamıştır. Bu alanda bir çok çalışma yapılmış ise de, özellikle fikhî açıdan konu hâlâ aydınlatılmaya muhtaçtır. Bu ihtiyaç, Türkiye'de daha fazla hissedilmektedir. Faizsiz bankaların kurumlaşma ve yaygınlaşma süreci, diğer ülkelere göre Türkiye'de daha hızlı bir seyir takip etmektedir. Bir çok ülkede henüz bir kanunu ve birliği yok iken Türkiye'de faizsiz bankalar, Bankalar Kanunu kapsamına alınmış ve Özel Finans Kurumları Birliği (FİNANSBİR) adıyla bir çatı altında toplanmıştır. Bu sayede faizsiz bankalar, Türk bankacılık sisteki içerisindeki yerlerini almışlardır. Türkiye'de konunun özellikle fikhî boyutunu ele alan eserlerin yok denecek kadar az olması, gerek bilimsel çevreler gerekse halk arasında, faizsiz bankaların yapmış oldukları işlere kuşkuyla yaklaşılması sonucunu doğurmuştur. Bu alandaki belirsizliğin giderilmesine katkıda bulunma düşüncesiyle böyle bir kitap çalışmasına yapılmasına karar verilmiştir.

Bir doktora çalışmasından ibaret olan bu eserin, bu aşamaya gelmesinde ülkemizin üç değerli üniversitesinin İlahiyat fakültelerinin katkısı vardır. Doktora tahsilime Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakülte-si'nde başladım ve ders dönemini burada geçirdim. Bu dönemdeki katkılarından dolayı Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı'nın değerli hocalarına teşekkür ediyorum. Yatay geçiş sonraî tez dönemini tamamladığım Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı'nın değerli hocalarına ve 2001 yılı başından itibaren Araştırma Görevlisi olarak vazife yaptığım İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin değerli yönetimi ve hocalarına bu süreçte bana gösterdikleri müsamaha ve katkılardan dolayı teşekkür ederim. Tez çalışmalarımı sürdürmek üzere bir yıllık süreyle Ürdün'de bulunduğum sırada, maddî katkıda bulunan İlim Yayıncılık Cemiyeti'nin değerli yöneticilerine; faizsiz bankacılık işlemlerini bizzat yerinde gözleme ve araştırma imkânı sunan Kuveyt Türk Evcak Finans Kurumunun başta Genel Müdürlük olmak üzere Danışma Kurulu Başkanı ve üyelerine ve çalışmalarım sırasında her türlü imkânı sağlayan Süleymaniye Vakfı yöneticilerine teşekkürü borç biliyorum.

Bu çalışmanın taslağının oluşumunda önemli katkıları bulunan Prof. Dr. Hayrettin Karamanla, izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. Mehmet Erdoğan ve Prof. Dr. Cahit Baltacı ve Danışmanım Prof. Dr. Celal Yeniçeri'ye, çalışmalarım süresince gösterdikleri yakın ilgi ve değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tahsil hayatımın başlangıcından bu anına kadar, bana maddî manevî her türlü desteği sağlayan değerli büyüğüm, hocam Prof. Dr. Abdülaziz Bayındır) ;a bu vesile ile minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

02.08.2005 Dr Servet BAYINDIR [2]

GİRİŞ

I. AMAÇ, YÖNTEM VE KAYNAKLAR

İktisat; sınırsız ihtiyaçlarla sınırlı kaynaklar arasında denge kurma yöntemlerini araştıran bilim dalı olarak kabul edilir. Bu sınırlı kaynaklardan biri de sermayedir. Sermaye, tabiat ve emeği daha verimli hale getiren üretilmiş üretim araçlarına denir. Paralı ekonomilerde sermaye, bir değer ölçüsü olan para ile ifade edilir.

İnsanoğlu, zorunlu ihtiyaçlardan beslenme, barınma ve korunma başta olmak üzere tüm ihtiyaçlarını karşılamak için üretmek zorundadır. Üretim ise, özellikle sanayi inkılabından sonra, yüksek miktarda sermaye gerektiren orta ve büyük ölçekli işletmelerde yapılmaktadır. Önceleri pek önemsenmeyen nakdî sermaye unsuru, işletmeler için çözülmesi gereken en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Zira ayakta kalabilmeleri için yeni projeleri hayata geçirmek zorundadırlar. Bu, ya öz sermaye ya da yabancı sermaye ile olur. Bir proje eğer öz sermaye ile hayata geçirilebiliyorsa, sermaye sorunu çözülmüş demektir. Ancak, yüklü miktarda sermayeyi gerektiren projelere öz sermaye ile işlerlik kazandırmak her zaman mümkün olmaz. Bunun için yabancı sermaye gerekir. Yabancı sermaye de ya borç ya da başka yöntemlerle sağlanır. İslâm'da faiz yasaklandığından, borç ancak karz-ı hasen ilkeleri doğrultusunda olur. Karz-ı hasenden uzun vadeli ve yüksek maliyetli yatırımlar için sermaye sağlama yöntemi olarak yararlanılamaz. Çünkü kimse, menfaati olmaksızın, kendi parasıyla başkasının yatırım yapıp kazanç sağlamasına katkıda bulunmayı istemez; bu İnsan fıtratına aykırıdır. Bu nedenle, borç dışında başka yabancı sermaye bulma yöntemlerine başvurulması zorunlu olmuştur. Sermaye taliplileri ile tasarruf sahipleri birbirleriyle doğrudan muhatap olmazlar. Bu işe her iki tarafın da risklerini asgariye indiren, uzman kuruluş niteliğindeki bankalar aracılık eder.

Faizin haram kılınmış olması, müslümanların önemli bir kısmının faizli bankalardan uzak durmaları sonucunu doğurmuştur. Bu durum özellikle İslâm ülkelerinde, İktisadî hayatın en önemli unsurlarından kabul edilen bankacılığın gelişmesini engellemiş, küçük meblağlar halindeki

tasarrufların, yastık altında, ekonominin hizmetinden yoksun bir halde kalması sonucunu doğurmuştur. Kalkınmanın yatırımı, yatırımın yüksek meblağlarda sermayeyi gerektirdiği, sermayenin ise ancak bankalar aracılığıyla bir araya getirebildiği gerçeğini gören bir kısım İslâm düşünürü, faiz dışında başka yöntemlerle sermaye tedâriki işlemini yerine getirecek farklı bir bankacılık düşüncesini gündeme getirmiş, sonuçta çağdaş anlamda ilk faizsiz banka 1963 yılında Mısır'da kurulmuştur. Faizsiz bankacılığın hızla gelişip yaygınlaşması, bütün dünyada faiz dışındaki sermaye tedârik yöntemleriyle ilgilenilmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece bankalar, faizli ve faizsiz olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Faizli bankalar kredi sistemi'ne göre çalışırken, faizsiz bankalar ortaklık sistemi yöntemlerine göre çalışmak üzere kurulmuşlardır. Faizsiz bankalar; İslâm Bankası, İslâm'ı Banka ve Faizsiz Finans Kurumu vb. isimlerle de adlandırılmaktadırlar. Türkiye'de ise bu kurumlar 1983 yılından 2005 yılına kadar Özel Finans Kurumu (ÖFK) olarak adlandırılmışlardır ^[3].

Faizsiz bankaların kuruluş senetleri ve diğer dokümanlarında, İslâm'ın faiz yasağına uyulacağı, sermayeyi toplama ve işletme sürecinde İslâm hukukunun meşru görüp tavsiye ettiği finansal ürünlere başvurulup yasakladığı uygulamalardan da kaçınılacağı yer alır. Bir kısım düşünür, söz konusu beyanları doğru bularak faizsiz sistemi olumlu karşılarken, diğer bir kısım, olayın isim değişikliğinden öte bir yanının olmadığını, bütün bankaların kapitalist düzenin bir parçası niteliğinde çalıştığını ileri sürmektedir. Bu çalışmanın amacı; faizsiz bankacılık işlemlerini ana hatlarıyla tespit ederek, İslâm fikhmdaki durumunu ortaya koymaktır.

Faizsiz bankacılıkla ilgili çok sayıda eser mevcut olmakla birlikte, konunun fikhî yönü henüz tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Cihangir Akın'ın Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, İsmail Ozsoy'un Türkiye'de özel Finans Kurumları ve İslâm Bankacılığı, Süleyman Karagülle'nin Alternatif Faizsiz Banka Sistemleri ve Kredileşme, Mustafa Uçar'ın Türkiye'de-Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri, Mehmet Battal'ın Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukukî Yönden Özel Finans Kurumları, Ahmed en-Neccar ve Mustafa ez-Zerkâ tarafından yazılıp Hayrettin Karaman tarafından tercüme edilen İslâm'a Göre Banka ve Sigorta ve Abdülaziz Bayındır tarafından yazılan Faiz ve Ticaret adlı kitaplar, Türkiye'de bu alandaki başlıca eserlerdir. Ayrıca, çeşitli üniversitelerde Doktora ve Yüksek Lisans seviyesinde birkaç çalışma daha mevcut olup, müellif ve eserlerin isimleri kaynaklarda verilmiştir. Söz konusu çalışmalarda, konu daha çok siyasî, iktisadî ve tarihî yönüyle ele alınmış, Battal konuyu mer'î hukuk, Uçar ise, muhasebe teknikleri açısından incelemiştir. Bu alanda, Ortadoğu ülkeleri ve Batı'da da çeşitli eserler kaleme alınmış olup, bunların isimleri de kaynaklarda verilmiştir. Ancak, bu eserlerde de Türkiye'deki gibi fikhî boyuttan çok, iktisadî ve siyasî yönün öne çıktığı görülmektedir.

Garib el-Cemal, el-Mesârif ve'l-a'mâlü'l-masrafiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye ve'l-kânûn, Muhammed Bakır es-Sadr, el-Benk el-lâribevî fi'l-İslâm, Samî Hamûd, Tatuîru 'l-a'mâlî'masrafiyye bi-mâ yettefikü ve's-şer'ati'l-İslâmiyye ve Abdurrezâk R. C. ,eî-Heytî, el-Mesârifü'l-İslâmiyye beyne'n-nazariyye ve't-tatbîk adlı eserlerinde, daha çok konunun fikhî yönüne ağırlık vermişlerdir. Ancak, iletişimdeki hızlı gelişim ve değişim bankacılığı da etkilediğinden, her gün yeni ve farklı bankacılık ürünleri ortaya çıkmaktadır. Bankaların uyguladıkları bir kısım yöntemler, zaman ve mekâna göre de değişiklik göstermektedir. Söz konusu çalışmalarda konu, belirli bölümleriyle ele alındığı gibi ulaşılan fikhî sonuçlardan bir kısmının bu alandaki deneyim ve bilgi birikimiyle birlikte değiştiği ve aynı konularda farklı görüşlerin ileri sürüldüğü de görülmektedir. Kitabımızda bütün bu durumlar dikkate alınarak faizsiz bankacılık işlemleri bir bütünlük içerisinde ele alınıp nihaî çözümlere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda Kuran başta olmak üzere fıkıh, tefsir, hadis ve tarih kaynaklarından yararlanılmıştır. Bir kısmı yukarıda zikredilen çağdaş eserlere ek olarak, İslâm Konferansı Teşkilatı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi (:Mecm'auMikhi'l-İslâmî) ve Dünya İslâm Birliği (Râbî-ta)'ne bağlı İslâm Fıkıh Kurulu (: el-MecnTaul-fikhi'l-İslâmî), Al-Bara-ka Topluluğu, Kuveyt Finans ve Sudan Faysal İslâm Bankası'nın Hukuk Kurulları'nın Kararlarına başvurulmuştur. İslâm Fıkıh Akademisi ile İslâm Fıkıh Kurulu'nun aynı adla yayımladıkları Məcəletü'l-mecm 'a'l-fikhi'l-İslâmî adlı dergilerde, konuyla ilgili çok sayıda makaleden yararlanılmıştır. Faizsiz bankacılık işlemleri bizzat yerinde takip edilmiş, ilgili kanun, yönetmelik ve tebliğlerle bankaların hesap sahibi ve müşterilerle yaptıkları sözleşmeler incelenmiştir. Türkiye'deki beş Özel Finans Kurumuna ek olarak Ürdün ve Suudî Arabistan'daki benzer kuruluşlar ziyaret edilmiş, faizsiz bankacılık uygulamaları hakkında bilgi ve belgelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Eser; giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Girişte ilk olarak araştırmanın amacı, kapsamı, çalışmada kullanılan yöntem ve yararlanılan kaynaklar verilmiştir. Daha sonra Banka Kavramı başlığı altında, bankanın tanımı, ortaya çıkışı, çeşitleri, bu çeşitlerin üzerine bina edildiği ilkeler, çağdaş bankacılık öncesi aynı işlevi gören mâlî aracı kurumlar, çağdaş bankacılığa geçiş, çağdaş bankacılığın tarihî gelişimi ile mevcut durum hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, bankaların sermaye toplama yöntemleri ele alınmıştır. Faizli bankalardaki mevduatın çeşitleri ve hukuktaki yeri ile faizsiz bankalardaki carî ve katılma hesaplarının fikhî durumu incelenmiş, faizsiz bankaların sermayeyi toplama yöntemleri ve bu süreçteki işlemlerin fikhî boyutu ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, faizsiz bankaların sermayeyi işletirken başvurdukları yöntemler tespit edilmiş, bu yöntemlerden murabaha, mudâ-rabe, müşâreke ve finansal kiraîama'dan her birinin ortaya çıkışı, klasik kaynaklardaki işleniş, çağdaş faizsiz bankacılıktaki uygulama biçimi ve bu uygulamanın fikihteki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, mâlî aracılıktan çok, hizmet boyutu öne çıkan ve bütün bankalarca belli bir ücret veya komisyon karşılığı yapılan bankacılık hizmetleri ele alınmıştır. Bu hizmetlerden teminat mektubu, akreditif, banka kartı ve banka havalesi ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Teminat mektubu ve kredi kartı komisyonunun fikhî hükmü incelenmiş, çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur. Ayrıca çek, senet ve kıymetli evrak kabulü,

döviz alm-satımı ve diğer bir kısım bankacılık hizmetleri, fikihteki yeri açısından değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. ^[4]

II. BANKA

A. Banka Kavramı

Banka, (/ruj."bank") Türkçe'ye İtalyanca "banco"dan geçmiştir. Arapça'sı "el-masrif" ve uel-benk" dir. "el-Masrif şeklindeki kullanımın, altın, gümüş ve diğer nakit paraların kendi aralarında ve diğer para cinsleriyle değişimi anlamındaki "sarf" kelimesinden, "el-benk" in İse, italyanca

aslından geçtiği anlaşılmaktadır. Banco sözlükte; masa, sedir, vezne ve sıra anlamlarına gelir. Rivayete göre, Ortaçağda, İtalya'da masa başlarında, madenî paraların ağırlıklarını tartan, ayarlarına bakan, eskimiş paraları yenileri ile değiştiren, para bozma, emanete kabul etme gibi çeşitli işlerle uğraşan sarraflar bulunurdu. Bu tür işlerin yapıldığı masaya banco, sarraflara banchiero (banker), işyerlerine de banca adı verilir^[5]. Banka deyimi, günlük hayatta çok kullanılmasına rağmen -yaptığı işlemlerin çokluğu ve çeşitliliği nedeniyle- konu ile ilgili eserlerde tam ve kesin bir tarifini bulmak mümkün değildir. Ancak bankayı; sermaye, para ve kredi ile ilgili her türlü işlemi yapan mâlî aracı kurum diye şeklinde tanımlamak mümkündür.

Faizin meşruiyeti üzerindeki tartışmalar, mâlî aracı kurumların kuruluş ve işleyiş felsefesini önemli ölçüde etkilemiştir. Bankaların bir kısmı, ihtiyaç fazlası birikimleri toplama ve yatırıma yönlendirme sürecinde kredi sistemim esas alırken, diğer kısmı ortaklık sistemini esas almak üzere kurulmuştur. Tasarrufların faizli kredi ilişkisi çerçevesinde toplanıp değerlendirildiği sisteme kredi sistemi; ortaklık ilişkisi çerçevesinde toplanıp ticaret veya ortaklıklar yoluyla işletilmesine ise, ortaklık sistemi adı verilir^[6]. Her iki sistem de, ilk çağlardan günümüze tarihin hemen her döneminde mâlî aracı kurumların baş vurduğu sermayeyi değerlendirme yöntemleridir. Günümüzde kredi sistemini faizli bankalar, ortaklık sistemini ise, faizsiz bankalar uygulamaktadır. Bu bölümde kredi ve ortaklık sistemini kendilerine ilke edinen mâlî aracı kurumların ortaya çıkış ve sermayeyi değerlendirme yöntemleri tarihsel süreç içerisinde kısaca ele alınacaktır.^[7]

B. Bankacılığın Tarihi Gelişimi

1. Faizli Bankacılığın Tarihi Gelişimi

a. Banka Ma'bedler

Paranın ticarî hayatta değişim aracı olarak kullanılmasıyla birlikte, parayla ilgili kurumlar da ortaya çıkmaya başladı. İnsanların emanet ve kredi ihtiyaçlarını karşılayacak, paranın dolaşımına arzı, ayarının tespiti, kişiler ve bölgelerarası nakli gibi işlemleri yerine getirecek kurumlara her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Üretim yöntem ve tekniklerinin değişmesiyle yeni kurumlar geliştirme yeteneğine sahip olan insanoğlu, para ile ilgili problemlerin çözümünü için de bankacılık müessesesini geliştirmiştir.

Bankacılık hizmetlerinin ilk çağlarda ma'bedlerin çevresinde din adamları aracılığıyla doğup geliştiği, ilk bankaların ma'bedler, ilk bankacıların da din adamları olduğu ileri sürülür. İnsanlar, ilk çağlardan beri dokunulmazlıkları bulunan ma'bedlere güven duymuşlar, din adamları, toplumda saygın ve sözü geçer insanlar olarak, halkın manevî problemleri yanında iktisadî problemleri ile de ilgilenmişlerdir. Servetlerini, çalınma ve kaybolma tehlikesine karşı koruma ihtiyacında olanlar, ma'bedlerin dokunulmazlığına, din adamlarının dürüstlüklerine güvenerek onları buralara

emanet bırakmışlar^[8]. Emanetlerin bir kısmı, tanrı adına sadaka yahut adak olarak ma'bedlere bağışlanırken, din adamları da. bu mallan ihtiyaç sahiplerine karşılıksız ödünç veriyorlardı. Ma'betlerin yarattığı güven duygusu, insanların diğer mallarını da buralara emanet bırakmalarına yol açtı. Ma'bedler, bu mallar üzerinde tasarrufa yetkili kılınıyor fakat kaybindan da sorumlu tutuluyordu. Herkesin bir anda gelip emanet bıraktığı malı istemediğini gören din adamları, bu malları ihtiyacı olanlara, belli bir faiz karşılığında borç vermeye başladılar. Kredi bir kazanç kapısı haline

gelince, ma'bedlerin yanı sıra bir takım zengin kişiler de bankacılık işleriyle uğraşmaya başladı^[9]. Mezopotamya'da Kızıl tapınak, Eski Yunan'da De~ ios, Parthenon ve Apolion tapınağı banka ma'bedlerin ilk örnekleri kabul edilir. Sümer ve Bâbi'de Egibi ve Murashu aileleri, Eski Yunan'da Trapezitier ve Kollubistier, Roma'da ise Argentâiler özel bankaların ilk örnekleri olarak gösterilirler. M.ö. 1955-1913 yılları arasında Bâbi'de hüküm süren Hammurâbi, bankacılıkla ilgili kuralları tespit eden ilk devlet adamı olarak görülür. Hammurâbi, tanrıların en kudretlisi, güneş tanrısı Shamash'm âdil kararlarını kendisine ilettiğinden bahisle, bunları 2.25 m. yüksekliğinde diroit bir blok üzerine kazıttırdı. Bu kararlar, borç verilmesi ve tahsili ile ilgili hükümleri içermekteydi. Hammurâbi kanunları sibtou adı verilen faizin alınmasına izin veriyordu. Bu faizin oranı buğday, arpa, hurma gibi misli mallarda sermayenin üçte biri (%33), gümüş paranın ikrazında ise beşte biri (%20) olarak tespit edilmişti. Doğal afetler sebebiyle mahsul alınamayan yıllar için, faiz tahsil edilmeyeceği hükme bağlanmıştı. Borç verme işlemi karşılığında köle ve her türlü

menkul mal rehnine, gayri menkul ipotegine ve güvenilir kişilerin kefaletine başvurulacağı kuralı konmuştu^[10].

b. Çağdaş Faizli Bankalar

Bankacılık tarihiyle ilgili eserlerde, çağdaş anlamda bankacılık kurumunun ilk olarak Avrupa'da ortaya çıktığı bildirilmektedir. Ortaçağın sonlarına doğru, Haçlı savaşlarına etkisi ile önce güney Avrupa'da, daha sonra bütün Avrupa'da ticarî faaliyetler yaygınlaşmış ve feodal beylikler arasında artan ticarî ilişkiler, çeşitli ağırlık ve şekildeki değişim araçlarının dolaşıma çıkmasına neden olmuş, sonuçta metalik paraların değerini belirleyen

ve değiştiren bir hizmet sektörü ortaya çıkmış; bu işlemi yapan sarraflara zamanla banker iş yerlerine banka adı verilmiştir^[11]. 17. ve 18. y. yıllarda ticarî senetlerin yaygınlaşması bankacılıkta yeni gelişmelere sebep olmuş, özellikle 18. y. yılda banknotun dolaşımının hızlanması ile

birlikte 19. y. yıl boyunca bankacılık yayılmış, bankaların hacmi büyümüş ve merkezileşme başlamıştır^[12]. Araştırmalara göre, çağdaş bankalara benzer nitelikteki ilk banka İtalya'nın Venedik şehrinde 1157'de kuruldu. Bunu takiben. İtalya'nın Cenova şehrinde 1170 ve İspanya'nın Barcelona şehrinde 1401'de iki banka daha açıldı. Kuruluş amacı ve çalışma sistemi ile çağdaş faizli bankalarla örtüşen ve onlara örneklik teşkil eden ilk

banka ise XVI. asrın son çeyreğinde, 1578 yılında Venedik'te kurulan Banco Della Pizzadi Rialto adlı bankadır^[13]. Daha sonra, 1609'da Amsterdam Bankası, 1694'te İngiltere Bankası, 1800'de Fransa Bankası ve 1875'te Raysbank (Almanya) kurulmuş ve bütün bu bankalar, günümüz

faizli bankacılık sisteminin tarihteki öncüleri kabul edilmişlerdir . Ancak, Abdulaziz ed-Dûrî tarihte ilk bankanın Abbasiler dönemi (750-1258) veziri Ali b. İsa'nın (244-334/859-946) talebi üzerine, iki Yahudi sarraf tarafından kurulduğunu bildirmektedir. 300-304/912-916 yıllarında kurulan bu ilk resmî banka, yaklaşık 12 yıl, -316/928 yılına kadar- faaliyetlerini sürdürmüştür. Bankadan, devlet memurlarının maaşlarının ödenmesi ve iş adamlarına kredi sağlanması şeklinde yararlanılmıştır [15]. Dûrî'nin bu önemli tespiti yanında, cehbezler ve sarrafların İslâm tarihinin ilk yarı resmi bankaları olduğu da söylenebilir.

1517'de hiiâfeti devralmasıyla birlikte, İslâm coğrafyasının önemli bir bölümü hâkimiyeti altına giren Osmanlı'da, Tanzimat'a (1839) kadar bugünkü anlamda bankaya rastlanmamaktadır. Osman h 'da XIX. y- yılın ortalarına kadar Sarraf veya Galata bankerleri olarak adlandırılan, bankacılık faaliyetine benzer işler yapan kişiler var olmuştur. Bunlar, genellikle hazineye borç verme, kambiyo işlemleri yapma, senet kırma, üçüncü kişilerin tasarruflarını değerlendirme, vergileri toplamak ve devlet adamlarının gelirlerini yönetmekle uğraşmışlardır. Ancak, sarraf veya bankerlerin faaliyetleri çağdaş anlamıyla bankacılık olarak nitelendirilmez. Osmanlı'da bankacılığın doğuşu Batılı ülkelere göre farklı nedenlere dayandırılır. Batı'da sanayi inkılabı, dış ticaretteki gelişme ve sömürgecilik sayesinde oluşan sermayenin sanayi kesimine kredi olarak aktarılmasının bankacılığın doğup gelişmesine yol açtığı, Osmanlı'da ise hazinenin borç para talebinin başlıca etken olduğu ileri sürülür [16].

Osmanlı'da ilk banka 1847 yılında Bank-ı Dersaadet adıyla, Banker Th. Baltazzi ve Banker J. Al-leon tarafından kurulmuştur. Ancak söz konusu banka, Osmanlı maliyesinin aldığı 130 milyon kuruşluk kısa vadeli borcu ödeyememesi ve Fransa'da baş gösteren 1848 ihtilâlinin olumsuz etkileri sonucu, 1852 yılında iflas etmiştir. Osmanlı'da 1863'te Bank-i Osmâni-i Şahane, 1872'de Auusturya-Türk Bankası ile İstanbul Bankası kurulmuştur. Bu bankaların sermayesi ya yabancılara ya da yerli gayri müs-limlere aitti. Osmanlı'da yerli sermayeye dayalı ilk banka, 1864 yılında Memleket Sandıkları adıyla kurulmuştur ki bu aynı zamanda TC. Ziraat Bankası'nın çekirdeğini oluşturur. Rumeli ve Çerkez müslü-manlarından oluşan esnaf topluluğunun Adapazarı'nda, 13 Ocak 1913 tarihinde kurdukları Adapazarı İslâm Ticaret Bankası ve Bi-nnci Dünya Savaşı sırasında, 1917 yılında kurulan Osmanlı İtibari Millî Bankası iie Türkiye'de yerli sermayeli bankacılık gelişmeye devam etmiş ve bugünkü seviyesine ulaşmıştır [17].

2. Faizsiz Bankacılığın Tarihi Gelişimi

İslâm'dan önce Arap yarımadasında da faiz yaygındı. Borç zamanında ödenmezse, faiz eklenir vade satılırdı. Bu, günümüzdeki bileşik faiz uygulamasının bir benzeri idi. Kur'an'daki: İy iman edenler! kat kat artırılmış olarak faizi yemeyin [18] ayeti bu uygulamaya işaret etmiş, diğer ayetlerle de faiz tümüyle yasaklanmıştır. İslâm faizi yasaklarken bunun dışındaki İslâm'a aykırı olmayan sermaye tedârik yöntemlerine dokunmamış, hatta onları teşvik etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.), aynı zamanda, bir tacirdi. Medine'de ilk İslâm devleti'nin temellerini atarken Mescidin inşası, nüfus sayımı ve vatandaşlık sözleşmesine ek olarak, yeni bir pazar kurmuş ve halkı burada alış-verişe teşvik etmişti. O dönemde Medine'deki pazarlara müşrikler ve Yahudiler hâkimdi. Beni Kaynuka' bölgesindeki pazarda ise, hâkimiyetin tamamen Yahudilerin elinde olduğu bildirilir [19]. Faizcilik Yahudilerin en fazla faaliyet gösterdikleri alandı. Halbuki kutsal kitapları Tevrat'ta faiz haram kılınmıştı [20]. Onlar kutsal

kitaplarını tahrif edip bu yasağı yay-nızca kendi dindaşları arasında uyguladılar [21]. Yahudilerin bu tutumuna Kur'an 'da şöyle temas edilir: Yasaklandıkları halde faiz almalart ve haksızlıkla insanların mallarını yemeleri yüzünden (Önceleri helâl olan temiz ve İy şeyleri yahudilere haram kıldık) ve içlerinden inkâra sapanlara acıklı bir azap hazırladık [22]. Yahudiler günümüz faizli bankalarının yaptığı gibi, faiz karşılığı kredi ticareti yapıyorlardı. O dönemdeki kredi ticareti ile günümüz bankalarının yaptığı kredi ticareti arasındaki tek farkın, borç verme tekniklerindeki gelişmişlik düzeyidir. [23]

Hz. Ömer'le (13-23/634-643) başlayan fetihler, Emeviler (641-750) ve Abbâsilerle devam etti ve İslâm coğrafyasının sınırları Atlas Okyanusundan Çin Seddi'ne, Hint Okyanusu'ndan Hazar deni-zi'ne kadar genişledi. Bu fetihler sayesinde Avrupa- Ortadoğu- Orta Asya arasındaki ve Kuzey Afrika'daki önemli İktisadî merkez ve oluşumlar, müslümanların eline geçti. Bu bölgeler âdeta bir İslâm ortak pazarı haline geldi. Fethedilen bölgeler arasında Yahudilik, Hıristiyanlık ve Mecusiliğin önemli dinî ve kültürel merkezleri bulunuyordu. Ruhbanların kilise ve tapmaklar da, idarecilerin saraylarda biriktirdikleri önemli miktarda para kıymetli madenler vardı [24]. Kur'an mal yığıp depolama anlayışının temsilcileri

arasında Firavun [25], Karun [26] gibi azgınlara yanında din adamlarını da sayar. İlgili ayet şöyledir: İy iman edenler! Şu bir gerçek ki, Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının bir çoğu, insanların mallarını yerler de yerler ve insanları Allah'ın yolundan çevirirler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele [27]. Bu ayet, her ne kadar Yahudi ve Hıristiyan din adamlarından bahsediyor ise de, tüm din temsilcilerinin dikkati çekilerek din kisvesi altında insanların sömürülmesinin çirkinliğine vurgu yapıldığı şeklinde yorumlanmıştır [28]. Bu ayetle, tarihteki banka ma'bedlere işaret edildiği gibi, günümüzde dinî ağırlıklı teşkilatlanmasıyla öne çıkan finans çevrelerine de dikkat çekilmektedir. Nitekim, günümüzde dünya para piyasalarına yön veren finans çevreleri üzerinde dinî kurum ve kuruluşların etkisi inkâr edilemez bir gerçektir.

Müslümanlar fethettikleri yerlerdeki tapmak ve saraylarda stok edilmiş para ve kıymetli madenleri piyasaya arz ettiler. Böylece Ödeme güçlükleri yüzünden tıkalı olan pazarlar açıldı, her çeşit mala karşı talep başladı, geniş bir saha içerisinde İktisadî canlanma ve gelişme baş gösterdi. Ticarî faaliyetler bir yandan Uzak Batı'ya, Endülüs'e ve Doğu Afrika'ya, bir yandan Rusya ve Baltık kıyısına, bir yandan da Hindistan'a, Çin'e ve Kore'ye uzandı, önemli kara ve deniz yolları ile limanlar müslüman tüccarların hâkimiyeti altına girdi. Bunun sonucunda büyük servetlere sahip bir tüccar sınıfı oluştu. [29] Ticaretle birlikte günümüz bankalarının işlevlerini dönemin şartlarına göre yerine getiren mâli aracı kurumlar da gelişti. Çünkü,

devletin gelir ve giderlerinin takibi, para siyasetinin tayini, farklı yönetimlere ait madenî paraların ayar ve miktarının tespiti gibi işlemleri yerine getirecek kurumlara ihtiyaç doğdu. Ayrıca iş adamlarına sermaye sağlayacak, işlemlerinin hızlı ve güvenli yapılmasına yardımcı olacak kurumlara gerek duyuldu. Tarihte bu ve benzeri hizmetler Beytül-mal, Sarraflar, Cehbezler ve Dostluk ve Yardımlaşma kurumları ile Mudârabe şirketleri tarafından yerine getirilmiştir. [30]

a. Beytül-mal

Beytül-mal, devlete ait her türlü mal varlığı ve gelirlerin toplandığı, harcamaların yapıldığı, hak ve borçlara ehil bağımsız bir kurumdu. Temeli Hz. Peygamber (s.a.) tarafından atılmış, Hz. Ömer (r.) döneminde bağımsız mâli bir kurum haline gelmişti [31]. Beytülmal'ın devletin hazinedarlığı ve gelir ve giderlerinin takibine ek olarak, öne sürülen diğer önemli bir işlevi de kişilere ticarî kredi vermesi idi. Bir bölgedeki Beytül-mal şubesinden borç alan kişi, başka bölgedeki Bey-tül-mal'e bunu Ödeyebiliyordu. Hz. Ömer'in (r.) halifeliği zamanında, Basra valisi Ebû Musa ei-Eş'arî (ö.42/663), Halifenin iki oğlu Abdullah b. Ömer (ö. 73/693) ve Ubeydullah b. Ömer'e (Ö.37/657) Bey-tül-mal'in Basra şubesinden Medine'deki merkez Beytül-mal'e götürülmek üzere bir miktar para vermiş, onlar da bu para ile Irak'tan mal alıp Medine'de satmışlar, Beytül-mal'in parasını ödemek istediklerinde ise, Hz. Ömer (r.) kârın yansını Beytül-mal için alıkoymuş, [32] bu uygulama, Beytül-mal'in ticarî amaçla kredi verdiği şeklinde değerlendirilmiştir [33].

Beytül-mal'in yaptığı bankacılık işlemlerinden bir diğeri de, para nakli ile ilgili işlemlerdi. Beytül-mal şubeleri, buldukları bölgenin vergilerini toplayıp gerekli harcamaları çıktıktan sonra, kalanı nakde çevirerek merkeze ulaştırıyordu. Bu paralar merkeze ya posta ile bizzat ya da havale yoluyla gönderiliyordu. Havalede, bir bölgede alınan borcun karşılığının başka bir bölgede ödenmesi emrini içeren beige-den ibaret olan süftece [34] /poliçe den yararlanılıyordu [35]. Süftece sayesinde devlet, Beytül-mal şubeleri arasında para ve malların naklini daha güvenli bir şekilde gerçekleştirmiş oluyordu [36], Beytül-maldan asker ve memurların maaşlarının ödenmesinde çek (es-Sakk) ten de yararlanılıyordu [37]. Ayrıca bu kurum para basıyor, silik ve yıpranmış paraları topluyordu [38].

b. Sarraflar ve Cehbezler

Altın, gümüş gibi değerli madenleri alıp satmayı, fiyat farkıyla para bozmayı meslek edinenlere sarraf denir. İslâm ülkelerinde çeşitli değer ve türden paralar dolaşımında olduğu için, sarraflar bu paraları birbiriyle değiştirmek, borç para vermek, devlet büyüklerinin gelirini tahsil etmek ve ödemeleri yapmak gibi işlerle uğraşırlardı [39]. Ayrıca sermayesi olup işletme imkânı bulamayan, özellikle yüksek rütbeli devlet memurları ve bilim adamlarının sermayelerini işletiyorlardı.

Abbâsiler döneminde ticaretin genişlemesiyle birlikte, sarrafların rolü de arttı. Bir yandan ticarî zorunluluklar bir yandan da devletin nakit paraya ihtiyacı, bunların banka gibi faaliyet göstermelerine yol açtı ve artık sıradan bir sarraf değil cehbez (e/-cehbez) [40] olarak anılmaya başlandılar. Piyasada bir çeşit bankacılık yapanlara cehbez dendiği gibi, sarraf, muhasip, vergi memuru, hazinedar ve vergi dairesi müdürüne de cehbez adı verilmiştir [41]. Sarraf ve cehbezlerin başka şehirlerde şubeleri veya bağlantılı oldukları kişiler vardı. Ashaptan Zübeyr b. Avvâm (ö. 94/712), dönemin uluslararası düzeyde ithalat ve ihracat yapan ve para naklinde ödeme araçlarından yararlanan birisi idi. Zübeyr'ın (r.) bankası diye anılan [42] kuruluşun merkezi İbn Sa'd'ın rivayetine göre, Medine'de idi. Küfe, Basra ve İskenderiye'de şubeleri vardı [43]. Sarraflar bir çeşit bankacılık hizmeti görüyorlardı; şehirler ve ülke arasında paranın güvenli şekilde naklini sağlıyor, bunun için de süfteceden yararlanıyorlardı. Rivayete göre, Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692) Mekke'de halktan (tüccarlar) gümüş para alıyor, durumu gösterir belgeyi Irak'taki kardeşi Musa'b b. Zübeyre (ö. 71/690) gönderiyordu. Tüccarlar alacaklarını orada tahsil ediyorlardı. Bu işlemin fikhî durumunun Hz. Ali (35/656-40/661) ve Abdullah b. Ab-bas'a (ö. 68/687) sorulduğu onların da bu işlemde bir sakınca görmedikleri rivayet edilir [44].

Süftece uygulaması Müslüman Türkler arasında da yaygındı. Sultan Sancar (512/1119-551/1157) zamanında, Taberistan emîri'nin Bağdat, İsfahan, İyey ve Sivas gibi devrin büyük ticaret merkezlerinde, süfteceleri ile 100.000 ile 200.000 dînar miktarında iş yapan vekillerinin olduğu, Sivas sarrafı Kızıl'ın bir seferde 15.000 dînarlık bir süftece bedelini Ödediği rivayet edilir. Osman Turan, süftece ve çeklerin Müslüman Türklerdeki uygulaması hakkında şu bilgileri vermektedir: "...Havale senetleri (süftece) ve çekler olmasa idi ticarete bu ölçüde bir mübadele imkânsızdı. Gerçekten ödemelerde yüzlerce bâşîş altın veya gümüş kullanılıyordu. Bâliş altın veya gümüş bir sikke olmayıp, bu madenlerin yastık biçimindeki muayyen külçelerine deniliyordu. Bu nedenle Türkler bu külçelere yastuk adını veriyorlardı. Bâliş tâbiri Selçuklular devrinde (429/1038-551/1157) de gümüş külçeler için isim olarak kullanılıyordu. Bir altın bâliş 500 gümüş miskai, bir gümüş bâliş de 75 dînar hesap ediliyordu. Bu zamanda Çin'de ve Uygurlarda Çav adı verilen kâğıt para kullanılıyor ve bir bâliş gümüş yirmi bâliş çav kabul ediliyordu" [45].

Bu işlemler geniş İslâm ülkesinin ticarî mübadelede imkânlarını geliştiriyor, bölgeler arasında para nakli gibi tehlikeli ve masraflı bir işi kolaylaştırıyordu. Cehbezier bir çeşit çek de yazıyorlardı. İbn Hav-kal'ın (ö. 367/977 sonra) Basra, Küfe ve Bağdatlı tüccarların devamlı şekilde Mağrib'e mal götürüp getirdiklerini anlattıktan sonra orada, şahitler huzurunda düzenlenen çekleri gördüğü ve yerli tüccarlardan Muhammed b. Sa'dûn adında birinin, borcu karşılığında 42000 dinarlık çek yazdığını kaydettiği rivayet edilmektedir [46].

Sarraflar ve cehbezier yalnızca tüccarlara hizmet etmiyor aynı zamanda devlete de borç veriyorlardı. Devlet bunun karşılığında bazı bölgelerin

vergilerini toplama hakkını cebzelerle bırakıyordu. İslâm tarihinde ilk kez Muktedir Billâh'm (282-320/895-932) vezîri İb-p'1-Furâfm (296-312/908-24), cebzelerden borç aldığı rivayet edilir. Hazine zor durumda kaldığından giderlerin karşılanması için Yahudi Yûsuf b. Finhas ile Harun fa. İmran'ı her ay 150.000 dirhem vermeleri ve buna karşılık Ahvaz bölgesi gelirlerinin daimî surette, bir teminat olarak kendilerine bırakılması şartıyla cebzeler olarak görevlendirmişti. Zamanla cebzelerlik müessesesi günümüz merkez bankasının Sörevini yapan bir teşkilat haline geldi, [47]. Genelde Yahudi, Rum ve Ermenilerden oluşan sarraflar, Osmanlı'nın siyasî ve iktisadî hayatında da etkili olmuşlardır, [48].

c. Toplumsal Amaçlı Kuruluşlar

Rivayete göre Hz. Ömer döneminde Sus şehri fethedildiğinde (17/639) müslümanlar Danyal Peygamberin kabrini açarlar. Kabirde üzerinde ihtiyaç sahiplerine faizsiz karz verilmesi talebini içeren vasiyetin yer aldığı bir hazine bulunur. Halife Ömer hazinenin Beytül-mâl'a nakledilmesi ve vasiyetin yerine getirilmesini emreder, [49].

Tarihte sosyal nitelikli olup dönemin şartlarına göre banka işlevi gören kuruluşlardan en önemlisi para vakıflarıdır. Bu kurumlar her ne kadar Osmanlı'lar döneminde (1299-1923). Hanefî fakihlerinden imam Züfer'in (Ö. 158/775) para, yiyecek, ölçülen veya tartılan malların vakfının caiz olduğu hususundaki fetvasına dayanılarak kurulmuş ise de [50] Buhârî, paranın vakfedilebileceğine işaretler "'hayvan, silah, ticarî eşya. altın ve gümüş gibi paranın vakfı'na ilişkin' başlık atmıştır,, [51] Bu tür vakıflara izin verilirken vakfın paralarının fıkhîta caiz görülen yöntemlerle çalıştırılıp hem sermaye sıkıntısı çekenlere yardımcı olmak hem de vakfa gelir sağlamak amaçlanmıştır. Paraların işletilme yöntemlerine ilişkin olarak kaynaklarda istiğlâl, istirbâh, murabaha, mudârabe, bidâa, muamele, muâmele-İ şer'iyye ve fâideye verme ifadeleri yer alır. Bu ifadeler vakıf sermayesinin mudârabe, murabaha ve muâmele-i şer'iyye yöntemlerinden biriyle gelir getirecek [istiğlâl, istirbâh, fâide) şekilde yatırıma yönlendirilmesinin hedeflendiğini gösterir [52]. Ancak uygulamada muâmele-i şer'iyye adı altında faizcilik yapıldığına dair ciddi iddialar vardır [53]. Muâmele-i şer'iyye'nin Para vakıfları ve Eytam sandıklar yanında bir takım şahıslar tarafından da faiz amaçlı kullanıldığı ancak

Osmanlı'da sadece resmî nitelikli (şer'î muamele) muâmel-i şer'iyye'ye izin verildiği [54] aykırı davranışların ise, İstanbul'a kasap yazılarak cezalandırıldığı bildirilmektedir. Muamelenin kanuna uygun (şer'î) şekline ilişkin olarak fermanlarda, bu işlemin ancak belirtilen şekillerde yapılacağı (şer'î muamele) ve kâ-dî'nın tescili ile geçerli olacağı, muamele oranlarının ise dönemlere göre değişmekle birlikte, genelde %10-12

oranında olması gerektiğinin hükme bağlandığı bildirilir [55]. Para vakıfları ve muâmel-i şer'iyye ile ilgili dikkat çekici diğer bir nokta ise, her ne kadar vakıf paralarının mudârabe, murabaha, bidâa gibi fıkhî caiz gördüğü yöntemlerle işletileceği öngörülmüş İse de Özcan'ın tespitine göre, Üsküdar bölgesindeki para vakıfları, sermayelerini %90 oranında muâmele-i şer'iyye yöntemiyle değerlendirmişlerdir [56].

Osmanlı'da Para Vakıfları dışında esnafın kurduğu esnaf sandıklar, yetimlerin mallarını şer'î ölçülere göre korumak ve değerlendirmek üzere kurulan eytâm sandıkları, yeniçeriler için kurulan orta sandıklar, belli bir mahalle veya köy için kurulan avarız vakıfları ile 18. y. yılın sonlarında

Hindistan'ın Haydarâbat şehrinde bir İslâmî cemaatin faizsiz kredi vermek üzere kurduğu Yardım Sandığı [57], 1900'lerin başlarında Mısır'da devlet eliyle halkın tasarruflarını toplayıp yatırıma dönüştürmek amacıyla kurulan Posta Tasarruf Sandıkları [58] ve 1940'ta Malezya'da kurulan Faizsiz Tasarruf Sandıkları, [59] İslâm dünyasında çağdaş faizsiz bankalar öncesi toplumsal amaçlı kredi kuruluşlarının diğer örnekleri olarak kabul edilirler.

Sermayenin ortaklık esasına göre işletilmesi geleneği Batı'da da mevcuttur. M. 1118'de Hristiyan hacıların mal ve canını korumak için kurulan Temple mezhebi mensubu Templierler, topladıkları bağışlarla büyük ölçüde servet ve nüfuz sahibi olmuş, Avrupa'da IOOCTden faziya şube açmış, askerî ve ticarî amaçla ihtiyaç sahiplerine faizsiz sermaye desteğinde bulunmuşlardır. Kilisenin serbest bırakılmasıyla (İngiltere ve Almanya'da 1571, Hollanda'da 1658, Fransa'da ise 1789) [60] faizciliğin hızla yaygınlaştığı Batı Avrupa'da, tepki olarak Dostluk cemiyetleri (Friendly societies) ve Vardım cemiyetleri (Be-need societies) kurulmuş ve üyelerinin sermaye ihtiyaçlarını faizsiz karşılama çabasında olmuşlardır [61]. 1462 yılında P. Michel ve Milan tarafından kurulan kredi kuruluşu Monti di Piefa'ların [62], ilk zamanlarda faizsiz kredi verdikleri daha sonra kötü idare ve masrafların ağırlığından dolayı faizli sisteme döndükleri rivayet edilir [63].

d. Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudârabe)

Temeli İslâm öncesine dayanan ve İslâm'da da meşru kabul edilen mudârabe, İslâm tarihinin hemen her döneminde sermayedar ve iş adamlarının baş vurduğu bir ortaklık kurumudur. Tarihte bu kuruma çok sayıda örnek bulmak mümkündür. En önemlisi Hz. Muham-med'in (s.a.) müstakbel eşi Hatice (r.a.) ile kurduğu ortaklıktır. Bu ortaklık çerçevesinde Hz. Muhammed (s.a.), Şam (Busrâ kasabasına), Yemen {Tihâme bölgesindeki Hubeşe panayırına) ve Ürdün {Ceraş kasabasına: iki kez) ticarî seferlere çıktı. Bu seferlerde o (s.a.), muhtemelen tabaklanmış deri, yün ve Mekke civarında üretilen hurma götürüp satıyor karşılığında ise hazır giysiler ve kumaş alıyordu [64]. Hz. Ömer, Hz. Osman (23-35/644-656), Hz. Ali, Abdullah b. Mesud (ö. 32/652), Abdullah b. Ömer, Ubeydullah b. Ömer ve Hz. Aişe (r.a.) gibi bir çok şahabının mudârabe yöntemiyle sermayelerini değerlendirdikleri rivayet edilmektedir. Süfyan es-Seurî (ö.126/743)'nin mu-dârip olarak Yemen'e ticarete çıktığı, Abbasi halifelerinden Mansur döneminde (136-158/753-774) bir mudâribin Çin'e giderek bol kazançla döndüğü rivayet edilir. Yine dikkat çeken bir

uygulama. Kor-dova'yı bir süre idare eden Cevher b. Muhammed'in (Ö. 435/1043) tacirlere hazineden mudârahe yöntemi çerçevesinde sermaye vermesidir. Fâtûmîer (909-1171) ve Eyyûbiler (1174-1524) devrinde de mudârahe akdinin yaygın olarak uygulandığına dair rivayetler mevcuttur [65]. Mudârahe, Osmanlı devrinde bilhassa Galata'da gemi ticâretinde çok yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Şeriyye sicil kayıtlarında, Osmanlı'da mudârahe ortaklığına yönelen kişilerin deniz ticaretiyle uğraşan gemi reisleri başta olmak üzere, vezirler, tacirler, müderrisler ve askerlere kadar geniş bir yelpaze içinde dağıldığı belirtilir [66]. Mudârahe kurumu, ortaklık sistemini çağdaş yöntemlerle uygulayan günümüz faizsiz bankacılığının esasını oluşturur. [67]

e. Çağdaş Faizsiz Bankalar

Geçmiş ilk çağlara kadar uzanan, ortaklığa dayalı malî aracı kurumların günümüze uyarlanan şekli faizsiz bankalardır. Bu bankalar beytü'hmal, sarraflar, vakıflar, özellikle de para vakıfları ve mudârahe ortaklıklar gibi kurumların ayrı birimler halinde gerçekleştirdiği malî aracılık ve diğer bankacılık hizmetlerini tek çatı altında yapmaya çalışmaktadırlar. Çağdaş faizsiz bankacılık düşüncesinin ilk ortaya çıkışı, 1942'lere dayanır [68].

Ortaklığa dayalı İlk faizsiz banka 1963 yılında Mısır'ın Mvt-Gamr kasabasında, kırsal kesimdeki üreticileri aracı ve tefecilerden kurtarmak amacıyla Ahmed en-Naccâr tarafından kurulmuştur. Doktorasını "19. y. yıl Sürecinde Almanya'da Yerel Tasarruf Bankaları" üzerine (1952-1956 yılları arasında) yapan en-Neccar, aynı zamanda bankanın hissedarı ve ilk yöneticilerinden. Alman tasarruf bankalarının özellikle İkinci Dünya savaşı sonrasında Almanya'nın hızla kalkınmasında oynadığı rolden etkilenen en-Neccâr, bu bankacılık sistemini İslâm'ın iktisadî ve kültürel değerleriyle birleştirerek Mısır'da uygulamaya çalışmıştır. Bankanın kuruluş aşamasında Almanya'dan hem sermaye hem de bilimsel destek almıştır. Ancak, en-Neccâr'ın faizsiz bankacılık düşüncesini hayata geçirme çabasında olduğunu anlayan Almanlar desteği yarıda kesmişler. Neccâr'm ifadesine göre banka, dönemin ağır siyasî baskıları sonucu ancak dört yıl ayakta kalabilmiş ve 1967 yılında faaliyetine son vermek zorunda kalmış ancak, kendisinden sonra bir

çok faizsiz bankanın kuruluşuna örneklik etmiştir [69]. Osmanlı'nın kurup geliştirdiği Para vakıflarının 15. y. yılda Batı'ya Monti di Pieta olarak geçmesi ve gelişip evrimleşerek günümüz faizli bankalarına dönüşmesi ile Alman Tasarruf Bankaları'nın İslâm dünyasındaki ortaklığa dayalı malî aracı kurum olarak geçmesi ve gelişip evrimleşerek günümüz faizsiz bankalarına dönüşmesi, küll-türlerarası etkileşim ve gelişim açısından oldukça dikkat çekicidir.

Müslümanların geri kalmışlık kışkıracından kurtulmaları için ilk defa 1960'lı yıllarda Pakistanlı düşünür Muhammed Abdu'l-Mennân tarafından tüm İslâm ülkelerinin katılımıyla uluslararası düzeyde bir İslâmî Banka'nın kurulması fikri ortaya atıldı. Aralık 1973'te Cidde'de yapılan "İslâm Ülkeleri Maliye Bakanları Toplantısı"nda İslâm Kalkınma Bankası (İKB)'nin (: İslâmî Değerler Bankası: IDB) kurulmasına karar verildi ve 20 Ekim 1975'te Türkiye'nin de içinde yer aldığı 29 İslâm ülkesinin katılımıyla uluslararası düzeyde ilk faizsiz banka (İKB) kuruldu. Bunu takiben

faizsiz bankalar bütün dünyada hızla yayılmaya başladı [70]. İslâmî Banka ve Finans Kurumları Birliği'nin verilerine göre, 2004 yılı sonu itibarıyla 38 ayrı ülkede ortaklığa dayalı olarak faaliyet gösteren 280'den fazla malî aracı kurum vardır. Bu kurumların öz sermaye ve mevduatları toplamı

500 milyar doları aşmış olup yaklaşık 180 milyar dolarlık bir sermayeyi yatırıma yönlendirmektedirler [71]. Ayrıca Citi Bank öncülükleri üzere HSBC, Goldman Sachs, Morgan Stanley, Standart Chartered, Banque National de Paris, ABN Ambro, Bank of America, Key Global, Societe Generale, Suud Ulusal Ticaret Bankası, Suud-Hollanda Bankası, Malezya'da Miya Bank [72] ve Filistin'de Kahire-Amman Bank [73] gibi faizli bankalar da faizsiz esaslara göre çalışmak üzere şubeler açmışlardır. Bu şubelerde ise yaklaşık 200 milyar dolarlık bir sermaye faizsiz finansman yöntemleriyle çalıştırılmaktadır [74].

Türkiye'de ise ortaklığa dayalı bankalar Özel Finans Kurumları (ÖFK) adıyla, [75] Bakanlar Kurulunun 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Kararnamesi (BKK)'ne dayanılarak kurulmuşlardır [76]. BKK'nin 1. md. si ÖFK'nın kuruluş, organ, faaliyet ve tasfiyesine ilişkin esasları belirleme yetkisini TC Merkez Bankası (MB)'nin görüşünü almak kaydıyla Başbakanlığa vermiştir. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (HDTM), tebliğin verdiği yetkiye dayanarak ÖFK'nın faaliyete geçmesi için gerekli beyannamenin içeriğinin belirlenmesi hususunda MB'nin yetkili olduğuna dair 25.12.1984 tarihli Resmî Gazete (RG)'de bir tebliğ yayınlamıştır [77]. MB ise söz konusu düzenlemeleri içeren tebliğini 21.03.1984 tarihli RG' de yayınlamıştır [78].

Yaklaşık 16 yıl, yukarıdaki BKK ve tebliğlere göre faaliyetlerini sürdüren ÖFK. 17.12.1999 tarih ve 4491 sy.lı Kanun'la Bankalar Kanunu (BK) kapsamına alınmıştır [79]. 29.05.2001 tarih ve 4672 sy.lı Kanun ile de Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur [80]. ÖFK'nın Türk bankacılık sisteminde gösterdikleri başarı "İslâmî Bankacılığın" lâik sistem de başarılı olacağına bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir [81]. 2004 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de kredi sistemine göre çatışan 51 faizli banka [82], ortaklık sistemine göre malî aracılık yapmaya çalışan beş faizsiz banka vardır.

BDDK verilerine göre ÖFK'nın Ekim 2004 tarihi itibarıyla bankacılık sektörü içerisindeki payları yüzde 2,1 düzeyinde olmuştur. Aynı yıl içerisinde cari ve katılma hesaplarında toplanan sermaye miktarı 5.048 katrilyondur. Bu miktarın 4,2 katrilyonluk bölümü kullanılmıştır. Bu süreçte yüzde 76,4 ile Üretim Desteği Sağlanması (murabaha), yüzde 17,2 ile Finansesi Kiralama, yüzde 3,9 ile de Kâra-zarara Katılma Yöntemi'ne başvurulduğu bildirilmektedir [84].

C. Bankacılık İşlemleri

Bankacılık işlemleri sermaye toplama, sermaye kullandırma ve bankacılık hizmetleri şeklinde üç başlık altında toplanabilir. Sermaye faizli bankacılıkta vadeli ve vadesiz hesaplar, faizsiz bankacılıkta İse carî ve katılma hesapları adıyla toplanır. Toplanan sermaye faizli bankacılıkta kredi yöntemi, faizsiz bankacılıkta İse ortaklık yöntemiyle değerlendirilir. Faizsiz bankalar sermayeyi değerlendirirken mudârabeye, müşâreke, murabaha ve finansal kiralama yöntemine başvururlar. Kaynaklarda selem, İstisna', muzâra'a ve müsâkâtta da bahsedilir ise de, faizsiz bankacılık işlemleri içerisinde kayda değer bir oranı teşkil etmediklerinden, kitapta bu yöntemler üzerinde durulmamıştır. Bankaların gerçekleştirdiği hizmetler ise akreditif açma, teminat mektubu verme, emanet kabulü, banka kartı kullandırma, çek ve sened kabulü, hisse senedi alım-satımı, kambiyo ve çeşitli fatura tahsil işlemlerinden oluşmaktadır. Yukarıdaki sınıflandırmayı dikkate alarak faizsiz bankacılık işlemlerini, sermaye toplama, sermayeyi kullandırma ve belli başlı bankacılık hizmetleri başlığı altında inceleyeceğiz. [85]

1- FAİZSİZ BANKACILIKTA SERMAYE TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Bankaların asıl faaliyetleri, halktan çeşitli adlarla sermaye toplayıp bu sermayeyi piyasaya aktarmak suretiyle malî aracılık yapmaktır. Faizli bankalarla faizsiz bankalar tasarrufları toplama ve değerlendirme yöntemleri bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Bu ayırım hesapların isimlendirilmesinde de görülür. Birikimcilerin hesapları faizli bankalarda vadeli ve vadesiz hesaplar, faizsiz bankalarda ise carî hesaplar ve katılma hesapları şeklinde isimlendirilir. Her iki anlayışa sahip banka da AŞ şeklinde kurulacağından, belli bir miktar, öz sermayeye de sahip olmaları gerekir. Dolayısıyla bankalardaki mevduat biri öz sermaye diğeri de toplanan sermaye olmak üzere iki gruptan oluşur. Bu mevduatın hukukî durumu, hem mer'î hukuk hem de fıkıhta tartışılmaktadır. Bu bölümde söz konusu hesapların mer'î hukuk ve fıkıhtaki durumu ele alınacaktır.

Ancak bu hesapların mer'î hukuktaki yerinin tespiti ayrı bir çalışmayı gerektirdiğinden [86] biz bu konuya-karşılaş-tırmaya imkân vermesi için kısaca temas edeceğiz. Daha sonra meselenin fıkıhtaki durumunu incelemeye çalışacağız. [87]

I. ÖZ SERMAYE

Faizsiz bankalar AŞ şeklinde kurulabilmektedir. Her AŞ gibi on- da belli miktardaki öz sermaye ile kurulmak zorundadır. Bu duru- ÖFK'nın hukukî temelini teşkil eden 83/7506 sayılı BKK, (4672 ve 4491 sayılı Kanun ile değişik) 1999 tarih ve 4389 sayılı BK'nun-da da görmekteyiz. İlk Kararname'ye göre OFK, AŞ şeklinde asgari beş milyar [88], 1999 tarihli BK'na göre ise asgari 20 Trilyon TL [89] Ödenmiş sermaye ile [90] kurulabilir [91].

II. MEVDUAT

Bankalara istenildiğinde yahut belirli bir vade sonunda çekilmek üzere yatırılan paralara mevduat denir [92]. Günümüz bankalarının temel işlevi, ihtiyaç fazlası tasarruflarını doğrudan yatırıma dönüştüremeyen gerçek veya tüzel kişilerin birikimlerini toplayıp, iş yapmak isteyen ancak sermaye bulamayan işletmecilere belli ilkeler çerçevesinde aktarmaktır. Para ekonomisinin hâkim olduğu, ticarî, malî ve sınaî sermayenin biriktiği günümüz toplumlarında, insanlar ellerine geçen parayı derhal harcamazlar, bir kısmını nakit ihtiyacını karşılamak için kısa veya uzun müddet el altında tutmak isterler. Ancak bu paraların, kişilerin bizzat kendileri tarafından saklanması her zaman elverişli olmaz. Bankalarda mevduat olarak tutmak, hem daha güvenli hem de daha faydalıdır. İhtiyaç fazlası paraların bankalara yatırılması para sahiplerini hem bir takım tehlikelerden korur hem de hesaplarının sağlıklı tutulması, ödemelerinin düzenli yapılması, havale, çek, senet tahsili vb. bankacılık işlemlerinden daha düşük ücretle ve öncelikle yararlanmaları imkânını sağlar.

Mevduatın bankalarca biriktirilip değerlendirmesi işlemleri, bir takım hukukî ve iktisadî kurallar çerçevesinde olur. Bu kurallar, bankaların faizli veya faizsiz olmalarına göre değişir. Faizli bankaların faaliyetleri kredi sistemi, faizsiz bankalarınki ortaklık sistemi üzerine bina edilmiştir. Faizsiz bankalardaki mevduatın çeşitleri ve fıkıhtaki durumuna geçmeden önce, faizli bankalardaki mevduat üzerinde kısaca duracağız. [93]

A. Faizli Bankalardaki Mevduat

1. Faizli Bankalardaki Mevduatın Çeşitleri

Bankalardaki mevduat genel olarak vadeli, vadesiz ve ihbarlı olmak üzere üçe ayrılır.

a- Vadeli Mevduat: Belirli bir süre sonunda geri çekilmek şartıyla açılan, bir günden daha uzun vadeli hesaplardır. Bankalarda 1 aylık, 3 aylık, 6 aylık ve 1 yıllık vadeli mevduat hesabı açılabilir.

b- Vadesiz Mevduat; Belirli bir süre ile bağlı olmaksızın istenildiği zaman geri çekilebilmek üzere bankalara yatırılan paralara denir.

c- İhbarlı Mevduat: İhbar tarihinden belirli bir süre sonra çekilmek kaydıyla bankalara yatırılan paralardır [94].

2. Faizli Bankalardaki Mevduatın Hukukî Durumu

Faizli bankalarda, mevduatın kabulü sürecinde banka ile mudi arasında, şartları önceden banka tarafından belirlenen bir sözleşme yapılmaktadır. Bu sözleşme, müdinin pazarlık şansı olmadığı için itihakî akit^[95]lerden kabui edilir^[96]. Banka, yatırılan parayı mülkiyetine geçirerek dilediği gibi kullanır, ödeme vakti geldiğinde vadeli mevduatta mislini ve faizini, vadesiz mevduatta ise mislini iade eder. Mevduat sahipleri paralarını yatırırken, onları ya saklamayı ya değerlendirmeyi ya da her ikisini birden hedefler. Tarafların gayelerini tespit etmek, akdin mahiyetini belirleme açısından önem taşır. Hukukçuların bir kısmı para bankaya yatırılırken yalnızca saklanma amacı güdülyorsa usulsüz vedia^[97], saklanmayla birlikte değerlendirme amacı güdülyorsa, karz hükümlerinin geçerli olacağı görüşündedirler^[98].

B. Faizsiz Bankalardaki Mevduat

Faizsiz bankalar cari hesaplar ve katılma hesapları adıyla mevduat toplarlar. Türkiye'de ÖFK'nın mevduat toplama faaliyeti faizli bankalardaki ile benzerliğe yol açmaması için, fon toplama olarak isimlendirilmiştir^[99].

1. Carî Hesaplar

a. Carî Hesapların Tanımı ve Faizsiz Bankacılıktaki Uygulaması

Faizsiz bankalar kendileriyle ticarî ilişkiye girmek isteyenlere carî hesap açma şartını koşarlar. Gerçek veya tüzel kişiler tarafından açılan, istenildiği zaman tamamen veya kısmen geri çekilme Özelliği taşıyan, karşılığında faiz veya kâr ödenmeyen hesaplara carî hesap adı verilir^[100]. Bu hesaplar faizli bankalardaki vadesiz hesapların bir benzeridir. Hesabın açılışı esnasında müşterinin pazarlık şansı yoktur. Cari hesapların taraflara yükleyeceği sorumluluk ve sağlayacağı yararlar, kanun koyucu ya da banka tarafından belirlenir. Cari hesap sözleşmesi bu yönüyle bir iltihakî akitten ibarettir^[101]. Banka bu hesaptaki paraları kendi mülkiyetine geçirir ve ticarî faaliyetlerinde kullanır. Hesap sahiplerine faiz ya da kâr adı altında herhangi bir para ödemez; hatta bazı durumlarda hizmet bedeli adı altında belli bir ücret alır. Cari hesapta biriken paraların işletilmesi sonucu oluşan kâr veya zarar, kurumun hesabına işlenir. Bu hesaplar sistem gereği faizsiz bankaların teminatı altındadır^[102]. Türkiye'de ise, 4672 sy.lı kanun ile Öze! Finans Kurumları Birliği bünyesinde kurulan Güvence Fonu^[103] kapsamındadır^[104]. Hesap sahipleri carî hesap açmakla paralarını çalınma, kaybolma vb. tehlikelere karşı koruma sıkıntısından kurtularak onları güvenli bir yerde saklama imkânı elde ederler. Bankanın sağlayacağı ticarî çek kullandırma, havale, çek ve senet tahsili gibi hizmetlerden yararlanırlar. Ayrıca ticarî ilişki kurmak istediği kişiler hakkında bankadan bilgi alma imkânına da sahip olurlar^[105].

b. Carî Hesapların Fıkıhtaki Yeri

Müdderîn bankalara yatırdığı paralar Arapça, vedia' {el-vedia'} dan türetilmiş bir kelime olan mevduat {el-mevdûât} şeklinde isimlendirilmektedir. Bu durum -ilk bakışta- banka ile hesap sahipleri arasındaki hukukî ilişkinin vedia' olduğunu akla getirmektedir. Carî hesap uygulaması, İslâm dünyasında on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde, bankacılığın doğuşu ile başladığından, fıkıh kaynaklarımızda konuyla ilgili doğrudan hüküm bulmak zordur. Cari hesapların hukukî durumuyla ilgili görüşlere daha çok çağdaş İslâm hukukçularının çalışmalarında rastlanır. Bu çalışmalarda ise, sözleşmenin içeriği ve tarafların akitten güttükleri gaye dikkate alınarak cari hesapların hukukî mahiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden birincisi, cari hesap akdinin klasik kaynaklarda ismi yer almayan yeni bir akit; ikincisi, vedia; üçüncüsü ise karz olduğu şeklindedir.^[106]

b1. Carî Hesap Akdinin Yeni Bir Akit Olduğu Görüşü

Carî hesap akdi banka ile mudi arasında karşılıklı rızaya dayalı olarak yapılır. Bu akitle her iki taraf da karşılıklı menfaati hedefler. Bu durum carî hesap akdinin yardımlaşma amaçlı bir akit olduğunu gösterir. Yardımlaşmayı amaçlayan her türlü işlem ise İslâm'da teşvik edilmiştir. Yüce Allah, "iyilik ve takva üzere yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmaman" buyurmuştur^[107]. Dolayısıyla, carî hesap akdi fıkıh kaynaklarımızda ismine rastlanmayan yeni ve eskiye göre isimsiz bir akittir. İhtiyaçtan doğmuş ve ticarî Örf haline gelmiştir. Dayandığı ilkeler meşru olduğundan o da meşrudur^[108].

b2. Carî Hesapların Vedia' Akdi Olduğu Görüşü

Bir grup bilim adamına göre ise, banka ile mudi arasındaki carî hesap ilişkisi vedia^[109] akdinden ibarettir. Carî hesaplara karz hükümleri uygulanamaz. Çünkü karz; varlıklı kişinin, Allah'ın rızasını kazanmak için, mislini geri almak üzere fakire bir miktar mislî mal vermesi işlemine

denir. Banka fakir değildir ki, mudi bankaya karz versin. Karzdan elde edilen gelir menfaat sağlayan her karz riba-dır ^[110] hadisi gereğince faizdir. Oysa carî hesaplardan hem banka hem de mudil çeşitli şekillerde yararlanmaktadır. Vedia'da ise asıl maksat, malın korunmasıdır. Mudî parasını bankaya yatırırken Öncelikle onu güvenli bir ortamda muhafazayı amaçlar; bankaya borç vermeyi değil. Banka bazı durumlarda carî hesap sahiplerinden hizmet bedeli dahi alır. Şayet karz olsaydı banka bu bedeli alamazdı. Banka bu parayı kullanarak gelir elde ediyor ise de bu durum vedia'ya zarar vermez. Zira sahibinin izin vermesi durumunda emanetçi, emanet bırakılan maldan dilediği şekilde yararlanabilir. Bu akdin karz kabul edilmesi gerektiğini söyleyenler, bankanın emânete gereken Önemi göstermeyip batması durumunda, hesap sahiplerinin mağdur olacağı gerekçesini İleri sürmektedirler. Zira emanetçi, kusur ve ihmali olmaksızın emanet mala gelecek zararı tazminle sorumlu değildir. Bankanın kusurunun tespiti ise oldukça zordur. Carî hesapların vedia'l kabul edilmesi, hesap sahiplerinin de yararlıdır. Bankanın batması halinde, hesapların tasfiyesi esnasında diğer alacaklılara göre müdîlerin Öncelik hakkı olur ^[111].

b3. Carî Hesapların Karz Akdi Olduğu Görüşü

Çağdaş İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, carî hesap sözleşmesi karzdan (ödünç) ibarettir ^[112], ödünç verenin zengin, ödünç alanın ise fakir olması gerektiği gibi bir kural yoktur. Zengin fakire ödünç verdiği gibi, fakir de zengine ödünç verebilir, ödünç sadece Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla değil başka amaçlarla da verilir. Ahaptan Zübeyr b, Avvam'ın (r.) uygulaması buna Örnektir: Zübeyr paralarını emanet bırakmak isteyenlere: Emanet kabul edemem, borç olarak verirseniz başka. Çünkü ben paranızın zayi olmasından korkarım derdi ^[113]. Böylece o, ödünç bırakılan paraları ticarî faaliyetlerinde işleterek gelir elde ediyor, ödünç verenler ise, paralarının güvenli bir yerde korunmasından yararlanmış oluyorlardı. Zübeyr'in (r.) uygulamasının caiz olmadığı yönünde o döneme ait herhangi bir rivayet yoktur. Keşşâfu'i-kına'da; "Yolculuğa çıkmak üzere olan bir veli, himyesindeki yetime ait mallan güvenilir birine emânet ya da ödünç verme işleminden hangisini tercih etmelidir?" şeklindeki soruya "Yetimin menfaati açısından ödünç vermek daha uygundur. Çünkü emânet mal kusursuz telef olursa tazmini gerekmez. Oysa ödünç öyle değildir: her durumda borçlu onun mislini iade etmekle yükümlüdür" şeklinde verilen cevap, başka maksatlı Ödünçün

kabul edildiğini gösterir ^[114]. Ayrıca bankanın hesap sahiplerine sağladığı yararlar maddî değil bir takım bankacılık hizmetlerinden ibarettir. Hanbelîlerden İbn Kudâme (ö. 620/ 1223) ve İbn Teym'yye (ö. 728/127) "zarar olmaksızın her iki tarafa da yarar sağlayan karzın caiz olduğu" noktasında bildirmişlerdir ^[115].

Çağdaş İslâm iktisatçılarından Münzîr Kahf carî hesap akdini karz kabul eder ancak uygulamaya yönelik bazı eleştirilerde bulunur. Ona göre, bankaların gelir kaynaklarından önerdiği bir kısmı carî hesaplardan oluşmaktadır. Bankalar bu paraları sahiplerine hiçbir artı ödemedi bulunmaksızın diledikleri gibi kullanmaktadır. Bu durum İslâm'ın hak ve adalet ilkeleriyle bağdaşmaz. Bu hesapların hukukî durumu yeniden ele alınarak -faizciliğe kapı açılmamak kaydıyla- her iki tarafın da haklarını ihlâl etmeyecek yeni bir şekle büründürülmesinde yarar vardır. Örneğin; cari hesaplar kendi içerisinde iki gruba ayrılıp bir kısmına katılma hesaplarında olduğu gibi kâr tahakkuk ettirilebilir. Diğer kısmı ise müdîlerin nakit ihtiyaçlarını karşılamak üzere bugünkü haliyle bırakılabilir ^[116].

b4. Carî Hesapların Fıkıhtaki Yeri Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

Carî hesap akdini vedia' kabul etmek tutarlı gözükmemektedir. Çünkü vedia' bir koruma akdidir. Mal sahibi, koruması ve aynen iade etmesi amacıyla malını emanetçiye bırakır. Emanetçinin o maldan yararlanması caiz değildir. Şayet sahibinin İzniyle yararlanırsa bu durumda mala bakılır: Eğer mal tüketilmeden yararlanılan kıyernî bir mal ise, akit ariyete dönüşür. Şayet tüketilen mislî bir mal ise, bu durumda akit karza dönüşür ^[117]. Carî hesap uygulamasında mudi parasını bankaya yatırırken bankanın, onun parasını kullanıp mislini iade edeceğini bilmektedir. Dolayısıyla bunun karz akdi olduğuna dair görüş daha tutarlıdır. Tarafalara yarar sağlayan her ödünçün riba olduğu noktasındaki itiraza gelince, yukarıdaki deliller yeterli ölçüde ikna edici olmakla birlikte, kanaatimizce hem itiraz edenler hem de savunmak için çeşitli deliller İleri sürenler bir noktayı gözden kaçırmaktadırlar. O da, Rum sûresi 39. ayette faizcilik yapanların niyetlerine yönelik işarettir. Ayetin meali şöyledir: İnsanların mallan içerisinde artsın diye faize verdiğiniz mallar Allah katında artmaz... Ayetten anlaşıldığı üzere, faiz başkasının malı içerisinde artsın diye, yani daha fazlasını almak için verilen mallarda geçerlidir. Malını faize verenin amacı bu yolla malını arttırmaktır. Oysa, banka ile carî hesap sahibi arasındaki ilişkide böyle bir durum söz konusu değildir. Mudi' parasını bankaya yatırırken geriye asıl paraya ek başka bir para alma düşüncesi yoktur. Banka da parayı aynı miktarda ve misliyle iade etmek üzere teslim almaktadır. Dolayısıyla taraflardan biri (banka)'nin amacı parayı korumak, bu esnada ticari faaliyetlerinde kullanarak gelirinden yararlanmak, diğeri (mudi') nin amacı ise, parasını çeşitli tehlikelere karşı koruma külfetinden kurtulmak ve aynı zamanda da bankanın sağladığı bir takım imkânlardan yararlanmaktır. ^[118]

2. Katılma Hesapları

a. Katılma Hesaplarının Tanımı ve Faizsiz Bankacılıktaki Uygulaması

Faizsiz bankalarda "Kâr ve Zarara Katılma Hesabı" akdi çerçevesinde açılan hesaplara "Katılma hesabı" adı verilir ^[119]. Tasarrufunu faizsiz bankaya yatırarak katılma hesabı açtıran kişi, vade sonunda ne miktarda kâr payı alacağını önceden bilemez. Hatta zarara katılma yani ana parasını kısmen veya tamamen kaybetme ihtimali de vardır. Hesap açtırırken kurumun o güne kadar ki başarısına ve daha önce hesap sahiplerine Ödediği

kâr payı miktarına bakarak tahmin yürütebilir.

Banka topladığı parayı vadelerine göre 1 ay, 3 ay, 6 ay, 1 yıl ve daha uzun süreli oimâk üzere gruplara ayırır ve benzer hesaplardan gelen paraların oluşturduğu havuza aktarır; hesap sahibini, yatırdığı paranın miktar ve müddetine göre bu havuzun sonucuna ortak eder. Kurum, havuzdaki paranın tamamını bir bütün kabul edip uygun parçalara ayırarak ayrı ayrı muhasebeleştirir ve çeşitli ticarî faaliyetlere yatırmak suretiyle işletir. Bankanın, bu hesapların işletilmesinden doğan kâr ve zarardan alacağı pay, ilgili ülkenin yönetmelikleri çerçevesinde belirlenir. Türkiye'de faizsiz

bankacılık yapmak üzere kurulan ÖFK'nın kârdan alabileceği oran azamî %20'dir^[120]. Dolayısıyla banka işlettiği para ile kâr etmişse ana parayı ve kârın en az %80'ini havuza iade eder; %20'sini ise kâr olarak kendisi alır. Vade sonu geldiğinde hesap sahibi başlangıçta ortak olduğu oranda havuzdaki paraya ortak olur; kâr edilmişse bu orana göre kâr payını alır. Hesap sahibi her zaman gerçek kâr aiamayabilir; beklentisinin aksine düşük kâr payı ya da zarar ile de karşılaşabilir.^[121]

b. Katılma Hesaplarının Fıkıhtaki Yeri

Katılma hesaplarının fikhî durumu hakkındaki tartışmalar XX. y. yılın başlarına kadar uzanır. Bu dönemde faizsiz bankalar henüz kurulmuş olduğundan, tartışmalar daha çok faizli bankalarla tasarruf sandıklarına {Sanadiku't-tevftir}^[122] yatırılan mevduatın fikhî durumu üzerinde cereyan etmiştir. Banka veya tasarruf sandığı ile hesap sahibi arasındaki hukukî ilişki ve bu yolla elde edilen gelirin mahiyeti, tartışmanın odak noktasını oluşturur. Faizsiz bankaların kurulup ve carî ve katılma hesapları adı altında başlıca iki tür hesapla mevduat toplanmaya başlanması, meselenin somut veriler üzerinde tartışılmasını sağlamıştır. Bankalardaki vadeli mevduatın fikhî durumu hakkındaki görüşler başlıca iki grupta toplanabilir:^[123]

Birincisi, katılma hesapları ile vadeli hesapları aynı mahiyette görenler, İkincisi, bu hesapları birbirinden ayıranlar.

b1. Katılma Hesapları ile Vadeli Hesapları Aynı Kabul Eden Görüş^[124]

Faizsiz bankaların kurulmasından önce konuyla ilgilenenler daha çok bu gruba dahildir. Muhammed Abduh (ö. 1905), Reşid Rızâ (ö. 1935), Mahmud Şeltût (ö. 1963) ve Muhammed Seyyid Tantâvî gibi isimleri bu grupta sayabiliriz.

Muhammed Abduh ve Reşid Rızâ'nın bu konudaki görüşleri şöyledir: Kazancından belli bir miktar pay almak üzere bir kişinin başkasına sermaye vermesi faizcilik sayılmaz. Her ne kadar fakihlerce mu-dârabede konulan kurallara aykırı olarak -az olsun çok olsun- kârdan belli bir miktar şart koşuluyorsa da bu, ocakları söndüren açık, bileşik faiz anlamına gelmez. Çünkü bu uygulamanın hem sermayedara hem de işletmeciye yararı vardır. İslâm'da bir tarafa zarar diğer tarafa menfaat sağlayan riba haram kılınmıştır. Her iki tarafa da yararı olan kredi işlemi ile bir tarafa yarar diğer tarafa zarar getiren kredi işlemi Al-Sah katında aynı hükme tabi tutulmaz.^[125]

Mahmud Şeltût'a göre. Tasarruf Sandığı'ndan elde edilen gelir faiz değildir. Çünkü ne sahibi parasını Sandığa borç olarak vermekte, ne de Sandık onu borç olarak talep etmektedir. Mudi menfaatini düşünerek kendi rızasıyla parasını Sandığa yatırmaktadır. Sandığın bu parayı ticarete kullanarak kâr edeceğini, kasıt olmadıkça zarar ve yok olma ihtimalinin çok uzak olduğunu bilmektedir. Müdinin iki amacı vardır; Birincisi, parasını korumak ve kendisini tasarrufa alıştırmak, ikincisi ise ihtiyaç fazlası sermayesiyle toplumun yardımına koşarak üretimi artırmak, dolayısıyla artan kârla hem Sandık'ta çalışanlara hem de devlete destek olmaktır. Tasarruf sandıkları uygulaması fakih-lerin şirketlerle ilgili kuralları belirledikleri dönemlerde henüz bilinmeyen, çağın iktisadî şartlarının ortaya çıkardığı yeni bir olgudur. Bu tür yeni uygulamalarda aslolan ifsada ve zulme yol açmamasıdır.^[126] Tasarruf Sandığına yatırılan paraların fikhî durumuyla ilgili olarak Abdul-vehhâb Hallâf, Ali el-Hafif, Vefik el-Kassâr ve

Abdurrahman İsa gibi son dönem İslâm hukukçularının da benzer görüşe sahip oldukları rivayet edilmektedir.^[127]

Vadeli hesapların hükmüne ilişkin tartışmalarda en fazla gündeme gelen isim Tantâvî'dir. Gerek kendisi gerekse başkanı olduğu kurulların konuya ilişkin fetvaları daima tartışılmıştır. Önce Tantâvî'nin görüşünü verip daha sonra başkanlığını yaptığı kurulların kararlarını ele alacağız. Tantâvî'ye göre, Mudârabenin sıhhati için fakihlerce ileri sürülen şartlardan biri, kârın, sermayedarla işletmeci arasında yarı yarıya, dörtte bir, üçte bir gibi nisbî olarak paylaşılmasıdır. Taraflardan biri, belirli bir meblağı şart koşarsa mudâraibe fasit olur. Fakat bir kısım çağdaş fakihe göre, karşılıklı rıza ile olması durumunda belli bir miktarın önceden şart koşulması mudârabeyi fasit kılmaz. Hatta ahlâkî yozlaşmanın arttığı günümüzde böyle bir uygulama gereklidir. Tarafların rızasının bulunması durumunda, kâr'ın önceden belirlenmesini yasaklayan şer'î bir nass ve ikna edici bir kıyas yoktur. Dileyen kârı önceden belirleyen, dileyen de önceden belirlemeyen banka ile çalışabilir, dînen hiçbir sakınca olmaz.^[128]

Tantâvî'nin başkanlığını yaptığı kurulların banka mevduatı hakkında çeşitli tarihlerde farklı fetvalar verdikleri görülmektedir.^[129] Bunlardan Mısır Fetva Dairesi'nin 1989 yılındaki kararı şöyledir: Faizin haramlığı konusunda müslümanlar arasında görüş birliği vardır. Fuka-ha faizi mal ile malın değişimi esnasında karşılığı olmayan fazlalık şeklinde tanımlamıştır. Bu tür bir işlemle ortaya çıkan faizin haramlığı konusunda bütün semavî dinlerin ittifakı vardır. Dolayısıyla paranın, zamanı ve miktarı önceden belirlenen faiz karşılığında, bankaya mevduat olarak yatırılması veya aynı

şartlarla borç alınıp verilmesi faizli işlem kabul edilir, önceden belirlenen faiz karşılığı verilen her çeşit borç ise haramdır.^[130] 31 Ekim 2002 tarihinde ise yine Tantâvî'nin başkanlığını yaptığı İslâm Araştırmaları Kurulu, banka faizinin helâl olduğuna ilişkin fetva yayınlamıştır. Toplantıya katılan 14 bilim adamından yalnızca Ezher Üniversitesi Şeriat ve Hukuk Fakültesi'nin eski dekanlarından Abdulfettâh eş-Şeyh ile Muhammed

Ra'fet Osman'ın uzmanlık alanı fikhî olup her ikisi de bu karara muhalefet etmişlerdir.^[131]

b2. Katılma Hesapları İle Vadeli Hesapların Aynı Olduğuna İlişkin Görüşün Değerlendirilmesi

Yukarıdaki görüşlerden ilk bakışta mudârabede ortağın alacağı kâr payının, maktu olarak önceden belirlenip belirlenemeyeceği konusunun tartışıldığı akla gelmektedir. Ancak, görüşlerin açıklanmasına sebep olan sorular ve bu sorulara verilen cevaplar, konunun başka bir maksatla gündeme geldiğini göstermektedir ki o da, tasarruf sandıkları ile faizli bankalara yatırılan mevduattan elde edilen gelirin meşruiyeti meselesidir.

Görüşleri zikredilenler konuyu karın Önceden maktu' olarak belirlendiği mudâraibe ortaklığı çerçevesinde ele almaktadır. Fakihlerden, kârın önceden belirlenemeyeceğine ilişkin ittifakla zikredilen görüşlerin ise içtihadı olduğu, Kitap ve Sünnet'te dayanağının bulunmadığı ileri sürülüyor. Ancak maktu kâr garantisi hemen faizi akla getirdiğinden, bunun neden faiz olmadığını izaha çalışıyorlar. Ticari kredilerde faiz alanın da faiz verenin de yararı olduğundan yola çıkarak, yalnızca tüketim kredisi karşılığında alman faizin haram olduğunu ileri sürüyorlar. Bu görüşler, o dönemin bilginlerinin hem faize hem de fukahanın görüşlerine ilişkin tutumları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Tartışmalar günümüze faizli bankalardaki vadeli mevduatla faizsiz bankalardaki katılma hesaplarının hukukî mahiyeti hakkındaki düşünceleri etkilediği, dolayısıyla her iki hesabın da aslında birbirinin aynısı olduğuna dair iddiaların ileri sürülmesine dayanak teşkil ettiği için ^[132] yukarıdaki görüşleri gerekçeleri ile birlikte incelemekte yarar görüyoruz. ^[133]

aa. Mudârabede Kazancın Önceden Belirlenebileceği İddiasının Değerlendirilmesi

Fakihlerin tümüne göre, diğer ortaklıklarda olduğu gibi mudârabede de kâr payının miktar olarak değil oran olarak Önceden belirlenmesi asıldır. Mudârabeye ilişkin diğer kurallar gibi bu kural da fakih-lerce sonradan icat edilmiş olmayıp, mevcut uygulamanın hukukî çerçeveye oturtulmasından ibarettir.

Tasarruf Sandığında hesap açan mudî ile Sandık arasındaki ilişki, mudâraibe değildir. Çünkü burada mudî' ana paraya ilaveten yıllık garantili net gelir karşılığında parasını devletin bir kurumuna ödünç vermektedir. Sandık topladığı paraları daha çok, faiz karşılığı kredi yoluyla değerlendirmekte; yıl sonunda hesap sahiplerine Önceden vadettiği miktarda geri ödemektedir ^[134]. Ne hesap sahibi ne de kurum, birbirlerini ortak olarak görmekte; zarar tamamen kuruma ait olmaktadır. Kurum ister fazla ister az kâr etsin; isterse hiç kâr etmesin hatta zarar etsin, hesap sahibinin ana parası ve alacağı artı para miktarı her durumda garanti altındadır. Mudârabeye bunca aykırı yönlerine rağmen, meseleyi sadece kâr payının önceden belirlenmesi problemine odaklayan, onun da sağlam delile dayanmadığını ileri sürerek gözardı edilmesinde bir sakınca görmeyen böylece, faizli borçla aynı mahiyette olan hesapları, katılma hesabı şeklinde kabul edip caiz olduğunu savunan görüşleri tutarlı bulmuyoruz. Nitekim Ezher Üniversitesi'nin yayın organı 1366 tarihli Mecetteü'l-Ezher'in Fetva hey'eti, konuya ilişkin bir soruya verdiği cevapta, faizli bankalarla Tasarruf Sandıklarını aynı mahiyette görmüş, bu Sandıklara yatırılan mevduattan alınan %1,5'lük fazlalığın haram olduğu noktasında görüş bildirmiştir ^[135].

bb. Faizin Ticarî Krediyi Kapsamadığı İddiasının Değerlendirilmesi

Yukarıdaki görüşlerin temelinde, faize yaklaşım tarzının etkin olduğu söylenebilir. M. Abduh ve R. Rızâ, her iki tarafa da yarar olduğundan, krediden elde edilen gelirin faiz kabul edilmemesi gerektiğini, çünkü bunun evleri yıkan açık bileşik faiz olmadığını ileri sürüyorlar. Tantâvfnin gerek kendi eseri gerekse başkanı bulunduğu Kuru'un kararında ise, banka ile hesap sahibi arasındaki ilişki vekâlet olarak kabul edilmektedir. Banka müvekkili olan mudî'nin sermayesini vekil sıfatıyla işletmektedir. Dolayısıyla mudî ile banka ve banka ile kredi alan işletmeci arasındaki ilişki, alacaklı-borçlu ilişkisi olmayıp, müvek-kil-vekil ilişkisinden ibarettir. Bu nedenle faizli bankaların vadeii hesaplardaki paralara verdikleri fazlalık faiz değil kârdır.

Yukarıdaki görüşler fıkıhtaki faiz anlayışıyla bağdaşmamaktadır, borçtan elde edilen gelirin faiz olması için, evleri harap eder nitelikte dÇ'k ve bileşik olması, tüketim kredisinden doğması, taraflardan biri-ne yarar diğerine zarar vermesi gibi kayıtlar, Kur'an ve Sünnet'e dayanmamaktadır.

Kur'an'da hiçbir kayıt getirilmeksizin alış verişin helâl ribanın haram olduğu bildirilmektedir ^[136]. Al-i İmrân sûresi 130. ayetteki kat kat ifadesi müfessirlerin çoğunluğuna göre takyidi değil ihbarîdir ^[137]. Yani riba ayetlerinin indiği dönemde faizin ulaştığı seviyeyi gösterir. Yoksa iddia edildiği gibi, ^[138] bu ayetten faizin fahiş yani gayri kanuni olanı haram; makul olanı helâldir anlamı çıkmaz. Ribadan arta kalanı terk edin ^[139];

Eğer teube ederseniz ana malınız sizindir ^[140] mealindeki ayetler, her çeşidiyle faizin haram olduğunu göstermektedir, Ribayı haram kılan ayetlerin indiği dönemde, faizin tüketim kredilerinde cereyan ettiği, dolayısıyla riba ayetlerinin tüketime yönelik ödünç işlemlerinden elde edilen geliri haram kıldığına ilişkin görüşler de dayanaktan yoksundur. Mekke dönemine ait rivayetler bu görüşün aksini göstermektedir. Bilindiği gibi İslâm'ın geldiği dönemde, Mekke büyük bir ticaret merkezi idi. Taşlık ve susuz bir vadede kurulmuş bir yerleşim merkezi olduğundan tarıma elverişli değildi; halkı ticaretle geçiniyordu. Tüccarlar bir yandan Mısır, Habeşistan, Suriye, han ve Hindistan'la, diğer yandan Fırat ve Dicle su yolu aracılığıyla Anadolu yani Bizans'la ticaret yapıyorlardı. Kureyşliler, Bizans imparatorluğu, han Sasanî Devleti,

Habeşistan Krallığı ve Gassanî'er'le bu bölgelere serbestçe giriş imtiyazı veren ticari anlaşmalar imzalamışlardı ^[141]. Hamidullah ve Nablusî Kureyş süresindeki ilâf kavramının bu ticarî paktlardan bahsettiği görüşündedirler. Nablusî daha da ileri giderek, Hz. Peygamber'in (s.a.) dedesi Hâşim'in, çevre ülkelerden Roma, Bizans, han, Habeşistan, Mısır ve Yemen gibi bir çok ülke ile ticaret yollarını güvence altına almak, pazarları açmak, uluslararası ticarete engel olan sınır ve engelleri kaldırmak üzere yapmış olduğu siyasî ve ticarî anlaşmalarla Küreselleşmeyi (Uluslararası ilâfi) ilk başlatan kişi olduğunu ileri sürer ^[142]. Gazze'âe Rumlara mal satarken ölen Hz. Peygamber'in (s.a.) dedesi Hâşim ^[143], amcası Ebu

Tâlib ^[144] ve Ebu Süf-ycın ^[145] gibi kişiler o dönemde bölgelerinde tanınmış iş adamları, tüccarları İdi. Ayrıca Mekke civarında Ukaz, Mina ve Mecenne fuarları kuruluyor bu yolla da Mekke'ye Önemli oranda sermaye akışı oluyordu. Mekke hem transit geçiş yolu hem de bir ticaret merkezi olarak âdeta bir banka şehri, finans merkezi olduğundan, orada kredi işlemi yapan kurumlar ve gelenekler de oluşmuştu. Tüccarlar ve sermayedarlar öncülüğünde sayıları 2500'ü bulan deveden oiuşan büyük kervanlar donatılıyordu. Bedir savaşıma neden olan kervana bir ailenin 30.000, başka bir ailenin de 10.000 dînar mudârabeye sermayesi koyduğu ve kervanın yüzde-yüz kârla döndüğü rivayet edilmektedir ^[146]. Ta-berî,

Ey iman edenler Allah'tan korkun faizden arta kalanı terke-din ^[147] ayetinin nüzul sebebini şöyle anlatır: Bu ayet Tâifin Sakîf kabilesinden Amr oğulları ile Mekke'de ikamet eden Muğîre oğulları hakkında nazil olmuştur. Tâif kuşatması sırasında, Amr oğulları müs-lüman olmalarına rağmen Muğîre oğullarındaki alacaklarının faizini talep etmişlerdi. Muğîre oğulları, İslâm'da haram olduğu gerekçesiyle borçlarının faizini ödemek istemediler. Durum Hz. Peygamber'e iletildi; bunun üzerine yukarıdaki ayet nazil oldu. Rasûlullah (s.a.) bu ayeti dönemin Mekke valisi Attâb b.

Esîd'e (ö. 23/643) göndererek, "Kazî olurlarsa ne âlâ, aksi halde harp ilan et" dedi ^[148].

Taberî'nin anlattığına göre, Utbe'nin kızı Hind ticaret yapmak ve aslını iade etmek üzere Hz. Ömer'e (r.) gelerek Beytü'l-mal'dan borç ister; Ömer (r.) de verir. Hind gider ticaret yapar; Medine'ye döndüğünde durumdan şikâyetçi olur. Hz. Ömer (r.): "Eğer mal benim olsaydı vazgeçerdim, fakat müslümanların malıdır...!" der ^[149]. Hz. Ömer'in (r.) oğulları Abdullah ve Ubeydullah ^[150] ile Zübeyr b. Avvâm (r.)'ın ^[151] aldıkları kredileri

ticarete kullandıkları, Ömer b. Abdü laziz zamanında (99-101/ 717-720) zimmilere üretimde kullanılmak üzere kredi verildiği ^[152]; Endülüs'te

vezir Cehuer b. Muhammed (435/1043) döneminde, iş adamlarına mudârabeye kredisi verildiğine dair rivayetler, ^[153] ticarî amaçlı kredinin o dönemde bilinip uygulandığını gösteren diğer örneklerdir.

Yüce Allah Kur'an'da: Eğer teube edip vazgeçerseniz ana mallarınız sizindir ^[154] buyururken ticarî kredi ile tüketim kredisi arasında bir ayrım yapmayı sadece ribadan vazgeçilmesini, bu esnada da yalnızca ana malın alınıp fazlalığın terk edilmesini emretmiştir. Ribânın cereyan ettiği mallarla ilgili hadiste; bedellerin peşin, misli misline olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Sarf akdinde de bedellerin peşin olması kuralı konmuştur. Riba hadisinde geçen altı malla yapılan faizcilik ve sarfı sadece tüketim kredisine ihtiyacı olan fakirler değil, varlıklı insanlar da yapacağından, bu konudaki sınırlamaların yalnızca tüketime yönelik değil tüm kredi işlemlerini kapsadığı açıktır. Ticaretin bu derece geliştiği, yüksek meblağlarda sermaye gerektiren kervanların donatıldığı, aralarında yaklaşık 100 km. mesafe bulunan iki ayrı şehir olan Taif ve Mekke arasında faizli kredi işleminin yapıldığı, ortaklık esasına dayalı da olsa mudârabenin bir üretim, ticaret kredisi olarak bilinip uygulandığı bir ortamda kredilerin sadece tüketime yönelik olduğu, dolayısıyla Kur'an'da yasaklanan ribanın tüketim kredisinden elde edilen faiz olduğuna ilişkin iddialar tutarlı gözükmemektedir.

Ribânın bir yardımlaşma aracı olduğu, bazı durumlarda her iki tarafa da yarar sağladığı şeklindeki itirazda haklılık payı olabilir. Zira bu işlem sonucunda, sermaye sahibinin sermayesini artırma, girişimcinin sermaye açığını giderme ihtimali vardır. Ancak faiz, üretimin her aşamasında maliyete eklendiği için, zararı yine tüketiciyi yani bütün halkı etkiler. Çünkü faizin geçerli olduğu bir toplumda herkes bir yandan hem faiz alan hem faiz veren hem de tüketendir. Faiz alan gelir elde ettiği için ilk bakışta bu durumdan yararlanmış gözükür; faizi veren şayet tüketici ise zarar görür, yok üretici ve de faaliyetinden kâr etmişse zarar görmez; çünkü onu kendi kasasından vermiş olmayıp, maliyete ekleyerek tüketiciye yani tüm halka ödetmiştir. Bir toplumda herkes kendi ölçüsünde tüketici olduğundan, faizi alan da veren de öteki tüketicilerle birlikte bundan olumsuz etkilenir. Bu durum gelir dağılımındaki adaletin bozulmasına, toplum katmanları arasında huzursuzluğun baş göstermesine, düşmanlıkların artmasına, çatışmaların çoğalmasına böylece iç barışın bozulmasına zemin hazırlar. Oysa Yüce Allah iyilik ve takva üzere yardımlaşmayı emrederken, kötülük ve düşmanlıklarda yardımlaşmayı yasaklamaktadır ^[155].

Dikkati çeken diğer bir nokta da fakihlerin görüşlerine yapılan atıflardır. Mudârabede kâr payının önceden, maktu' olarak belirlenemeyeceği hususunda fakihlerin ittifak ettiği kabul ediliyor ancak, bu görüşlerin aklî ve naklî hiçbir delile dayanmadığı ileri sürülüyor. Oysa fakihler bu kuralı koyarken bir takım gerekçeler zikretmektedirler. Örneğin; mudârabenin bir ortaklık akdi olduğu, önceden taraflardan biri lehine alacağı payın miktarının belirlenmesinin ortaklığı ortadan kaldıracığı gerekçe olarak İleri sürülmüştür ki ^[156] son derece akla yatkındır. Çünkü Yüce Allah,

malların ancak karşılıklı rızaya dayanan ticaret yoluyla yenilmesine izin vermektedir ^[157]. Ticaret denince de ya bir kişinin tek başına ya da birden çok kişinin bir araya gelerek gerçekleştirdiği iktisadî faaliyet akla gelir. Bunun en başta gelen yöntemi de ahm-satımdır. Yüce Allah ahm-satımı

helâl ribayı haram kıldığı-111 bildirerek ^[158] borçtan gelir elde etmekten ibaret olan ribanın, ticaret kapsamında ele alınamayacağını ortaya koymuştur. Ayrıca fakih-lerin mudârabeye ilişkin koydukları kuralın Kitap, Sünnet ve Kıyas'ta bir dayanağı olmadığı iddiasından hareketle, ticarî krediden elde edilen gelirin faiz sayılmayacağına ilişkin görüşün izahı da mümkün değildir. Ayet ve hadisler bütün açıklığıyla ortada iken, fukahânın görüşlerine muhalefetin meşruiyetini âdeta istismar ederek haram olan faize kapı aralamak, büyük bir sorumsuzluk göstergesi olarak kabul edilebilir. Tantâvî ve başkanlığını yaptığı Kurulun, faizli bankaların vadeli hesaplara yatırılan paraları vekâlet kuralları çerçevesinde yatırıma dönüştürdüğü, bankanın hesap sahiplerine verdiği fazlalığın faiz değil kâr payı olduğu görüşüne gelince, faizli bankaların vadeli hesap açan mudîlere verdikleri hesap cüzdanları bu görüşü nakzetmektedir. Zira cüzdanlarda bankanın bu parayı vekil sıfatıyla değil karz olarak kabul ettiği, karşılığında vermeyi taahhüt ettiği fazlalığın ise kâr değil faiz olduğu belirtilir. Ayrıca bu fetvayı veren İslâm Araştırmaları Kurulunun faaliyette bulunduğu ülke olan Mısır'ın Medenî Kanunu'nun 726. md'si, bankalara yatırılan ve mudî tarafından çalıştırılmasına İzin verilen paraların karz kabul edileceğini hükme bağladığı gibi, ^[159] bankacılık hukukuyla ilgili hemen tüm eserlerde bu durum karz olarak kabul edilmektedir ^[160].

b3. Vadeli Hesaplarla Katılma Hesaplarını Ayıran Görüş

Bir grup faizli bankalardaki mevduat hesaplarını mudârebe ortaklığı kabul edip bu paralardan aylık/yıllık belli bir miktar gelir sağlamanın faiz olmayacağını İleri sürerken, başka bir grup da bu işlemin faizcilik olduğunu ileri sürmektedir. İtirazlar önceleri sadece tepki mahiyetinde kalmış, nihayet 1950'lerden itibaren faizli bankalar dışında mudârebe ve müşâreke ortaklığına dayalı faizsiz bankacılık teklifleri sunulmaya başlanmıştır. Bu öneriler 1960'larda meyvesini vermiş ve ilk defa Mısır'da -deneme niteliğinde de olsa- ortaklığa dayalı faizsiz banka kurulmuştur. Böylece Türkiye'nin de kurucuları arasında bulunduğu İslâm Konferansı Örgütüne üye ülkelerin teşvik ve desteğiyle başta İslâm ülkeleri olmak üzere bütün

dünyada bu tür bankacılık anlayışı hızla yaygınlaşmıştır ^[161]. Bu arada faizsiz bankaların uyguladıkları hesap sistemleri, hesapların fikhî durumu daha geniş bir şekilde tartışılmaya başlandı. Faizli bankalardaki vadeli mevduatla faizsiz bankalardaki katılma hesaplarını birbirinden ayıran,

birincisini karz ikincisini ortaklık hükümleri çerçevesinde inceleyenler bu grupta yer alır. ^[162]

aa. Vadeli Hesaplarla Katılma Hesaplarını Ayıranlara Göre Vadeli Hesapların Fıkıhtaki Yeri

Faizli bankaların mudî ve müteşebbislerle olan ilişkisi hukukî açıdan borçlu alacaklı ilişkisinden ibarettir. Tasarruf sahipleri birikimlerini bankaya yatırırken borç verdiklerini, paralarının bankanın teminatı altında olduğunu, vadenin bitiminde, taahhüt edilen faizi alacaklarını bilmekte ve daha çok bu maksatla para yatırmaktadırlar. Aynı şekilde bankalar da mevduatı faiz karşılığı borç alıp daha yüksek oranda faiz geliri elde etmek üzere kredi talep edenlere borç verirler. Böylece üç tarafı da ilgilendiren bir hukukî ilişki ortaya çıkar. Bunlar; banka, mevduat sahipleri ve kredi kullananlardır. Banka ile müdîler arasındaki ilişkide, banka borçlu, müdîler alacaklı; banka ile girişimciler arasındaki ilişkide ise, banka alacaklı girişimciler borçlu konumundadır. Bu durum bankanın yalnızca iktisadî açıdan bir malî aracı rolünde olmayıp aslî bir tarafı oluşturduğunu göstermektedir. Zira müdîlerle girişimciler arasında hiçbir hukukî ilişki meydana gelmemektedir. Her iki tarafta banka ile, alacaklı-borçlu ilişkisi içerisinde iribatlıdır. Banka borçlu sıfatıyla müdîlere vadeli hesapları karşılığında önceden taahhüt ettiği faizi öder; alacaklı sıfatıyla da girişimcilerden daha yüksek oranda faiz alır- Bu uygulama İslâm fikhında yasaktır ^[163].

bb. Vadeli Hesaplarla Katılma Hesaplarını Ayıranlara Göre Katılma Hesaplarının Fıkıhtaki Yeri

Sermaye sahibi katılma hesabına parasını yatırırken paranın miktarı ve kalacağı süre oranında bankanın havuzundaki mevcut paralara ortak olduğunu, ne ana para ne de kârın garantide olmadığını, hatta zararın ihtimal dahilinde olduğunu bilmektedir. Banka da bu paraları ödünç değil ortaklık sermayesi olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla banka ile hesap sahibi arasındaki ilişki karz değil ortaklıktır. Bu ortaklığın fıkıhtaki ismi ise mudârebedir. Vadeli mevduat hesaplarında olduğu gibi burada da üç taraf vardır: Sermaye sahipleri, banka ve girişimciler. Sermaye sahipleri rabbü'l-mal, banka birinci mudârib, girişimciler ise ikinci muddriptir. Banka, havuzda biriken paraları hesap sahiplerinin ortağı ve vekili sıfatıyla bazen doğrudan ticaret yaparak, bazen de dolaylı olarak iş adamlarıyla ortaklıklar kurarak işletir. Banka aynı zamanda, öz sermayesinden ve cari hesaplardan ayırdığı paralardan da mudârebe sermayesine katar. Bu durumda banka rabbü'l-mal, girişimciler de birinci mudârib olur. Böylece banka İki kaynaktan gelir elde eder: Birincisi, mevduat sahiplerinin sermayesini kullandıran malî aracı, ikincisi ise, kendi sermayesini kullandıran ortak olarak. Banka müdîlerin sermayesine tahakkuk eden kârın belli bir kısmını-ki bu oran Türkiye'de %20 dir- yaptığı hizmet karşılığında kendine ayırır, arta kalanı mevduat sahiplerine dağıtılmak üzere ilgili havuza aktarır. Öz sermayeye ve cari hesaplardan kullandırılan kısma tahakkuk eden kârı ise tümüyle kendi hesabına kaydeder.

Katılma hesabı uygulamasında sermaye sahipleri ile girişimciler arasındaki hukukî ilişki, faizli bankalardaki vadeli hesaplarda olduğu gibi kopmamaktadır. Sermaye sahibinin sermayesinin miktar ve vadesi işletmeciyi ilgilendirdiği gibi, işletmecinin sermayeyi kârlı projelerde kullanıp kullanmaması, sermayeye tahakkuk eden kâr veya zararın miktarı banka ile birlikte hesap sahiplerini de ilgilendirmektedir. İşletmecinin sermayeyi değerlendirmekteki yeteneği, güvenilirliği, dürüstlüğü her zaman göz önünde tutulmak zorundadır. Çünkü, kasit ve kusurun ispatlanamadığı durumlarda sermayenin telef olması durumun' da zarar sermaye sahibine ait olacaktır. Banka da malî aracı ve aynı zamanda ortak olarak her tür sonuçtan olumlu veya olumsuz şekli etkileneceğinden, aracılık görevini en iyi şekilde yapmak zorunda"11*

Bunun için de girişimcileri sürekli izleyip yönlendirmelerde bulunur. Sermayenin sermayedar, banka ve girişimciler tarafından işletilmesi ancak yukarıdaki vasıflara sahip bir ilişki içerisinde caiz görülmüştür. Buna da mudârebe ortaklığı adı verilir. Faizsiz bankalar katılma hesapları havuzunda biriken sermayeyi bu çerçevede değerlendirdikleri takdirde fikhî açıdan bir sakıncanın olmadığı ortaya çıkmaktadır ^[164].

2- FAİZSİZ BANKACILIKTA SERMAYEYİ İŞLETME YÖNTEMLERİ

Bankaların temel işlevi, hane halkı ve firmaların ihtiyaç fazlası, ödünç verilebilir birikimlerini toplayıp ekonominin hizmetine sunmaktır. Bunları faizli bankalar ödünç (karz), faizsiz bankalar ortaklık sermayesi şeklinde toplarlar. Karz hükümlerine göre toplanan sermaye, faizli bankalarca kredi sistemi çerçevesinde değerlendirilir. Faizsiz bankacılık düşüncesinde ise toplanan sermayenin alım satım, kiralama ve çeşitli ortaklık yöntemleriyle yatırıma dönüştürülmesi esastır. Faizsiz bankacılık sisteminde sermayeyi değerlendirme yöntemlerinden alım-satımda murabaha, kiralama finansal kiralama (leasing), ortaklık-ta ise mudârebe ve müşâreke öne çıkar. Bu bölümde, zikredilen yöntemlerden her biri mevcut uygulama ve fikhî durumu açısından İncelenmeye çalışılacaktır. ^[165]

I. MURABAHA

Murabaha fıkihta bey' (aJım-satım) başlığı altında işlenir. Bey1, 'b-y-ö" kökünden bir kelime olup sözlükte, "bir şeyi başka bir şeyle değiştirmek, sözleşme yapmak, taahhütte bulunmak, bir şeyi satmak veya satm almak" anlamlarına gelir^[166]. Terim olarak, "farklı iki malın birbiriyle değiştirilmesi" şeklinde tanımlanır^[167].

Bey', satılan şey {mebîf} ve satış bedeli (semen)'ni belirleme yöntemi bakımından değişik isimler alır: Malın para karşılığında satımına bey'-i mutlak, malın mal karşılığında satımına mukâyada {trampa}. paranın para karşılığında satımına sarf, bedelin peşin, malın veresiye olduğu satıma ise, selem adı verilir^[168]. Malın alış fiyatı veya maliyeti dikkate alınmaksızın pazarlık yöntemiyle yapılan satıma müsâveme-li {bey'u'l-müsâverne:

pazarlık usûlü) satım, alış fiyatı veya maliyetin karşı tarafa bildirildiği satıma ise, güvene dayalı satım [bey'u'l-emâne) denir^[169]. Güvene dayalı satım da tevliye (bey VHeuJiye: bir malı alış fiyatı veya maliyetine satmak); vadi'a: {bey'u'l-vadi'a'h: bir malı alış fiyatı veya maliyetinden daha düşük fiyatla satmak) ve murabaha {bey'u'l-murâbaha: bir malı alış fiyatı veya maliyetine belli bir miktar kâr ekleyerek satmak) şeklinde üçe ayrılır^[170].

Faizsiz bankacılık sisteminde sermayeyi doğrudan değerlendirme yöntemlerinin başında murabaha gelir. Murabahanın faizsiz bankacılık işlemleri içerisindeki oranı dünyada yaklaşık %95^[171], Türkiye'de ise %75^[172] düzeyindedir. Bu nedenle murabaha faizsiz bankacılıkla ilgili tartışmalarda en fazla gündeme gelen konulardandır. Bu bölümde murabahanın tanımı, şartları, çeşitleri ve faizsiz bankacılık uygulaması ile bu uygulamanın fıkihtaki yeri üzerinde duracağız.^[173]

A. Murabahanın Tanımı ve Şartları

Murabaha, sözlükte "artma, çoğalma" anlamına gelen "r-b-h" kökünden, "mufâale" kalıbında mastardır^[174]. Terim olarak "satın alınan bir malı, alış fiyatı veya maliyetine belli bir kâr ekleyerek satmak" diye tanımlanır^[175]. Murabahanın geçerli olması için bir takım şartları taşıması gerekir. Bu şartları şunlardır: Satıcının malı alırken ödediği bedel misli mallardan olmalı. Malın alış fiyatı veya maliyeti ile kâr miktarı taraflarca bilinmeli.

Malin sahih bir satım akdiyle elde edilmiş olması^[176]. Satın alınan mal ve ödenen bedel, ribevî {faiz cereyan eden) mallardan olmamalıdır. Çünkü mal ve bedel, her ikisi de faiz cereyan eden mallardan olursa, trampa yapılmış olur. ölçü, tartı ve cins birliği olan mallar ise ancak aynı miktarda ve peşin olarak trampa edilebilirler. Ölçü ve tartıdaki fazlalık faize neden olur. Satıcı, malı vadeli almışsa bu durumu alıcıya bildirmelidir. Çünkü vadeli ahnan mal genelde peşin alından pahalı olur. Bu durum alıcıya bildirilmezse alıcı, peşin alınmış olduğunu düşünebilir. Satıcı bu durumu açıklamamakla alıcıyı yanıltmış olur^[177].

B. Murabaha Çeşitleri

Fıkıh kitaplarında murabaha, satıcı ve alıcı arasında cereyan eden ikili akit şeklinde ele alınır. Faizsiz bankacılıkta ise, siparişi veren müşteri, banka ve satıcı arasında gerçekleşen üçlü bir akitten İbaretir. Bu özelliklerinden dolayı fıkıh kitaplarında işlenen murabahayı klasik (birinci tip) murabaha, faizsiz bankacılıktaki murabahayı ise çağdaş {ikinci tip) murabaha başlığı altında inceleyeceğiz.^[178]

1. Klasik Murabaha

Satıcının, sahih bir akitle aldığı malı, maliyetine belirli bir kâr ekleyerek satmasıyla gerçekleşen murabahadır. Alıcı malın bedelini peşin veya taksitle ödeyebilir. Bu murabaha türünde taraflar, alıcı ve satıcı olmak üzere İki kişiden oluşur. Bu tür bir murabahanın caizliği konusunda ittifak vardır. Kuran'daki: İy iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin^[179] ayeti bu işleme delil olarak gösterilir^[180].

2. Çağdaş Murabaha

Müşterinin bankaya başvurarak, bir malı satın alıp belirli bir kârla kendisine satması talebi üzerine gerçekleşen murabahadır. Bu tür murabaha müşteri, banka ve satıcıdan oluşan üç tarafın gerçekleştirdiği işlemler bütününden ibaretir. Bu murabaha türünün her ne kadar faizsiz bankacılıkla uygulama safhasına geçtiği ileri sürülürse de, düşünce planında İmam Mâlik, İmam Şafî ve İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'ye kadar uzanan bir geçmişi vardır. İmam Mâlik bir pazarlıkta iki akdin hükmünden bahsettiği bölümde: "bir kişinin başka birine: "Şu deveyi peşin al ben de senden vadeli olarak satın alayım' dediğini, adamın bu durumu Abdullah b. Ömer'e (r.) sorduğunu, o'nun da bu uygulamayı hoş görmeyip yasakladığını rivayet etmektedir^[181]. İmam Şafî'nin el-Ümm adlı eserinde ise şu bilgiler yer alır: Bir kimse diğerine bir malı göstererek bunu, veya tanımlayarak şu niteliklere sahip bir malı. veya tercihi kendisine bırakarak dilediğin malı benim için satın al, sana kâr veririm dese, o kimse de bu söze güvenerek o malı peşin veya vadeli olarak satın alsa, bu işlemlerin tümü caizdir. Satın alınan malın, talep edip satın alacağını bildiren kişiye satılmasına gelince, tarafların her ikisi de serbesttir; satın alan dilerse bunu benim için satın al sana kâr veririm diyen müşteriye satar, dilerse satmaz. Söz veren müşteri de dilerse satın alır, dilerse almaz. Fakat biri satar diğeri de alırsa caizdir. Söz verdikleri için kendilerini bu alış verişini tamamlamaya

mecbur görürlerse, böyle bir akit iki nedenden dolayı caiz olmaz. Birincisi: Satıcı henüz mala sahip olmadan satış akdini yapmış olur. ikincisi: Sen şu fiyata satın alsan müşterinin bunu kabul edip Üzerine de şu kadar kâr koyacağı belli değildir; kabul edebilir de, etmeyebilir de. Dolayısıyla aldanma ve anlaşmazlığa düşme tehlikesi söz konusudur"^[182]. İbnü'l-Kayyim ise, murabahanın şu şekide bahsetmektedir: "Bir adam diğerine: Şu evi veya şu malı şu fiyata satın al, şu kadar kâr veririm dese, malı satın alması istenen kişi. satın aldığı taktirde taliplinin satın almaktan vazgeçmesi halinde malı iade edemiye-ceğinden endişe ederse şöyle bir yöntem izler: Malı üç gün veya daha fazla süreli muhayyerlik şartıyla satın alır ve teklif sahibine sunar. Teklif sahibi malı satın alırsa sorun kalmaz; eğer almaz İse muhayyerlik şartıyla satın aldığı ilk satıcıya malı iade eder. Şayet üçüncü kişi de muhayyerlik şartıyla satın almak isterse bu durumda, mal kendisine iade edildiği taktirde geri verebilmesi için. malı sattığı kişiye

koştuğu şarttaki muhayyerlik süresi, ilk satıcıya koştuğu süreden daha az olur"^[183]. Bu bilgiler satın alma emrini içeren murabahanın başka vesilelerle de olsa, klasik dönem fakihlerinin ilgilendiği konulardan olduğunu göstermektedir.

İkinci tip murabaha yönteminin fıkhıta hangi esaslara dayandığı ve hangi şartlarda icra edilirse caiz olacağı konusu, çağdaş fıkıhçılar arasında tartışılmaktadır. Bu bölümde murabahanın faizsiz bankacılık sistemindeki uygulaması ve bu konuda ileri sürülen görüşleri ele alacağız.^[184]

C. Çağdaş Murabahanın Faizsiz Bankacılıktaki Uygulaması

Faizsiz bankacılık sisteminde murabahanın taksitli yöntemi tercih edilmektedir. Türkiye'de bu yönteme üretim desteği sağlanması, Ortadoğu'da ise satın alma emriyle yapılan murabaha^[185] adı verilmektedir. Bu yöntemle hammadde, yarı mamul veya mamul madde, teçhizat, makine ve bina gibi şeylere İhtiyacı olup da peşin alma durumunda olmayan kişi veya işletmeler, söz konusu malın satıcısı, nitelikleri ve fiyatını ön araştırma ile belirleyerek, peşin satın alıp, taksitle kendisine satması talebiyle bankaya baş vururlar. Kurum hem müşterinin durumunu hem de talebin yerine getirilmesinin ticari ve hukukî kurallara uygunluğunu araştırır; sonuç olumlu olduğu taktirde bu işe girebileceğini bildirir. Ardından müşteri ile banka arasında ön anlaşma yapılır. Bu anlaşmada bankanın müşteriye satacağı malın maliyetinin hesaplanmasında dikkate alınacak hususlar, tarafların hak ve yükümlülükleri vb. gerçekleştirilmesi planlanan ticari ilişkinin kuralları yer alır. Ön anlaşma sonrasında talep edilen mal-söz konusu kurumların yayımlarında belirtildiğine göre- kurumun bizzat kendi yetkilisi veya vekili tarafından satıcıdan bedeli peşin ödenmek suretiyle alınıp, kurumun mülkiyetine geçtikten sonra, anlaşılan şartlarla müşteriye satılır^[186]. Kurum ithal ederek satacağı malları -ilgili ülkenin ithalat mevzuatı gereği ki, Türkiye'de bu zorunludur- sigorta ettirir. İç piyasadan alınan malların müşteriye teslimi, genellikle satıcının deposunda yapıldığı, ya da satıcıdan alınıp müşteriye teslimi sürecinde çalınma, kaybolma, hasar görme vb. tehlikelere karşı sigorta ettirildiğinden, mala her hangi bir zarar gelmesi halinde kurumun önemli bir kaybı olmaz. Faizsiz banka bu yöntem sayesinde, kişi veya işletmelere, İhtiyaç duydukları malı üçüncü kişilerden peşin alıp vadeli satmak suretiyle üretim desteği sağlamış olur.^[187]

D. Çağdaş Murabahaya Yönelik Tereddütler

Murabaha, faizsiz bankacılığın gelişmesiyle birlikte kendisinden sıklıkla söz edilen bir konu haline gelmiştir. Özellikle uygulamadan kaynaklanan sorunlar ve çözüm gayretleri, konunun gündemde kalmasını sağlamıştır. Çağdaş murabaha hakkındaki şüpheler ve bu şüphelerin giderilmesi noktasında dikkate alınması tavsiye edilen hususlar aşağıda sunulmuştur.^[188]

1. Murabaha Kârının Faiz Olduğu Görüşü

Faizli bankaların geliri, mudilere ödedikleri faizle, kredi kullananlardan aldıkları faiz arasındaki farktan oluşur. Faizsiz bankaların gelirlerinin önemli bir kısmı ise, düşük fiyatla, peşin satın aldıkları malı, yüksek fiyatla ve vadeli satmak suretiyle elde ettikleri kârdan meydana gelir. Her iki tür bankanın hedefi de kazanç olduğu ve bunu mevduat sahiplerinin paralarını kullanarak sağladıkları için, murabaha yöntemi iie faizli yöntemin aynı olduğuna ilişkin iddialar iieri sürülmüştür^[189]. İki işlem arasında ilk bakışta bir takım benzerlikler var ise de, işlemin Özüne İnildiğinde murabaha ile faizcilik arasında farklılıkların olduğu görülmür. Çünkü murabaha kârı, mal alım-satımından ibaret olan ticaretten, faiz ise, paranın belli bir süre kullandırılmasından ibaret olan kredi işleminden doğmaktadır. Banka önceden, elinde var olan bir mah murabaha ile satabileceği gibi, müşterinin talebi üzerine satın aldığı malı da aynı yöntemle satabilir. Çünkü mal, kullanmak amacıyla satın alınabileceği gibi, satıp kâr etmek amacıyla da satın alınabilir. Bu bir ticarettir; ticarete ise asiolan kârdır. Fıkhıta mal ticareti yaparak kâr etmek helâl, ödünç karşılığında faiz almak ise haram kılınmıştır.^[190]

2. Murabahanın Bey'ul-'İne Olduğu Görüşü

Çağdaş murabaha bir finansman yöntemidir. Herhangi bir mala ihtiyacı olan kişi, nakit parası yoksa bu ihtiyacını banka aracılığıyla gidermek isteyebilir. Banka ile varılan ön anlaşma gereği, banka malı peşin satın alır ve söz konusu kişiye vadeli olarak satar.- Bu kişi malı, İhtiyacını karşılamak üzere değerlendirebileceği gibi, piyasada peşin olarak daha ucuza satmak suretiyle paraya da çevirebilir. Akit, banka ile varılan ön anlaşmaya dayandığı ve vadeli olarak alınan malın, peşin satım imkânına kapı araladığı için bu işlem, fıkhıtaki beyu'l-'İ-ne ile

Üişkilendirilmiş ve caizliği konusunda bir takım şüpheler ileri sürülmüştür.^[191]

Murabahanın meşru kabul edilen uygulaması ancak şu şekilde olur: Banka bir malı peşin satın alıp maliyetine belli bir kâr ekleyerek üçüncü bir

kişiye vadeli olarak satar. Beyu'l-ine ise fakihlerin ç ğunun kabulüne göre "aynı malın, aynı kişi veya İlişkili olduğu başka birine, peşin alınıp vadeli satılması veya vadeli alınıp peşin satılmasıyla gerçekleşir"^[192]. Borç bulmak isteyen kişinin sermayedâr'a 100 altın değerindeki malını aynı fiyata (100 altına) peşin satın, daha sonra aynı malı 120 altına bir yıl vâdeyle satın alması veya 200 altın değerindeki malı bir yıl vadeyle 220 altına satın alıp, daha sonra aynı malı aynı satıcıya, peşin olarak 200 altına satması durumunda olduğu gibi. Her iki işlemde de bir taraf nakit ihtiyacını gidermiş diğer taraf da faizli kredi vermiş olur^[193]. Bu işlemde gerçekte bir alım-satım akdi yoktur; alım-satım görüntüsü altında borç alış verişi sözkonusudur. Akitlerde itibar lafza değii maksadadır. Bu akitte ne satıcı, malın mülkiyetini karşı tarafa aktarmayı ne de alıcı, malın mülkiyetini üzerine geçirmeyi hedeflemektedir. Satıcı rolündeki kişinin amacı, daha fazlasını geri almak üzere karşı tarafa vadeli borç vermek, alıcı rolündeki kişinin hedefi ise, vadeli olarak faizli borç bulmaktır^[194]. Tanımı konusunda değişik yaklaşımlar bulunmasına rağmen^[195], aynı mahn, aynı şahsa dönmesiyle gerçekleşen satım işlemi, İslâm hukukçularının çoğunluğu tarafından caiz görülmemiştir. Abdullah b. Abbas, Hz. Aişe (r.a.), Hasan el-Basrî (ö. 190/806), İbn Şirîn (ö. 110/728), İbrahim en-Nehaî (ö. 96/715), Ebû Hanîfe (ö. 150/767), İmam Mâlik (ö. 179/795), es-Sevrî. Ahmed b. Hanbei (ö. 164/781), İmam Muhammed 189/805) ve Evzaî (ö. 156/773)'ye göre böyle bir akit caiz değil-jmam Şâfi (ö. 204/819), Ebû Yûsuf ve Zahirîlere göre ise caiz-^[196] Mahkî ve Hanbelî mezhebinde hâkim anlayışa göre, mal aynı ahsa geri dönse dahi, araya üçüncü kişinin girdiği fine satışı -ki tever-riuk diye isimlendirilir- caizdir^[197] Zahid el-Kevserî (ö. 1951)'den, İmam Muhammed'in, malın aynı kişiye döndüğü i'neyi gayri sahih; aynı kişiye dönmediği i'neyi ise mekruh gördüğü nakledilmiştir^[198]. Murabaha ile i'ne satışı arasında öz itibariyle önemli farklar vardır. Murabaha da tarafların amacı, ticaret yaparak kâr etmek, i'nede ise alım-saom görüntüsü altında faizli borç alış-verişi yapmaktır. Murabaha da malın ahm-satımı gerçek akde dayanması gerekirken, i'ne satışında yapmacık bir akde dayanmaktadır. Çünkü murabaha ancak malın, satıcının mülkiyetinden bankaya, bankanın mülkiyetinden de üçüncü kişiye fiilen geçmesiyle sahih olur^[199]. Böylece hem imalatçı ve iş adamlarına yardımcı olunmuş hem de ticaretin önemli sonuçlarından kabul edilen malın yer faydası artırılmış olunur^[200].

3. Murabaha Sözleşmesinin Hukukî Durumu

Banka ile müşteri ticari ilişkiye girmeden önce bir ön anlaşma yaparlar. Bu ön anlaşma, gerçekleştirilmesi planlanan ticari işlemin kurallarını, kapsamını ve tarafların birbirlerine karşı sorumluluklarını belirler. Gerek müşteri gerekse banka anlaşmadaki ilkelere uyacaklarını taahhüt ederler. Ardından müşteri bankaya nitefikierini önceden belir-lediği malın siparişini verir. Banka sipariş üzerine talep edilen malı sa-tım alıp maliyetine anlaşılan oranda kâr ekleyerek müşteriye satar.

Böylece banka ile müşteri arasında üç ayrı sözleşme yapılmış olur. Bunlar: Türkiye'de Genel Kredi Sözleşmesi veya Murabaha Sözleşmesi olarak adlandırılan Ön anlaşma, sipariş sözleşmesi ve alım-satım sözleşmesidir.

Murabahanın yukarıda anlatıldığı şekliyle yapılması, birtakım tereddütlere yol açmıştır. Çünkü, henüz ortada mal yok iken hem banka hem de müşteri bir takım yükümlülüklerin altına girmektedirler. Banka üstlendiği sorumluluk gereği malı alıp müşteriye teslim etme, müşteri de bankanın tedârik ettiği malı satın alma zorunda kalmaktadır. Ne banka ne de müşteri -aksi belirtilmedikçe- sözleşmeden cayma hakkına sahiptir. Bu şartları taşıyan bir akit, kişinin mülkiyetinde bulunmayan malın satımına benzetilmiştir. Mülkiyette bulunmayan malın satımı ise fıkıhta yasaktır. İşte banka ile müşteri arasında ticari ilişkiye girilmeden önce bir ön anlaşmanın yapılıp yapılamayacağı, yapıldığı takdirde bu sözleşmenin hukukî niteliği fıkıhçılar arasında tartışma konusu olmuştur.

Faizsiz bankalar birer ticari kurumdur. Tasarrufları ortaklık sermayesi olarak toplayıp ticari faaliyetlerde çalıştırmak ve oluşacak kân paylaşmak üzere kurulmuşlardır. Banka ile ticaret yapmak isteyenlerin hangi yöntemleri takip edecekleri ya bizzat kurumun kendisi ya da bağlı olduğu resmî organlarca belirlenir. Murabahada da böyle bir yöntem takip edilmektedir. Ön anlaşma, başka bir işlem yapılmadıkça tek başına bir hüküm ifade etmez. Yalnızca banka açısından, müşterinin sözleşmede belirtilen miktarda kredisinin bulunduğu ve bu müşteri ile ticari İşlem yapılacağını, müşteri açısından ise, böyle bir ticari ilişkiye girildiği takdirde ön anlaşmada belirtilen şartlara riayet edeceğine dair taahhüt ifade eder. Dolayısıyla ön anlaşma, banka ile müşteri arasında gerçekleştirilen bir şartlı taahhütten ibarettir. Şartlar gerçekleştiğinde tarafların yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekir ki, bunda hukuken bir sakıncanın olmayacağı açıktır.

"Böyle bir anlaşma kabul edildiği takdirde mülkiyette olmayan ma" hn satımı söz konusu olur" şeklindeki endişeye gelince, bu endişeml l kaynağını Hakîm b. Hizam (r.) ve Abdullah b. Amr (ö. 63/682)'dan nakledilen iki rivayet oluşturmaktadır. Hâkim b. Hizâm'dan nakledil13 rivayet şöyledir-.

"Ey Allah'ın elçisi! Adamın biri bana geliyor yanım09 olmayan bir malı kendisine satmamı istiyor. Ben de satıyor, daha s0 ı-a o malı pazardan alıp o kişiye teslim ediyorum. Bunun hükmü nedir? diye sordum. Allah'ın elçisi yanında olmayan bir şeyi satma buyurdu"^[201]. Abdullah b. Amr{r.}'dan nakledilen hadis ise şöyledir: Satım akdiyle birlikte borç vermek, bir satımda iki şart koşmak, riske

katlanmaksızın kâr etmek ve yanında olmayan malı satmak helâl değildir^[202]. Hadislerin sıhhati ile ilgili çeşitli tartışmalar var ise de^[203] Allah'ın elçisinin bu konudaki beyanının nasıl anlaşılması gerektiği veya tarihteki anlaşılma biçimi üzerinde durmak gerekir ki, çağdaş murabaha uygulaması ile söz konusu rivayetler arasındaki ilişki doğru kurula-bilsin. Öncelikle hadisteki [i'nde] kelimesine kısaca temas etmekte yarar görüyoruz. Arap dilinde {ledâ} kişinin yanbaşında bulunan, elinin altındaki varlıklar, (i'nde) İse yanı başında, elinin altında olsun, oima-sın, kişinin mülkiyetinde ve tasarruf yetki ve kudreti altındaki şeyler için kullanılır^[204]. Bu hadislerde (ledâ) değil, (i'nde) kelimesi tercih edilmiştir. Nitekim

hadisin yorumunda (i'nde) kelimesinin bu özelliğinin etkin olduğu görülmektedir^[205]. Her iki hadiste de yer alan "yanında olmayan şeyi satma" ifadesi mutlak değil özel durumlarla ilgili olduğu ileri sürülmüştür. Hattâbî fö. 388/998)'ye göre mülkiyette olmayan şeyin satımının

yasaklanmasından murad, zimmette sabit olma vasfı taşımayan malın satılmasıdır. Yoksa zimmette sabit olabilen standart alların, nitelikleri belirlenmek suretiyle -teslim ve tesellüm imkânı bulunmak kaydıyla- mülkiyette olmasa dahi satımı caizdir. Zira selem de böyie bir akittir ve cevazına hüküm verilmiştir. Bu hüküm ayrıca kaçkın köle, ürküp kaçmış deve örneğinde olduğu gibi, teslimi risk taşıyan şeylerle, riske

katlanılmadan yapılan alış veriş ve başkasının mülkiyetindeki malın fuzûlî tarafından satımı konusunu da kapsar^[206]. İbnü'l-Kayyim bu hadisi ğarar {aldatma} ile ilişkilendirir ve şöyle der: "Hz. Peygamberin (s.a.) yanında olmayan şeyi satma emri aldatma yasağıyla ilgilidir... Hakim fa. Hı'zam'dan nakledilen hadis (vasıfları sayılarak belirlenen mallan değil) malların bizzat kendilerini (ayrılarını) kapsamaktadır. Halbuki kişinin yanında olmayan malın satımı işleminden ibaret olan (ve caiz kabul edilen) selem, zimmette sabit olan bir şey üzerine yapılan akittir ve hatta böyle olması onun şartıdır... Zira zimmette olan şey o kişiyi sorumluluk altına sokar. Yanında olmayan şeyin satımının yasaklanmasının nedeni, o malın ne kişinin sorumluluğunda ne zimmetinde ne de hali hazırda elinin altında bulunmamasından dolayıdır"^[207].

TuhfetüM-ahvezî müellifi, bu hadisin insanın mülkiyet ve tasarruf kudreti bulunmadığı malın satılmasının ha-ramlığına delalet ettiği görüşündedir^[208]. İbn Kudâme'ye göre hadisten murad, -havadaki kuşun satımında olduğu gibi- teslimine güç yetirile-meyen şeylerle, başkasının mülkiyetinde bulunan malların satımının yasaklanmasıdır^[209].

Şevkânî'ye göre ise, bu yasak bizzat kendilerine mâlik olunmayan veya mâlik olursa dahi tasarruf imkânı bulunmayan malların satımını kapsar. Nitelikleri belirlenerek zimmette sabit olan malların satımı ise, Selem'de olduğu gibi caizdir"^[210].

Anlaşıldığı kadarıyla, hadisleri yorumlama ve anlama gayreti içerisinde olanlar olayı aldatma, malı teslim kudret ve imkânı, tarafların haklarının zayı olması ve anlaşmazlığa düşme ihtimalinden hareketle ele almışlardır. Yukarıda zikredilen tehlikeler bulunmadığı veya -bütün ayrıntılarıyla belirlenmek gibi- alınacak tedbirlerle asgariye indirildiği taktirde, kişinin yanında olmayan malın satımının caizliği hususunda tereddüt kalmamaktadır. Hizam hadisinde, hükmün verilmesine neden olan olay açıkça anlatılmaktadır: Bir kişi Hizâm'a geliyor, bir malın kendisine satılmasını talep ediyor, Hizam yanında, yani mülkiyetinde olmayan malı, pazardan nasıl olsa bulup alabileceği düşüncesiyle, söz konusu kişiye satıyor. Daha sonra gidip pazardan satın alarak müşteriye teslim ediyor. Hizâm'm bu malı pazarda bulma imkânı olduğu gi->i bulamama, bulsa da alamama, aldığı taktirde -mal standart olmadığından- müşterinin 'istediğim niteliklere haiz değildir' diyerek itiraz etme İhtimali her zaman mevcuttur. Bu durumda taraflar arasında anlaşmazlığa düşme ihtimali yüksek olduğu gibi, hakların ihlâli de söz tonusu olabilecektir. Ayrıca hadis, kişinin yanında veya mülkiyetinde >lmayan bir şeyin satımını yasaklamaktadır. Oysa murabaha, başlangıçta bir satım değil, verilen sipariş gereği malın alınıp müşteriye ıtımı işlemi söz konusudur. Faizsiz bankacılıktaki murabaha uygulamacı, ne yukarıda zikredilen tehlikeleri taşımakta ne de hadiste anlatıldığı şekliyle icra edilmektedir. Müşteri bankaya sipariş verirken malın /erini, niteliklerini, mülkiyetinin hangi firmaya ait olduğunu belirleyip bankaya bildirmektedir. Banka nitelikleri belirlenen malın satıcıdan

hınp müşteriye vadeli satılması talebini kabul eder. Malın mevcut [olup olmadığını, mevcut ise müşteriye bildirilen şartlarla satıp satmayacağını firmaya danışmakta, oluru aldıktan sonra işlemi başlatmaktadır. Malın teslim edildiği/alındığına dair onay alındıktan sonra, nihaî satım akdi yapılmaktadır. Dolayısıyla burada bir satım değil satın alıp tekrar satma va'di söz konusudur. Banka veya müşteri taahhütlerine uymadıkları taktirde sözleşmede belirlenen tazminatları ödemekle yükümlü tutulurlar. Dolayısıyla, yukarıdaki hadislerden hareketle çağdaş murabahayı "mevcut olmayan" veya "mülkiyette olmayan"7 yahut "kişinin yanında olmayan" malın satımı yasağı kapsamında değerlendirmek sağlıklı bir yaklaşım tarzı olarak gözükmemektedir.^[211]

4. Murabaha Sözleşmesinde İleri Sürülen Bir Kısım Şartların Fıkıhtaki Yeri

Çağdaş murabaha önemli sorunlardan biri de akit esnasında 'leri sürülen şartlardır. Murabaha sözleşmesi bir tür iltihâkı akit o!du-Sundan, akitte iieri sürülen şartlar, kurumun tasarrufları hangi ilkeler Çerçevesinde değerlendirdiği noktasındaki anlayışını yansıtır. Türkiye de faizsiz bankacılık yapmak üzere kurulan ÖFK'nın, müşterileriyle yaptıkları murabaha sözleşme metinlerinde şu tür maddeler yer alır:

"Müşteri iş bu sözleşmeden doğan borçlarını gününde ödemediği, ^â da bu sözleşmede belirtilen diğer şekillerde temerrüde düştüğü takdirde...

Kurum tarafından kanunî takibe İntikal ettirildiği tarihe kadar geçecek günler için... temerrüt fâlzi^[212] ni ödemeyi kabul ve taahhüt eder.

"Kurumun ödeme yapmasına rağmen malın ithalatçı, imalatçı veya satıcı veya temsilcileri tarafından teslim edilmemesi hallerinde, Kurum tarafından yapılacak ödeme müşteri/müşteriler için yapılmış olduğundan, müşteri/müşteriler, kurumdan hiçbir talepte bulunamayacak, mal tamamen müşteri/müşterilere teslim edilmiş gibi tüm borçlarını Ödeyecek, verilecek tüm senet ve teminatlar aynen geçerli olacaktır. Müşteri/müşteriler malın teslim edilmemesinden veya da cins, kalite, miktar, teknik ve sair nitelik ve nicelik gibi bilcümle fiilî ve hukukî ayıbından dolayı Kurum'dan başta Tüketiciyi Koruma Kanunu'ndaki talepler olmak üzere hangi sebepten olursa olsun hiçbir hak ve alacak talebinde bulunmayacakları gibi, aldıkları malı başkalarına satmaları dolayısıyla kendi alıcılarından gelecek hukukî, fiilî ayıplar dahil bilcümle taleplerin muhataplarının da kendileri olduğunu beyan, kabul ve taahhüt ederler. Malların hiç veya kısmen teslim edilmemesi veya istenilen nitelikleri taşımaması halinde tüm ihbar, tedbir, şikayet, dava, ve sair kanunî yollara ait tüm masraflar müşteri/müşterilere ait olacaktır. Bu yollara

başvurulması müşteri/müşterilerin borçlarını ödemelerine engel olmaz"^[214].

"Kurumun, müşteri için satıcı, imalatçı, ithalatçı ve sair kişilere ödeme yapması veya ödeme yapacağına dair sipariş veya taahhüt vermesi, keza müşteri lehine herhangi bir taahhüt vermesi halinde, malın teslim edilip edilmediğine veya taahhüt konusu işlemin gerçek-. leşip gerçekleşmediğine

bakılmaksızın tahsis edilen limit kullanılmış ve bu suretle de müşteri hesabı borçlandırılmış olacaktır"^[215].

"Müşterinin talebi üzerine sipariş edilen malın, Kurumun peşin veya avans ödeme yapmasına veya ödeme yapmak zorunda kalacak borç ve taahhüt altına girmesine rağmen; ithalatçı, imalatçı veya satıcı veya temsilcileri tarafından teslim edilmemesi hallerinde; müşteri. Kurumun yapacağı bu ödemeleri ve vereceği taahhütlerin bedellerini (Kurumun satıcıya müracaat hakları saklı kalmak kaydıyla) Kuruma karşı garanti etmekte olup. mal

kendisine teslim edilmiş gibi tüm borçlarını ödeyecek, verilecek tüm senet ve teminatlar aynen geçerli olacaktır. Müşteri, hangi sebeple olursa olsun malın teslim edilmemesinden veya geç teslim edilmesinden veya cins, kalite (hatalı, bozuk, pro-forma faturaya aykırı olması vs.), miktar feksik vb.}, teknik ve diğer nitelik ve nicelik gibi bilcümle hukukî ve fiilî ayıplarından dolayı Kurumdan hangi sebepten olursa olsun hiçbir hak ve talepte bulunamayacağı gibi, aldığı malı başkalarına satması dolayısıyla kendi alıcılarından gelecek hukukî, fiilî ayıplar dahil bilcümle taleplerin muhatabının da kendisi olacağını beyan, kabul ve taahhüt eder".^[216]

Yine aynı sözleşmelerden anlaşıldığı üzere, söz konusu kurumlar kendilerini, bir taraftan faizsiz sistemle müşteriye destek sağlayan, müşterinin ihtiyacı olan malı vadeli olarak satan ticarî kuruluş, bir taraftan da müşterinin beğendiği malları yine müşterinin talep ve seçimi ile alıp müşteriye satımını, kiralanmasını, ithalatını temin eden bir finansman şirketi olarak tanımlamaktadırlar.^[217]

Kredi sözleşmelerinde müşterinin temerrüde düşmesi^[218] durumunda gecikme yahut temerrüt faizi uygulanacağına dair şart, Kur'an nasları ve Hz. Peygamber'in hadisleri ile bağdaşmamaktadır. Çünkü Kur'an' ve hadislerde faiz kesin olarak yasaklanmıştır. Hz. Peygamber (s-a.) ise, helâli

haram, haramı helâl kılıcı mahiyetteki şartların koşulamayacağı kuralını koymuştur.^[219] Burada böyle bir durum söz konusu olduğundan faizsiz çalışmak üzere kurulan bankaların sözleşmelerinde bu tür şartların yer alması, onların kuruluş ilkeleriyle bağdaşmaz. Ancak, alacak vaktinde tahsil edilemediğinde bu parayı gerektiği gibi işletmemekten ve değer düşümünün (enflasyonun) bulunduğu ekonomilerde değer kaybından ötürü banka da hesap sahipleri de zarar görür. Bankanın hem zararı önlemek hem de tasarruf sahiplerinin haklarını korumak için tedbir alması kaçınılmaz olur. Değer düşümüne karşı alacağın Altın, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) yahut Üretici Fiyatı Endeksi (ÜFE)'ye ayarlanması (endekslenmesi)

önerilmektedir.^[220] Paranın çalıştırılmamasından kaynaklanan zararın giderilmesi için ise, temerrüde düşen borçlunun, parayı elinde tuttuğu süre miktanca, bankanın, borçluya ait ayns miktardaki parayı elinde tutup çalıştırması ve daha sonra, sahibine iade etmesi bir çözüm teklifi olarak ileri sürülmüştür.^[221]

Zikredilen diğer şartlara gelince, sözleşme metinlerinde görüldüğü üzere kurumlar kendilerini bir yandan ticarî kuruluş bir yandan da finansman şirketi olarak nitelemektedir. Siparişi kabul ederken, malı satıcıdan peşin alıp müşteriye vadeli satacağını beyan etmektedir. Müşterinin, talep ettiği malı, siparişi üzerine satıcıya yaptığı ödemeleri kendi adına değil müşteri adına yaptığını ileri sürerek kendisini finansman şirketi olarak göstermekte, malın teslim edilip edilmeme durumunu dikkate almaksızın müşteriye borçlandırmaktadır. Malın satıcısının, fiyatının, tüm niteliklerinin belirlenmesi, satıcıdan alınıp müşteri mülkiyetine intikali İşlemleri ile bu işlemler sürecinde mala gelebilecek her tür zarar ve ziyarı müşteriye yüklemektedir. Kurum, siparişi verdikten sonra şayet mal hiç teslim edilmese veya istenilen niteliklere uygun olmasa yahut eksik veya bozuk olsa, müşteri mal sağlam olarak teslim alınmış gibi hem malın bedelini hem de kurumun satıcı sıfatıyla ilave ettiği murabaha kârını tümüyle ödemek zorunda bırakılmaktadır.

Bu tür şartları taşıyan murabahanın fıkhen caiz olmadığı kanaatindeyiz. Zira fıkhîta her ne kadar karşılıklı rızanın zedelenmemesi şartıyla akit ve şekil serbestisi esas ise de,^[222] İslâm öncesi Mekke toplumunda yaysın °an fakat aldanma, haksızlık ve sömürüye yol açan alış veriş türleri yasaklanmıştır. Hz. Peygamberin alış verişle ilgili getirdiği kayıtlardan biri de, alış verişle birlikte borcun, bir alış verişte iki şartın, riske

katlanmaksızın kazancın, mülkiyet ve teslim gücü dahilinde olmayan mali satmanın yasak olduğudur.^[223] Bir sözleşmenin satım akdi olduğuna hükmedebilmek için, tarafların karşılıklı olarak farklı iki malın değişimi niyetiyle irade beyanında bulunmaları gerekir. Malı satmak isteyen tarafa bayi', bedel ödeyerek almak isteyen tarafa da müşteri denir. Bayi'in görevi malı müşteriye anlaşılan şartlarda teslim etmek, müşterinin görevi de bedeli anlaşılan miktar ve vasıfta ödemektir. Şayet bayi' bu aslı sorumluluğunu yerine getirmekten kaçınır veya alış verişle birlikte alış verişin muhtevassından olmayan, sadece bu alış verişi yaptığı için hukukun meşru kabul etmediği bir takım ek şartları ileri sürerse, yukarıda geçen hadiste de görüldüğü gibi caiz olmaz. Fıkhta akitlerde şart koşma özgürlüğü de tanınmıştır. Ancak bu şartlar helâli haram, haramı helâl kılıcı nitelikte

olmamalıdır.^[224] Daha önce de geçtiği üzere, Kur'an da faizcilikle alış-veriş birbirinden ayrılmış, bunları birbirine karıştıranlar Şeytanın oyununa gelmekle nitelendirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.), gerçekte faizcilik olan bazı akit çeşitleri, alış veriş adı altında icra edildiğinden, bunun aslında faiz amaçlı borç alış verişi olduğunu bildirmiş ve insanların bu tür işlemlerden uzak durmalarını emretmiştir. Beyi/Z-İne'de, fikhin bir hükmü yasaklarken izlediği amacın, başka bir hukukî işlem yoluyla neticesiz kılındığından, yani kanuna karşı hile yapıldığından, fakihlerin çoğunluğu tarafından caiz görülmemiştir. Burada da benzer bir durum söz konusudur. Müşteri, banka ve satıcıdan oluşan üç kişi tarafından gerçekleştirilen çağdaş murabahada, banka her ne kadar kendisini satıcı °olarak nitelese de, koştuğu şartları onu satıcı değil kredi sağlayan ku-rurri {finansman şirketi) durumuna sokmaktadır. Verdiği kredi sayesinde gelir sağladığına göre, bunun kâr olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.^[225] Çağdaş murabaha da olduğu gibi, üçüncü kişinin finanse ettiği taksitli satışların hukukî durumu, tarafların hak ve sorumlulukları günümüz hukukunda da

tartışılmaktadır. Tartışmanın odak noktasını, normal satış sözleşmesinden doğan de/i/eri^[226], çerçeve sözleşmede yer alan ve kredi kurumunun sorumluluğunu sınırlayan ya da ortadan kaldıran kayıtlar dolayısıyla, müşterinin kredi kurumuna karşı ileri sürüp süremeyeceği meselesidir. Alman Federal Mahkemesi'nin başvuru bir davada, kredi sözleşmesinde kendi lehine olarak yer alan bir sorumluluğu ortadan kaldıran (ya da azaltan) kayda dayanarak kredi kurumunun, alıcıyı ayıplı mal teslimi karşısında hukukî korumadan yoksun bırakması ya da onu daha kötü duruma

düşürmesinin doğruluk ve güven kuralıyla bağdaşmayacağı kararına vardığı bildirilir.^[227] Türk hukukunda ise Tüketiciyi Koruma Hakkındaki Kanun (TKHK) 8 Eylül 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunun 10. maddesinin IV. fıkrasında banka veya finans kurumlarının, tüketici kredisini, belirli bir mal veya hizmetin satın alınması ya da belirli bir satıcı ile yapılacak hukukî işlem koşulu ile vermeleri durumunda

bunlar, satılan malın ayıbından Ötürü tüketiciye karşı satıcı ile müştereken ve müteselsilen sorumlu olurlar hükmüne yer verilerek^[228] tüketicinin mağduriyetine yol açacak durumların önlenmesine yönelik tedbirler alınmaya çalışılmıştır.

Dolayısıyla faizsiz çalışmak üzere kumlan ve bu durum kuruluş senetlerinde de yer alan finans kurumları, Alman Federal Mahkemesi kadar hassas davranıp TKHK'nun emrettiği doğrultuda hareket ederek, genel kredi sözleşmelerinden bu tür fıkha aykırı şartları çıkarmaları ve risk ve kazancın paylaşımını esas alan bir anlayışla söz konusu sözleşmeleri yeniden düzenlemeleri gerekir. [229]

II. ORTAKLIK YÖNTEMİ

Faizsiz bankaların kuruluş amaçlarından en önemlisi, katılma hesaplarında biriken sermayeyi kâr-zarar ortaklığı temelinde değerlendirmektir. [230] Sermayenin gerek faizli kredi gerekse ortaklık anlayışı doğrultusunda değerlendirilmesi geleneği insanlık,tarihi kadar eskiye dayanır [231]. Diğer kutsaî dinler gibi İslâm da faizciliği yasakladığından, hem tarihte hem de günümüzde birikimlerini faize bulaşmadan yatırıma dönüştürmek isteyenler daima var olagelmıştır. Faizsiz bankalar bu ihtiyaca cevap vermek için kurulmuştur [232]. Her ticarî kuruluş gibi faizsiz bankalar da en yüksek kapasitede çalışmayı ve âzâmî kârı hedeflerler [233]. Bu nedenle kuruluş amaçlarını, sermayeyi değerlendirirken takibettikleri yöntemleri vs., hedef kitlelerine tanıtarak tasarruflarını kendileri aracılığıyla değerlendirmeye teşvik ederler. Hesap sahiplerinin güven ve rağbetini kazanmak ve yüksek oranda kâr edebilmek için emanet edilen sermayeyi en güvenli ve en verimli projelerde değerlendirmeye çalışırlar. Topladıkları sermayeye kendi öz sermayelerini de kısmen eklemek suretiyle ya bizzat kendileri ya da araçlarla değerlendirirler. Bankaların başlıca hedefi, meşru fakat yüksek kâr olduğundan bu hedeflerine ulaşabilmek için risk oranı düşük, kâr ihtimali yüksek projeleri araştırırlar. Uygun proje ve ortam bulduklarında sermayeyi yatırıma dönüştürme çalışmasını başlatırlar. Bu aşamada, çeşitli ortaklık yöntemlerini takip ederler; bir kısım projeleri bizzat kendileri bir kısım projeleri de başka işletmelerle ortaklıklar kurarak hayata geçirirler. Bu bölümde ilkönce faizsiz bankaların sermayeyi değerlendirirken başvurdukları ortaklık yöntemlerini daha sonra bu yöntemlerin fıkıh açısından durumunu ele alacağız. [234]

A. Ortaklık Yönteminin Faizsiz Bankacılıktaki Uygulaması

Faizsiz bankalar başlıca iki ortaklık yöntemini kullanırlar. Bu ortaklıklardan birincisi sermaye ortaklığı (müşâreke), ikincisi ise emek-sermaye ortaklığı (mudârabe) diye isimlendirilir. Faizsiz bankacılıkla ilgili eserlerde daha çok sermaye ortaklığı yerine müşâreke, emek-sermaye ortaklığı yerine mudârabe kavramları kullanılır. [235]

1. Sermaye Ortaklığı (Müşâreke)

a. Sermaye Ortaklığının Tanımı

İki veya daha fazla şahsın belirli sermaye koyarak, birlikte İş yapmak ve oluşacak kâr veya zararı paylaşmak üzere kurdukları ortaklığa sermaye ortaklığı denir. [236]

b. Sermaye Ortaklığının Faizsiz Bankacılık Uygulaması

Faizsiz bankalar katılma hesaplarında biriken sermayeyi ya doğrudan kendi kurdukları şirketleri aracılığıyla ya da diğer işletmelerle ortaklıklar kurarak değerlendirirler. Bu ortaklıklar süre, amaç ve kapsama göre farklılık gösterir. [237]

b1. Bankanın Kendisinin Şirketler Kurarak Sermayeyi Değerlendirmesi

Bir kısım banka kendisi şirket kurarak sermayeyi yatırıma dönüştürür. Bu şirketin finansmanı ve yönetimi bankanın sorumluluğunda olur. Şirkete atanan yöneticiler sermayeyi banka adına işletir. Şirket tarım, sanayi, inşaat, ticaret veya hizmet gibi çeşitli alanlarda getirişi yüksek, risk oranı düşük projelere yatırım yapar. Projede öz sermaye kullanılmamış yalnızca mevduattan yararlanılmışsa banka hesap sahipleri açısından bilgi, deneyim ve emek katkısında bulunarak sermayeyi çalıştıran mudârib durumunda olur. Mudâribin hesaplarıyla birlikte öz sermayeden de yararlanılmışsa banka hem mudârib hem

de sermaye katkısında bulunan ortaktır [238]. Şayet katılma hesaplarıyla birlikte öz sermayeden de yararlanılmışsa kâr ve zarar bu durum dikkate alınarak paylaşılır. Projenin gerçekleştirilmesi sürecindeki giderler çıkıldıktan sonra kâr veya zarar belirlenir. Önce projede kullanılan ana sermaye hesaplanır. Daha sonra -eğer mevcut ise- kâr, hesap sahipleri ve kurucu ortakların sermayeleri oranında taksim edilir. Öz sermayenin payına düşen kâr doğrudan bankanın hesabına kaydedilir. Katılma hesaplarına düşen paydan, banka mudârib sıfatıyla kendi payını aldıktan sonra arta kalan kısım, hesap sahiplerine kâr olarak dağıtılmak üzere katılma havuzuna aktarılır

Faizsiz bankalar, yan kuruluşları şirketler aracılığıyla sermayeyi yatırıma dönüştürme uygulamasına nadiren başvururlar. Kuruluş amaçları sermayeyi ortaklık yöntemi çerçevesinde yatırıma dönüşmek olmasına rağmen, [239] günümüz faizsiz bankaları bu temel ilkedен uzaklaşarak diğer faizli bankalar gibi, mâli aracılığa soyunmuş olmakla eleştirilmektedir [240]. Resmî olanlar dışında, kurucularının hemen tümü, aia-nında başarıları

ile tanınmış iş adamları veya yatırım şirketleri olmalarına rağmen, tasarruf sahiplerinin sermayesini bir iş adamı gibi değil de bankacı gibi değerlendirmeleri, faizli bankaların kuruluş ve teşkilatlanma şeklini örnek almaları, yönetim kademelerini daha çok faizli bankacılıkta deneyimli kişilerin işgal ediyor olması, eleştirilen konuların başında gelir. Çünkü bu yöneticilerin -bütün iyi niyetlerine rağmen-gerek aldıkları kapitalist düşünceye dayalı eğitimleri gerekse faizli sisteme dayanan deneyimleri, onlardan, tamamen farklı bir düşünce ve yapılanma esasına dayanan

faizsiz bankacılık sistemini başarılı bir şekilde uygulamalarını beklemenin yanlış olacağı görüşü İleri sürülmektedir [241]. Sözkonusu kişilerin bu bilgi ve deneyimlerinin göz ardı edilmemesi gerektiği kanaatinde olmakla birlikte bu eleştirilerde haklılık payının olduğu gözardı edilmemeli. Zira alım satımla faizcilik birbiriyle kolayca karıştırılabilecek -tarihte olduğu gibi günümüzde de çok kere karıştırılan- iki ayrı işlemdir. Geleneksel bankacılık sistemi faiz üzerine bina edilmiştir. Faizsiz bankaların uyguladıkları bir çok yöntem ise, faizli bankacılıktan ithal edilerek bu sisteme uyarlanmıştır. Faizli bankalar fazla riske girmeden, kolay yoldan gelir sağlamayı hedeflerken, faizsiz bankacılıkta gelirin nimet ve külfet paylaşımına dayalı ticaretle ve helâl yoldan elde edilmesi temel ilkedir. Kolay yoldan, fazla kazanç sağlama, böylece bulunduğu mevkiye uzun süre kalabilme yahut yükselme arzusu bir çok banka yöneticisinin başlıca amaçlarındandır. Bu durum bir kısım hassasiyetlerin gözardı edilmesi sonucunu doğurabilmektedir. Dolayısıyla, faizsiz banka çalışanlarının faizin haramlığı konusundaki hassasiyete sahip olma yanında, alım satımla faiz arasındaki farkı ayıracak bilgi birikimine de sahip olmaları gerekir. Zira insanlık tarihinin çok önemli bir tecrübesi olan bu kurumların varlığı ve faaliyetlerinin devamı, kuruluş ilkelerine bağlılıkla orantılıdır. Kuruluş felsefesinden uzaklaşılması durumunda Para vakıfları örneğinde olduğu gibi bu kurumlar da tarihin tozlu yaprakları arasında yerlerini alırlar. Bunun maddî ve manevî sorumluluğu ise bu kurumların sahipleri, yöneticileri ve çalışanlarına ait olur. Bu kurumlarda çalışan personelin eğitilip faizsiz sistemin ilkelerinin kavratılması noktasında kurumların yöneticileri, Danışma Kurulları ve Türkiye RaUhm Bankaları Birliği gibi mesleki örgütlere de çok büyük görevler düşmektedir. [242]

b2. Bankanın Başkalarıyla Kurduğu Ortaklıklar Aracılığıyla Sermayeyi Değerlendirmesi

Faizsiz bankalar diğer girişimcilerle ortaklıklar kurarak da sermayeyi değerlendirmektedir. Banka, bir finans kurumu olarak finansman desteği talebinde bulunan gerçek veya tüzel kişilerin bütün yahut bir kısım faaliyetine ya da belirli bir parti malın alım-satımından ibaret işlemine, kâr ve zarara katılma şeklinde ortak olabilir. Bankanın diğer işletmelerle kurduğu ortaklıklar sürekli olabileceği gibi belirli bir süreyle sınırlı da olabilmektedir. [243]

aa. Sürekli Ortaklık

Banka ile sermaye desteği talebinde bulunan İşletmeler arasına kurulan ve ortaklık konusu projenin gerçekleşmesine kadar sürme51 planlanan ortaklığa sürekli veya sabit ortaklık adı verilir. Bu ortaklık türünde banka ve işletmeci olmak üzere iki taraf yer alır. Banka sermaye desteği karşılığında, kullandırmayı vadettiği sermayenin miktarı oranında işletmenin mülkiyetine yahut hisse senetlerine ortak olur. Böylece işletmenin yönetimine, dolayısıyla meydana gelecek kâr ve zarara hissesi oranında katılma hakkı kazanır. Ancak bankaların asıl amacı işletmecilik olmadığından, sermaye desteğinde buldukları ortaklıkların yönetimi ve projelerinin yürütülmesinde etkin görev almazlar. Yönetime katılma ve hesapları her an inceleme hakları saklı kalmak kaydıyla, işletmenin idaresi ve projenin yürütülmesi işini diğer ortağa bırakırlar. Günümüzde bu tür ortaklık şekline hususi ortaklık, İÇ ortaklık veya kâr ve zarara katılma yatırım ortaklığı; şirketin yönetimini üstlenen ortaklığa da yönetici ortaklık adı verilir [244].

Ortaklıklarda kurum, işletmeciyi aramaktan ziyade, genellikle sermaye talebiyle yapılan başvuruları değerlendirir, öncelikle projenin kurumun ilkelerine uygunluğu, kârlılığı, risk ihtimalinin düşüklüğü ve uygulanabilirliği araştırılır. Değerlendirme Ölçüleri arasında, sermaye talebinde bulunanın toplumsal ve ticari ahlâkı, sermaye durumu, ortakları, mal varlığı, göstereceği teminatların kabul edilebilirliği, gözetim ve istihbarat imkânlarının var olup olmadığı, planlanan yatırımın kanunlara uygunluğu vb. hususlar da yer alır. Sermaye desteğinde bulunulmasına karar verilen proje sahipleri ile banka arasında Kâr ve Zarara Katılma Yatırım Sözleşmesi imzalanır. Sözleşmede projenin konusu ve kapsamı, gerekli sermayenin toplamı, kurumun yapacağı katkının miktarı, kâr ve zararın paylaşım esasları, tarafların yetki ve sorumlulukları, kurum desteğine karşılık yatırımcının göstereceği teminatlar vb. konular yer alır. Bu tür ortaklıklarda banka, birlikte ticaret yapmayı amaçlamaksızın sadece sermaye desteğinde bulunduğu bir veya bir kaç projenin sonucuna katılmayı hedefler. Bu nedenle, Projenin yürütülmesi ve bu esnadaki bütün yetki ve sorumlulukları -ta-ve denetim hakkı saklı kalmak kaydıyla- yönetici ortağa devreder. 0netici ortak basiretli bir tacir gibi hareket etmek, projenin verimli kilde yürütülmesi için gereken özen ve dikkati göstermek zorundadır. alları gereği gibi muhafaza etmemesi, sözleşme konusu işin yapılmasında oluşmuş teamül ve örfte aykırı davranması, basiretli bir tacir gibi davranmayarak malı piyasa şartlarına aykırı pazarlaması, ödeme gücü olmayan kişi ve kuruluşlara mal vermesi sebebiyle alacağını tahsil edememesi, kanun ve yönetmeliklere aykırı davranması nedeniyle oluşacak her türlü zarar ziyan ve cezaî müeyyidelerden yönetici ortak sorumlu olur [245]. Yatırımcı, kurum ile yaptığı anlaşma gereği, kurumun kendisine sağlayacağı sermayeyi sözleşmede belirtilen proje için, anlaşılan şartlara uygun olarak kullanacağını taahhüt eder. Projenin gerçekleştirilmesi sürecinde elde edilen tahsilattan, önce bankanın kullandığı sermaye ödenir; varsa kâr daha sonra paylaşılır. Kâr hisse oranlarına göre ayarlanabileceği gibi, yönetici ortağın projeyi bil fiil yürütmesinden dolayı oran olarak daha fazla alabileceği hususu da karara bağlanabilir. Projenin zarar etmesi halinde, bankanın zarar dolayısıyla ödeyeceği meblağ kullandığı sermaye ile sınırlıdır. Dolayısıyla kullandığı miktar ile sınırlı kalmak kaydıyla, zararın %100'ü bankaya ait olur [246].

bb. Mülkiyetin Devriyle Sona Eren Ortaklık

Bazı durumlarda banka ile proje sahibi arasında bir projenin yürütülmesi ve oluşacak kârın paylaşılması üzerine kurulan ortaklığa ek olarak, belli bir süre sonra bankanın ortaklıktaki haklarının yönetici ortağa devrini Ön gören sözleşme de yapılır. Bu sözleşme, ortaklığın banka açısından belli bir süre sonra nihayete ermesini amaçladığından bu ortaklık türü mülkiyetin devriyle sona eren ortaklık şeklinde isimlendirilir [247]. Mülkiyetin devriyle sona eren ortaklık, bankalarla çeşitli alanlarda faaliyet gösteren kişi veya kuruluşların, Özellikle araç gereç ve ekipman ihtiyaçlarını faizsiz finansman yöntemiyle karşılamak amacıyla baş vurdukları yeni bir ortaklık yöntemidir [248]. Banka, sunulan projeyi değerlendirip kârlı olacağı kanaatine vardığında, projeye anlaşılan oranda sermaye desteği sağlar. Böylece söz konusu projenin mülkiyetine sermayesi oranında ortak olur. Ancak bu ortaklık diğer ortaklık sözleşmelerinden farklı olarak, projenin belirli aşamasından sonra bankanın hisseleri üzerindeki mülkiyet hakkının diğer ortağa devrini, diğer ortağın da bunu kabul etmesi şartını içerir. Banka anlaşma gereği söz konusu projenin hayata geçirilmesi sürecinde yönetime katılma, hesaplan takip etme hakkını elde eder. Genelde bankalar pasif durumda kalıp işin yönetimini diğer ortağa bırakırlar. Projeden elde edilen gelirin paylaşılması esnasında, belirli aralıklarla hesaplanan kâr -fıkha göre anlaşılan orana göre taksim edilir İse de- her ortağa hissesi oranında taksim edilir. Hisselerin azalması oranında kârdan bankaya düşen pay da azalırken diğer ortağın payı aynı oranda artar [249].

Banka ile müteşebbis arasındaki ortaklığın sona ermesi noktasında aşağıdaki yöntemlerden biri takip edilir:

Birinci Yöntem: Ortaklık ve mülkiyetin devri işleminin ayrı sözleşmelere dayandırılması. Bu yöntemde ortaklık sözleşmesinden ayrı olarak bankanın ortaklıktaki payını, ortağına veya başka birine dilediğinde satıp ortaklıktan ayrılma hakkını veren anlaşma yapılır. Banka bu anlaşmaya dayanarak, ya mevcut ortağa ya da başka birine hakkını satarak ortaklıktan ayrılır.

İkinci Yöntem: Gelirin belli oranının, bankanın haklarının devri işleminde kullanılmak üzere ayrılması. Banka gelirlerin paylaşılması sırasında şirketteki payına düşen kâra ek olarak, sözleşme esnasında belirlenen miktarı da mülkiyet hakkının devri karşılığında alır. Bu durum anlaşma esnasında bankanın ortaklıktaki payı için belirlenen bedel tamamen Ödeninceye kadar devam eder. Böylece banka ve yönetici ortak arasındaki ortaklık ilişkisi sona ermiş olur.

Üçüncü Yöntem: Ortaklığın hisse senetleri üzerine kurulması. Proje, başlangıçta belli sayıda hisselerle bölünür. Ortaklık, hisse senetleri üzerine kurulur. Sözleşmede bankanın hisseleri ve bu hisselerle düşen kâr-zarar payının düzenli taksitler halinde geri Ödenmesi şartı yer alır. Taksitler ödendikçe, ortaklıktaki hisseler girişimci ortak lehine artar son taksitin ödenmesiyle de ortaklığa konu olan şey tamamen girişimcinin mülkiyetine geçmiş olur [250].

Mülkiyetin devriyle sona eren ortaklık yönteminin ilk kez Mısır'da, ticaret bankalarından birinin, faizsiz çalışmak Üzere açtığı şubesiyle bir seyahat şirketi arasında uygulandığı bildirilmektedir [251]. Ortaklık, Kahire ile Asvan arasında turist taşımacılığında kullanılacak araç filosunun oluşturulması üzerine kurulmuştur. O tarihte filonun toplam tutarı beş milyon Mısır Cüneyhi'dir. Bir milyonunu seyahat şirketi, kalan dört milyonunu da banka ödeyecektir. Anlaşmaya göre bankanın yatırdığı meblağ her yıl asgarî 750 bin Cüneyh olmak üzere beş yıl içerisinde geri ödenecektir. Araçların bakımt onarım ve işletilmesi şirkete aittir. Yapılan fizibilite çalışmalarında yıllık %40'tan az olmayacağı hesaplanan kâr ise, aşağıdaki şekilde paylaşılacaktır:

Net kârın % 15'i yönetim ve işletim hizmeti karşılığında şirkete ait olacak.

Net kârın %85'i ise ilk yıl 4/5'ü bankaya, 1/5'i şirkete ait olmak üzere paylaşılacak.

Şirket her taksiti ödediğinde bankanın payı azalacak, aynı oranda da şirketin payı artacaktır.

Bu ortaklık işlemi, şirketin bütün taksitleri Ödemesiyle son bulmuştur.

Mülkiyetin devriyle son bulan ortaklık, ticari hayatın diğer bir çok alanında da rahatlıkla uygulanabilecek bir yöntemdir. Yeni bir ilacın üretimi için ekipman veya sermaye sıkıntısı çeken bir ilaç firması, faizsiz banka ile ortaklık kurarak söz konusu projeyi gerçekleştirebilir. Ortak olarak tesis edilen yeni birim faaliyete geçince, elde edilen gelirin bir kısmı taraflar arasında kâr olarak paylaşılırken diğer kısım, bankanın koyduğu sermayenin, dolayısıyla ortaklıktaki hakkının iadesi için bankaya ödenir. Firmanın bankaya borcu sona erince ortaklık da sona ermiş olur. Böylece firma önemli bir ihtiyacını gidermiş banka da tasarruf sahiplerinin sermayesini kârlı bir yatırımda değerlendirmiş olur.

Bu ortaklık yöntemine gayri menkullerin değerlendirilmesinde de başvurulabilir. Konut veya iş merkezi yapımına uygun arsası olup da sermaye yetersizliğinden dolayı değerlendiremeyen arsa sahibi ile banka, söz konusu arsa üzerine bina yapıp değerlendirmek üzere ortaklık kurabilirler. İnşaat sona erince, banka hissesine düşen taşınmazları ya satarak ya da kiralarak değerlendirir. Bankanın payına düşen taşınmazların satılmasıyla ortaklık sona erer. Sözleşme, konutların kiralama yöntemiyle değerlendirileceği üzerine kurulmuşsa kira geliri üçe ayrılır. Birincisi bankanın payına düşen kısım, ikincisi ortağın payına düşen kısım, üçüncüsü ise bankanın koyduğu sermayenin tahsili için ayrılan kısımdır. Ödemeler belirlenen takvime göre yapılır: Toplam ödenen meblağ, bankanın projeye yatırdığı sermaye miktarını bulunca banka ortaklıktan çekilmiş, taşınmazların mülkiyetinin tümü arsa sahibine geçmiş olur [252].

c. Sermaye Ortaklığının Banka ve Diğer Ortaklar Açısından Önemi

Sermaye ortaklığının banka, hesap sahipleri ve diğer kişiler açısından önemini şöyle sıralayabiliriz:

Tasarrufları faizli yöntemle yatırıma dönüştürülme zorunluluğundan kurtarır.

Elinde ihtiyaç fazlası tasarrufu bulunup da sağlık sorunu, ticari bilgi ve beceri eksikliği veya iş yoğunluğu vb. nedenlerle değerlendirme imkânından yoksun olanlara tasarruflarını değerlendirme fırsatı sağlar.

Faizli çalıştıkları için geleneksel bankalara mesafeli davranan hal-ton birikimlerinin ekonominin hizmetine sunulmasına zemin hazırlar.

Sermayenin değerlendirilmesi ortaklık esasına dayandığından bu uVgulama tasarruf sahipleri, banka ve girişimcilerin kader birliği etmelerini sağlar.

Menfaatler ortak olduğundan, küçük bir sarsıntı veya piyasanın bozulmasında sermaye sahipleri bankayı, banka da girişimcileri yüz üstü

bırakamaz.
Menfaat ve riskten ortaklıktaki pay oranında etkilenme ilkesi gereği, gerek sermaye sahipleri bankayı gerekse banka sermaye desteğinde bulunacağı müteşebbisleri seçerken, muhatapların borç ödeme gücü ve iş deneyimi yanında ticari ahlâkına da dikkat ederler. Bu sayede tasarrufları verimli ve dürüst çalıştıran bankalarla, toplumsal ve ticari ahlâk sahibi iş adamları ödüllendirilip teşvik edilmiş olur. Uzun süreli ortaklık kurma arzusunda olmayan banka ile iş adamlarına, projelerini mülkiyetin devriyle son bulan ortaklık yöntemiyle hayata geçirme imkânı verir. Ortaklığın verdiği yetkiler sebebiyle, bankanın yönetici ortaklığı takip, teftiş ve yönlendirme imkânı olur. Bu sayede sermayenin verimsiz projelerde ve yanlış şekilde değerlendirilmesinin Önüne geçilmiş olur ^[253].

2. Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudârabe)

Faizsiz bankaların kuruluş amaçlarından en önemlisi birikimleri ortaklık esasına göre toplayıp yatırıma dönüştürmek ^[254] olduğundan, emek-sermaye ortaklığı faizsiz bankacılıkta başlıca finansal ürünlerden biri kabul edilir. Küçük tasarrufların toplanıp ekonominin hizmetine sunulması iktisatçıların her zaman üzerinde durduğu konulardandır. Damarlarda dolaşan kanın vücut için önemi ile paranın iktisadî hayat açısından Önemi aynı kabul edilir. Zira paranın icadının en önemli sebebi malların dolaşım ve değişiminde aracılıktır. Beklenen işlevi yerine getirecek miktardan yoksun ve âtil durumdaki paranın, iktisadî hayatın ihtiyaçlarına cevap vermesi mümkün değildir. Ekonominin şartları da paranın toplanarak yatırıma elverişli hale getirilmesini zorunlu kılar. Çünkü sanayi inkılâbı ile birlikte birkaç işçinin çalıştığı az sayıdaki tezgâhtan oluşan küçük ölçekli firmalardan, aynı anda binlerce işçinin çalıştığı, yüzlerce âlet ve ekipmandan oluşan ve seri üretim yapan büyük ölçekli işletmeler dönemine geçilmiştir. Bu muazzam büyüklükteki işletmeler yüksek meblağlarda sermayenin bir araya getirilmesi ile oluşmuştur. Bu iktisadî gerçeği farkedene ^[255]

Batılılar, çok önceden -XII. y. yılda (1157)- ilk bankayı kurmuşlar ve bu dönemden itibaren bankacılık Avrupa'da hızla yaygınlaşmıştır ^[255]. Tasarrufları toplayıp yatırıma dönüştürme ihtiyacını bankacılık kurumuyla aşan Avrupa, hızla sana-yileşerek diğer ülkeler, özellikle İslâm ülkelerinin üzerinde egemen olmaya başlamıştır.

Ancak Avrupa'da kurulan bankalar iktisadî hayatın bir İhtiyacını gidereyim derken, toplumda başka sorunların doğmasına sebep oldular. Çünkü tasarrufların toplanıp değerlendirilmesi sürecinde kredi yöntemini esas aldılar. Birikimleri faiz karşılığı borç olarak alıp ihtiyaç sahiplerine faiz karşılığı borç (kredi) verdiler. Mevduat sahiplerine ödenen faizle kredi kullananlardan alınan faiz miktarı arasındaki fark, bankanın kazancını oluşturuyordu. Birlikimciler bilgi, tecrübe, emek katkısında bulunmadan olası riske de ortak olmadan, sadece sermayelerinin karşılığı olarak faiz adı altında gelir elde ediyorlardı. Bu durum onların ekonomik motivasyonlarının olumsuz yönde etkilenmesine ve sonuçta ekonomik etkinliklerinin düşmesine yol açarken diğer yandan sermaye, asıl sahiplerinden bağımsızlaşarak âdetâ gayri şahsî bir nitelik kazandı. Bir kısım sermaye grupları

kendi öz kaynaklarıyla orantısız yüksek meblağlarıdaki malî gücün tüm avantajlarını kullanır hale geldiler ^[256]. Kısacası, kredi sistemi sayesinde sermaye belli grupların tekeline girdi ve bu gruplar bütün toplumları sömürmeye başladılar.

İslâm faizi yasakladığından, müslümanlar bankalara mesafeli davrandılar. Bu durum sermayenin yastık altında tutulmasına ve dolayısıyla ekonominin olumsuz yönde etkilenmesine sebep oluyordu. Bunun üzerine sermayenin faizli yöntemle değerlendirilmesi uygulaması ile aynı

devirlere kadar uzanan ancak Orta çağ'da faizli bankaların kuruluşu ile müessese olarak ikinci planda kalan mudârabe kurumunun, ^[257] bankacılık sistemi içerisinde yeniden canlandırılması teklifleri ileri sürüldü. Bu sistem kredi sisteminin neden olduğu problemlere de neden olmayacaktı. Çünkü emek ve sermayenin birlikte harekete geçirilmesini hedeflemekteydi. Emekle sermaye birbirinden bağımsız hale gelmemekte, girişimin nimet ve külfeti her iki taraf arasında paylaşıldığından toplumda sermaye sahipleri ile emek sahipleri arasında ortak kader birliğinin oluşumuna neden olacaktı. Fıkıhtaki mudârabe kurumunun bankacılık sistemine uyarlanması düşüncesini ilk dile getiren, Muhammed Abdullah el-A'rabî ^[258] olmuştur.

a. Emek-Sermaye Ortaklığının Tanımı ve Faizsiz Bankacılık Uygulaması

Bir tarafın sermaye diğer tarafın emek koyarak ticaret yapmak ve oluşacak kârı anlaşılın oranda paylaşmak üzere kurdukları ortaklığa emek-sermaye ortaklığı denir.

Faizsiz bankalar topladıkları parayı 30, 90, 180, 360 gün ve daha uzun vadeli olmak üzere gruplara ayırır ve benzer hesaplardan gelen paraların oluşturduğu havuza aktarırlar. Havuzdaki paranın tamamı bir bütün kabul edilerek uygun parçalara ayınır. Banka bu paraları kurduğu şirketleri aracılığıyla ya bizzat kendisi ya da başka kişilerle ortaklıklar kurarak işletir. Daha önce de temas edildiği üzere, bankalar daha çok sermayenin başkası tarafından işletilmesi yöntemini tercih etmektedirler. Banka, projesi olup da sermaye katkısı talebinde bulunan girişimcilerle ortaklığa gitmeden, ön araştırma yapar. Müteşebbisten projenin kapsamı, maliyeti, süresi, aşamaları, muhtemel kâr-zarar durumu vb. konularda gerekli bilgiyi alır. Ayrıca ortaklık talebinde bulunan kişinin kanun ve yönetmelikler çerçevesinde çalışıp çalışmadığı, güvenilirliği, projesinin faizsiz bankacılık ilkeleriyle uygunluğu konusunda istihbarat çalışması yapar. Bütün bu araştırmalar sonucunda projenin ilkelerine uygun olduğu kanaatine varan banka, söz konusu işletmeci ile emek-sermaye ortaklığına gider. Ortaklık sözleşmesinde projenin konusu, süresi, bankanın katkıda bulunacağı sermaye miktarı, bankanın ortaklık sürecinde yapacağı işlemlerin ücret karşılığı olacağı, kârın paylaşılma oranları, kasıt ve kusur durumunda sermayenin geri ödenmesi için müteşebbisin göstereceği teminatların miktar ve çeşidi, zarar durumunda tüm zararın bankaya ait olacağı, müteşebbisin işin başından sonuna kadar projeye ilgili bütün evrakları tam olarak tutup gerektiğinde bankanın incelemesine hazır bulunduracağı

vb. şartlar yer alır ^[259]. Projenin sermayesini banka, yürütme sorumluluğunu ise yönetici ortak sıfatıyla diğer taraf üstlenir. Proje sonuçta kâr ederse ilkönce bankanın başlangıçta yatırdığı sermaye ödenir daha sonra kâr anlaşılın oranda paylaşılır. Bazen bankanın kâr ve zarardan alacağı pay

ilgili ülkenin yönetmelikleri çerçevesinde belirlenir. Türkiye'de faizsiz bankacılık yapmak üzere kurulan ÖFK'nın kârdan alabileceği oran azami %20'dir [260]. Dolayısıyla banka şayet kullandığı para ile kâr etmişse, ana parayı ve kârın en az %80'ini havuza iade eder ve en fazla %20'sini kendisine kâr olarak alıkoymak Hesap sahipleri yatırdıkları paranın miktar ve süresine göre havuzun sonucuna ortak kabul edilirler. Vade sonu geldiğinde havuzdaki paraya başta yatırdıkları parayı ve şayet kâr edilmişse paylarına düşeni alırlar. Bazı durumlarda proje zarar da edebilir. Zarar, yatırdığı sermaye miktarını aşmamak kaydıyla bankaya aittir. Yönetici ortağın ise, emeği boşa gitmiş olur. Bankanın zararı havuza yansıtacağından, bazen hesap sahiplerinin beklentisinin aksine düşük kâr payı ya da zararlar da karşılaşılabılır [261]. Çağdaş faizsiz bankacılıkta uygulanan emek sermaye ortaklığı, fıkıh kitaplarındaki anlatılan şekilden bir çok yönden farklılık arz eder. Fıkıh kitaplarındaki mudârahe daha çok ikili ilişkiye dayanır. Bir tarafta rabbu'l-mal veya sahibu'l-mal adı verilen sermayedar, diğer tarafta mudârib adı verilen, emek ve deneyimini sermaye olarak koyan müteşebbis yer alır. Dolayısıyla sermayedar ve müteşebbis genelde birer kişiden oluşur. Mudâribin bir müessesese oluşturarak birden fazla tasarruf sahibinin birikimini bir araya getirme uygulamasına pek rastlanmaz [262]. Aynı şekilde sermayeyi pazarlamak suretiyle değerlendirme uygulamasına da rastlanmamaktadır. Zira sermaye genelde mudârip tarafından ticarete değerlendirilir. Mudâribin sermayeyi başkası aracılığıyla yatırıma dönüştürmesi yahut ticaret dışında başka alanlarda çalıştırması fıkıhta tartışılmıştır [263]. Kâr-zarar paylaşımı, ortaklık tasfiye edildikten sonra gerçekleşmektedir. Günümüz faizsiz bankaları ise tasarruf sahiplerinin birikimlerini toplamak için çeşitli kampanyalar yürütmektedirler. Bankalar birden fazla kişinin bir araya gelmesiyle kurulduğu gibi sermaye sahipleri de binlerce kişiden oluşmaktadır. Sermaye sahiplerinin ortaklığa giriş çıkışları hareketlilik arz etmektedir; aynı anda ülke veya dünyanın bir çok yerinden yeni insanlar ortaklığa katılırken bir çok insan da hesabını çekerek ortaklıktan ayrılmakta veya ortaklıktaki payında değişiklikler yapmaktadır. Bankalar sermayeyi genellikle bizzat kendileri yatırıma dönüştürmeyip, ihtiyaç sahibi girişimcilere çeşitli yollarla pazarlamaktadır. Sermaye yalnızca alım-satımdan ibaret olan ticarete kullanılmayıp tarım, sanayi ve hizmet gibi çeşitli alanlarda değerlendirilmektedir. Kâr ve zararın tespit ve paylaşımı belli dönemlerde yapılan hesaplamalara dayanmaktadır [264]. Ortaklıklarda süreklilik esastır; kâr-zarar paylaşımının tasfiye esasına dayandığı bir mudârahe sisteminin, günümüz ekonomik şartlarında bankalar tarafından sürdürülmesi mümkün değildir. Bu nedenle fıkıh kitaplarında anlatılan mudârahe ikili mudârahe, çağdaş faizsiz bankaların uyguladığı emek sermaye ortaklığı ise süreklilik özelliğine sahip çok ortaklı mudârahe olarak adlandırılmıştır [265].

b. Emek-Sermaye Ortaklığının Banka ve Diğer Ortaklar Açısından Önemi

Sermaye ortaklığının banka ve diğer taraflar açısından önemine yukarıda değinilmişti. Aynı özelliklerin bir çoğu mudârahe için de geçerlidir. Yukarıdakilere ek olarak, mudârahe için şu özellikleri de sıralamak mümkündür. Bilgi, deneyim ve teşebbüs yeteneğine sahip olup gelecek vadeden projeleri sermaye yoksunluğundan dolayı faaliyete geçiremeyen kişilere, söz konusu projelerini hayata geçirme fırsatı verir. Sermayedarın sözleşmedeki şartlar dışında işin seyrine müdâhele etme imkanı olmadığından, bankanın işlerine karışma endişesi taşıyan kişilere hareket Özgürlüğü sağlar. İhtisası, iş yoğunluğu veya personel yetersizliği nedeniyle her ortaklığa eleman görevlendiremeyen bankalara, sermayeyi bu yöntemle değerlendirme olanağı verir. Bankanın müdâhele yetkisi olmadığından, ortaklığa girişmeden proje ve sahibinin iyice araştırılması zorunluluğu vardır. Proje verimli gözüküyor ya da müteşebbis bu işin üstesinden gelmekten aciz veya ileride sorun çıkaracak ahlâkî özelliklere sahipse banka ortaklığa girişmekten kaçınır. Böylece sermayenin yanlış ellerde, verimsiz projelerde heder olmasının önüne geçilmiş olur [266].

c. Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudârahe) ve Girişimcilik Sermayesi (Venture Capital)

Türkiye'de 1990'lı yıllarda gündeme gelen yeni bir emek-sermaye ortaklığı türü de Girişimcilik sermayesi {Venture Capital} dir. Girişimcilik sermayesinin mudârahe yönteminin Batı'daki farklı bir uygulaması olduğuna dair görüşler vardır. Bu bölümde girişimcilik sermayesinin tanımı, tarihçesi, uygulama biçimi ve mudârahe ile ilişkisi üzerinde kısaca durulacaktır. [267]

c1. Girişimcilik Sermayesinin Tanımı, Tarihçesi ve İşleyişi Girişimcilik Sermayesinin Tanımı:

"Girişimcilik Sermaye-si"nin aslı (İng.) "Venture Capital" dır. Türkçe'ye "Risk Sermayesi", "Küçük Girişimci Sermayesi"; "Atium ya da Cesaret Sermayesi" gibi farklı şekillerde de çevrilir. "Venture" sözlükte, "şans, risk, tehlike taşıyan bir eylem, riskli ticarî girişim" anlamına gelirken; "Venture Capital" deyimi "özellikle yeni ve riskli girişimlerin sermayelerine yatırılan para, girişim sermayesi, cesaret sermayesi" diye ifade edilir [268]. Terim olarak; "ysni bir ürün veya hizmet geliştirebilmek için yeni fikirlere sahip, büyüme ve gelişme imkânı bulunan, küçük veya orta

boy işletmelere, faaliyete ve üretime geçmesi için yapılan yatırım" şeklinde tanımlanır [269].

Girişimcilik Sermayesinin Tarihçesi: İlk girişimcilik sermayesi şirketinin, "Amerikan Araştırma ve Kalkınma Şirketi" (The American Research and Development Corporation: ARDC) adıyla 1946'da Amerika'da kurulduğu bildirilmektedir. ARDC, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü ve Harvard Üniversitesi profesörleri ile bazı Boston bankalarının ortaklığı ile kurulmuştur. 1960'lı yıllarda yönetimin desteği ve 1978 yılında risk sermayesi şirketlerine getirilen vergi kolaylığı sayesinde ABD'de özel girişimcilik sermayesi şirketlerinin sayısı hızla artmıştır. 1980 sonrası girişimcilik sermayesi şirketlerinin, özellikle ileri teknoloji gerektiren yatırımların finansmanına yönelmesi, ABD'nin dünya piyasalarındaki

rekabet gücünün artmasında önemli ölçüde katkısı olmuştur.

ABD'deki uygulamaların başarılı olması, girişimcilik sermayesinin diğer ülkelerde de uygulanmasına yol açmıştır. 1980'li yılların başında Avrupa'da, Özellikle de İngiltere'de gelişmeye başlamış ve uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu gelişme bir çok Avrupa ülkesinin girişimcilik sermayesi şirketlerini destekleyici politikalar yürütmesine neden olmuştur. 1983 yılında Brüksel'de, Avrupa'da girişimcilik sermayesinin geliştirilmesi ve koordinasyonunun sağlanması amacıyla "Avrupa Girişimcilik Sermayesi Birliği" (European Venture Capital Association: EVCA) kurulmuştur [270].

Türkiye'de girişimcilik sermayesi 1990'larda gündeme gelmiştir. Konuyla ilgili ilk yönetmelik 1993'te yayınlanmış [271] fakat o dönemde pek ilgi görmemiştir. 1998'de yeni bir Girişimcilik (Risk) Sermayesi Yatırım Ortaklıkları Yönetmeliği yayınlanmış [272] ancak bu kez de asgari sermaye şartının 500 milyar gibi bir rakamla sınırlandırılması bu alana yatırım yapılmasını engellemiştir. 1999-2000 yılları arasında faiz oranlarının %30'lara düşmesi sermaye sahiplerinin borsa ve girişimcilik sermayesi kuruluşlarına yönelmesini sağlamıştır. Bunu takiben Global Menkul Değerler,

Vakıflar Bankası ve İş Bankası tarafından Türkiye'nin ilk girişimcilik sermayesi şirketleri kurulmuştur [273]. 2002 yılı itibariyle Türkiye'de girişimcilik sermayesi veren dokuz kuruluşun bulunduğu bildirilmektedir. Bu kuruluşlar şunlardır: Ata Invest, Burhan Karaçam Partnership, İLAB, Superonline- Incuba TR, İxir -Okyanus, Koç Bilgi Gurubu, Safron Private Equity Partners, TEB - Porttaka [274].

Son yıllarda girişimci şirketlerle girişim sermayedarlarını bir araya getiren uluslararası etkin organizasyonlar ve ağlar geliştirilmiştir. Amerikan Ulusal Girişimcilik Sermayesi Birliği (Amerikan National Venture Capital Association: NVCA), Avrupa Girişimcilik Sermayesi Birliği (European Venture Capital Association: EVCA); İsrail Girişimcilik Birliği (Israel Venture Association: IVA) ve İngiliz Girişimcilik Sermayesi Birliği (British Venture Capital Association: BVCA) bu kuruluşlardan bir kaçıdır. Türkiye'de ise 1991 yılında HM tarafından, sermayesi Dünya Bankası (DB) kaynağıyla sağlanan. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) kurulmuştur. TTGV'nin kuruluş amacının Türkiye'nin teknolojik altyapısının güçlenmesine katkıda bulunacak girişimcilik sermayesi, teknoparklar ve teknoloji hizmet merkezlerinin kurulmasında öncülük yapmak olduğu bildirilmektedir [275].

Girişimcilik Sermayesinin İşleyişi: Girişimcilik sermayesi yönteminde başlıca üç taraf yer alır. Bunlar; girişimcilik sermayesi şirketi, sermayedar ve mucit veya girişimcilerdir, öncelikle bir girişimcilik sermayesi şirketi kurulur. Bu şirketler genellikle çabuk büyüme ve yüksek kârlılık ihtimali olan proje ve fikirleri tahmin ve değerlendirme kabiliyetine sahip uzmanlar tarafından kurulur. Şirket, tasarruflarını girişimcilik sermayesi yöntemiyle değerlendirmek isteyen kişi veya kuruluşlara organizatörlük ve rehberlik yapar. Sermayeyi bankalar, emeklilik fonları, sigorta şirketleri, ticaret odaları, vakıflar ve yerli ya da yabancı kişilerle finans kuruluşlarından sağlar. Sermaye toplanırken, herhangi bir faiz veya kâr payı taahhüdünde bulunulmaz. Sermayedarla karşılıklı güvene dayalı sermaye kullanım sözleşmesi yapılır. Sözleşme, sermayenin kullanım süresini-ki bu süre genellikle iki ile on yıl arasında değişir- yönetim hizmeti karşılığında şirketin alacağı komisyonu (genelde fonun % 2'si düzeyinde olur) ve elde edilecek kârın hangi oranda paylaşılacağı gibi konuları kapsar. Sözleşmeler çoğunlukla elde edilecek kârın % 50'si sermayedara, % 20'si şirkete ait olacağı kuralını içerir. Ortaklıktan çıkışlar genelde belirli bir süreyle sınırlandırıldığından şirket, riski ve zamanı dikkate alarak yatırım havuzları oluşturur.

Girişimci veya mucitlerin başvurulan incelendikten sonra yatırıma elverişli görülen fikir ve projenin hayata geçirilmesi için ürün tutun-durma, büyüme ve iyileştirme aşamalarında sermaye desteğinde bulunulmasına karar verilir. Herhangi bir projeye mâli katkı yapılırken, söz konusu projenin ileri teknolojiye dayalı, yeni gelişmelerle uyumlu, gelecek vadeden, çabuk büyüme ve yüksek kârlılık özelliğine sahip olmasına dikkat edilir. Girişimcinin desteklenmesi kararı alındıktan sonra şirket, girişimcinin mevcut veya kuracağı şirketin hisse senetlerinin bir kısmını satın alır. Bundan sonra projeye konu mal veya hizmetin üretilip pazarlanması aşamasına geçilir. Bu aşamada girişimcilik sermayesi şirketinin tek arzusu, girişimci şirketin başarılı olması ve böylece satın aldığı hisse senetlerinin pazar değerinin artmasıdır. Çünkü girişimcilik sermayesi şirketinin kârı, girişimci şirketin hisse senetlerine yapılan yatırım ile bu hisse senetlerinin borsada satılması sonucu sağlanan kazanç arasındaki farktan oluşur. Bu nedenle girişimcilik sermayesi şirketi, girişimci şirketin gelişme aşamasında mâli katkının yanı sıra bilgi, deneyim ve yönetim desteğinde de bulunur. Girişimcilik sermayesinin mantığı; parası olan şirketlerin, fikri olan girişimci/ere mâli destekte bulunması ve yeni ürün piyasada tutunduğu taktirde elde edilecek kazancın paylaşılması şeklinde ifade edilebilir.

Girişimcilik sermayesi uygulamasının başlıca özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

Girişimcilik sermayesi bir sermaye aktarımı şekli olarak karşımıza çıkmakla birlikte, içerdiği yüksek risk unsuru yönüyle diğer finansman türlerinden ayrılır.

Girişimcilik sermayesi yeni ürünleri araştırma, geliştirme ve üretimine başlamak için gerekli sermaye eksikliklerinin karşılanmasında faizli borçla finansman yerine, girişimcilik sermayesi katılımıyla ortak olma yöntemi şeklindeki yeni bir sermaye aktarım biçimidir.

Girişimcilik sermayesi yönteminde uygun fikir, iyi iş planı ve doğru insana yatırım önem taşır.

Girişimcilik sermayesi, faiz oranlarının düşük olduğu, ekonomide hızlı ve yüksek oranlı değişimlerin yaşanmadığı ve ikinci! sermaye piyasalarının gelişkin olduğu ekonomilerde ağırlıklı olarak önem verilen bir uygulamadır.

Girişimcilik sermayesi yatırımı, bir yatırım projesinin taşıdığı riske katılım ve ortaklık anlamında olup, girişimci şirkete kredi vermek yerine, hisse senedi karşılığında yatırımlara sermaye aktarımı şeklinde gerçekleşir.

Girişimcilik sermayesi yatırımları, genellikle çok genç hatta henüz kurulmamış şirketlere yapılmakta olup amaç, büyüme sürecini Önceden yakalayarak gelecekte kazanmaktır.

Girişimcilik sermayesi şirketleri genellikle teknolojiye veya ürün geliştirmede, pazarlama, üretim, finans ve yönetimde uzman ekipler tarafından kurulur.

Girişimcilik sermayesi uygulamasının, girişimci sınıfın desteklenmesi, istihdam yaratılması, vergi gelirlerinin artması, ülkeye gelişmiş teknolojilerin girmesi, uzun vadeli yatırıma ihtiyaç duyulan projelerin finanse edilmesi, âtlı fonların değerlendirilmesi ve sermaye piyasalarının canlandırılması yoluyla ülke ekonomisine olumlu katkıları olur. Girişimcilik sermayesi sitemi ile girişimcilerin ağırlığı artar, yeni proje ve

düşüncelerin hayata geçirilme imkânı doğar. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin yüksek kredi maliyetleri nedeniyle içine düştükleri sermaye yetersizliğinin giderilmesinde banka kredileri dışında alternatif finansman imkânı sağlar ^[276].

c2. Girişimcilik Sermayesi ve Mudâra İlişkisi

Girişimcilik sermayesi uygulamasını Amerika'da olduğu gibi 1946 ile başlatmak doğru değildir. Zira girişimcilik sermayesi sonuçta bir emek-sermaye ortaklığıdır. Emek-sermaye ortaklığı düşüncesinin ise Hz. Peygamber (s.a.) öncesine kadar uzanan tarihi geçmişi vardır. İslâm'da sermayenin kredi yöntemiyle (faizcilik) değerlendirilmesi yasaklandığından, müslümanlar sermayelerini ya bizzat kendileri ya da ticarî ortaklıklarla işletme yoluna gitmişlerdir. Bu anlayış sunucunda çeşitli ortaklık türleri geliştirilmiştir. Bunlardan biri de mudâradir. Daha önce de geçtiği üzere mudâra, İslâm tarihinde yoğun bir şekilde başvurulan ortaklık çeşididir. Mudâraenin Ortaçağ'da Avrupa'ya Commenda adıyla geçtiği ve girişimcilik sermayesinin, Avrupa'ya Commenda adıyla geçen mudâraenin çağa uyarlanmış şekli olduğu ileri sürülmüştür ^[277].

Girişimcilik sermayesi ile mudâraenin bir çok benzer yönleri vardır. Öncelikle her ikisi de finans aletidir ama her ikisinin de faizle ilgisi yoktur; sermayenin ortaklığa dayalı olarak değerlendirilmesi esastır. Diğer ortaklıklardan farklı olarak, zarar durumunda, girişimcinin emeği dışında bir kaybı olmaz; zarar sermaye sahibine aittir. Her iki ortaklık türünde de kâr, tarafların anaştıkları orana göre belirlenir. Doğrudan veya dolaylı mudâra ortaklıkları kurulabildiği gibi, aynı şekilde girişimcilik sermayesi ortaklıkları da kurulabilir. Böylece birden fazla sermayedarın parasını bir araya toplamak mümkün olduğu gibi, bu sermayeyi çok sayıda girişimciye aktarmak da mümkün olmaktadır. Her ikisi de uzun süreli ve riskli yatırım ortaklığından ibarettir. Bu nedenle sermayeyi kullanma süresinin uzun vadeli olması, girişimcinin çok İyi incelenmesi zorunluluğu doğurur. İslâm hukukçuları mudâra ile ilgili görüşlerini ortaya koyarken üzerinde durdukları konulardan bin de, işletmecinin (mudâribin) topladığı parayı ancak helâl yollarla değerlendirebileceğidir. Girişimcilik sermayesi ortaklıklarında da bu duruma dikkat edildiği takdirde, girişimcilik sermayesi

uygulamasını*1 İslâm hukuku açısından meşruiyeti konusunda şüphe kalmaz ^[278]. Dolayısıyla mudâraenin sınırlarının örf ve dinî-ahlâkî kurullarla belirlendiği, tek amacın kâr olmadığı, iktisadî yönün Ötesinde insanın zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasının hedeflendiği ve meşruiyet dayanağını sosyo-ekonomik yönünün oluşturduğu; girişimcilik sermayesinin ise, Batı ekonomilerinde ortaya çıktığı, yüksek kâr peşinde koşan maceracı sermayedarların fırsatçı bir yaklaşımla zor durumdaki yatırımcıların zayıf noktalarından istifade ederek çok önemli projeleri ölü fiyata kaptıkları, bu yüzden de akbalar diye nitelendirilip hiç sevilmeyen kişiler olduğu gibi gerçeklerle mudâraenin, girişimcilik sermayesi ile bağdaşmadığı görüşüne katılmak mümkün değildir ^[279].

B. Ortaklık Yönteminin Fıkıhtaki Yeri

Ortaklıklar fıkıhta farklı açılardan değişik şekillerde isimlendirilir: "Kullanımı herkese açık olan mallar üzerindeki ortaklığa" ibâha şirketi ^[280]; "ihtiyarî veya gayri ihtiyarî mülk edinme yollarından biriyle meydana gelen ortaklığa" mülk şirketi ^[281]; "iki veya daha fazla kimsenin sermaye, emek ve itibarları ile birlikte iş yapmak ve meydana gelecek kâr veya zararı paylaşmak üzere kurdukları ortaklığa" da akit şirketi ^[282] denir. Akit şirketi başlığı altında ise, sermaye ortaklığı {şirket-i emval}, iş ortaklığı {şirket-i a'mâl veya ebdân}, kredi veya itibar ortaklığı {şirket-i uücûh} ve emek-sermaye ortaklığı {mudâra} yer alır. Faizsiz bankacılıkta bu ortaklık çeşitlerinden sermaye ortaklığı ve emek-sermaye ortaklığına başvurulur. ^[283]

1. Sermaye Ortaklığının Tanımı ve Şartları

Sermaye ortaklığı {müşâreke}; iki veya daha fazla şahsın belirli bir miktar sermaye koyarak, birlikte iş yapmak ve meydana gelecek kâr veya zararı paylaşmak üzere kurdukları ortaklık şeklinde tanımlanır ^[284].

Fıkıhta sermaye ortaklığının sahih olması için ortaklar, sermaye ve kârda bir takım şartlar aranır. Ortaklar birbirlerinin vekili olacaklarından, vekilde bulunması gereken bütün şartları taşımaları gerekir ^[285]. Dolaşımdaki nakit paralar ile altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerden basılan paraların ortaklıkta sermaye olabileceği konusunda ittifak ^[286], ticaret eşyasının sermaye olması konusunda ise görüş ayrılık-likları vardır. Hanefî ^[287] ve Zahirî mezhebi ^[288] ile bir rivayete göre Han-belîler, ^[289] ister misli ister kıyemî olsun ticaret eşyasının müşâreke'de sermaye olamayacağı görüşündedir. Şâfiîler kıyemî malların sermaye olmasını caiz görmezken, misli malların sermaye olabileceği kanaatin-dedirler ^[290].

Mâlîkîler ^[291], İbn Ebî Leyla (ö. 148/765) ve Evza'îye göre İse, ister kıyemî ister misli olsun ticarete konu olan bütün mallar ortaklıkta da sermaye olabilir ^[292]. Tarafların sermaye üzerindeki haklarının belirli olması, sermayenin başkasının zimmetinde bulunan bir borç olmaması, Kârın anlaşmazlığa yoi açmayacak şekilde belirli ve maktu' değil nisbî {oransal} olması fakihlerce ortaklıkta aranan temel şartlardandır ^[293].

2. Sermaye Ortaklığının Fıkıhtaki Yeri

Faizsiz bankaların uyguladığı sermaye ortaklığının fikhî yönden incelemesini şu başlıklar altında ele alacağız: ^[294]

a. Bankanın Sermayeyi Şirketleri Aracılığıyla İşletmesi

Faizsiz bankalar sermayeyi başlıca iki kaynaktan sağlar: Birincisi kurucu ortaklar; ikincisi tasarruf sahipleri. Kurucu ortakların oluşturduğu şirkete AŞ. adı verilmektedir. Faizsiz bankaların dayandığı ortaklık şekli, fikhî kitaplarında geçen ve tüm fakihlerce ittifakla caiz görülen ^[295] inan ortaklığıyla büyük oranda benzerlik gösterir ^[296]. İnan ortaklığı fikihta; İki veya daha fazla kişinin ticaret yapmak ve kârı anlaştıkları oranlarda paylaşmak üzere bir mal üzerinde kurdukları ortaklık şeklinde tanımlanır ^[297] AŞ de inan ortaklığı da çalıştırmak ve oluşacak kârı paylaşmak üzere belirli bir sermaye üzerine kurulur. Bankalar da kurucu ortaklar ve tasarruf sahiplerinin sermayeleri üzerine, bu sermayeyi çalıştırmak ve oluşacak kârı yönetmeliklerin belirlediği kurallar çerçevesinde paylaşmak üzere kurulan şirketlerdir. AŞ şeklinde kurulan banka ile hesap sahipleri arasındaki hukukî ilişki, mudârib-rabbul-mal ilişkisidir. Banka öz sermaye üzerinde mâlik, mevduat üzerinde mudârib sıfatıyla vekil konumundadır ^[298]. Bankanın mudârib sıfatıyla topladığı sermayeye Öz sermayesini katarak yatırıma dönüştürmesinin fikhî durumuna gelince, İslâm hukukçuları taraflardan sâdir olan irade beyanına bakarak hüküm vermişlerdir. Eğer ortaklık, "mudâribin dilediği gibi amel edebilmesi özgürlüğü" üzerine kurulmuşsa Hanefî ve Hanbelîlere göre mudâribin kendi sermayesini mudârabe sermayesine karıştırması caizdir ^[299]. Şafîî hukukçular ise, mudâribin mudârabe sermayesini kendi sermayesine katabilmesi için, sermaye sahibinin açık izninin şart olduğunu ileri sürerler ^[300]. Malikîlere göre de mudârib mutlak mudârabe akdine dayanarak sermayeyi kendi sermayesine katabilir ^[301].

b. Bankanın Sermayeyi Ortaklıklar Yoluyla İşletmesi

Mudâribin başkalarıyla sermaye ortaklığı kurup kuramayacağı, kurduğu taktirde hesap sahipleri ve diğer ortaklara göre konumu, ortaklığın yönetim ve işleyişinde tarafların yetkileri ile kâr veya zarara katılma durumları fikihta üzerinde durulan konulardan bir diğeridir. Fakihlerin genel kanaatine göre, sermayedarın onayı olmadıkça mudâribin başkalarıyla müşâreke ortaklığına gitmesi caiz değildir ^[302]. Çünkü müşâreke mudârabeden ayrı ve onun üstünde bir akittir. Müşâreke sermaye üzerinde kurulan ortaklıktır ki ortaklıkta asloian da budur. Mudârabe ise, emek ve sermaye üzerine kurulan ortaklık olup müşârekeye göre ikinci derecede bir akittir ^[303]. Mudâribe verilen iznin niteliği mezheplere göre değişir. Hanefî ve Hanbelî ulemâsı "mudâribin dilediği gibi amel etmesi"1 özgürlüğüne dayanan mudârabede. mudâribin mudârabe sermayesi ile müşâreke ortaklığına gitmesini caiz görürler. Kâsânî'ye göre, yönetici konumundaki mudâribe "dilediğin gibi hareket et" denilip başkasıyla mudârabe veya müşâreke ortaklığına gitmesi hususu açıkça belirtilmese dahi, mudâribin sermayeyi başkasına mudârabe sermayesi olarak vermesi, başkasıyla inan ortaklığı kurması caizdir ^[304]. İbn Kudâme'ye göre ise, "mudâribe dilediğin gibi amel et denmedikçe mudârabe sermayesi ile müşâreke ortaklığı kuramaz" ^[305]. Başkalarıyla ortaklıklar kurarak sermayeyi yatırıma dönüştürmek, ticaretin gereklerindedir. Amaç kâr olduğuna göre mudâribe "dilediğin gibi amel et" şeklinde verilen izin başkalarıyla ortaklığı da kapsar. Ancak "dilediğin gibi amel et" denmemişse böyle bir ortaklık caiz olmaz. Şafîî fakihleri "dilediğin gibi amel et" şeklindeki irade beyanını yeterli görmeyip rabbu'l-mal'ın açık iznini şart koşmuşlardır ^[306]. Çünkü onlara göre mudârabe sermayesi ancak ticaret yapılarak değerlendirilebileceğinden "dilediğin gibi amel et" şeklindeki genel yetki yalnızca ticareti kapsar ^[307]. Bankanın elindeki sermayeyi başkalarıyla ortaklıklar kurarak işletmesi durumunda bankanın konumu kurucu ortaklar, hesap sahipleri ve yönetici ortaklara göre değişir. Banka kurucu ortaklar açısından, başkasıyla sermaye ortaklığına giden kişi, hesap sahipleri açısından İse sermayeyi yatırıma dönüştüren mudârib konumundadır. Dolayısıyla hesap sahiplerinin muhatabı, yönetici ortaklık değil bankadır. Projeden elde edilen gelir veya meydana gelen zarar önce banka ile yönetici ortak arasında daha sonra da mudârib konumundaki banka ile sermayedar konumundaki hesap sahipleri arasında taksim edilir ^[308]. Şirketin İdaresini yönetici ortağın yürütmesi karşılığında hissesine düşen kâr miktarından fazla pay verilmesi durumuna gelince, Hanefî ve Hanbe/İl'ere göre böyle bir uygulama caizdir. Kâsânî bu konuda şöyle der: "Eğer işin yürütülmesi ortaklardan birisinin sorumluluğuna verilir o ortağa da kârdan belli oranda fazla miktar belirlenirse caizdir. Kâr aralarında belirlenen şartlara göre paylaşılır. Emek katkısında bulunan ortak hem sermayesinin hem de emeğinin karşılığında kâr alır" ^[309]. İbn Kudâme ye göre ise, "1000 ve 2000 dirhemi olan iki kişi toplam 3000 dirhemle ortaklık kursalar ve bu ortaklık 1000 dirheme sahip olan tarafın işi yürütmesi ve kârın eşit taksim edilmesi şartı üzerine kurulsa caizdir. Kâr altı hisse kabul edilip iki hisse sermayesinin bir hisse de çalışmasının karşılığı olarak üç hisse, işi bilfiil yürütene verilir ^[310]. Zarar İse tarafların sermayesi oranında paylaşılır. Sermaye eşitse zarar da eşit, 1/3 ise zarar da 1/3 şeklinde taksim edilir ^[311]. Mâlikî ^[312] ve Şa/nlere ^[313] göre ise, ortaklar arasında kâr veya zararda farklılık caiz değildir; tarafların sermayeleri oranında paylaşılmalıdır. Bu durumu İbn Rüşd şöyle izah eder: "Mâlikî ve Şafîîler kârı zarara benzetmekteler; zararda farklılığı kabul etmedikleri gibi, kârda da farklılığı kabul

etmezler. Hanefî ve Hanbelî alimleri ise, müşâ-rekeyi mudârabeye benzetirler. Mudârabede, mudâribin hiç sermaye katkısında bulunmaksızın yalnızca emeği karşılığında farklı oranlarda kâr alması caiz olduğuna göre, böyle bir durum müşârekeye daha uygundur. Zira ortak hem sermaye hem de emek katkısında bulunmaktadır. Sermayesi karşılığında aldığı kâra ek olarak emeği karşılığında da kâr alması caizdir ^[314].

c. Sermayenin Mülkiyetin Devriyle Sona Eren Ortaklık Yöntemiyle İşletilmesi

Mülkiyetin devriyle sona eren ortaklık, fıkıh kitaplarında yer almayan ve daha önce de ifade edildiği üzere ilk kez XX. y. yılda Mısır'da uygulanan yeni bir ortaklık yöntemidir ^[315]. Konunun fıkıhî yönünü tahlile geçmeden önce, faizsiz bankacılıktaki uygulamasına tekrar değinmekte yarar görüyoruz. Bankacılıkta uygulanan bu ortaklık şeklini ikiye ayırmak mümkündür: Birincisi, taşınmaz mallar üzerindeki ortaklık; ikincisi, taşınır mallar üzerindeki ortaklık. Taşınmaz mallar üzerindeki ortaklık daha çok bina yapımı ve değerlendirilmesi üzerinde gerçekleştirilir. Banka, sermaye yoksunluğundan dolayı İnşaata uygun arsasını değerlendiremeyen kişilerle ortaklığa gider. Projenin finansmanını banka sağlar, inşaatı tamamlanan binalar satış veya kiralama yöntemiyle değerlendirilir. Sözleşme gereği belli bir süre sonra banka, hisselerini diğer ortağa devreder ve ortaklıktan çekilir. Taşınır mallar üzerindeki ortaklık ise araba, makine veya hastane ve atölye gibi iş yerleri için gerekli araç, gereç ve ekipmanın tedâriki amacıyla kurulur. Dolayısıyla her iki uygulamanın fıkıhî durumu değişiklik arz eder. Taşınmaz mallardaki ortaklığı banka açısından, mülkiyetin devrini, diğer ortak açısından mülkiyetin üzerine alınması va'dini içeren sermaye ortaklığı {şirketü'l-inan} şeklinde değerlendirmek mümkündür. Zira daha önce de geçtiği üzere, ticaret yapmak ve oluşacak kân paylaşmak üzere belli bir mal üzerinde kurulan ortaklığa sermaye ortaklığı denilmektedir. Bu ortaklıkta da ellerindeki sermayeleri ile ticaret yapıp kâr etmek isteyen iki taraf vardır. Bankanın sermayesi, projeye yatırmayı va'dettiği para, diğer ortağın sermayesi ise taşınmaz malıdır. Proje her iki ortağın veya ortaklardan yalnız birinin katılımı ile hayata

geçirilmektedir ki inan ortaklığında her iki ortağın işin idaresine etkin olarak katılımı şart değildir ^[316]. Oluşacak kâr sözleşme esnasında anlaşılan oranlarda paylaşılmaktadır. Bu ortaklığı fıkıh kitaplarında ittifakla meşru kabul edilen inan ortaklığından ayıran tek unsur, taraflardan birinin sermayesinin nakit para olmaması ve hisselerin devrine ilişkin va'di içermesidir. Hanefî, Şafî ve Zahirî fukahası ile Ahmed b. Hanbelî'den nakledilen bir rivayete göre, inan ortaklığında tarafların sermayelerinin nakit para olması şarttır ^[317]. Mâlîki fukahası ise nakit para dışındaki malların da sermaye olabileceği kanaatinde ^[318]. Para dışındaki malların akit esnasında para cinsinden kıymeti belirlendiği takdirde sermaye olabileceği görüşünde olanlar da vardır ^[319]. Bize göre bu görüş günümüz şartlarına daha uygundur. Sözleşmedeki mülkiyetin devriyle ilgili va'de gelince, öncelikle taraflar arasında helâli haram, haramı helâ! kılmayan şartların koşulması caizdir ^[320]. Burada da böyle bir şart söz konusudur.

Her ne kadar fakihlerin çoğunluğuna göre va'd uhrevî bakımdan bağlayıcı kazaen bağlayıcı değil ise de, ^[321] taraflar kendi özgür iradeleriyle böyle bir va'di içeren sözleşme yapmaktadırlar. Banka veya diğer taraf bu va'de güvenerek bir takım sorumlulukların altına girmektedir. Verilen va'de güvenilerek bir sorumluluğun altına girilmiş ise, bir kısım fukahaya göre bu va'd bağlayıcı hale gelir ^[322]. Dolayısıyla mülkiyetin devri va'dini içeren şirket sözleşmesinin caiz olduğu görüşünden hareketle, günümüz faizsiz bankalarının uyguladığı mülkiyetin devriyle sona eren ortaklık uygulamasının da bu çerçevede değerlendirilebileceği sonucuna ulaşabiliriz.

Taşınır mallardaki ortaklığa gelince, burada iki işlem dikkati çekmektedir: Birincisi banka, bir malı satın alıp müstakbel ortağın kullanımına sunmakta ikincisi, sözleşmede, müşterinin ödediği her taksit sonrasında -taksit oranında- malın mülkiyetine ortak olacağı, son tak-sidin ödenmesiyle de tüm mülkiyetin müşteriye geçeceği şartı yer almaktadır. Bu akdin yeni ve caiz bir akit olduğu konusunda ittifak eden çağdaş fakihler, isimlendirme hususunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Sâmi Hamûd ^[323] ve e/-Heytî ^[324] ile Yahya İsmail/e ^[325] göre, -sermayenin tümü bankaya ait olması şartıyla-bu bir mudârabedir. Mu-hammed Sâui'ye göre, musâkât ve muzâraa' benzeri bir akit olup onlara kıyasla caizdir ^[326], VâiVe göre ise mudârabe ile başlayıp mülkiyetin devriyle sona eren mülk ortaklığıdır ^[327]. Bizce de mülkiyetin devriyle sona eren ortaklık, başlangıçta mudârabe, sonuçta mülkiyetin devri şartını içeren mülk ortaklığından ibarettir. Çünkü, akdin başlangıcında müşterinin malın sermayesine ortaklığı söz konusu değildir. Malın bankaya maliyeti ve kendisine teslimi sürecinde her hangi bir sermaye katkısı yoktur. Bu aşamada mala gelecek her türlü zarar ve ziyan bankaya aittir. Banka, malı çalıştırmak ve geliri anlaşılan oranlarda paylaşmak şartıyla müşteriye teslim etmektedir. Kıymeti para cinsinden belirlenen malın ortaklıkta sermaye olabileceği görüşünden hareketle, bu mal mudârabe sermayesi kabul edilebilir. Maldan gelir elde edinceye kadar malın tüm hak ve sorumlulukları bankaya aittir. Müşteri mudârib sıfatıyla malı çalıştırır. Mal gelir getirmeye başlayınca gelirin bir kısmını müşteri, emeğinin karşılığı olarak kendisine ayırır, diğer kısmını ise bankaya taksit olarak öder. Sözleşmede, ödenecek her taksit tutarında malın mülkiyetine ortak olunacağı kaydı bulunduğundan, müşteri Ödediği her taksit sonrası, Ödediği taksit tutarınca mala ortak olur. Böylece ortaklık mudârabeden mülk ortaklığına dönüşür. Çünkü mala gelebilecek her türlü zarar ile malın menfaatleri üzerinde iki taraf paylan oranında ortak hale gelmişlerdir. Son taksitin ödenmesiyle malın tüm mülkiyeti müşteriye geçer ve böylece ortaklık sona erer. Ortaklıktaki sermayenin yapısı ve mevcut şartlara gelince, taşınmazlar bölümünde varılan fıkıhî sonucun burada da aynen geçerli olacağı kanaatindeyiz. Çünkü bu akitte de hile aldatma vb. akde zarar ve-ren unsurlar olmadığı gibi tarafları anlaşmazlığa düşürecek unsurları da içermemektedir.

Murabahaya yönelik eleştirilerin giderilmesi ve faizsiz bankacılık sisteminde herkesi tatmin edici bir murabaha yönteminin yerleşmesi için ya daha önce murabaha bölümünde ele aldığımız ve meşruiyeti hususunda çekincelerimizi belirttiğimiz şartlardan vazgeçilmeli ya da murabaha, mülkiyetin devriyle sona eren ortaklık yöntemi çerçevesinde uygulanmalıdır. ^[328]

3. Emek-Sermaye Ortaklığının (Mudârabe) Fıkıhtaki Yeri

İslâm hukukunun bütün klasik kaynaklarında yer alan mudârabeye, fakihlerin üzerinde ittifak ettiği ortaklık çeşitlerindedir. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren İslâm ülkelerinde başlatılan hukuktaki batılılaşma hareketleri sonucunda, klasik kaynaklardaki bir çok hukukî düzenleme terk edilmiş olmasına rağmen -Türk Borçlar Hukuku dahil [329] bir çok ülkenin yeni hukuk sisteminde mudârabeye yerini korumuştur [330]. Mudârabenin yalnızca İslâm dünyasındaki hukuk sistemlerini değil Ortaçağ'da Batı hukukunu da önemli ölçüde etkilediğine ilişkin görüşler Batılı hukukçular tarafından dile getirilmektedir. İngiliz hukuku tarihçisi Holdsworth'a göre, "Mudârabeye 1391 yılında İslâm hukukundan etkilenilerek İngiliz hukukuna Commenda adıyla girmiştir. Dönemin İngiliz yönetimi, Kilisenin de desteği ile faizciliğin yasaklanması konusunda çok sert önlemler almış bunun üzerine bir kısım hukuk ve din adamı faize çıkış yolu bulabilmek için çeşitli hukukî hileler üretmişlerdir. Vaktinde ödenmeyen borçlar için gecikme cezası alınması, fıkha Semerkand'lı hukukçuların soktuğu ileri sürülen Bey"; bi'l-uefâ ve Bey' bi'Hstiglâl bu hilelerden bir kaçıdır" [331]. Ahmed Si-râc'a göre, vaktinde ödenmeyen borçlar için gecikme cezası alınması şeklindeki cezai şart uygulaması batı hukukuna, fıkıh kaidesi olduğu ileri sürülen ve Suyûtî'nin (ö. 911/1505) el-Eşbâh ve'n-nezâir adlı eserindeki faiz cezalarında değil akitlerde cereyan eder [332] ifadesinden geçmiştir. [333] Hfieli çözüm yöntemlerinin Kilise tarafından kabul görmemesi üzerine, sermayesini faizsiz yöntemle değerlendirmek isteyenlere bir çıkış yolu olarak 1391 yılında sermayedarın da riske (el-muhâtara) ortak olduğu emek-sermaye ortaklığı kanunu çıkarılmıştır. Böyle bir uygulamanın meşru görülmesinin temelinde ise risk ortaklığı yatmaktadır. Schacht'a göre, bu kanun sebebiyle "mohatra" kelimesi Arapça "el-muhâtara" dan Latince'ye geçmiştir [334]. Holdsworth'a göre, Ortaçağlarda başta İngiltere ve İtalya olmak üzere bütün Avrupa ülkelerinde mudârabeye anlayışına dayalı çeşitli ortaklık yöntemleri yaygın olarak uygulanmıştır. Udovitch'e göre ise, İslâm hukukundan geçme ihtimali daha yüksek olsa da Commenda'nın Ortaçağ'da Öncelikle İtalya'da ortaya çıkıp daha sonra bütün Avrupa'ya yayılması konusunda Roma hukukunun etkisi göz ardı edilemez [335]. Günümüzde mudârabeye, faizsiz bankacılık sistemi sayesinde başta İslâm ülkeleri olmak üzere bir çok ülkenin hukuk sistemine dahil olmuş ve günlük ticari hayatta uygulanır hale gelmiştir. [336]

a. Mudârabenin Tanımı Dayanağı ve Şartları

Mudârabeye; "d-r-b" kökünden gelir. Darabe, sözlükte; "vurmak, çarpmak, karıştırmak, hareket etmek, gitmek, yola çıkmak, ticaret veya savaş için yurttan ayrılmak" anlamlarına gelir [337]. Bu kelime Kur'an'da "fi" harf-i cer'i ile "yola koyulmak, sefere çıkmak" anlamında kullanılmıştır [338]. Emek sermaye ortaklığını Irak hukukçuları mudârabeye, Hicaz hukukçuları ise "mukârada" olarak isimlendirmişlerdir. Bu isimlendirmede "hareket etmek, gitmek, yola çıkmak" anlamındaki "d-r-b" ile "bir parçayı kesip bütünden ayırma, ödünç verme, kredi verme" anlamındaki "k-r-d" fiilleri etkili olmuştur. İşletmecinin ticaret amacıyla yer yüzünde sefere çıktığı için mudârabeye, sermaye sahibi sermayesinden bir bölümü ayırdığı ve işletmecinin kazancından bir parçasını aldığı için de mukârada denmiştir [339].

Mudârabeye için fıkhîta çeşitli tanımlar yapılmıştır [340]. Tariflerde küçük ayrıntılar dışında önemli fark yoktur. Dolayısıyla mudârabeyi; "ticaret yapmak ve oluşacak kârı anlaşılabilir oranda paylaşmak üzere iki taraf arasında kurulan emek-sermaye ortaklığı" şeklinde tanımlayabiliriz. Mudârabeye "d-r-b" kökünden türediği için Kur'an'da ticaret veya başka maksatla gezip dolaşmaktan söz eden ve içinde "d-r-b" kökünden kelimelerin geçtiği ayetler mudârabeye deil olarak ileri sürülmüştür [341]. Söz konusu ayetlerin mealleri şöyledir: Ey İman edenler! Sizler İnkâr eden ve yer yüzünde sefere çıkan...gibi olmayın [342]. Ey mü'minler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp din-/eyin... [343]. "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda bir sakınca yoktur. [344] Seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmiş ise sizden olmayan başka iki kişi (şahit olsun) [345]. Yukarıda meali verilen ayetlerle irtibatlandırılıp mudârabeye delil gösterilen diğer bir ayet ise şudur: Rabbinizin lütuf ve keremini aramanızda sizin için bir günah yoktur [346], Mudârabenin meşruiyetini yukarıdaki ayetlere dayandıranların görüşlerinde biraz zorlama olduğu anlaşılmaktadır. Oysa fıkhîta akit serbestliği vardır; belli İkelere uymak, temel yasaklan İhlal etmemek kaydıyla insanların her türlü ticarî faaliyete girişmesi, farklı yapı ve işleve sahip ortaklıklar kurması tabii karşılanmış hatta teşvik edilmiştir. Mudârabenin meşru görülmesinin temelinde, İslâm hukukunun akitlerle ilgili yasaklarını ihlâl edici bir unsurun içermemesi ve insanların ona öteden beri duydukları ihtiyacın yattığı bir gerçektir. Bu ihtiyaçtan dolayı mudârabeye, hem Hz. Peygamberden önce [347], hem Hz. Peygamber döneminde hem de Hz. Peygamber'den sonra tarihin hemen her döneminde kendisine baş vurulmuş bir ortaklık türüdür [348]. Meşruiyeti konusunda da ittifak edilmiştir [349].

Müşârekede de aranan şartların tümü mudârabede da aranır. Mu-dârabede esas olan işletmecinin sermayeyi dilediği zaman kullanabilmesi olduğundan, işletmecinin rahat hareket edebilmesi için sermayenin kendisine teslim edilmiş olması da şart kılınmıştır. Sermaye sahibi sermayenin kendi kontrolünde bulunmasını şart koşarsa böyle bir şart sahih olmaz, aksi durumda mudârabeye fasit olur [350]. Çağdaş faizsiz bankaların uyguladığı emek-sermaye ortaklığını iki açıdan ele almak mümkündür. Birincisi, bankanın mudârabeye sermayesini doğrudan kendisinin işletmesi, ikincisi bankanın mâli aracılık rolüyle mudârabeye sermayesini girişimcilerle ortaklıklar kurarak işletmesi. Daha Önce de temas edildiği üzere, birinci tür uygulama çağdaş müellifler tarafından ikili mudârabeye ikinci tür uygulama ise, çok ortaklı mudârabeye olarak [351]

isimiendirilmektedir. Biz de konunun fikhî yönünü incelerken bu ayırım ve isimlendirmeyi dikkate alacağız.

b. İkili Mudârabenin Fıkıhtaki Yeri

İkili mudârabede ortaklık rabbu'l-mal ile mudâribin oluşturduğu iki taraf arasında gerçekleşir. Genelde tarafları tek kişiden oluşsa da, bazen mudârib bazen rabbu'l-mal bazen de her iki taraf fazla kişiden oluşabilir m ektedir. Dolayısıyla bir kişiden oluşan mudâribin birden fazla kişinin sermayesini bir araya getirerek yatırıma dönüştürmesi ikili mudâra be kabul edilebileceği gibi, bir sermayedarın birden fazla mu-dâribie ortaklık kurması da ikili mudâra be kabul edilir. Bankanın birden fazla hesap sahibinin sermayesini mudârib sıfatıyla bizzat kendisinin çalıştırması ikili mudâra be olduğu gibi, sermayedar sıfatıyla birden fazla girişimci ile mudâra be ortaklığına gitmesi de ikili mudâra be kapsamında ele alınır ^[352]. Normal mudâra be akdinde bulunması gereken şartlan taşınması kaydıyla, iki kişi arasında kurulacak mudârabenin cevazı konusunda fakihler arasında her hangi bir ihtilaf yoktur. Tarafların birden fazla kişiden oluşması, farklı kişilerin sermayelerinin karıştırılması hususunun fıkıhtaki yeri ise klasik kaynaklarımızda tartışılan konulardandır. Ancak bu hususların bir kısmı sermaye ortaklığının fıkıhtaki yeri bölümünde ele alındığı bir kısmı da bir sonraki bölüm olan çok ortaklı mudârabenin fıkıhtaki yeri bahsinde ele alınacağından -tekrardan kaçınmak için- yukarıda anlatılan şekilde gerçekleştirilecek ikili mudârabenin caiz görüldüğünü belirtmekle yetiniyoruz. ^[353]

c. Çok Ortaklı Mudârabenin Fıkıhtaki Yeri

Tarafları sermaye sahipleri, banka ve girişimcilerden oluşan ortaklığa çok ortaklı mudâra be adı verilir. Mudârabenin bu türünde gerek sermaye sahipleri gerekse girişimciler birden fazla kişiden oluşmaktadır. İkili mudârabede tarafların sayısı birden fazla olsa da aralarındaki hukuki ilişki sermayedar - mudârib ilişkisinden ibarettir. Çok ortaklı mudâra be ise, üç tarafın oluşturduğu ortaklıktır. Ortaklığın bir tarafını hesap sahipleri açısından mudârib, müteşebbisler açısından sermayedar konumundaki banka, diğer tarafını ise, sermaye sahipleri ile girişimciler oluşturmaktadır. Dolayısıyla çok ortaklı mudârabede ikili mudârabeden farklı olarak, mâli aracılık yapan organizatör banka yer almaktadır. Bu da göstermektedir ki, çok ortaklı mudâra be bir kısım yönleriyle fıkıh kitaplarında anlatılan ikili mudârabeden farklıdır ^[354]. Çok ortaklı mudârabeyi ikili mudârabeden ayıran en Önemli hususlar; havuz sistemi, ortaklığın sürekliliği ve bankanın organizatör konumudur. ^[355]

c1. Havuz Uygulaması ve Fıkıhtaki Yeri

Havuz uygulamasından kasıt, faizsiz bankanın hesap sahiplerinin sermayelerini ortak bir havuzda toplamasıdır. Havuz sistemi, çok ortaklı mudârabenin en önemli özelliklerinden birini oluşturur. İkili mu-dârabede sermayenin karıştırılması sorunuyla pek karşılaşılmaz. Çünkü bir taraf sermayesini diğer taraf da bilgi, deneğim, ve emeğini koyarak ortaklığa giderler. Çok ortaklı mudârabede banka sınırsız sayıda sermaye sahibi ile muhatap olmaktadır. Fukaha ikili mudârabeden bahsederken sermayenin karıştırılması konusuna da deyinmiştir. Fu-kahanın bu konudaki görüşü çağdaş faizsiz bankalardaki ortak havuz sistemi konusuna ışık tutucu mahiyettedir. Sermayenin karıştırılmasının hukukî durumu konusunda ileri sürülen görüşleri iki başlık altında ele almak mümkündür.

Birinci görüş: Fakihlerin ortaklıklara ilişkin görüşlerini günümüze aktaracak olursak, sermayenin ortak havuzda toplanması caiz değildir. Ancak hesap sahiplerinin, bu konuda açık veya kapalı izinleri bulunursa o zaman caiz olur. Hanefî, Şafîî ve Hanbelî mezhebi fakih-lerinin görüşleri genelde bu doğrultudadır ^[356].

İkinci görüş-. Mutlak akıt gereği sermayenin ortak havuzda toplanması caizdir, ayrıca bir izne gerek yoktur. Bu görüş Maükilere aittir. Müdeuenede "elinde mudâra be sermayesi ile öz sermaye bulunan ancak değerlendirme sırasında hangisine öncelik vereceği konusunda tereddüt eden kişinin, hangi yöntemi takip etmesi gerektiği" şeklindeki soruya verilen cevap şöyledir-. Doğru olan, her iki sermayeyi karıştırıp ticarete değerlendirmesidir ^[357].

Görüldüğü üzere, fukaha ikili mudârabede bile sermayenin karıştırılması konusunu tartışmış bazı çekincelerle de olsa bir takım şartlarla cevazı noktasında görüş bildirmişlerdir. Oysa çok ortaklı mudârabenin en bariz özetiği havuz sistemidir. Çünkü çok ortaklı mudâra be çok sayıdaki birikimcinin tasarruflarını bir araya getirerek tek bir sermaye oluşturmak ve bu sermayeyi planlı bir şekilde "yatırıma dönüşmek üzere kurulmaktadır. Yüksek meblağlarda sermaye gerektiren projelerin gerçekleştirilmesi ve toplanan sermayenin iktisadî hayatın gerekleri doğrultusunda işletilmesi için ortak havuz sistemi olmazsa olmaz şartlardandır. Sermaye sahipleri bankada katılma hesabı açtuklarında birbirlerinin ortağı haline gelirler. Bu ortaklık birbirlerinin doğrudan karşılıklı mukaveleleri sonucu değil, bilgi ve onayları doğrultusunda bankanın sermayelerini ortak havuzda toplaması sonucu oluşur. Havuzdaki her bir hesap sahibine ait para, bizzat yatırımda kullanılсын kullanılmasın, havuzun desteklediği projelerin kâr veya zararından payı oranında etkilenir ^[358].

c2. Çok Ortaklı Mudârabenin Süreklilik Özelliği ve Fıkıhtaki Yeri

Çok ortaklı mudârabenin bir diğer özelliği de süreklilik arz etmesidir. Banka mâli aracı sıfatıyla faaliyetine devam ederken, girişimci ve hesap sahiplerinden oluşan ortaklar sürekli değişmektedir. Çünkü katılma hesapları giriş çıkışlara daima açıktır. Bir kısım hesap sahibi bankadaki hesabının tümünü çekerek ortaklıktan ayrılırken diğer bir kısmı, ya hesabındaki paranın bir kısmını ya da payına düşen kârı çekerek ortaklıktaki payı üzerinde değişiklik yapar. Ortaklığın bir tarafını oluşturan banka ise, hesap sahiplerine ana sermayelerinin bazen tümünü, bazen bir kısmını bazen de yalnızca payına düşen kârı ödeyerek faaliyetine devam eder. Konunun bu yönü de İslâm hukukçuları tarafından tartışılmıştır. Varılan

sonuçları şöyle özetlemek mümkündür:

Birinci görüş: Hanefiilere göre kâr ana sermayenin güvencesidir. Mudârabe sona ermeden kârdan bir miktar tahsil edilmiş, daha sonra da zararın varlığı anlaşılabilir ise, tahsil edilen kâr geri istenir. Ortaklık sona erince önce ana sermaye hesaplanır -şayet varsa- açık, kapatılman sonra arta kalan

miktar ortaklara kâr olarak dağıtılır [359]. Hane-

nere ait bu görüşten hareketle faizsiz bankacılıkta ortaklık sona ermedikçe kârın çekilemeyeceği görüşü ileri sürülmüştür. Çünkü bankacılıkta çekilen kârın geri alınması çok zordur [360].

ikinci görüş: Kâr dağıtımını yapıldığı taktirde ortaklar dilerse başlangıçta belirlenen kurallar çerçevesinde ortaklığı devam ettirir dilerse sona erdirirler. Ortaklık devam etmek kaydıyla kâr dağıtımını yapılabileceğinden hesap sahiplerinden dileyenin, kâr payını almasında bir sakınca yoktur. Bu düşüncede olanlara göre, kâr ortakların hakkı olduğundan hesaplarına tahakkuk eden kân diledikleri an çekme veya ortalıkta bırakma hakkına sahiptirler. Ortaklar paylarına düşen kârı çektikten sonra ortaklıkta bir zarar söz konusu olursa, daha önce çekilen kâr payı geri talep edilemez. Çünkü bir önceki döneme ait olarak tahakkuk eden kâr tarafların ittifakıyla dağıtılmış, sahiplerinin mülkiyetine geçmiştir. Kârın hesaplanıp dağıtılması bir Önceki akdin sona erip yeni bir akdin başladığı anlamına gelir. Her akid başı başına bir hüküm ifade edeceğinden, bir sonraki akitten

doğan zarar bir Önceki akde hamledilemez. Hanbelî, [361] Zahirî [362] ve Zeydiyye [363] mezhebi fakih-leri bu görüştedir.

Ortakların hesaplarındaki paranın tümünü veya bir kısmını çekmesi halinde meydana gelecek durumun fikhî hükmüne gelince, daha Önce geçtiği üzere bankaların, mudilerden gelen paraları topladıkları ortak havuzlar 30, 90, 180, 360 gün ve daha uzun vadeli olmak üzere gruplardan oluşmaktadır. Hesap açmak isteyen kişi, sermayesini bir yıllık havuza yatırırsa bu havuzdaki toplam paranın bir yıl içerisindeki kâr ve zararına ortak kabul edilir. Dolayısıyla şayet hesabına tahakkuk edecek kârdan yararlanmak istiyorsa, yatırdığı havuzun süresinin bitimini beklemek durumundadır ki bu durum hesap cüzdanında belirtilir. Cüzdanındaki hesabın işleyişi ile ilgili kurallar, bankanın sermaye sahibine koştuğu şartlar olarak kabul edilir. Eğer hesap sahibi bu şartları kabul ediyorsa -ki parasını yatırıp sözleşmeyi imzalamakla bunu kabul etmiş sayılır- bu bir süreli ve bağlayıcı mudârabe olmuş olur. Kâr ve zararın belirlenebilmesi açısından paranın yatırıldığı sürenin banka tarafından bilinmesi gerekir. Çünkü

banka havuzdaki paranın kâr veya zararını hesaplarken paranın miktarı ile havuzda kaldığı süreyi dikkate alır [364].

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Bir kişinin sermayesi karşılığında gelir elde edebilmesi için ortaklığa yatırdığı paranın bizzat çalıştırılması mı yoksa işletmeci konumundaki ortağın tasarrufu altında bulunması mı önemlidir? Kâsânî, iş ortaklığında tarafların kârdan pay almaları ile ilgili

olarak "iş ortaklığında kârı hak etmek bizzat emeğin varlığına değil emeğin sözleşmede şart koşulmuş olmasına bağlıdır" der [365]. Remlî'nin eserinde ise; eğer sermayedar sermayesinin bir bölümünü kâr veya zarar belli olmadan çekerse ortaklıktaki sermayesi kalan miktarla sınırlı hale gelir. Çünkü sermayedar çektiği kısmı mudâribin elinde bırakmamıştır. Bu sebepten dolayı başlangıçta sermayeden kısmış gibi kabul edilir ifadesi

yer alır [366]. Kâsânî'nin iş ortaklığında kârın hak ediliş kuralı ile ilgili görüşünü sermaye ortaklığına uyarlayan çağdaş fakihler sermayenin kârı hak edebilmesi için mudâribin tasarrufu altında olması gerektiği sonucuna varmışlardır. Bu konuda el-Heytî ve Muhammed es-Savvâ'nın görüşleri şöyledir: "Sermaye ortaklığında kârı hak etmenin şartı bizzat sermayenin kendisinin geiri getirmesi değil, mudârib ister çalıştırsın ister çalıştırmazın akit gereği sermayenin mudâribin tasarrufunda bulunmasıdır. İş ortaklığında ortaklardan biri bilfiil çalışmadığı halde kârı hak ediyorsa, mudârabe ortaklığında da kâr bizzat kendisinden hâsıl olmasa da mudâribin tasarrufunda yatırıma hazır halde bırakılan mal, kârı hak eder" [367]. Havuzun süresi dolmadan parasını çeken hesap sahibi ise, vade sonunda havuzdaki sermayeye tahakkuk edecek kârdan mahrum kalır.

Çünkü sermaye belirlenen süre sonuna kadar mudâribin tasarrufunda bırakılmamıştır. [368]

e3. Aracı Konumdaki Bankanın Fikhî Durumu

Çok ortaklı mudâribenin en önemli özelliklerinden birisi de, ortaklardan biri durumundaki bankanın hem sermayenin toplanması hem de işletilmesinde tek yetkili sıfatıyla aracı konumunda olmasıdır. Bu ortaklık türünde, müteşebbislerle sermaye sahipleri birbirleriyle doğrudan muhatap olmamakta bu işlevi banka yerine getirmektedir. Bankanın, aracılık görevini yaparken, hesap sahiplerinden mudârib sıfatıyla topladığı sermayeyi kendisi yatırıma dönüştürmeyip mudârabe sermayesi olarak, sermayedar sıfatıyla müteşebbislere aktarmasının fikhî durumu ile bankanın alacağı sıfat fikhî açısından önem arz eder.

Mudâribin yalnızca akdin verdiği yetkiye dayanarak sermayeyi müteşebbisler aracılığıyla değerlendirmesinin caiz olmaması gerektiği görüşü İleri sürülmüştür. Çünkü sermayedar mudâribeye güvenerek parasını yatırmıştır. Başkasıyla yapılacak ikinci bir mudârabe ortaklığı. sermayenin gelirin

mutârib dışında başkasının da ortak olması sonucunu doğurur ki bu ancak sermayedarın iznine bağlıdır [369]. Sermayedarın, dilediği gibi sermayeyi çalıştırma veya başkalarıyla ortaklık kurma konusunda mudâribi serbest bırakması halinde mudâribin ikinci bir kişiyle mudârabe ortaklığına gitmesinin cevaz) konusunda ittifak vardır. Bu konuda Hane/î/erle bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel genel izni yeterli görürken [370]

Şafîî, Mâlikî fakihleri ile başka bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel, açık iznin gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir [371].

Bankanın fikhî durumuna gelince, fikhî kitaplarında anlatılan mu-dâribenin çağdaş faizsiz bankacılığa emek-sermaye ortaklığı şeklinde uyarlanması teklifini ilk gündeme getiren Abdullah el-Arabî'ye [372] göre, hesap sahipleri rabbul-mal, müteşebbisler mudârib, banka ise hesap sahipleri

açısından sermayeyi başkası aracılığıyla çalıştırma yetkisine sahip mutlak mudârib, müteşebbisler açısından sermayedar [373]. Ancak Hamûd, bir tarafını hesap sahipleri bir tarafını müteşebbisler bir tarafını da bankanın oluşturduğu çok ortaklı mudârabe-nin fikhî kitaplarında anlatılan ikili mudârabe ile uygunluk taşımadığı kanaatindedir. Ona göre, hesap sahipleri sermayedar, müteşebbisler mudârib. banka ise, sermayesini

değerlendirmek isteyenlere hizmet sunan ecir-i müşterek konumundadır [374]. Şargâûî ise, Hamûd'un görüşüne benzer bir şekilde şöyle demektedir: "Banka tasarruf sahiplerinden sermayeyi emanetçi sıfatıyla toplar; kendisi bizzat yatırıma dönüştürmesi durumunda mudârib sıfatını alır. Müteşebbislere sermaye desteği sağladığı durumda ise ücretli vekû olur" [375]. Hamûd ve Şargâûî bankayı ücretli vekil konumunda kabul ederken mudâربه sermayesinin bankanın tazmin sorumluluğunda olduğu görüşünden hareket ederler [376] ki Muhammed Bakır es-Sadr da, kendi isteği ile kabul edip, sözleşmeye eklediği taktirde bankayı mudâربه sermayesinin tazmininden sorumlu tutar; hatta faizsiz bankacılığın geleceği için bunu gerekli görür [377]. Diğer hemen tüm çağdaş fakihler el-Arabî'nin görüşünden hareketle bankanın, sermayeyi bizzat kendisinin yatırıma dönüştürmesi durumunda mudârib; müteşebbislerle hesap sahipleri arasındaki organizatörlük yapması durumunda ise, hesap sahipleri açısından mudârib, müteşebbisler açısından sermayedar konumunda olduğu görüşünde birleşmektedirler [378].

C. Ortaklık Yönteminin Fıkıhtaki Yeri Hakkında Genel Değerlendirme

Fıkıh kitaplarında her ne kadar ikili ortaklıklar üzerinde durulmuş ise de, günümüzde uygulanan çoklu ortaklık uygulamalarına ışık tutacak konuların da tartışıldığı görülmektedir. Tarafların sayısına bakılmaksızın, ilke olarak nimet ve külfet paylaşımı üzerine kurulan ortaklıklar -konusu meşru olmak şartıyla- fıkıhta caiz görülmüştür. Sermayenin nakit para veya mal olması, tarafların hak, yetki ve sorumluluklarının sınırı, ortaklığın kapsamı, süresi, vb. konularda ise değişik görüşler vardır. Ancak bütün tartışmaların esası, yönetici ortak ve sermaye sahiplerinin haklarının korunması ve anlaşmazlığa yol açacak kapalı noktaların bırakılmaması üzerinde cereyan etmektedir. Günümüzde sermaye sahipleri, banka ve işletmecilerin hak, yetki ve sorumluluklarını ilgili ülkelerin kanun ve yönetmelikleri belirlemektedir. Zira bir çok alanda olduğu gibi ortaklıklarda da kurumlaşmaya gidilmiş ve fıkıhtaki ortaklıkların bir çoğu günümüz ülkelerinin ticaret hukukunda yer almıştır. Bankalar da birer ticarî şirket olup bu kanunlar çerçevesinde kurulmaktadır. Dolayısıyla tarafların hareket alanları sınırlıdır. Meselâ, fıkıhtaki ortaklık sermayesinin para veya aynı mal olması tartışması artık sona ermiş, kanunlar nakit sermaye ile birlikte aynı malların da sermaye olabileceği kuralını getirmiştir. Ortaklık sermayesinin Öz sermaye ile karıştırılıp karıştırılmayacağı konusu, öz sermayenin ortaklık sermayesine karıştırılabileceği hükmü ile tartışma dışı kalmıştır. Tarafların kâr ve zarardan paylarına düşen oranlar ise ilgili yönetmeliklerce belirlenmektedir. Bankalar bu kanun ve yönetmelikleri bilerek faaliyete başladıkları gibi, hesap sahipleri de bankaya parasını yatırırken bunlardan haberdar oldukları varsayılmaktadır. Çünkü müdiye hesabın açılışı esnasında, yatırdığı paranın hangi şartlarda değerlendirileceğini açıklayan hesap cüzdanı verilir. Dolayısıyla tasarruf sahibinin katılma hesaplarına para yatırması, yatırılan paranın, kanun ve yönetmelikler çerçevesinde banka tarafından istenildiği şekilde değerlendirilebileceğini kabul ettiği anlamına gelir. Önemli olan bu kanun ve yönetmeliklerin haksızlık ve anlaşmazlıklara yol açacak hükümler içermemesidir. Fıkıh kitaplarındaki ortaklıklarla ilgili kurallarla, günümüz faizsiz bankalarının uymakla yükümlü kıldığı kuralları mukayese ettiğimizde, faizsiz bankacılıkta belirlenen kurallar çerçevesinde uygulanacak ortaklık işlemlerinin fıkıh açısından bir sakınca doğurmayacağı sonucuna varabiliriz. [379]

III. KİRALAMA (İCÂRE)

Belirli bir menfaatin belirli bir bedel karşılığında satılmasına kiralama denir [380]. Menfaatin kaynağı insan olabileceği gibi taşınır veya taşınmaz mal da olabilir. Bankacılıkta başlıca iki tür kiralama yöntemi öne çıkar: Birincisi kasa kiralama, ikincisi finansal kiralama (FK)-Bu bölümde kasa kiralama ve FK, uygulama biçimi ve fıkıhtaki yerleri bakımından ele alınacaktır. [381]

A. Kasa Kiralama (Emanet Kabulü)

1. Kasa Kiralamanın Tanımı ve Bankacılıktaki Uygulaması

Kasa kiralamanın tanımı: Bankanın belirli bir ücret karşılığında kasa dairesindeki kiralık kasalardan birinin kullanım hakkını başkasına devretmesine kasa kiralama adı verilir [382].

Kasa kiralamanın bankacılıktaki uygulaması: Kasa kiralamanın ilk örnekleri orta çağdaki sarraflara kadar uzanır. Para veya başka kıymetli mallan bulunup da çalınma veya kaybolmasından korkanlar, bu mallan korumak ve geri vermek üzere sarraflara emanet bırakıyorlardı. Sarraflar da

bu işlem karşılığında belli bir ücret alıyordu [383]. Çağdaş anlamda bankaların kurulmasıyla değerli eşyaların ücret karşılığı korunması işlemi, kiralık kasa hizmeti adı altında bu bankalarda da devam etti. Bankalar bu işlem için kasa dairesi ve bu dairede kullanıma hazır kasalar buldurmaya başladılar. Her kasanın değişik iki anahtarı olup anahtarlardan biri -ki salondaki tüm kasalara uyan ortak anahtardır- bankada, diğeri ise kiracıda kalır. Kiracı belirli saatlerde yanında kimse bulunmaksızın, kasasının bulunduğu bölüme girer ve dilediği işlemi yapar. Banka yangın, deprem vb. felaketlerde emanetleri kurtarma veya kasalarda kanunlara aykırı şeylerin saklandığına ilişkin, yargı kararı yahut tehlikeli maddelerin bulunduğu şüphesi gibi zorunlu haller dışında, kasayı açamaz. Anahtarın örneğini başkasına veremeyeceği gibi, kiracı veya vekili dışında hiç kimseye kasayı açtıramaz. Bankanın kasadaki emanetleri korumak veya kurtarmak için her türlü tedbiri alma yetki ve sorumluluğu vardır.

Kiralık kasa hizmetinin kiracı ve banka açısından bir takım yararları vardır. Kiracı açısından en önemli yaran, başkasının bilmesini istemediği değerli eşya veya kıymetli kağıtların gizlilik içerisinde, güvenli bir ortamda koruma imkanını elde etmiş olmasıdır. Kiralık kasa hizmetinin banka açısından önemli bir getirişi yoktur. Ancak banka bu sayede, tasarruf sahiplerinin güvenini kazanmış ve böylece tasarrufla-r'nı kendisi aracılığıyla

değerlendirmelerine zemin hazırlamış olur.

Kiralık kasa hizmeti sözleşmesi banka ve kiracıyı bir takım yükümlülükler altına sokar. Bu sözleşme ile banka, kasayı kiracının kullanımına hazır halde tutmak, gizliliğini muhafaza etmek, her tür tehlikeye karşı korumak ve bunun için her tür tedbiri almakla yükümlüdür. Güç ve iradesini aşan durumlar dışında, kasadaki mala gelecek zarar ve ziyandan banka sorumludur. Kiracının sorumluluğu ise kira ücretini zamanında ödemek, kasanın anahtarını korumak ve akdin bitiminde bankaya iade etmek, bankaya giriş çıkışlarda belirlenen sürelerle uymak vb. sözleşmede belirlenen kurallara uygun hareket etmektir ^[384].

2. Kasa Kiralama Sözleşmesinin Fıkıhtaki Yeri

Kasa kiralama, hukukî açıdan çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Emânet ve koruma amacı taşıdığı düşüncesinden hareketle Ali el-Bâ-rûdî, bu akdin vedia' ve icâre hükümlerini kapsadığı görüşündedir ^[385]. Semîha KaJyûbi'ye göre kiralık kasa hizmeti sözleşmesi, çağdaş ticarî hayatın ortaya çıkardığı, fıkıhta Örneği bulunmayan yeni bir akitir. Vedia' değildir; çünkü banka kasadaki malın içeriğini bilmemektedir. İcâre değildir, çünkü kiracı kasadan dilediği şekilde yararlanamamaktadır ^[386]. Hamûd, Zaten, Battal gibi çağdaş hukukçuların çoğunluğuna göre ise bu bir kiralama akcüdür ^[387]. Çünkü kiralık kasa İşlemi fıkıhta icâre olarak adlandırılan belli bir bedel karşılığı sunulan hizmetten ibarettir. Ancak kiralanan kasa, kiralayan konumundaki bankanın gözetim ve koruması altında olması nedeniyle, bu akit diğer mallar üzerinde gerçekleştirilen icâreden farklılık arz eder.

Bize göre kasa kiralama kasa sözleşmesi kabul eden görüş isabetlidir. Zira banka kendisine ait olan kasa salonundaki herhangi bir kasadan yararlanma hakkını belli bir ücret karşılığında belirli süreyle kiracıya devretmektedir. Kasa salonu genelde banka bünyesinde bulunduğu için, banka ile birlikte kasa salonunun tüm güvenliği bankanın sorumluluğunda kalır. Bu hizmetin özelliği gereği kasanın buradan çıkarılması, kiracıya teslimi söz konusu olamaz. Dolayısıyla böyle bir akdin fıkıhta meşru kabul edilen kira akdine aykırı bir yönünün olmadığı açıktır. ^[388]

B. Finansal Kiralama (Leasing)

İslâm hukukçuları kira akdini çeşitli açılardan değişik başlıklar altında sınıflandırmışlardır. Klasik kaynaklarımızda kira akdi konusu, kaynağı, yararlanma şekli ve muhatapları açısından değişik hükümler içermesine rağmen ortak yön, mülkiyet mal sahibinde kaimak şartıyla, ücret karşılığında menfaatten yararlanmaktır. Çağımızda ortaya çıkan yeni kiralama uygulamalarında ise, çoğunlukla menfaatle birlikte menfaatin kaynağı malın mülkiyeti de kiracıya geçmektedir. Uygulamaya başlanmasından günümüze kısa bir süre geçtiğinden Leasing'in isimlendirme ve tanımı konusunda henüz ortak bir kanaate varılamamıştır. Biz bir tanım yaparak, bu uygulamanın ortaya çıkışında etkili olan sebepleri, ilk uygulanmasından günümüze kadar geçen süreci, faizsiz bankalardaki uygulama biçimini ve son olarak fıkıhtaki yerini ele alacağız. ^[389]

1. Finansal Kiralamanın Tanımı

FK'yı Ramazan Ebussuûd, "bir şahsın, diğerine anlaşılabilir taksitleri ödedikten sonra mülkiyeti o şahsa geçmek üzere belli bir malı belli bir ücret karşılığında kiralaması" ^[390]; Zeki Beduî, "kira ve satımın birlikte yapılmak istendiği akit" ^[391]; Süleyman Vârid, "kira bitiminde aynı [zâtı] temlik edilen şeyin, menfaatinin temlik" ^[392]. Câk Yusuf Halim ise, "âkideynden birinin belirli bir süreyle bir şeyi kiralaması ve süre sonunda kiracının o malı belirli bir bedel karşılığında satın alma özgürlüğünün bulunduğu akit" ^[393] diye tanımlamıştır. Avrupa Leasing Birliği'ne (European Leasing Association) ^[394] göre FK; "belirli bir süre için kiralayan ile kiracı arasında imzalanan ve üreticiden kiracı tarafından seçilip, kiralayan tarafından satın alınan bir malın, mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise kiracıda bırakan bir sözleşme olup, malın kullanımının belirli bir kira ödemesi karşılığında kiracıya bırakılmasından ibarettir" ^[395]. Finansal Kiralama Kanunu'nun (FKK) 4. maddesinde ise, "kiralayanın, kiracının seçimi ve talebi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak ve beili bir süre feshedilmemek şartıyla kira bedeli karşılığında kiracıya bırakması" şeklinde tanımlanmıştır ^[396]. FKK dışındaki tanımlarda "menfaatin temlikleriyle birlikte aynı temlikinin" de tanım kapsamına alındığı dikkat çekmektedir. FKK'nun 9. maddesinde, "tarafklar sözleşmede, sözleşme süresi sonunda kiracının, malın mülkiyetini satın alma hakkına haiz olacağını kararlaştırabilir-ler" ifadesiyle ayrı madde ile de olsa, menfaatin temlik sözleşmesine aynı temlik konusunun da eklenebileceği kuralı getirilmiştir ^[397]. Ak-din bu şekilde tanımlanmaya çalışılmasındaki asıl neden, FK işleminin hem menfaatin hem de menfaatin kaynağı durumundaki malın temlikini birlikte içermesidir. İleride örnekleri verilecek olan sözleşmelerde menfaatin temlikinin kira ile olacağı belirtilirken aynı temlikinin bazen satım bazen de hibe ile olacağı yer almaktadır. Dolayısıyla FK sözleşmesini, "genellikle aynı temlik ile sona eren menfaatin temlikinden ibaret akit" şeklinde tanımlamak mümkündür. ^[398]

2. Finansal Kiralamayı Ortaya Çıkaran Sebepler

FK'nın taksitli satımdan sonra ortaya çıktığı ileri sürülür. Taksitli satım her ne kadar ticarî hayatta bir takım kolaylıklara neden olmuşsa da, özellikle satıcının haklarının güvenceye alınması noktasında eksikleri vardı. Çünkü taksitli satışta malın mülkiyeti akitle birlikte alıcıya geçmektedir. Zira

mülkiyetin nakli satım akdinin en önemli özelliklerinden kabul edilir. Ancak mülkiyetin alıcıya geçmesiyle satıcı için tehlike başlamaktadır. Çünkü müşteri malın mâliki olmuş, satıcıya karşı sadece belirlenen taksitleri ödemekle yükümlü hale gelmiştir. Satıcının hakkı müşterinin zimmetindeki taksitlerin toplamına eşit alacaktan ibarettir. Alıcı bazen kasten bazen de iflas veya zor durumda kalma nedeniyle taksitleri Ödemeyebilir. Bu aşamada alıcı, malı üçüncü bir şahsın mülkiyetine satım, hibe vb. yollarla geçirmiş veya malda değişiklikler yaparak değerinin düşmesine yol açacak tasarruflarda bulunmuş da olabilir. Alıcının iflası veya vefatı durumunda mal vârisler veya alacaklılar arasında paylaşılabilir. Böyle durumlarda satıcının, alacağı karşılığında mala el koyması, onu geri istemesi mümkün olmaz. Çünkü mal başkasının mülkiyetine geçmiş, alacağı

sadece müşterinin zimmetindeki, kalan taksitlerin toplamına denk borçtan İbaretle hale gelmiştir [399]. Bu meselenin çözümü için mülkiyetin, taksitlerin ödenmesi şartına bağlandığı İpotekli/rehinli satış yöntemleri araştırılmış, bazı ülkelerin medenî kanunlarına (MK) bu şartları içeren taksitli satım düzenlemeleri eklenmiştir. Mısır MK'nun 437., Ürdün MK'nun 487. ve Kuveyt MK'nun 137. maddeleri mal teslim edilmiş olsa dahi bedelin tümü ödenmedikçe mülkiyetin alıcıya geçmeyeceği hükmünü getirmiştir [400]. Ancak bu hükümler satıcılar açısından istenilen sonucu vermemiştir.

Konunun fıkhi yönü İslam Fıkıh Akademisi'nin "Taksitli Satım" adlı toplantısında ele alınmış ve M A et-TeshîrVnin muhalefetine rağmen [401] çoğunluk, mülkiyetin satıcıda kalması şartıyla yapılacak taksitli satımın caiz olmayacağına karar vermiştir. Kararların 6. md.'si şöyledir: "Satıcının satış sonrası, mebi'in mülkiyetini kendisinde alıkoyması caiz değildir. Ancak satıcı, haklarını garanti etmek için taksitlerin sona ermesine kadar, satılan malın kendi yanında rehin olarak kalması şartını koşabilir." [402] MK'larında yer almasına rağmen mahkemeler, mülkiyetin satıcıda kalması şartını içeren taksitli satışla ilgili davalarda, söz konusu akdin emanet akitlerinden değil, bedelli akitlerden olması gerekçesinden hareketle

satıcıların aleyhine karar vermişlerdir [403]. Taksitli satışın bir takım riskler içerdiğini düşünen satıcılar, haklarını güvenceye alan ve kira ve taksit/i satım'm birleşiminden oluşan yeni bir akit türü geliştirdiler. Bu akit günümüzde "Finansal Kiralama, Mülkiyetin Devriyle Sona Eren Kiralama, Kiralama Görüntüsü Altında Satım veya Leasing" şeklinde isimlendirilmektedir [404]. Biz bankacılıkla ilgili eserlerdeki kullanım yaygınlığı nedeniyle "Finansal Kiralama'yi tercih ettik. [405]

3. Finansal Kiralamanın Tarihî Gelişimi

FK uygulamasının ilk kez 1846 yılında, İngiltere'de müzik aletleri satarı bir firmanın, bir piyanoyu bu yöntemle satmasıyla başladığı rivayet edilmektedir. Daha sonra İngiliz Demir Yolları Şirketi 'nin, kömür ve taş ocakları İşletmelerine vagon kiralaması işleminde, bu yönteme başvurulmuştur [406]. 1953'te İngiltere'den ABD'ye, 1962'de de Fransa'ya ve böylece Latin Amerika, Asya ve Afrika'da hızla yaygınlık kazanmıştır [407]. Orta Doğu'da ilk kez İKB tarafından 1977 yılında uygulandığı, 1984 yılında ise ilk kez Mısır'da kanunlaştığı rivayet edilmektedir [408]. FK Türkiye'de faizsiz bankacılık yapmak üzere kurulan ÖFK' ile gündeme gelmiştir. Zira FK kavram olarak Türk Hukukuna ilk kez ÖFK ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu'nca çıkarılan 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sy.lı kararnamenin 1. maddesi ile girmiştir. FK'nın Türk hukukuna girmesiyle, önceleri kendisine Özgü yapısı olan sözleşmeler çerçevesinde kabul edilen bu uygulama, 1985'te yayınlanan FKK ile "Finansa! Kiralama Sözleşmesi" adıyla bağımsız bir sözleşme halini almış ve ÖFK ve Leasing şirketleri tarafından uygulanır hale gelmiştir [409].

4. Finansal Kiralamanın Faizsiz Bankacılık Uygulaması

FK kısa sürede hemen bütün faizsiz bankaların uyguladığı yöntemlerden biri haline gelmiştir. FK'nın faizsiz bankacılık uygulamasını üç örnekten hareketle inceleyeceğiz. Bu örnekleri gerek İslâm ülkelerinin ortaklığında kurulması gerekse FK'yi ilk uygulayan faizsiz banka olması nedeniyle İKB, Özel nitelikli ilk faizsiz bankalardan biri ve Orta Doğu'da faaliyet göstermesi nedeniyle Ürdün İslam Bankası (ÜİB) ve Türkiye'deki ÖFK uygulamalarından seçtik. [410]

a. İslam Kalkınma Bankası (ZKB)'nin Uygulaması

FK'nın, faizsiz bankacılıkta ilk kez İKB tarafından uygulandığı bildirilir. Bankanın kuruluş amacı, üye ülkelerin iktisadî kalkınmalarına katkıda bulunmak olduğundan, [411] müşterileri de doğal olarak bankaya üye İslâm ülkeleridir. İKB'nin finansal kiralama uygulaması şu şekildedir: Başvuru uygulanabilirlik, verimlilik ve bankanın ilkelerine uygunluk açısından değerlendirilir, proje desteklenmeye değer görülürse ilgili ülke ile aşağıdaki maddeleri içeren FK sözleşmesi yapılır.

- 1) Banka, nitelikleri Önceden belirlenen malı satıcı veya üreticiden kendisi adına satın almak üzere müşteriyi vekil kılar. Mal teslim alındıktan sonra, banka tarafından müşteriye kiralanacağı, müşteri tara-fından da bu kiralama akdinin kabul edileceğine ilişkin her iki tarafı da bağlayan taahhütname imzalanır.
- 2) Müşteri bankanın istediği teminatları verdikten sonra malı teslim alır.
- 3) Müşteri malın tesliminden kira süresinin bitimine kadar, giderler kendisine ait olmak üzere, malı banka adına sigorta ettirir.
- 4) Malın kira süresince çalışır halde tutulması müşterinin sorumluluğundadır; arızalanması veya helak olması durumunda tazminle yükümlüdür.

5) Mala zarar gelmemesi veya kiracının bütün sorumluluklarını tern olarak yerine getirmesi halinde, taksitler bitince malın mülkiyeti, hibe esasları çerçevesinde kiracıya devredilir [\[412\]](#).

b. Ürdün İslâm Bankası (ÜİB)' nin Uygulaması

ÜİB, faizsiz bankacılık yapmak üzere 1979 yılında Ürdün'ün başkenti Amman'da kurulmuştur. Bankanın sermayeyi değerlendirme yöntemlerinden birisi de FK'dır [\[413\]](#). ÜİB'nin uygulamasını 1988 yılına ait toplu konut projesini Örnek olarak inceleyeceğiz. Banka, Amman'da çeşitli ebatlarda 243 konut ve 67 iş yerinden oluşan bir sitenin inşa ve pazarlaması sürecinde bu yönteme başvurmuştur. Uygulama şöyle gerçekleşmiştir:

Banka müşteriye peşin satış, taksitli satış ve FK olmak üzere üç seçenek sunmuştur. Bu üç seçeneğe rağmen müşterilerin 2/3'den fazlası FK'yı tercih etmiştir. Çünkü talep edilen peşinat ve taksit tutarı diğer seçeneklere göre hem daha cazip hem de diğer seçeneklerin aksine FK'da şahsi kefalet kabul edilmiştir. Müşteri, kiracı kabul edildiğinden kendisi açısından akdin feshi kolaydır; taksitlerden birini ödemediği takdirde akit feshedilmiş sayılır. Ayrıca akit, mülkiyetin devrini içerdiğinden müşteriler bu yöntemi tercih etmişlerdir.

ÜİB'nin müşterileriyle yaptığı FK sözleşmesinde şu maddelerin yer aldığı bildirilmektedir:

1) Akdin süresi ki bu sözleşmede 30 yıldır.

2) Aylık taksit ve peşinat tutan: Konutların özelliklerine göre değişmek üzere aylık taksit tutan 75 ile 178 Ürdün Dinarı arasında değişmektedir [\[414\]](#). İlk yılın toplam taksit tutarı peşin olarak ödenmek zorundadır.

3) Banka, bütün yükümlülükleri yerine getirdiği takdirde taksitlerin bitiminde taşınmazın mülkiyetini müşteriye devredeceğini taahhüt eder.

4) Müşteri mala gelecek bütün zarar ve ziyanı karşılamayı taahhüt eder. İster bankaya ister müşteriye ait olsun bütün masrafları müşteri Ödemekle yükümlüdür.

5) Müşteri taşınmazı başkasına kiralayamaz, değişiklik yapamaz, amacı dışında kullanamaz,

6) Müşterinin sözleşmenin her hangi bir maddesine aykırı davranması, taksitleri zamanında ödememesi, kendisi veya kefilinin iflası gibi durumlarda, akdin devamı veya feshine karar vermeye banka yetkilidir.

7) Kiracı bedeli kendisine ait olmak üzere, taşınmazı sigorta ettirmekle yükümlüdür.

8) Kiracının vârisleri de bu şartian kabul edeler [\[415\]](#).

c. Özel Finans Kurumlarının Uygulaması

ÖFK önceleri Başbakanlığın ilgili tebliğinin 2/k ve 20/b maddeleri daha sonra da FKK hükümlerine göre bu uygulamayı gerçekleştirmektedirler [\[416\]](#). ÖFK uygulamasında başlıca dikkat çeken noktalar şunlardır:

1) Akdin konusu: Cinsi, özelliği, nitelik ve miktarı belirlenen malın kiracıya amacına uygun bir tarzda kullanması için kiralınmasıdır.

2) Giderler: Sözleşmeden, mevcut ve ileride doğacak bütün vergi, resim, harç ve ücret ve cezalar kiracıya aittir.

3) Malın mülkiyeti: Malın mülkiyeti kiralayan / bankaya aittir; Kiracı (müşteri) sözleşmede belirlenen kuralları çerçevesinde mal üzerinde kiracı sıfatıyla zilyettir. Dolayısıyla kiracı, malı başkasına kiraya verme, hibe etme yahut başkalarıyla ortaklaşa kullanma hakkına sahip olmadığı gibi kiralayanın onayı olmaksızın başka yere de naklemez.

4) Malın teslimi: Mal kiralayan adına, temsilci sıfatıyla kiracı tarafından teslim alınır. Kiracının malı satıcıdan kiralayan adına teslim aldığı anda, sözleşme gereği, mal kiralayan tarafından kiracıya teslim edilmiş kabul edilir. Malın kiracıya bu suretle teslimi ile birlikte, mala gelecek her türlü zarar ve ziyan kiracıya aittir.

5) Sigorta: Bedel kiracıya ait olmak üzere, malın kiralayanın istediği sigorta şirketine masraflar kiracıya ait olmak üzere kiralınması zorunludur.

6) Mal sahibinin hukuki niteliği ve sorumluluğu: Kiralayan (ÖFK) kiracıyı bir finans kurumu olarak kredilendirmektedir. Bu sebeple kiralama konusu malla ilgili olarak; ayba, cins ve vasıfta hataya, teslim ve taşımaya ilişkin hususlarda ve malın mal, can ve çevreye verdiği zarardan doğabilecek sorumluluklarda her türlü borç, sorumluluk ve yükümlülük sadece kiracıya aittir. Mal sahibi işlem ve eylemlerinde mutad dikkati gösterir. Kiralayan, çalışanlarının, muhabirlerinin veya işbirliği yaptığı kuruluşların ve üçüncü kişilerin hata, unutma, gecikme, yanılma ve her türlü kusurlarından ve kendi elinde olmayan nedenlerden meydana gelecek zararlardan sorumlu değildir.

7) Malın teslim edilmemesi veya zararın tazmini: Kiracı kiralayana karşı, üreticinin malı teslim etmemesi, geç teslim etmesi, malın kararlaştırılan nitelik, niceiik, cins ve özelliklere uymaması, üçüncü kişilerin mal üzerinde hak iddia etmeleri veya malın bozukluğu veya benzeri nedenlerle hiç bir ad adı altında bir talepte bulunamaz, kiralaları ödememe veya geç ödeme yoluna gidemez. Sözleşme hangi sebeple sona ermiş olursa olsun, kiracı malda meydana gelen zararı karşılamakla yükümlüdür.

8) Mülkiyetin devri: Kiracı, Finansal Kiralama Sözleşmesi'nin sonunda kira konusu malı satın alma seçeneğine sahiptir. Kiracı bu hakkını kullandığı takdirde mal sözleşme sonunda anlaşılan bedel karşılığında -ki bu bedel semboliktir- kiracıya devredilir [\[417\]](#).

Her üç uygulamada da dikkat çeken noktalar:

1) Akit kira sözleşmesi olarak isimlendirilmekte, banka kira/ayan, müşteri kiracı kabul edilmektedir. ÖFK ayrıca kendilerini kredi kurumu olarak nitelendirmektedirler.

2) Malın mülkiyeti bankada, kullanım hakkıyla birlikte zorunlu sigorta giderleri dahil mevcut ve ileride doğacak bütün masraflar müşterinin yükümlülüğündedir.

3) Müşteri malı bankanın vekili sıfatıyla teslim almakta, bu andan itibaren malın kullanıma hazır tutulması dahil bütün sorumluluklar kendisine ait olmaktadır. Hatta ÖFK, üreticinin malı teslim etmemesi, geç teslim etmesi, malın kararlaştırılan nitelik, nicelik, cins ve özelliklere uymaması, üçüncü kişilerin mal üzerinde hak iddia etmeleri veya malın bozukluğu veya benzeri durumlarda dahi kendilerini finansman şirketi olarak

nitelendirdiklerinden, hiçbir sorumluluğu kabul etmemektedirler.

Sermayeyi İşletme Yöntemleri

4) Akit süresince müşteri sözleşmeye aykırı davrandığı, taksitleri zamanında ödemediği taktirde banka, mala el koymakta fakat müşteri maldan yararlanma imkânından mahrum kılınmış olmasına rağmen sözleşmede belirlenen taksitleri ödemekle yükümlü tutulmaktadır. Aylık taksit tutarları malın menfaatinden yararlanılması ölçüsüne göre değil malın bankaya mal oluşu ve bankanın sözleşme gereği iiave ettiği kârın toplamı dikkate alınarak belirlenmekte, taksitlerin bitiminde banka hem maliyeti hem de kân tahsil etmiş olmaktadır.

5) Akit hibe, satım veya hiçbir akit ismi belirtilmeksizin mülkiyetin devriyle sona ermektedir. [\[418\]](#)

5. Finansal Kiralamanın Fıkıhtaki Yeri

FK, malın mülkiyetinin ya kiracıya nakli ya da sahibine iadesi ile sona erer. Mülkiyetin nakli ise satım veya hibe ile olur. FK'nın fikhî durumunu, sözleşmenin mülkiyetin naklini içerip içermemesi açısından iki başlık altında incelemeye çalışacağız. Birincisi, menfaatinden yararlanan malın sahibine iadesiyle sona eren FK; ikincisi, malın mülkiyetinin kiracıya nakli ile sona eren FK. [\[419\]](#)

a. Malın İadesiyle Sona Eren Finansal Kiralama

Malın sahibine iadesi uygulaması FK'da nâdir olarak başvuru olan bir yöntemdir. Bankacılıkta ise hemen hemen imkansızdır. Bu uygulama çok sayıda makine ve teçhizatın muhafaza edileceği, bakım ve onarımının yapılacağı park ve elemana ihtiyaç doğurduğundan bankacılığın yapısına aykırıdır. Bu işlem daha çok Leasing şirketleri tarafından gerçekleştirilir. Bir kısım Leasing şirketi, satın alma veya başka yollarla temin ettikleri uzun ömürlü malları müşterilerine söz konusu malın iktisadî ömrünü kapsamayan sürelerle kiralar. Mülkiyet, Leasing Şirketinde kalırken mal üzerindeki kullanım ve denetim hakkı kiracıya Seçer ve kiracı malın bir nevi fiilî sahibi haline gelir. Malın satıcıdan teslim alınması, vergilerin ödenmesi, sigorta ettirilmesi, bakım, onarım 'vb. tüm masraflar kiracıya aittir. Kiracı taksitleri zamanında ödemekle yükümlüdür. Aksi halde kiralayana akdi feshedebilir. Kiracı akdin feshine sebep olması durumunda, malla ilgili bütün zararları ve sözleşme süresini kapsayan tüm taksitleri ödemekle yükümlü tutulur [\[420\]](#).

Malın sahibine iadesi ile sona eren FK, bir takım kayıtlarla icâre olarak kabul edilebilir. Çünkü kiracı ve kiralama şirketinin amacı, malı belirli bir süreyle menfaatinden yararlanmak üzere kiralamaktır. Ancak kasıt ve kusuru olmaksızın kiralanan mala gelecek zarar ve ziyandan, zorunlu sigorta giderleri dahil kiralanan şey (me'cur) in bakım ve onarımından kiracının sorumlu tutulduğu bir kira sözleşmesi meşru kabul edilemez. Akid süresince malın kullanıma hazır tutulması, kiracının yararlanmasını engelleyen eksiklik ve arızaların giderilmesi ve me'curun bakım ve onarımı kira akdinin mal sahibine yüklediği borçlardandır [\[421\]](#). İKB'nın konuya ilişkin sorusuyla İslâm Fıkıh Akademisi 'nin 1986 ve 2000 yılındaki toplantıları ve Birinci Kuveyt Finans Fıkıh Toplantısı'nda gündeme gelmiş ve her üç toplantıda da. İKB'nın -çok geniş bir coğrafyada faaliyet göstermesini gerekçe göstererek- itiraz etmesine rağmen [\[422\]](#), malın kullanıma hazır tutulması, zorunlu sigorta masrafları ve kiracının kasıt ve kusuru olmaksızın me'cura gelecek zarar ve ziyanın karşılanması sorumluluğunun kiraya verene (bankaya) ait olacağına karar verilmiştir [\[423\]](#).

b. Mülkiyetin Nakli İle Sona Eren Finansal Kiralama

FK sözleşmesi bazen süre sonunda malın mülkiyetinin nakledilmesi kaydını içerir. Mülkiyetin nakli bazen hibe bazen satım akdine dayandırılır. Bu nedenle mülkiyetin nakli ile sona eren FK'nın fıkıhtaki yeri, naklin hibe veya satımla sonuçlanması bakımından ele alınmıştır. [\[424\]](#)

b1. Mülkiyetin Hibe İle Nakledildiği Finansal Kiralama

Bu FK türünde, müşteri bütün şartları yerine getirdiği taktirde süre sonunda malın müşteriye hibe edileceği va'di yer alır. Faizsiz bankacılıkta en çok bu yöntem uygulanır. Abdullah Şeyh el-Mahfuz [\[425\]](#), eş-Şâzeli [\[426\]](#), es-Siddik Muhammed Emîn Darîr [\[427\]](#) ve Süleyman Menî [\[428\]](#) bu akdin caiz olduğu düşüncesindedirler. Muhammed Muhtar es-Seltâmi'ye göre FK'nın en uygun yöntemi hibe va'dini içeren şeklidir [\[429\]](#). Birinci Kuveyt Finans Fıkıh Toplantısı ve İslâm Fıkıh Akademisi'nin Beşinci Fıkıh Toplantısında, hibe va'dini içeren FK'nın caiz olduğu konusunda görüş bildirilmiştir. Ancak her iki toplantıda da akdin icâre olduğu, dolayısıyla malın bakımı, onarımı, kasıt ve kusur olmaksızın meydana gelecek zararlar ve sigorta giderilerinin icâre hükümleri gereği kiralayana (banka)'ın yükümlülüğünde olduğu vurgulanmıştır. [\[430\]](#)

Mülkiyetin hibe ile devredildiği FK hakkında yukarıda zikredilen görüşler konuyu tam olarak izahtan yoksundur. Çünkü hibe ile sona eren kiralama, hibe va'diyle kiralama kabul edilebileceği gibi, kiralama şartıyla hibe olarak da kabul edilebilir. Zira tarafların öncelikli hedefi menfaattir. Kiralayana menfaati kira ücreti, kiracının menfaati ise maldan yararlanmaktır. Hibe malın ekonomik Ömrünün sona erdiği bir sırada gerçekleşmektedir. Hibe, bedelli akitlerden olmayıp tek taraflı İrade ile gerçekleşen teberru akitlerindedir. Va'din bağlayıcılığından yola çıkarak, teberru akidinden ibaret olan hibe va'dinin de bağlayıcı olduğu sonucuna varılamaz. Ayrıca, banka veya leasing şirketleri hayır kurumu değildir. Hibe yapılmak isteniyorsa, bu kadar formaliteye gerek olmaksızın İstenilen mal istenilen şahsa hibe edilebilir. Dolayısıyla yukarıda zikredilen fikhî çözüm bize, FK'yı meşru temellere oturtmaktan yoksundur. [\[431\]](#)

b2. Mülkiyetin Satım Akdi İle Nakledildiği Finansal Kiralama

Bir kısım FK sözleşmesinde, süre sonunda mülkiyetin satım akdiyle nakledileceği hükmü yer alır. FK'nın bu çeşidi de .çâre ve satım akdinin birlikte yapıldığı akit ile satım vadi veya şartını içeren parenin caiz olup olmayacağı noktasından ele alınmıştır. Eş-Şazeli [432], el-Mah-uz [433] ve es-Se//ami [434] ye göre icâre ve satımın birlikte yapıldığı akit caiz değildir. Zira fıkıhta bir akitte iki akit yasaklanmıştır. Satımda mülkiyet ve ona bağlı hakların nakli söz konusu iken icârede yalnız menfaatin nakli söz konusudur. Satımda taraflar, satia ve aha; bedel, semen olarak isimlendirirken icârede; kiraya veren ve kiracı bedel de ücret diye isimlendirilir. İki akit de birbirleriyle çelişen hükümler içermektedir. Satım va'diyle yapılan icâre, akdın bedelli akitlerden va'din de bağlayıcı olması ilkesinden hareketle caiz görülmüştür. [435] Satım şartıyla yapılan icârede ise, icâre ve satım akitlerinin birbirlerinden bağımsız olarak yapılması ve satımda malın bedelinin sembolik değil gerçek olarak belirlenmesi durumunda bu tür bir FK uygulamasının caiz olacağı görüşü ileri sürülmüştür [436].

FK'yı icâre ve satımın birlikte yapılması istendiği yeni bir akit ya da satım va'di veya satım şartını içeren kiralama olarak görüp caiz olmadığına hükmetmek, kanaatimizce isabetlidir. Zira sözleşmede işlem satım olarak isimlendirilse de gerçekte va'de veya şarta bağlı bir satım söz konusu değildir. Aksine süre sonunda yapılması düşünülen multa-yetin nakli işlemine hukukî şekil bulma gayreti vardır. Uygulamada kira olarak adlandırılan akdın başlangıcından itibaren, satım akdi mülkiyetin nakli dışında- bütün sonuçları ile geçerli kılınmakta ve süre sonunda mala biçilen değer sembolik kalmaktadır. Sürenin belirli aşamasında müşteri, taksitleri ödemekten aciz kalması veya kaçınma sı durumunda kira muamelesi değil satım muamelesi uygulanmak -mal kiraadan alınıp piyasada satılmakta ve akit başlangıcında kira ücreti adıyla miktarı belirlenen bedel tahsil edildikten sonra kalan kısım müşteriye iade edilmektedir. Akit şayet kira olsaydı, akdın feshi ve kira konusu malın geri alınması ile son bulması gerekirdi. Dolayısıyla, mülkiyetin nakli ile gerçekleşen FK'yı yukarıdaki şekilde izah etmek tutarlı gözükmemektedir. [437]

c. Mülkiyetin Nakli İle Sona Eren Finansal Kiralama Hakkında Genel Değerlendirme

Bize göre konu yanlış zeminde tartışılmaktadır. Yanlışlık FK'nın icâre kabul edilmesiyle başlıyor. Akit kira, taraflar da kiraya veren ve kiracı diye isimlendirilse de FK, gerçekte mülkiyetin naklinin taksitlerin Ödenmesi şartına bağlandığı, icâre görüntüsüne büründürülmüş, taksitli satımdan ibarettir. Akdın ortaya çıkışında rol oynayan sebepler, tarafların amacı, akdın muhtevasını belirleyen sözleşme maddeleri ve başlangıçtan mülkiyetin nakline kadar geçen süreçteki akdın işleyişi, bunun bir taksitli satım olduğunu göstermektedir. Daha önce de geçtiği üzere, FK taksitli satımın verdiği teminatlarla yetinmeyen satıcıların, haklarını güvenceye almak için icat ettikleri bir işlemdir. Banka veya leasing şirketinin amacı, malın alınıp satılmasına aracılık etmek ve bu arada da vadeden yararlanarak gelir sağlamaktır. Yoksa -faaliyet kiralaması yönteminde olduğu gibi [438] büyük bir makine parkı oluşturup uzun ömürlü malları burada saklayıp müşteriye dilediği sürece kiralamak gibi bir amaç yoktur. Banka murabahaya olduğu gibi, müşterinin talebi üzerine yatırım malını satın alıp maliyete önceden anlaşılan kâr ekleyerek uzun süreli olarak müşteriye FK adı altında satmaktadır. Malın bulunması, nitelikleri ve fiyatının belirlenmesi ve teslim alınması bankanın vekili sıfatıyla müşteriye aittir. Banka ile satıcı arasında satım sözleşmesi yapılmakta, mal doğrudan kiracıya teslim edilerek kullanımına bırakılmaktadır. Böylece banka yalnızca malın finansmanını sağlamakla yetinmektedir. Mal hiçbir şekilde bankanın fiilî etki alanına girmemekte; buna karşılık kiracı, malı âdeti bir mâlikî gibi kullanabilmektedir. Böylece banka malın teslimi ve sözleşmenin devamı süresindeki ayıplardan kendini sorumlu tutmayarak risksiz bir şekilde gelir sağlamaktadır. Müşterinin amacı da ihtiyaç duyduğu malı kira görüntüsü altında satın almaktır. Müşteri murabahaya bulduğu bütün lehine hükümleri bu işlemde de bulmaktadır. Üstelik bu akit satıcı ve alıcı açısından vergi avantajları da içermektedir. Müşteri malı taksitle satın alsa, hem daha fazla vergi verecek hem, de başka bir malı rehin bırakmak zorunda kalacak. Burada ise, fiilen sahibi olup her türlü menfaatten yararlandığı halde malın mülkiyeti geçici bir süreyle bankada kalmaktadır ki, müşteri açısından bu durum başka bir malı rehin vermekten daha avantajlı olabilir. Sözleşmede akdın ismi ve mülkiyetin bankada kalacağı kaydı dışında bütün hükümler normal satım akdi hükümlerini içermektedir. Malın teslim alınması, mala gelecek her türlü zarar ve ziyanın müşteriye ait olacağı, taksitlerin bitimine kadar her hangi bir şekilde aksatılması veya sözleşmeye aykırı davranılması durumunda akdın feshedileceği fakat taksitlerin tümünün müşteri tarafından ödeneceği ve süre sonunda mülkiyetin hibe veya sembolik bir bedelle müşteriye devredileceği şartlarını içeren bir akit ancak satım akdi olabilir. Sözleşmede kira ücreti olarak isimlendirilen taksitler gerçekte satış bedelidir. Çünkü taksitler normal kira ücretlerine göre değil malın bankaya maliyeti ve bankanın eklediği kâr dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Şayet tarafların amacı kiralama olsaydı, malın sahibine iade edildiği FK seçeneğini tercih ederlerdi ki burada böyle bir durum söz konusu değildir. Konuyu mülkiyetin devriyle sona eren kiralama olarak kabul edip bu işlemi fıkıhta meşru bir zemine oturtma çabasında olan Hasan Ali Şazeli [439], Abdullah Muhammed Abdullah [440], es-Sellâmi [441], Darîr [442] ve bir kısım Türk hukukçusu [443] tarafların asıl amacının taksitlerin ödenmesine kadar mülkiyetin satıcıda kalması şartını içeren taksitli satım olduğu görüşündedirler. Dolayısıyla akitlerde lafızların değil maksadın dikkate alınacağı yerleşik kuralından da hareketle, yukarıda anlatıldığı şekliyle icra edilen FK'nın kiralama değil taksitlerin ödenmesine kadar mülkiyetin satıcıda kalması şartını içeren taksitli satım olduğu sonucuna varabiliriz. ÖFK' nın kendilerini finansman şirketi olarak nitelendirip, üreticinin malı teslim etmemesi, geç teslim etmesi, malın kararlaştırılan nitelik, nicelik, cins ve özelliklere uymaması, üçüncü kişilerin mal üzerinde hak iddia etmeleri veya malın bozukluğu veya benzeri durumlarda hiçbir sorumluluğu kabul etmemeleri ise ne kira ne de satım akdiyle izah edilebilir. Bu işlem bir malı satın almak isteyen kişiye fazlasını geri almak üzere kredi vermekten ibarettir ki ÖFK'lann faizsizlik ilkesiyle bağdaşmaz. FK'nın icadının en önemli sebeplerinden olan mülkiyet hakkının, bedelin ödenmesine kadar satıcıda kalması meselesi çözüldüğü takdirde bu akdın meşru bir çerçeveye oturtulabileceğe kanaatindeyiz.

Mülkiyetin nakli, fıkhıta satım akdinin en önemli sonuçlarından biri kabul edilir. Ancak bedelin ödenmesine kadar mülkiyetin satıcıda kalması şartıyla yapılacak satımın cevazı konusu da fakihler arasında tartışılmıştır. Bütün fakihler bey' akdinde -faize konu malların aynı nitelikteki mallarla alım satımı hariç- tarafların süre şartı koşmasını kabul ederler. Bu süre zarfında mebi' fiilen müşterinin elinde kalsa da akit kesinleşmediğinden mülkiyet tam olarak alıcıya intikal etmez. Şart koşulan süre miktarının belirli olması gerektiği hususunda ittifak eden fakihler müddet konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Yûsuf, İmam

I Muhammed, İbn Ebî Leyla (ö. 148/765) [444] ile İbn Şübrüme (Ö. 144/ 761), Sem, İbn Münzir (ö. 236/850) ve İshak b. Rahâueyh (ö. 238/852) müddeti belirleme yetkisini taraflara bırakmışlar ve anlaşmazlığa yol açmayacak şekilde belirli olması şartıyla istenildiği kadar süre şartı koşulabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ebû Hanîfe, Züfer ve

meşhur görüşe göre İmam Şafîi' ise müddeti azamî üç gün üç gece olarak kabul etmişlerdir [445]. Hanbeî ve Mâliki fakihlere göre, müddet akdin konusu ve ihtiyaca göre değişir. Mugni'de, "üç gün veya süresi belirli başka günler içerisinde bedeli ödediğin taktirde akit tamam, aksi halde

aramızda alış veriş yapılmamış sayılır" şeklindeki akdin caiz görüldüğü bildirilir [446]. Mâlikî kaynaklarından Mevâhibu'l-ceîVâe Ali b. Ziyad (ö. 183/799)'dan nakledilen bir rivayete göre İmam Mâ-/ıfc'ten "bir köleyi veya başka bir malı bedelini ödemedikçe satmamak, hibe etmemek, azad etmemek şartıyla satan kişinin yaptığı bu işlemin hükmü sorulmuş, imam Mâlik, bedel belirlenen sürede ödenmek şartıyla böyle bir akdin caiz

olduğu, zira bunun rehin gibi kabul edileceğini söylemiştir." [447] De&ûkî (ö. 1230/1815)'nin Hâşiye'sinde İse "satıcının bu malı şu vakte kadar bedelini getirirken şartıyla sana sattım, şayet belirlenen vakitte getirmezsen aramızdaki alış-veriş devam etmez" şartıyla yapılan bir akitle ilgili olarak, akdin de şartın da fasit; akdin geçerli şartın fasit; akdin de şartın da geçerli olduğuna İlişkin üç görüşün bulunduğu, imam Mâlik'm ikinci

görüşte olduğu zikredilir [448]. İslâm hukukunda mülkiyetin nakli, satım akdinin en önemli sonuçlarından kabul edilmişse de, naklin zamanı konusunda istisnaî durumların olabileceği de kabul edilmiştir. İstisnaî durumlarda mülkiyetin ne kadarlık bir sürede naklinin gerektiği konusunda ise ortak bir kanaat yoktur. Şart muhayyerliğinde süreyi üç günle sınırlayanlar, bunun ille-tini satımın sonuçlarından birinin, mülkiyetin nakli

olduğu gerekçesine değil, ilgili hadiste [449] "üç gün" ifadesi ve risk ve ğarann mevcudiyeti-ne dayandırmışlardır. Böylece İslâm hukukunun mülkiyetin naklinin belli şartlarla ertelenmesini kabul ettiği anlaşılmaktadır. Helâli haram, haramı helâl kılmayacak nitelikteki şartları koşmanın caiz olduğu ilkesinden hareketle FK'ya konu malların, haksızlık ve anlaşmazlıklara yol açmayacak nitelikteki şartların koşulmasıyla taksitli satımının da caiz olacağı sonucuna varabiliriz. FK ile ilgili sorunların çözümünde taksitlerin bitimine kadar mülkiyetin satıcıda kalması şartını içeren taksitli satım akdinin çözüm yollarından biri olduğu söylenebilir.

Sorunun çözümünde başvurulabilecek diğer bir yoî da ipotektir. İpotek, ticari hayatta sıklıkla başvuru alan çağdaş bir rehin uygulamasıdır. Rehın bir alacağı güvenceye almak için teslim alınan mal olarak tanımlanmıştır [450]. Rehinde fukahânın üzerinde durduğu önemli konulardan biri ... (borca

karşılık) k&bedilmiş (alınmış) re/inin... [451] anlamındaki ayetten de hareketle, rehin konusu malın mürtehin tarafından kabzedilmiş dlma şartıdır. İpotekte ise kabz fiilen değil hukukun vardır. Rehinde mal sahibi rehin verdiği malı kullanmak, satmak vb. yollarla yararlanamazken ipotekte dilediği şekilde işletme hakkına sahip olup yalnızca ipotek sona erinceye kadar satım, hibe, vasiyet vb. yollarla başkasının mülkiyetine devretme hakkına sahip değildir. Takı' Osmânî'ye göre, rehinden maksat; alacağı sağlama almaktır ki bu amaca ulaşma hususunda Yüce Allah, rehin konusu malı hapis tutmaya cevaz vermiştir. Alacaklı bu amaca daha kolay ve daha az bir güvenceyle ulaşabiliyor ve bunu kendi rızasıyla kabul ediyorsa hukukî açıdan bir sakınca olmaz. Rehinde kabzın şart koşulmasındaki hedef, gerektiğinde rehin konusu malı satarak alacağın tahsil edilebilmesidir. İpotek bu amacın gerçekleştirilmesinde yeterlidir. Ayrıca, ipoteğin hem borçlu hem de alacaklı açısından rehine göre daha faydalı olan yönleri de vardır: Bu sayede borçlu rehne konu maldan yararlanma imkânından mahrum kalmazken; alacaklı da malı koruma ve helaki durumunda tazmin

sorumluluğuna kazanmaksızın alacağını güvenceye almış olur [452]. Biz de Osmânî'nin görüşünden hareketle, ipoteğin FK'da başvurulabilecek bir yöntem olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla FK'mn bir takım değişikliklerle tarafların menfaatlerinin korunduğu taksitli satım şekline büründürülmesi daha doğru olur. [453]

3- FAİZSİZ BANKACILIKTA UYGULANAN BAŞLICA BANKACILIK HİZMETLERİ

Bankaların işlemleri çeşitli açılardan sınıflandırılır. Tasarrufların toplanıp yatırıma yönlendirilmesi ile diğer bankacılık hizmetleri bu sınıflandırmada en fazla dikkate alınan hususlardır. Bankalar, tasarrufları toplama ve yatırıma yönlendirme faaliyetine ek olarak teminat mektubu verme, akreditif açma, banka kartı, kredi kartı ve çek kullandırma, döviz alım-satımı, çek, senet ve fatura tahsili, hisse senedi, bono ve tahvil alım-satımı, havale ve transfer işlemleri gibi bir çok bankacılık hizmetini de yaparlar. Faizsiz bankalar birikimleri toplama ve değerlendirme sürecinde olduğu gibi, diğer bankacılık hizmetlerinde de kuruluş ilkelerine bağlı kalmak durumundadırlar. Bir kısmı yukarıda zikredilen ve genel olarak bankacılık hizmetleri olarak anılan bu işlemler kefalet, vekâlet ve havale hükümleri çerçevesinde ücret veya komisyon karşılığı yapılır. Bu işlemler Öz itibarıyla fikhın meşru gördüğü akitlere dayansa da faizli bankacılıkta genellikle fikhın meşru saymadığı bir takım uygulamalara aracı kılınmaktadır. Tazmin edilen teminat mektubu ve banka kartından doğan borca faiz yürütülmesi, faiz karşılığı çek ve senet iskontosu, faizli bono ve tahvillerin alım-satımı ile fikhın meşru görmediği alanlarda işgal eden kuruluşların hisse sentlerinin alım satımı veya bu işlemlere aracılık yapmak gibi. Bu bölümde zikredilen işlemlerin faizsiz bankacılık sistemindeki uygulama yöntemleri ve bu konuda ileri sürülen görüşleri incelemeye çalışacağız. [454]

I. TEMİNAT MEKTUBU

Bankalar güven kurumlarıdır; insanlar para ve kıymetli evraklarını bu kurumlarda muhafaza ettikleri gibi bir işin yapılması, bir malın teslimi veya bir borcun ödenmesi gibi başkalarıyla olan hukukî ilişkilerinde de bu kurumların güvencesine ihtiyaç duyarlar. Teminat mektubu aracılığıyla verilen güvenceye bankacılıkta gayri nakdi kredi denir. Bu kredi türünde ödünç para verilmesi, yani nakit çıkışı söz konusu olmayıp, bir teminat verilmesi (yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde ödeme taahhüdü) sözkonusudur. Gayri nakdi kredilere faiz yürütülmez, sadece komisyon alınır. Gayri nakdi kredilerin tazmin olması (banka tarafından ödenmesi) durumunda, faizli bankalar mektubu verdikleri kişilerden bedei ödeninceye kadar temerrüt faizi alırlar. Hukuk ve genel ahlâka aykırı olmayan her türlü borç veya fiil garanti kapsamına girebilir. Müşteri teminat mektubu sayesinde bankanın isim ve itibarından faydalanarak nakit teminat vermektan kurtulur; banka ise, vermiş olduğu teminat mektubu karşılığında gelir sağlar. [\[455\]](#)

A. Teminat Mektubunun Tanımı ve Çeşitleri

1. Teminat Mektubunun Tanımı

Borçlunun alacaklıya karşı üstlendiği yükümlülüğün yerine getirilmesini garanti etmek üzere banka tarafından alacaklıya verilen yazılı taahhüde teminat mektubu denir. Bu taahhütle banka, borçlunun üzerine aldığı yükümlülüğü sözleşme şartlarına uygun olarak yerine getirmemesi halinde, alacaklının talebi durumunda hiçbir itiraza gerek kalmaksızın teminat mektubunda yazılı olan tutarı alacaklıya Ödemeyi taahhüt eder. Mektupla muhtemel riski taahhüt eden bankaya garantör, kendisine garanti verilen kişiye muhatap, lehine teminat mektubu verilen müşteriye ise lehtar denir. [\[456\]](#)

2. Teminat Mektubunun Çeşitleri

Teminat mektubu konusu, geçerli olduğu süre, bankanın ödemekle yükümlü olduğu meblağ ve karşılığının bankada bulunup bulunmamasına göre çeşitli adlar alır. [\[457\]](#)

a. Konu, Süre ve Yükümlü Olunan Meblağa Göre Teminat Mektupları

Belirli bir süreyle sınırlı teminat mektubu geçici teminat mektubu, süre ile sınırlı olmaksızın lehtarın yükümlülüğünü yerine getireceğini aksi takdirde belirlenen meblağın kayıtsız şartsız ödeneceğini garanti eden teminat mektubu ise kesin teminat mektubu olarak adlandırılır. Mütaahhitlere ihalelerde işe başlamaları için peşin olarak verilen ön ödeme miktarını güvenceye alan teminat mektubu avans teminat mektubu, kiralanan taşınmazın teminatı {depozitosu), temsilcilik {acentelik), bayilik, herhangi bir borcun teminatı vb. resmî veya özel kişilere hitaben verilen teminat mektubu ise serbest konulu teminat mektubu diye adlandırılır. [\[458\]](#)

b. Bankadaki Karşılığı Bakımından Teminat Mektupları

Bu ayırım özellikle faizsiz bankacılıkla ilgili çalışmalarda görülür.

Genelde bütün bankalar teminat mektubu verirken, lehtardan üstlenilen riski karşılayacak teminat alır. Bu teminatlar mallarla, çek, senet veya bono gibi kıymetli evraktan oluşur. Faizsiz bankacılıkta teminat mektubu alabilmek için verilen teminatların nakit olarak ödendiği durumlar da olur. Bu açıdan teminat mektupları ikiye ayrılır.

Bankada Karşılığı Nakit Olarak Bulunan Teminat Mektupları: Karşılığında lehtar adına bankada belli bir miktarın bloke edildiği teminat mektubudur. Bu meblağ garanti edilen miktarın tümü veya belli bir yüzdesini karşılayacak miktarda olur.

Bankada Karşılığı Nakit Olarak Bulunmayan Teminat Mektupları: Duyulan güven nedeniyle karşılık alınmayan ya da aynî ma! veya kıymetli evrak gibi güvencelerle verilen mektuplardır. [\[459\]](#)

B. Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri

Teminat mektubu sözleşmesinin fıkıhtaki yerinin belirlenmesi mektubun karşılığı İle ilişkili olarak ele alınmıştır. [\[460\]](#)

1. Karşılığını Dikkate Almayanlara Göre Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri

Mektubun karşılığının bankada bulunup bulunmamasına bakmaksızın, işlemin fikhî yönünü açıklamaya çalışanların üzerinde durduğu en önemli mesele teminat mektubu sözleşmesinin kefalet olup olmadığıdır. Beşerî hukukçuların çoğunluğu ve bir kısım İslâm hukukçusuna göre teminat mektubu sözleşmesi kendine Özgü yapısı olan "garanti akdi"dir. Bunun "kefalet ve vekâlet birlikteliğinden oluşan akit", "risk-menfaat ortaklığına dayalı akit" ve "şartlı taahhüt akdi" olduğunu ileri sürenler de vardır. [\[461\]](#)

Teminat mektubu sözleşmesinin kefalet değil garanti akdi olduğunu ileri sürenler şu gerekçelere dayanırlar:

Teminat mektubu sözleşmesi lehtara, mektupta belirlenen meblağı doğrudan bankadan talep etme hakkını veren bağımsız bir akitir. Kefaletle

üstlenilen borç ise asıl borca tabii fer'i bir borç olup, varlığı ve yokluğu asıl borcun varlığı veya yokluğuna bağlıdır.

Teminat mektupları "borçlunun rızasını almaya gerek olmaksızın ilk yazılı talepte derhal ödeme" taahhüdünü içerir. Bankalar verdikleri teminat mektuplarında lehtar ile muhatap arasındaki temel ilişkiden bağımsız olarak bir borç altına girereler. Eğer teminat veren banka, lehtarla muhatap arasındaki ilişkiden hareketle, bu ilişkide belirtilen edimi garanti ediyorsa bu durumda kefaletten; yok eğer temel ilişkiden bağımsız olarak bir borç altına giriyorsa garantiden söz edilir. Teminat mektubunda muhatabın uğramış olduğu zarar, teminat mektubu ile güvence altına alınan sınır içinde kalabileceği gibi, bu sınırın çok üzerinde veya altında da olabilir. Dolayısıyla kefalette, kefil muhatapla lehtar arasındaki hukukî ilişkiden doğan borçla sorumlu tutulurken teminat mektubunda banka, yalnızca taahhüt ettiği miktara kadar doğacak zarardan sorumlu olmaktadır. Bu tür bir taahhüt asıl borca bağlı fer'i nitelik taşımayıp bağımsız bir akit olduğundan kefaleti aşan bir yükümlülük sözkonusudur.

Kefil, asıl borçluya ait def'i ve itirazları alacaklıya karşı ileri sürme hakkına sahip ve bununla yükümlü iken, teminat mektubu sözleşmesinde banka, garanti alanın borçluya başvurmasını engelleyen, borçluya ait def'ileri muhataba karşı ileri süremez; yalnızca kendisine ait def'ileri ileri sürebilir. Zira garanti akdi garantöre böyle bir hak tanımaz; garanti akdini kefaletten ayıran en önemli özelliklerden birisi de budur.

Adi kefalette, kefalet eğer muhatabın talebi ve kefilin üstlendiği meblağı ödemesiyle son bulmuşsa, kefilin ödediği miktar lehtarın ödemesi gereken borcun karşılığı kabul edilir ve kefil ödediği borç miktarı kadar lehtara rücu hakkına sahiptir. Teminat mektubu veren bankanın ise böyle bir hakkı

yoktur; ancak aralarındaki başka bir hukukî ilişkiden hareketle ödediği miktar_1 lehtardan talep edebilir [462].

Türkiye'de Yargıtay Hukuk Genel Kurulu banka teminat mektuplarının kefalet sayılmayıp garanti sözleşmesi olduğunu kararlaştırmış, Türk mahkemeleri de 1969 yılından itibaren ilk talepte tazmin garantisi taşıyan teminat mektuplarını kefaletten farklı olarak başkasının fiilini taahhüt

niteliğindeki garanti sözleşmesi kabul etmişlerdir [463].

Teminat mektubu sözleşmesinin kefaletten farklı bağımsız bir akit olduğu görüşünü doğru bulmayan es-Savvâ, konuyu lehtar-muhâtap, lehtar-banka ve muhâtab-banka arasındaki ilişkiden yola çıkarak üç farklı açıdan izaha çalışır. es-Savvâ'ya göre lehtarla muhatap arasındaki ilişki asıl sözleşmenin bir parçasıdır. İşverenle mütaahhit arasında anlaşma yapılırken işveren diğer şartlara ilaveten teminat mektubunu da şart koşturmuştur. Mütaahhit teminat mektubunu işverene verirken, aralarında yapılan sözleşmenin eksik kalan bir unsurunu tamamlamış olur. Lehtar ve banka arasındaki ilişkiye gelince, lehtar müvekkil banka vekildir. Çünkü banka zaman, miktar, muhatabın kimliği ve kullanım amacı vb. çerçevesini lehtarın belirlediği mektubu, lehtarın talebiyle, lehtar adına muhataba vermektedir. Bu şekildeki bir teminat mektubu işlemi, süresi, işin türü ve

tarafı belli vekâlet sözleşmesidir [464]. Hamûd'a göre teminat mektubu lehtarın emriyle banka tarafından düzenlendiği için bu bir vekâlettir. Bu akitte vekâlette olduğu gibi kefil de lehtara rücu eder. Çünkü emirle gerçekleşen kefalet ancak, bir görevi ifa etmek üzere yapılan vekâletten

ibarettir [465]. A. R. el-Heytî'ye SÖre, teminat mektubu sözleşmesi kefalet ve vekâleti birlikte kapsar. Teminat mektubundan maksat bankanın, lehtarın üstlendiği yükümlülükleri yerine getireceğini garanti etmesidir. Banka teminat mektubu vermekle kendi zimmetini lehtarın zimmetine birleştirmektedir ki bu açıdan akit kefalettir. Diğer taraftan banka ödediği miktar karşılığında lehtara rücu eder ki bu da ancak emirle kefalette söz

konusu olur. Emirle kefalet ise bir işi yapmak üzere verilen vekâletten ibarettir [466]. Abdulhamid M. el-Ba'lfye göre teminat mektubu sözleşmesi,

banka ile lehtar arasında gerçekleştirilen risk-menfaat ortaklığı temelinde dayalı işbirliği [467], Sadra göre lehtarla muhatap arasındaki tahhüt veya borç ilişkisinden doğan sorumluluğu, bankanın yerine getirmesi üzerine, banka ile lehtar arasında yapılan şartlı taahhüt sözleşmesinden

ibarettir [468]. Abdullah Kahraman, teminat mektupları çok çeşitli oldukları için mevcut akitlerden hiç biriyle tam anlamda örtüşmediği, İslâm hukukçularının genel olarak mektupların teminat gayesi taşıdığından hareketle bu sözleşmeyi teminat akdi olarak kabul ettiklerini belirtmekte ve en isabetli görüşün teminat mektuplarını prensip olarak kefalet yahut garanti akdi sayıp türlerine göre değişik hukukî özellikler taşıyabileceğini kabul etmek yahut da teminat mektupları ve benzer akitler gözönünde bulundurularak bunlara yeni bir ad vermekten ibaret olduğu"nu ileri

sürmektedir [469].

2. Karşılığını Dikkate Alanlara Göre Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri

Faizsiz bankaların uyguladığı Teminat Mektubu Sözleşmesinin fıkıhtaki yeri 1978'de Sudan Faysal İslâm Bankası'nın Fetva Heyeti [470], 1984'te

Tunus [471] ve 1985'te İstanbul'da yapılan "Al-Baraka İslâm İktisadı Toplantıları" [472], 1985'te İslâm Fıkıh Akademisi'nin "Üçüncü Dönem Fıkıh

Toplantısı" [473] ve 1987'de "Kuveyt Finans Kurumu Birinci Fıkıh Toplantısında" [474] ele alınmıştır. Kongrelere sunulan tebliğler ve diğer bir

kısım eserlerde konu mektubun karşılığı ile ilişki-lendirilerek incelenmiştir. [475]

a. Bankada Karşılığı Bulunmayan Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri

Yukarıdaki toplantılara katılanlarla diğer bir çok çağdaş İslâm hukukçusu, karşılığı bankada nakit olarak bulunmayan teminat mektubu sözleşmesinin fıkıh anlamında kefalet olduğu kanaatinde dirler. [476] Zira bir şeyin talebi hususunda kefilin zimmetini asılın zimmetine eklemek [477]

şekline tanımlanan kefalet bu sözleşmede de vardır. Banka lehtarın yükümlülüklerini garanti etmekte böylece bankanın zimmeti ile lehtarın zimmeti

bir hakkın talebi noktasında birleşmektedir [478].

b. Bankada Karşılığı Bulunan Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri

Mektubun karşılığı bankada ya tümüyle ya da belli kısmıyla bulunur. Fıkıhî durum karşılığın tümüyle ya da belli bir kısmıyla bulunmasına göre değişir. [\[479\]](#)

b1. Karşılığı Tümüyle Bankada Bulunan Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri

Bankaya karşılığı tam olarak ödenen teminat mektubu sözleşmesi hem kefalet hem de vekâleti kapsar. Banka ile lehtar arasındaki hukukî ilişki vekâlettir; lehtar müvekkil, banka vekildir. Lehtar mektup talebinde bulunduğu esnada, söz konusu mektupta belirtilen miktarı bankaya yatırmakla, bankayı ileride muhatabın talebi durumunda kendisi adına ödemede bulunmakla görevlendirmiş olur. Lehtar açısından vekil konumundaki banka muhatap açısından kefildir. Çünkü muhatap lehtarın bankadaki parasına değil bizzat bankanın garantörlüğüne itibar etmektedir. Lehtar sözleşmenin gereğini yerine getirmediği takdirde onun kefilî sıfatıyla bankaya rücû eder. [\[480\]](#)

b2. Karşılığında Bir Kısmı Bankada Bulunan Teminat Mektubunun Fıkıhtaki Yeri

Belirli bir kısmı bankaya yatırılarak alınan teminat mektubu işleminde banka ile muhatap arasındaki ilişki yukarıda geçtiği gibi kefalettir. Banka ile lehtar arasındaki ilişki ise, hem kefalet hem de vekâlet hükümlerini içermektedir. Banka hesaptaki mevcut miktar açısından vekil, karşılıksız olarak verilen kısım açısından kefildir. Yukarıda temas edilen toplantılarda alınan kararlarla isimleri zikredilen hukukçuların görüşleri bu doğrultudadır. [\[481\]](#)

3. Teminat Mektubu Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

İktisadî hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan teminat mektubu bankaların en önemli hizmet kalemlerinden birini oluşturur. Teminat mektubu hizmeti karşılığında alınan bedel faizsiz bankalar açısından Önemli bir sorundur. Çünkü fıkıhta ücretle kefaletin caiz olmadığı görüşü hakimdir. Oysa bankalar da müşteriler de böyle bir hizmetten vazgeçmek istememektedir. Fıkıh kaynaklarının hemen tümünde kefalet karşılığında alınacak bedelin caiz görülmemiş olması, gerek bankaları gerekse bir kısım bilim adamını, söz konusu hizmeti kefalet dışında farklı şekillerde izah çabasına yöneltmiştir. Yukarıda görüşleri verilen çağdaş İslâm hukukçularından bir çoğunun teminat mektubunun fıkıhtaki yerini, alınacak bedelin meşru olup olmadığı noktasından hareketle izaha çalıştıkları görülmektedir.

Bizce, teminat mektubu sözleşmesi kefaletten ibarettir. Çünkü bu akitten güdülen amaç garantidir; lehtarın üstlendiği sorumluluğu herhangi bir nedenle yerine getirmemesi durumunda hakkının zayı olacağı endişesini taşıyan muhataba, banka veya teminat mektubu verme yetkisine sahip

kuruluşun [\[482\]](#) garanti vermesi yani muhatabın sorumluluğunu üstlenmesidir. Garanti amaçlı akit ise fıkıhta kefalet olarak isimlendirilir. Kefaletin fer'î, teminat mektubu sözleşmesinin aslı borç doğurduğu, muhatabın mektupta belirtilen miktarı doğrudan garantörden isteme hakkının bulunmasına rağmen, mekûlun leh'in böyle bir hakkı olmadığı ileri sürülerek teminat mektubunun kefaletten ayrı, bağımsız bir akit olduğu görüşü ise tutarlı gözükmemektedir. Zira kefil ile alacaklı ve borçlu arasındaki ilişkiler fıkıh kitaplarında da tartışılmıştır. Hanefî, Şafî, Hanbelî fakihleri ile

Mâ'î/cî'lerden nakledilen bir rivayete göre alacaklı öncelik sırasını gözetmeksizin borçlu veya kefilden her hangi birine başvurabilir [\[483\]](#). Teminat mektubunda bankanın aslı ve bağımsız olarak bir yükümlülüğün altına girdiği, kefaletten farklı olarak ödediği meblağı kanuni halefiyet nedeniyle borçluya rücû hakkına sahip olmadığı gerekçesiyle yapılan ayırım da pek tutarlı değildir. Zira uygulamada banka ile lehtar arasında kontrgaranti

denilen bir sözleşme imzalanmakta veya teminat mektubu sözleşmesinde bankaya, lehtara rücû imkânı veren hükümlere yer verilmektedir [\[484\]](#). Bankanın teminat mektubu hizmetini sunarken bir takım işlemler yaptığı, dolayısıyla bu işlemlerin vekâlet kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine dair görüşe gelince, kefaletin her çeşidinde az veya çok kefil bir takım işlemlerde bulunmaktadır. Fakat bu işlemler talîdir; asıl olan kefilin garantörlüğüdür. Teminat mektubunu banka veya ilgili organların yetki verdiği kişiler değil de her hangi bir kişi düzenlese ve hatta bankadan daha çok hizmette bulunsa muhatap açısından bu bir anlam ifade etmez. Çünkü muhatap, bankanın hizmeti veya lehtarın bankadaki hesabının niteliğinden öte bankanın garantörlüğüne itibar etmektedir. Aksi olsaydı teminat mektubu yerine kişisel kefaletle yetinilirdi.

Teminat mektubu anlaşmasının banka ile lehtar arasındaki risk-menfaat paylaşımına dayalı bir işbirliği olduğu görüşüne gelince, bu nun uygulanabilirliği hemen hemen imkânsızdır. Çünkü günümüzde özellikle devlet veya büyük işletmelerle girişilen projelerde teminat mektubu zorunluluk haline gelmiştir. Bir zorunluluk sonucu teminat mektubu alma durumunda olan müteşebbisi banka ile ortaklık kurmak gibi ikinci bir zorunlulukla karşı karşıya bırakmak hem doğru olmaz hem de her banka veya müteşebbis böyle bir ortaklığı arzu etmeyebilir. Ayrıca bütün teminat mektupları yatırım amaçlı da değildir. Bazı ülkelerde öğrenim görmek üzere burslu olarak yurt dışına gönderilenlerden teminat mektubu istenmektedir. Bu gibi durumlarda banka ile lehtarın ortaklığı hangi esaslar üzerinde kurulacaktır? Dolayısıyla teminat mektubu sözleşmesinin kefaletten farklı olduğuna ilişkin görüşlerin pek tatmin edici olmadığı, teminat mektubu uygulamasının amaç ve sonuç itibarıyla klasik

kaynaklarımızda işlenen kefaletle örtüştüğü anlaşılmaktadır. [\[485\]](#)

C. Teminat Mektubundan Alınan Komisyonunun Hükümü

Teminat mektubu sayesinde müşteri, bankanın saygınlığı ve güvenilirliğinden yararlanır. Böylece üstlendiği projelere yüksek miktarlarda sermaye bağlamaktan kurtulup söz konusu sermayeyi başka alanlarda çalıştırma imkânı elde etmiş olur. Faizli bankalar, müşteriye sağladıkları bu imkân

karşılığında mektubun vadesi, miktarı ve türüne göre belirlenen oranlar üzerinden komisyon alırlar. Komisyon oranları bankalar tarafından serbestçe belirlenir. Teminat mektubunun bedelini banka ödediği takdirde, müşteri bedelin ödenmesinden başlamak üzere geçen süreler için sözleşmede belirlenen oranlar üzerinden gecikme faizi ödemekle yükümlü kılımlar.

Teminat mektubu karşılığında alınan komisyon faizsiz bankalar açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü bu bedelin fikhî hükmü hakkında çağdaş İslâm hukukçuları henüz ortak bir kanaate varabilmiş değildir. Bankanın, lehtar araştırması, mektubu düzenlemesi, takibi sürecindeki eleman, kırtasiye, haberleşme vb. giderleri karşılığında maktul bir bedel almasının caiz olduğu konusunda ittifak vardır. Ancak mektubun konusu, miktarı ve süresi dikkate alınarak, mektuptaki miktarın belirli bir yüzdesi üzerinden alınacak komisyonun cevazı noktasında görüş ayrılığı vardır. Çağdaş İslâm hukukçularının bir kısmı miktarla orantılı komisyonu caiz görmezken diğer bir kısmı bunda bir sakınca görmemektedir. Ayrıca teminat mektubunun karşılığının tümü veya belli bir yüzdesinin bankada nakit olarak mevcut olması durumu da

[486] komisyonun fikhî hükmünü etkilemektedir.

1. Teminat Mektubu Komisyonunu Caiz Görmeyenler

Teminat mektubu ile ilgili, yukarıda isimleri geçen toplantıların tümünde, bankada karşılığı nakit olarak bulunmayan teminat mektubundan alacak komisyonun caiz olmadığına karar verilmiştir. Ayrıca teminat mektubu sözleşmesinin hukukî yapısını kefalet kapsamında ele alan es-Sâlûs,

Ebu Gudde, ed-Danr, ez-Zerqâ ve Şübeyr'e [487] göre de komisyon almak caiz değildir. Teminat mektubu karşılığında komisyon alınmasının caiz olmadığını savunanlar şu gerekçelerden hareket etmektedirler.

1) Teminat mektubu sözleşmesi kefalettir; teberru amaçlı kefaletten bedel alınmaz.

Bu görüşte olanlar aşağıdaki rivayetleri delil olarak ileri sürmektedirler. Hz. Peygamber (s.a.); Kefil, ödemekle yükümlüdür [488] buyurmuştur. Bu hadise dayanarak fakihler, kefaletin başkasının borcunu üstlenmekten ibaret, kefile hiç bir maddî yarar sağlamayan, sırf yardım amaçlı bir akit olduğu bu nedenle kefilin teberru ehliyetine sahip olması gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. İmam Mâlik, kefaleti bir tür sadaka [489], İmam Şafî'î ise, mal kazanma değil harcama aracı olarak kabul etmiştir [490]. Serahsî'ye göre, tacir sabinin, babasından izinli veya izinsiz bir şahıs veya mala kefil olması geçersizdir; çünkü kefalet teberruda bulunmaktır; babasının izni olsa da olmasa da -hibe de olduğu gibi- sabinin buna yetkisi yoktur [491]. Çünkü kefalet vaz' itibarıyla teberru amaçlı bir akit; teberru ise ticâretin karşıtıdır [492]. Neue-ü'ye göre, kefalet hiç bir getirişi olmayan bir riski üstlenme [493]; İbnü'l-Hümâm'a göre, karşılığını ya tamamen Allah'dan umarak ya da dostun sıkıntısını gidermek kastıyla yapılan teberru amaçlı bir akit [494]. İbn Kudâme, "Kefalet, yükümlü olunmayan bir borcun üstlenilmesinden ibaret olduğundan hibeye benzer; kefil bu iş karşılığında bedel almaz." [495]; İbn Hazm ise, borçlunun kefile 'bana kefil ol, Ödersen borcum olsun' şeklindeki talebi dışında, kişi kendiliğinden kefil olduğu takdirde ödediği karşılığında borçluya da varislerine de rücû edemez [496] görüşünü ileri sürmüştür. Yukarıdaki rivayetlerden anlaşıldığına göre Hanefî, Şafî'î, Mâlikî, Hanbelî ve Zahirî fukâhası mala kefalet karşılığında bedel alınmasının caiz olmadığı konusunda ittifak içindedirler. Dolayısıyla bu düşüncede olanlara göre, kefalet karşılığında alınacak bedel haramdır; başkasının malını haksız yolla yemekdir.

2) Teminat mektubu sonuçta karza dönüşmektedir; menfaat karşılığı karz ise faizdir.

Teminat mektubu karşılığında komisyon alınmasını caiz görmeyenlerin bir diğer delili de kefalet akdinin bir çeşit ödünç işlemi olduğuna ilişkin fikhî kitaplarında geçen rivayetlerdir. Derdîr "Kefil borç veren gibidir; ancak ödediğinin mislini talep edebilir" [497]; Kâsânî "Borçlunun kefalet talebinde bulunması borç isteme anlamına gelir. Kefil alacaklıya ödemede bulunmakla mekfûlun leh'e borç vermiş, onun adına ödemede bulunmuş olur. Borç veren borçludan ancak verdiği şeyi talep edebilir" der [498]. İbn Âbidin'e göre ise, kefil borçluya ödünç verendir. Ödediğine ek olarak ücret şart koşarsa verdiği borca karşılık fazlalık şartı koşmuş olur ki alınan bedel riba olacağından koşulan şart bâtıldır [499].

Yukarıdaki düşüncelerin sahiplerine göre, bankada karşılığı bulunan teminat mektubundan komisyon almak caizdir. Eğer mektubun karşılığı tümüyle bankaya yatırılmışsa bu durumda banka ile lehtar arasındaki ilişki ücretli vekâlet olacağından banka hizmet karşılığı komisyon alabilir. Karşılığın bir kısmının bankada bulunması durumunda ise banka ile lehtar arasındaki ilişki, karşılığı bulunan kısım için ücretli vekâlet, karşılığı bulunmayan kısım için kefalet olur. Dolayısıyla karşılığının tümü veya bir kısmı bankada bulunan teminat mektubu için yapılan hizmetlerin bedeli karşılığında komisyon alınması caizdir [500].

2) Teminat Mektubu Komisyonunu Caiz Görenler

Teminat mektubu karşılığında komisyonu caiz görenleri iki grupta ele almak mümkündür: Birincisi, bu akdin kefalet olduğunu kabul etmekle birlikte komisyon karşılığı kefaletin caiz olduğunu ileri sürenler, diğeri ise söz konusu akdi bedelli akitlerden birinin kapsamında ele alarak komisyonu caiz görenler. [501]

a. Teminat Mektubu Sözleşmesinin Kefalet Olduğunu Kabul Etmekle Birlikte Komisyonu Caiz Görenler.

Çağdaş İslâm hukukçularından önemli bir kısmına göre teminat mektubu sözleşmesi fikhî kaynaklarımızda yer alan kefalet akdinden ibarettir.

Ancak her ne kadar Fıkıhta kefalet karşılığı bedel caiz görülmemişse de, teminat mektubundan komisyon almak caizdir. ^[502] Komisyonu caiz görenlerin gerekçelerini şöyle sıralayabiliriz:

1) Kefaletin yalnızca teberru amaçlı akit olduğu görüşü doğrudur değildir:

Kefilin, mekfûlun anı (kefil olunan kişi) adına ödemede bulunarak ona yardımcı olmasına rıza gösterilmesi ve hatta teşvik edilmiş olması, kefaletin ancak teberru amaçlı bir akit olduğunu göstermez. Fa-kihlerin bir çoğu borçlunun emri yahut üstlenilen sorumluluk yahut da borçluya rücu niyetiyle ödemede bulunduğu taktirde, bunun teberru kabul edilmeyeceği, kefilin ödediği miktarı borçludan talep edebileceği görüşünü kabul ederler. Kefaletin teberru akdi olduğu kabul edilse dahi tarafların rızasıyla bedelli akde dönüşmesine bir engel yoktur. Nitekim hibe, vedîa, a'riyet ve vekâlet akitleri de fıkıh kitaplarında teberru amaçlı akitlerden sayılmış fakat ücret şart koşulduğunda bedelli akde dönüşmesinde bir sakınca görülmemiştir. Ayrıca teberru amaçlı bir akit olduğu nedeniyle kefalet karşılığında ücret alınmayacağına ilişkin hükmün Kitap, Sünnet, İcma, Kıyas, Örf ve Maslahattan dayanağı da yoktur. Dolayısıyla vadeli krediye dönüşmemek kaydıyla, kefalet işlemlerinden ücret veya komisyon almakta bir sakınca yoktur ^[503].

2) Fıkıhın yerleşik kuralları komisyonun caiz olduğunu göstermektedir:

Eşyada aslolan ibâha, akitlerde de aslolan karşılıklı rızadır. Yüce Allah Ey İman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz ^[504] buyurmuştur. Akitleşme ve akit esnasında şart esas itibarıyla mubahlardır. Bir kişi mubah olan bir şeyi başkası adına üstlendiğinde, başkasının hakkı taalluk edeceğinden onu yerine getirmesi vacip olur. Akitler ve şartlar insanların serbest bırakıldığı konulardandır; ibadetler gibi mutlaka nassa dayanması gerekmez. Kur'an'da; Allah haram kıldığı şeyleri ayrıntılı bir şekilde size açıkladı ^[505] buyurulmaktadır. Eğer bir akit veya şart şâri tarafından haram kılınmamışsa onu yapmakta bir sakınca yoktur. Yukarıdaki ilkelerden hareketle komisyon şartıyla gerçekleştirilecek kefalet işleminde bir sakınca olmadığı sonucuna varılabilir ^[506].

3) Fıkıh kaynaklarındaki komisyonla ilgili görüşlerin dayanağı öftür.

Fakihler yaşadıkları dönemin etkisiyle kefaletten ücret alınmayacağı kanaatine varmışlardır. Zira onların döneminde kefil her hangi bir sıkıntı veya zorlukla karşılaşmadığı gibi bu işlem için vakit, işçilik, kırtasiye ve haberleşme gibi giderlere kapanmamaktaydı. Oysa günümüzde ticarî örf değişmiştir; artık teminat mektubunu ancak banka gibi kurumlar verebilmektedir. Bu kurumlar kurulma, varlığını sürdürme ve yerli ve yabancı rakiplerle baş edebilmek için bir çok gidere katlanırlar. Ayrıca teminat mektubu işlemleri için öze! eleman çalıştırmakta, ilgili tarafların araştırılması, mektubun düzenlenmesi, takibi sürecinde işçilik, kırtasiye ve haberleşme giderlerine katlanmaktadır. Dolayısıyla örf değiştiğinden örfle dayanılarak verilen hükmün de değişmesi kaçınılmaz olacağından teminat mektubu karşılığında komisyon almanın bir sakıncası olmaz ^[507].

4) Kefaletin karza dönüşümü görüşü ikna edici değildir:

Kefaletin karza dönüşümüne dair görüşler bütün teminat mektuplarını kapsamaz. Kefalet karz değil garanti akdidir. Kefaleti karza kıyaslamaktansa, ücretli vedîa'ya kıyaslamak daha doğru olur. Ancak eğer borcu, borçlu değil de kefil öderse kefalet karza dönüşür. Çünkü bedelin kefil tarafından ödenmesiyle kefil ve mekfûlun anı [kefil olunan] arasındaki ilişki, borçlu alacaklı ilişkisine dönüşür. Bu aşamadan sonra kefil, ücret veya komisyon adı altında bir bedel talep edemez-ederse riba olur ^[508].

b. Teminat Mektubunu Bedelli Akit Kabul Edip Komisyonu Caiz Görenler.

Teminat mektubu sözleşmesini daha önce de geçtiği üzere Ha-mûd, es-Savvâ ve el- Abbâdî, "vekâlet", el-Heytî "kefalet ve vekâlet" es-Sadr "şartlı taahhüt", el-Ba'li ise "risk ve menfaat ortaklığına dayalı işbirliği" olarak kabul etmektedirler. Yukarıda sayılan akitler bedelli akit olduğundan bu hukukçulara göre teminat mektubundan komisyon adı altında bedel alınmasında bir sakınca yoktur ^[509].

3. Teminat Mektubu Komisyonu Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

Teminat mektubu sözleşmesini kefalet değil de bedelli akitlerden sayanlar, tazmine kadar teminat mektubu karşılığında komisyonu caiz görürler. Bu görüşe nispeten katılmamıza rağmen, sözleşmenin kefaletten başka bir akit şeklinde ele alınmasını tasvib etmediğimizi belirtmiştik. Teminat mektubu sözleşmesini kefalet kabul edenlerin görüşleri ise, mektubun karşılığının bankada bulunup bulunmamasına göre değişmektedir. Bunlar, bedelin tümü veya bir kısmı bankada bulunan teminat mektubundan komisyon alınmasını caiz görürken, karşılığın nakit olarak bulunmayan mektuptan komisyonu caiz görmezler. Görüşler şu iki gerekçeye dayandırılır: Teminat mektubu sözleşmesi kefalettir; kefalet ise ancak teberru amaçlı bir akit. Banka ile lehtar arasındaki hukukî ilişki karza dönüşmektedir. Bedel alındığı taktirde menfaat sağlayan karzdan kaçınılmasına ilişkin kurala aykırı davraml-Eş olunur.

Fıkıhta ücret karşılığı kefaletin caiz görülmediği bir gerçektir. Fu-kahaya göre kefalet teberru akdidir; sırf Allah rızası için ve karşılığı âhirette alınmak üzere yapılmalıdır ^[510]. Hatta Serahsî'ye (ö. 483/ 1090) göre, bir kimse mükâfat veya bedel karşılığında kefil olsa bu akid bâtil olur; çünkü

bu bir rüşvettir; rüşvet İse haramdır. jVfek/û/un anı bu kefalet sayesinde fazla bir şeye sahip olmuyor ki karşılığında bir bedel ödesin ^[511]. Ancak son dönem İslâm bilginleri ücretle kefaleti zaruretten dolayı caiz görmüşlerdir. Kur'an öğretimi, imamlık, müezzinlik ve müftülük gibi insanı Aliah'a yaklaştıran bazı ibadet ve taatlar karşılığında ücret almak da caizdir. Ücret ödenmediği taktirde, bu hayatî görevler ya yerine getirilemez ya da ehil olmayanların ellerinde kalır. Aynı şekilde, hakkını almak, zulmü önlemek yahut düşmandan gelecek zararı engellemek maksadıyla rüşvet vermek de caiz görülmemiştir. Dolayısıyla kefil göstermenin kaçınılmaz olup ücretsiz kefil bulmanın mümkün olmadığı durumlarda ücret karşılığı kefalet

^[512]

de zarurete binaen caiz olmalıdır

Kefaletle ilgili ayet ve hadislerde ücretin helâl veya haramlığına dair bir işaret bulunmadığı gibi kefaletin yalnızca teberru maksatlı olacağına

ilişkin kesin bir kural da yoktur. Nisa süresi [513] . ayette; Ey iman edenler karşılıklı rızaya dayalı ticaret hariç, mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin buyurulmuş ve hemen akabindeki bir ayetteki akitleştiğiniz kişilere de paylarını verin⁴⁹ ifadesiyle yasaklanmamış olan konularda sözleşme yapıldığı taktirde ücret ödenebileceğine işaret edilmiştir. Bakara suresi 282. ayette ise; kâtiplerin -ücreti verilmemek suretiyle de olsa-

zarara uğratılmaması emredilmiştir [514]. Ayrıca fıkıh kitaplarında kefaletin teberru akdi olduğu noktasında ittifak varsa da, ayrıntıya inildiğinde teberrüdan kastın ne olduğu hususunda ihtilaflar baş göstermektedir. Bir kısım fukaha teberru ile, kefil tarafından mekfüün leh adına yapılan ödemeyi diğer bir kısım ise bizzat kefil olma, başkasının sorumluluğunu üstlenme eylemini kastetmektedir. Kefaletin teberru akdi olduğu, bu nedenle bedel alınmayacağı görüşünü iieri süren fukahanın bir çoğu, ariyet, vedia\ icâre ve hibe akitlerinin aslında teberru amaçlı olduğu ancak menfaat şartı koşulduğunda bedelli akitlere dönüşeceği ve bunun da caiz olduğu noktasında görüş bildirmişlerdir, Dolayısıyla bir muamelenin teberru amaçlı olması her zaman ve her şartta karşılıksız yapılmasının gerekliliği anlamına gelmemektedir.

Kadım kaynaklanmadaki şekliyle ücretle kefaletin caiz görülmemesini anlamak mümkündür. Çünkü kaynaklarda kefil tek de olsa birkaç kişi de olsa hakiki şahıslardan oluşmaktadır. Bunlar bu işi mal veya şahsa kefalet şeklinde iyilik amacıyla yapmaktalar. Kefil, üstlendiği sorumluluk nedeniyle bir hizmette ya da bir harcamada bulunmadığı gibi, kefil gösteren de bu iş karşılığında kazanç sağlamamaktadır. Dolayısıyla kefil, bu iyilik karşılığında ücret talep etmemelidir. Ancak günümüzde olduğu gibi şayet kefil hakiki şahıslardan değil kurumlardan oluşuyor ve bu kurumlar da bu işi ticari amaçla yapıyorlar ve günün iktisadi şartları da müteşebbislere bu kurumları kefil göstermeyi zorunlu kılıyorsa, ücretle kefalet yine de caiz görülmeyecek mi? Veya "aslında caiz değildir" ama zarurete binaen caizdir mi denilecek?

Günümüzde artık ulusal veya uluslararası ticari ilişkilerde şahıslardan çok kurumların kefilliğine itibar edilmekte ve hatta bu şart koşulmaktadır. Kurumlar ise müessese haline gelebilmek, bunu devam ettirmek ve diğer işlemleri yanında kefalet işlemlerini de takip edebilmek için çeşitli masraflara katlanırken, kefil gösterenler de bu kurumların sağladığı itibar sayesinde oldukça yüksek miktarlarda kazanç sağlama imkânına kavuşmaktadır. Kurumlar bu hizmeti yapmak için belli bir ücreti şart koşmakta, kefil gösteren de bunu rızasıyla kabul etmektedir. Daha önce geçtiği

üzere kefile ödenen ücreti Serahsi rüşvet olarak nitelemiş ve caiz olmayacağını ileri sürmüştür [515]. Serahsi'nin kefile ödenen ücretin rüşvet olacağına ilişkin görüşünü kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü bir hakkı ortadan kaldırmak veya bir bâUit hak olarak kabul ettirmek

için verilen para veya yapılan hile ve kurnazlık rüşvet olarak adlandırılır [516]. Haksız menfaat sağlamak amacıyla yetkili makamda bulunan birine

para veya herhangi bir mal vermek gibi. Kur'an ve Sünnet bu davranışı kesin olarak yasaklamıştır [517]. Kefaletle ise, ne kefil makamını kullanarak haksız kazanç alet olmakta ne de kefil gösteren haksız kazanç elde etmeyi amaçlamaktadır.

Kefaletin karza dönüştüğü, bedel alındığı taktirde faizcilik yapılacağı gerekçesine gelince, tüm teminat mektupları için bu endişenin geçerli olmayacağı kanaatindeyiz. Daha önce de geçtiği üzere, çok değişik amaçlarla teminat mektubu düzenlenmektedir. Herhangi bir ihale ya da açık arttırmaya giriş için teminat mektubu verildiği gibi, üstlenilen bir projenin şartlarına uygun olarak tamamlanacağı konusunda garanti vermek üzere de teminat mektubu verilmektedir. Ayrıca doğrudan kredi alma işlemlerinde kullanılmak üzere de teminat mektubu verilir. Teminat mektuplarının tümü banka tarafından tazmin edilmemekte, bir çoğu ya hiç tazmin edilmemekte ya da bizzat lehtar tarafından bedeli ödenmektedir. Bu durumda banka ile lehtar arasındaki ilişkiyi faize yol açan karz ilişkisi olarak nitelendirmek doğru oimaz. Faizle ilgili ayet ve hadislerde hangi tür karzın faize yol açacağı belirtilmiştir. Faiz olması için, doğrudan veya dolaylı olarak misli malların farklı miktarlarda peşin veya vadeli değişiminden ibaret olan karz işlemi mevcut olmalıdır. Kredi amaçlı olmayan ve bankaca tazmin edilmeyen teminat mektuplarında böyle bir ilişki yoktur. Banka, teminat mektubunu lehtara vermediği gibi, teminat mektubunun kendisi çek ve senet gibi kıymetli evrak niteliği de taşımamaktadır. Teminat mektubunu elinde bulunduran kişi bu mektuptan, haklarının garanti edildiğini gösterir belge olması dışında, hiç bir şekilde yararlanamaz. Oysa,

Kur'an'da faizden bahsedilirken "insanların malları içerisinde artsın diye verdiğiniz şeyler Allah katında artmaz" [518] buyurulmaktadır. Teminat mektubu kıymetli evrak niteliği taşımadığı için artması veya eksilmesi diye bir şeyden de bahsedilemez. Ancak mektubun bedelini banka tazmin ederse bu durumda banka ile lehtar arasındaki ilişki karza dönüşür. Dolayısıyla faiz endişesiyle teminat mektubuna yaklaşıırken genellemeden kaçınılmalı ve teminat mektupları arasında kullanım yeri ve amacına göre ayırım yapılmalıdır. Doğrudan veya dolaylı kredi işlemleri için verilecek teminat mektuplarından komisyon veya bedel alındığı taktirde faiz tehlikesi söz konusudur. Ayrıca bankanın mektubu tazmin etmesinden itibaren lehtardan alınacak bedel de faiz kapsamına girer; çünkü banka ile lehtar arasındaki hukuki ilişki kefil-mekfûlün anı ilişkisinden, alacaklı - borçlu ilişkisine dönüşmüş olur. Faizsiz bankaların ister doğrudan ister dolaylı yollarla, kredi için kullanılmak üzere talep edilen teminat mektuplarını ya vermemeleri ya da verdikleri taktirde giderleri dışında, komisyon veya başka adla her hangi bir bedel almamaları gerekir. Banka tarafından mektubun tazmini durumunda da tazmin anından itibaren bedel alınması faize yo! açacağından bundan da kaçınılmalıdır. Faiz tehlikesi

taşımayan teminat mektupları karşılığında ise, bankaların komisyon veya başka adla bedel almasında bir sakınca olmayacağı kanaatindeyiz. [519]

II. AKREDİTİF

Akreditif, itibar göstermek, tasdik etmek anlamlarına gelen "acc-redite" kelimesinden gelir. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında, uluslararası ticaretin gelişmesine parâle! olarak öne çıkan bir bankacılık faaliyetidir. Uluslararası ticaret, diğer ticaretlerde olduğu gibi alıcı ve satıcı arasında yapılan bir sözleşme ile başlar. Sözleşmenin taraflarını oluşturan ithalat ve ihracat tacirleri yabancı ülkelerde bulunmaları nedeniyle birbirleriyle doğrudan temas imkânı bulamazlar. Bu sebeple, maruz buldukları tehlikelerin asgariye indirilmesini sağlamak için üçüncü kişinin, çok kere de bir bankanın araya girmesini arzu ettiklerinden akreditife başvururlar. Böylece akreditif, uluslararası düzeyde, birbirini tanımayan taraflar arasındaki ticari ilişkilerde mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi konusunda geliştirilmiş özel bir ödeme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akreditif, işlevi açısından bir kredi aracı değil bir ödeme aracı olarak kabul edilir. Bu işlem sayesinde alıcı ve satıcı arasındaki mal ve bedelin

teslimi konusunda yeterli olmayan güven unsuru sağlanmış olur.

Alıcı, satın almayı arzuladığı mal veya hizmetin zamanında ve istenilen Özelliklerde hasarsız teslimini, satıcı da satmış olduğu mal veya hizmet bedelinin tam ve zamanında kendisine ulaşmasını garantiye alma İmkânını bulmuş olur ^[520]. Çağdaş bankacılık hizmetleri arasında kabul edilen akredif, bir takım kayıtlarla faizsiz bankalar tarafından da uygulanmaktadır. ^[521]

A. Akreditifin Tanımı ve Tarafları

1. Akreditifin Tanımı

Akreditif için çeşitli tanımlar yapılmış ise de henüz ortak bir tanım üzerinde ittifak edilememiştir ^[522]. Bunun en önemii sebebi, akreditifin çok değişik yöntemlerinin bulunması ve hukukî yapısı konusunda değişik yorumların olmasıdır. Ancak akreditif; "bir bankanın, talimat veren âmir (alıcı) adına, belli bir vade ile belirli miktar parayı, belirli belgeler karşılığında ve öngörülen şartların yerine getirilmesi kaydıyla lehdâra ödeyeceğini yazılı olarak taahhüt etmesi" şeklinde tanımlanabilir. ^[523]

2. Akreditifin Tarafları

Akreditif genel olarak "âmir", "akreditif bankası", "muhabir banka" ve "lehdâr" olmak üzere dört taraf yer alır. Akreditif açtırmak üzere bankaya başvuran ithalatçı, yani satım akdinde alıcıya akreditif âmiri, âmirden aldığı talimatla akreditifi açan bankaya akreditif bankası, akreditife konu malın satımı hususunda âmirle sözleşme yapan ve bu mal veya hizmetleri satan, ihraç eden tarafa lehtar, genellikle ihracatçının ülkesinde bulunan ve âmir bankanın talimatıyla akreditif açıldığını ihracatçıya ihbar eden bankaya ise muhabir banka denir ^[524].

B. Akreditifin Çeşitleri ve İşleyişi

1. Akreditifin Çeşitleri

Akreditif; dönülebilirliği, teyitli olup olmaması, bedelinin bankada nakit olarak bulunup bulunmaması, teminat niteliği taşıyıp taşıyamaması bakımından çeşitli açılardan sınıflandırılır.

a- Dönülebilirlik bakımından akreditif: Akreditife konu belgelerin ibrazı anına kadar, âmir banka tarafından lehdâra önceden haber vermeden, iptal edilebilen veya içeriğinde değişiklik yapılabilen akreditife dönülebilir akreditif, tarafların tümünün rızası olmaksızın iptal edilemeyen veya şartları değiştirilemeyen akreditif türüne de dönülemez akreditif denir.

b- Teyit bakımından akreditif: Âmir bankanın teyidine muhabir bankanın da teyidini eklediği, yani âmir bankanın tüm sorumluluklarını muhabir bankanın da üstlendiği akreditife teyitli akreditif, muhabir bankanın ödeme taahhüdü altına girmeyip sadece ihracatçıya açılan akreditifi ihbar ile yetindiği akreditife teyitsiz akreditif denir ^[525].

c- Karşılığı bakımından akreditif: Genelde faizsiz bankacılık-la ilgili eserlerde yer alan bu ayırma göre karşılığının bankada mevcut olup olmaması bakımından akreditif ikiye ayrılır:

Faizsiz bankacılıkta, akreditif açılırken belirlenen meblağın sözleşme esnasında nakit olarak ödendiği akreditife bankada karşılığı mevcut akreditif, bedelin ilgili belgelerin İbrazından sonra ödendiği akreditife bankada karşılığı mevcut olmayan akreditif denir ^[526].

d- Teminat niteliği taşıyan akreditif: Daha çok uluslararası müteahhitlik işlerinde kullanılan ve bir çeşit garanti mektubu niteliğinde olan bu akreditif türünde, banka belirli bir hizmetin yerine getirilememesi halinde, karşı tarafa ödeme taahhüdünde bulunmaktadır. Diğer akreditif türlerinde, belirtilen taahhüdün yerine getirildiğini, malın teslimini gösterir belgelerin ibrazı halinde lehdâra ödeme taahhüdü varken burada hizmetin yerine getirilmemesi halinde ödeme garantisi vardır ^[527].

2. Akreditifin İşleyişi

Faizli bankacılık sisteminde akreditifin işleyişi şu şekilde gerçekleşmektedir: Genelde ithalatçı ve ihracatçıdan oluşan akreditif tarafları, Ödemenin akreditifle yapılacağını satış akdinde kararlaştırırlar ve ithalatçı kendi bankasına yabancı ülkedeki ihracatçı lehine belirli miktarda bir akreditif açılması için talimat verir. Banka bu talimat üzerine ihracatçının ülkesindeki muhabirinden, istenilen şartlara uygun akreditifin açılmasını ister ve akreditif açılır. İhracatçı, malı gönderince ilgili belgeleri muhabir bankaya ibraz ederek malın bedelini tahsil eder. Muhabir banka belgeleri akreditif açma talimatını veren bankaya ulaştırır ve parayı tahsil eder. Mal gümrüğe gelince de ithalatçı malın bedelini akreditif bankasına öder ve bankadan aldığı evrakla malı gümrükten çeker ^[528].

Faizsiz bankacılık sisteminde ise akreditif iki yöntemden biriyle yapılır. Birinci yöntemde âmir, akreditifin açılışı esnasında bedeli bankaya peşin ödemez. Âmir, bankasına ithal edeceği malın üreticisi, nitelikleri, fiyatı ve diğer belgeleri vererek ihracatçı lehine akreditif açılmasını talep eder. Akreditif bankası, âmir'in talebini uygun bulduğu takdirde muhabir bankaya belgelerde belirlenen şartlar çerçevesinde akreditif açılması emrini verir. Muhabir banka ihracatçıya, lehine akreditif açıldığını bildirir. İhracatçı, malın alıcıya gönderildiğine dair belgeleri muhabir bankaya ibraz ederek parasını tahsil eder. Mal gümrüğe ulaştığında akreditif bankası ilgili belgeleri ithalatçıya iade ederek mal için ödenen meblağı ve yaptığı

hizmetler karşılığında komisyonunu alır. Bu şekilde açılan akreditif teminat mektubu niteliği taşır. Fi-nansmanlı akreditif usûlü olarak da adlandırılan ikinci yöntemde ise, mal karşılığı olan vesaikin ahm-satımı şeklinde isimlendirilen yurt dışı murabaha yöntemidir. Bu tür akreditif işleminde ithalatçı, ithal etmek istediği malları temsil eden belgeleri, satın alıp kendisine satması için bankaya talimat verir. Banka bu belgeleri muhabir banka aracılığıyla peşin olarak satın alıp akreditif açtırana vadeli satar. Böylece banka hem yaptığı hizmet hem de vade farkından gelir elde ederken, âmir de işletmesi için ihtiyaç duyduğu mala kavuşmuş olur. Faizsiz banka yabancı ülkeden açılan akreditif için komisyon karşılığı muhabir banka görevini de yerine getirir. [\[529\]](#)

C. İslâm Hukukçularının Akreditif Hakkındaki Görüşleri

Akreditifin hukukî durumu hakkında Batı hukukçuları arasında görüş birliği yoktur. Uluslararası düzeyde akreditifin hukukî mahiyeti, Milletlerarası Ticaret Odası Yürütme Kurulu'nun (MTOYK) Nisan 1993'te kabul edip 01 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmesini kararlaştırdığı "Vesikalı Krediler İçin Yeknesak Teamül ve Uygulamalar" başlıklı 500 Sayılı Broşür ile belirlenmeye çalışılmış ise de bu broşürde işlemin hukukî mahiyeti hakkında net bir ifadeye yer verilmemiştir. [\[530\]](#)

Bazı Türk hukukçuları akreditifin hukuki niteliğini "tek bir hukukî işlem" olarak açıklamaya çalışmış, bazıları ise "birden fazla işlemler bütünü" olarak kabul etmiştir. Akreditifin tek bir hukukî işlem olduğunu savunanlar, konunun hukukî mahiyetini "itibar mektubu", "garanti akdi", "havale", "üçüncü kişi lehine sözleşme", "vekâlet" veya "ke-fâlet"le açıklamaya çalışmışlardır. Birden çok hukukî ilişkiyi bünyesinde toplayan bir işlem olduğunu savunanlar ise, akdin taraflarına göre konuya hukukî çerçeve çizmeye çalışmışlardır. Bunlara göre âmir (alıcı) ile lehdâr (satıcı) arasındaki ilişki alım-satım akdi, akreditif âmiri (alıcı) ile akreditif bankası arasındaki ilişki vekâlettir. Akreditif borçlusu (akreditif bankası, muhabir banka) ile lehdâr (satıcı) arasındaki ilişki mücerret borç va'finden ibarettir. Akreditifin hukukî yapısı konusundaki görüş ayrılıkları Yargıtay kararlarına da yansımıştır. Nitekim Yargıtay'ın 04.11.1964 tarihli kararına göre akreditifin hukukî mahiyeti "havale", 10.02.1977 tarihli diğer bir kararına göre ise "mücerret borç ilişkisi" olarak kabul edilmiştir. [\[531\]](#)

Çağdaş ticarî hayatın ortaya çıkardığı yeni bir uygulama olması nedeniyle akreditifin hukukî yapısını klasik fıkıh kaynaklarımızda doğrudan bulmak zordur. Çağdaş batı hukukçuları arasında olduğu gibi İslâm hukukçuları arasında da akreditifin hukukî mahiyeti hakkında görüş ayrılıkları vardır. İslâm hukukçularından rivayet edilen görüşleri aşağıdaki başlıklar altında sıralamak mümkündür.

1) Akreditifin kendine özgü yapısı olan yeni bir akit olduğu görüşü: Kuveyt'te yayınlanan Fıkıh Ansiklopedisi'nde ileri sürülen ve el-Heytfnin de kabul ettiği görüşlerdendir. Bu görüş sahiplerine göre, İslâm hukukunun temel ilkelerine aykırılık taşımamak kaydıyla yeni akitler ihdas etmek caizdir. Akreditif de iş adamlarının yararına olan, kendine özgü yapısı bulunan yeni bir akit olarak kabul edilebilir. [\[532\]](#)

2) Akreditifin rehni içine alan vekâlet olduğu görüşü: Bu görüş de yukarıda ismi geçen Ansiklopedi'deki görüşlerdendir. Akreditifte alıcı, ilgili belgeleri teslim almak ve borcunu ödemek üzere bankayı vekil kılmaktadır. Ödeme ilgili belgelerin belirlenen şartlara uygunluğunun incelenmesi ve sağlam bir şekilde teslimi şartına bağlıdır. Bu işlem ayrıca vekilin ödediği meblağı alıcıdan tahsil edinceye kadar malların kendi elinde rehni hükmünde olması kaydını da ihtiva eder. [\[533\]](#)

3) Akreditifin vekâlet, murabaha ve mudârabeden ibaret akit olduğu görüşü: Akreditifi, akreditif bedelinin bankada nakit olarak bulunup bulunmamasından hareketle ele alanlara göre, bedel akreditifin açılışı anında ödendiği taktirde, alıcı ile banka arasındaki ilişki vekâlettir. Banka bu vekâlele dayanarak, âmir adına lehdâra ödemedede bulunur. Bedelin malın teslimi sırasında ödendiği akreditif ise, murabaha veya mudâra bedel hükümlerini alır. Banka malı ya peşin alıp beili kâr ilavesiyle müşteriye satar ya da başlangıçtan itibaren kâr-za-rar paylaşımı ilkelerine göre hareket eder. [\[534\]](#)

4) Akreditifin garanti akdi olduğu görüşü: Bu düşüncede olanlara göre, ihracatçının, ithalatçının zimmetindeki borcunu banka garanti etmektedir. Bankanın bu taahhüdü sayesinde ithalatçı satıcının güvenini kazanır. Banka, belirlenen şartlara uygun olması durumunda ihracatçıdan ilgili evrakları teslim alıp bedelini ödemektedir ki böyle bir işlem ancak garanti akdiyle izah edilebilir. [\[535\]](#)

5) Akreditifin vekâlet, havale ve kefaletten ibaret akit olduğu görüşü: Banka akreditifle ilgili evrakları, şartlara uygun olup olmadığını inceleyip tahkik ettikten sonra satıcının borcunu, âmir adına, onun vekili sıfatıyla ödemektedir. İthalatçı, ihracatçıyı sattığı malın bedelini almak üzere aralarında irtibatı sağlayan akreditif bankasına havale eder; borç, ithalatçının kabulü ile müşterinin zimmetinden bankanın zimmetine intikal eder ki bu işlem de havaledir. Banka bu işlemlere ek olarak her iki tarafa da garanti vererek sermaye gücü ve itibarını kullanmaktadır. Eğer bankanın işlemi kolaylaştırıcı rolü ve itibarına dayanarak verdiği garanti olmasa akreditiften söz edilemez, el-Hemşerî ile Ebû Uveymir bu görüştedir. [\[536\]](#)

Yukarıdaki görüşlere ek olarak akreditifin alım-satım, vekâlet ve garantiden ibaret akitler bütününden oluşan yeni bir akit veya karz olduğuna ilişkin görüşler de vardır. [\[537\]](#)

D. Akreditif Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

Batı ve İslâm hukukçularının akreditifin hukukî yapısı konusunda ortak bir kanaate sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Hukukçuları farklı görüşe sevkeden sebeplerin başında, uluslararası bir ödeme aracı olarak akreditifin henüz tüm dünyaca kabul edilen ortak bir yönteminin mevcut olmaması gelir. Akreditif günümüzde taraflarına, içeriğine, ihtiva ettiği şartlara göre değişik şekillerde uygulanmaktadır. Her ülke veya ticarî kuruş bir takım ilave veya değişikliklerle akreditifi istediği kalıba sokabilmektedir. Akreditife uluslararası düzeyde şekil verme çabası içerisinde olan MTOYK'nun yayınladığı Broşürde konunun hukukî yönüne temas etmemesi de bu nedenden kaynaklanmaktadır.

Akreditif hakkında herkesin kabul ettiği ortak bir ticarî örfün oluşmamış olması, faizsiz bankacılık sistemi açısından oldukça önemlidir. Yaklaşık kırk yıllık bir geçmişe sahip olan faizsiz bankalar işlemlerinin bir çoğunu faizli bankalardan alarak kendi bünyelerine uyarlamışlardır. Ancak bu uyarlama sürecinde bir takım sıkıntılarla karşılaştıkları da bir gerçektir. Diğer işlemlere göre akreditifin henüz genel örf haline gelmemiş olması faizsiz bankalara, kendi sistemleri doğrultusunda ortak bir akreditif yöntemi geliştirme imkânı vermektedir. Biz Faizsiz bankacılıkta aşağıdaki akreditif yöntemlerinin uygulanabileceği düşüncesindeyiz:

1) Murabaha hükümleri çerçevesinde uygulanabilecek-cek akreditif: Bu akreditif türünde müşteri ile banka arasındaki ilişki alım-satım ilişkisidir; müşteri alıcı banka ise satıcıdır. Müşteri ithal etmek istediği malların nitelikleri, satıcısı, üreticisi, fiyatı ve diğer şartları ihtiva eden belgelerle bankaya başvurarak nitelikleri belirtilen malı satın alıp kendisine satması talebinde bulunur. Banka muhabiri aracılığıyla belgelerle özellikleri belirlenen malı peşin satın alıp yaptığı giderlere ilaveten belli bir kâr koyarak müşteriye peşin veya vadeli olarak satar. Bedeli vadeli ödenen akreditif yöntemine, müşterinin akreditif bedelini ödemek için nakit parasının olmaması veya nakit ödemek istememesi durumunda başvurulur. Ancak bu tür bir akreditif işleminin caiz olması için banka ile müşteri arasında yapılan sözleşme anlaşmazlığa yol açmayacak nitelikte olmalı ve müşteriye teslimine kadar mala gelebilecek her tür zarar ve ziyandan banka sorumlu olmalıdır. Şayet mal sigorta ettirilmiş ise sigorta giderleri bankaya ait olmalıdır. Ancak bankanın malı satarken sigorta masraflarını maliyete eklemesinde bir sakınca olmaz.

2) Vekâlet hükümleri çerçevesinde uygulanabilecek akreditif: Âmir konumundaki ithalatçı akreditifi açtırırken akreditif bedelini bankadaki hesabına yatırır. Banka muhabir banka aracılığıyla ihracatçının malı teslim ettiği haberini alınca, âmirin hesabındaki parayı verilen yetkiye dayanarak muhabir bankaya havale eder; muhabir banka da satıcıya öder. Burada ithalatçı ile ihracatçı arasındaki ilişki alım-satım; âmir ile banka arasındaki ilişki de ücretli vekâlet olur.

3) Ortaklık hükümleri çerçevesinde uygulanabilecek akreditif: Genel olarak akreditifte âmir, akreditif bedelini mal gümrüğe geldikten sonra bankaya öder. Oysa akreditif bankası bedeli, muhabir banka aracılığıyla mahn gönderildiğine ilişkin belgelerin ibrazı anında ihracatçıya ödemektedir. Dolayısıyla banka alacaklı, âmir borçlu hale gelmektedir. Banka bu işlemi karşılıksız yapmayacağına göre, ödediği bedel dışında ayrıca bir de komisyon alacağından banka ile müşteri arasındaki ilişki faizli krediye dönüşmektedir. Faizsiz bankaların böyle bir işlemi yapmaları kendi ilkeleriyle bağdaşmaz. Banka ya bütün akreditif işlemlerinde akreditif bedelini peşin almak ya da faizciliğe düşmemek için farklı fakat meşru yöntemler uygulamak durumundadır. Akreditifin başlangıcında, akreditif bedelinin tümünü ödeyemeyen yahut ödemek istemeyen müşteri ile banka arasında akreditifin ortaklık esasları çerçevesinde yapılması kararlaştırılabilir. Ortaklık bir işlemlik mudârebe veya müşâreke usullerinden birine uygun olarak yapılır. Bedelin tümünü bankanın ödediği akreditif mudârebe, bir kısmını banka bir kısmını da müşterinin ödediği akreditif ise müşâreke olur. Müşterinin ihtiyaç duyduğu mal bu yöntemle yurt dışından satın alınıp değerlendirilir. İşlem sonunda maldan eide edilecek kârı, taraflar sermaye-leri ve diğer katkıları ölçüsünde -sözleşme şartlarına göre- paylaşırlar.

4) Kefalet hükümleri çerçevesinde uygulanabilecek akreditif: Teminat niteliği taşıyan akreditif işlemleri kefalet hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Yurt dışında taahhüt üstlenip kendisinden teminat niteliği taşıyan akreditif açma talebinde bulunulan müta-ahhit, bankaya başvurarak böyle bir akreditifi açtırabilir. Bu akreditif çeşidinde banka belirli bir hizmetin yerine getirilememesi halinde, karşı tarafa ödeme taahhüdünde bulunur. Müteahhit, sözleşme kurallarına uygun olarak işi tamamlamadığı takdirde lehdârın, bunu belirten yazılı bir beyan ile bankaya müracaat etmesi durumunda akreditif bedelini tahsil edebileceği hükmünü içerdiğinden bu bir kefalet akdi olur. Akreditif bankası kefil, âmir mekfülün aleyh, lehdâr da mekfülün leh kabul edilir. [\[538\]](#)

E. Akreditif Bedelinin Hükümü

Faizli bankalar akreditif karşılığında hem yaptıkları hizmet için komisyon hem de verdikleri akreditif kredisi için faiz alırlar. Faizsiz bankalar, faiz alamayacaklarından farklı yöntemler uygulamak durumundadırlar. Yukarıda sunulan seçeneklerden biriyle gerçekleştirilecek akreditif işlemi karşılığında bankanın gelir elde etmesinde fikhî açıdan bir sakınca olmayacağı kanaatindeyiz. Zira bankanın murâbaha şartları çerçevesinde gerçekleştirdiği akreditiften elde ettiği gelir murabaha kân, vekâletten eide ettiği geir ücret, mudârebe ve müşâreke yönteminden elde ettiği gelir ise, kâr payı kabul edilir ki bütün bu gelir yöntemleri fıkıhta meşrudur. Teminat mektubu hükmündeki akreditife gelince, teminat mektubu ile ilgili bölümde geçtiği üzere, âmirle akreditif bankası arasındaki ilişki alacaklı-borçlu ilişkisine dönüşmediği sürece, alınacak komisyonun fikhî açısından bir sorun teşkil etmeyeceği düşüncesindeyiz. Alacaklı-borçlu ilişkisi üzerine kurulan yahut daha sonra böyle bir ilişkiye dönüşen akreditiften alınacak komisyon faiz olacağından böyle bir uygulama faiz-sizük ilkesiyle çelişir. [\[539\]](#)

III. BANKA KARTI (PLASTİK KART)

Son yıllarda bankacılıkta geliştirilen en önemli ödeme araçlarından birisi banka kartlarıdır. Plastik para olarak da adlandırılan banka kartları aracılığıyla sunulan hizmetler, bankacılık edebiyatında bireysel bankacılık hizmeti olarak adlandırılır. Banka kartı sayesinde, kart hâmil ödeme noktalarında dilediği parasal işlemi hızlı ve çağdaş bir şekilde yapabilmekte, banka ise müşteri memnuniyetini kazandığından daha fazla gelir elde etmektedir. Ulaşım ve iletişim alanında geliştirilen ürünler gibi, ödeme araçları alanında geliştirilen banka kartları da hayatı kolaylaştıran ve artık vazgeçilemez ürün ve hizmetler arasına girmiştir [\[540\]](#). Banka kartları aracılığıyla gerçekleştirilen bireysel bankacılık hizmetleri faizsiz bankalar için de önemli bir Ödeme aracı niteliğindedir. Kartlar değişik açılardan sınıflandırılmaktadır: Teknik özellik ve ödeme aracı niteliği sınıflandırmada odak noktayı belirler. Bu bölümde banka kartının tanımı, tarihsel gelişimi, teknik özellik ve ödeme aracı olması bakımından çeşitlerine kısaca değindikten sonra, banka kartı uygulamasının fikhî niteliği üzerinde durmaya çalışacağız. [\[541\]](#)

A. Banka Kartının Tanımı, Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi

1. Banka Kartının Tanımı

Banka kartı için değişik tanımlar yapılmış olsa da hepsinde ortak nokta, mal veya hizmet alımı ile bilumum para hareketlerinde kolaylık sağlamak üzere ilgili kurumlarca çıkarılmış plastik kart olmasıdır ^[542]. Dolayısıyla terim anlamı itibariyle banka kartını; bankalarca müşterilere verilen ve nakit kullanmaksızın mal ve hizmet satın alma, para çekme ve diğer bankacılık hizmetlerinden yararlanma imkânı sağlayan araç şeklinde tanımlamak mümkündür. ^[543]

2. Banka Kartının Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi

Günümüzde çok çeşitli amaçlarla kullanılan banka kartı, ilk olarak vadeli satış yapanlar tarafından icad edilmiştir. Önceleri veresiye sattığı malların hesabını, defterinin bir yaprağına yahut bir nüshasını müşteriye verdiği fiş koçanına kaydeden dükkân sahipleri ürün çeşitlerinin artması, müşterilerin sayısının çoğalması ve şube sistemine geçilmesiyle birlikte müşterilerine kartondan kartlar vermeye başladılar. Bu sayede müşteri, nakit para taşıma zorunluluğundan kurtularak dilediği malı, kartı veren iş yerinin her hangi bir şubesinden veresiye satın alma imkânına kavuşurken, iş yeri sahipleri de hesaplarını sağlıklı tutma, vadeli satışın imkânlarından yararlanma ve bağımlı müşteri kitlesi oluşturma fırsatını elde etmiş oluyorlardı ^[544].

Karton kartların kolayca yıpranması, bozulması ve üzerindeki kayıtlarla oynama imkânının bulunması nedeniyle kâğıda göre daha dayanıklı ve güvenli olan plastik kart sistemine geçildi. İlk plastik kartın ABD'de 1894 yılında "Hotel Credit Letter Company" adlı bir kuruluş tarafından piyasaya sürüldüğü rivayet edilir. 1914 yılında yine ABD'de günümüzde Mobil Oil olarak adlandırılan "General Petroleum Corporation of California" adlı petrol şirketi, daimi müşterilerine yönelik olarak plastik kart çıkarmış, 1915 yılında ise bir takım otel, mağaza, demir yolu ve petrol şirketi kart çıkarmaya başlamışlardır. Bu kartlar ya belirli bir bölge ya da belirli bir hizmet grubu ile sınırlı idi. Belirli bir alan ve hizmet sektörüyle sınırlı olmayan ilk kart 1950'de "Diners Club Kredi Kartı" ile piyasaya sürülmüştür ^[545]. Karton veya plastik bir kart ve sözleşmeye atılacak imza ile hesabın Ödenmesinin mümkün olacağı düşünün bir avukat, Diners Club Kredi Kartı Kurumu'nu hayata geçirmiştir. Sloganı "dine and sign" (ye ve imzala) olan Diners Club Kredi Kartı, başlangıçta seyahat ve lokantalarda kullanılmak üzere çıkarılmış, daha sonra evrensel bir kart

halini alarak ABD dışında başta Avrupa olmak üzere dünyanın bir çok ülkesinde ödeme aracı olarak kullanılabilir hale gelmiştir ^[546]. Plastik karta göre kuruluşu çok Öncelere dayanan bankalar 1950'li yıllara kadar plastik kartlarla ilgilenmediler. Çünkü plastik kart o tarihlere kadar sadece vadeli alışverişlerde bir ödeme aracı olup, faizli bankaların en önemli amaçlarından biri olan nakdi kredi işlemlerinde kullanılmıyordu. Başka bir ifadeyle, kartla sağlanan kredi, nakdi kredi olmayıp peşin ödenmesi gereken borcun vadeindirilmesi, ileri bir tarihe ertelenmesi şeklindeki gayri nakdi krediden ibaretti ^[547]. Ancak Diners Club kredi kartının piyasada tutulduğunu gören bankalar, önceleri yalnızca peşin para ödemedi mal veya hizmet satın alma imkânı sağlayan kartlara, belli bir faiz karşılığında vakti gelen ödemelerin taksitlendirilmesi ve nakdi kredi seçeneğini de ekleyerek müşterilerine plastik kart vermeye başladılar. 1958 yılında Bank of America'nın "Bank Americard"ı ve American Express Company'nin "American Express" adlı uluslararası nitelikli kartları çıkarmaları ile banka kartı uygulaması ABD'de hızla yaygınlaştı. Banka kartı uygulamasına kıta Avrupa'sı ve Türkiye'de 1960'li yıllarda başlanmıştır. Avrupa'da ilk banka kartı 1960'larda "Card Blanche" adıyla, Türkiye'de ise

1968 yılında Koç gurubuna bağlı Setur AŞ. Tarafından Diners Club piyasaya sürüldü ^[548]. Önceleri bizzat iş yerleri tarafından çıkarılan kartlar, bu alandaki hızlı gelişme ve yaygınlaşmanın sonucu olarak bu alanda da uzmanlaşmaya gidilme zorunluluğunu doğurdu. Kart çıkarmak isteyen banka ve diğer kuruluşlara organizatörlük ve teknik servis hizmeti sunmak üzere uzman plastik kart kurumları ortaya çıktı. Bu kurumlar kart çıkarma yetkisini ellerinde tutarak diğer banka ve kuruluşlara lisans sözleşmesi çerçevesinde kendi ambleslerinin(logolarının) bulunduğu plastik kartları dağıtma yetkisini vermeye başladılar. Bugün uluslar arası düzeyde plastik kart çıkarma yetkisini elinde bulunduran beş önemli kart kuruluşu vardır. Bunlar: Visa, MasterCard / EuroCard , Amex, JCB ve Diners Club adlı kuruluşlardır. Bunların dışında da dünya çapında geçerliliği olan kart kuruluşları bulunmasına karşın etkinlikleri yukarıda adları verilen kuruluşlar düzeyinde değildir. ^[549]

Banka kartları Türkiyede yaygın olarak 1980'li yılların sonlarına doğru kullanılmaya başladı. Türkiyede, kartlı ödeme sistemi içerisinde meydana gelen sorunlara çözüm bulmak, banka kartları ile ilgili kural ve ölçüler geliştirmek amacıyla kurulmuş olan Bankaalararası Kart Merkezi AŞ ^[550] (BKM AŞ)'nin verilere göre, 2004 yılı sonu itibariyle 26,7 milyonu kredi kartı, 43 milyonu banka kartı olmak üzere toplam 69,7 milyon adet plastik kart bulunmaktadır ^[551].

B. Banka Kartının Çeşitleri

Hemen tüm parasal işlemlerde de kullanılabilir hale gelen banka kartları değişik şekillerde isimlendirilmektedir. Plastik kart, plastik para, ödeme kartı, banka kartı, kredi kartı, ATMkartı bu isimlerden sadece bir kaçıdır. Kavram kargaşasına yer ermemek ve özellikle konunun fihki yönünün açıklanmasında yararlı olacağı düşüncesiyle banka kartını, birincisi teknik özellikleri; ikincisi ödeme aracı olması bakımından iki başlık altında sınıflandırıp daha sonra konunun hukuki mahiyeti üzerinde durmaya çalışacağız. ^[552]

1. Teknik Özellikleri Bakımından Banka Kartı

a. Plastik Kart

Mal ve hizmet satın almak ve diğer parasal işlemlerde kullanılmak üzere banka ya da başka kuruluşlar tarafından kişilere verilen ve plastikten üretilen kartlar bazı gelişmiş ülkelerde plastik kart ya da plastik para olarak isimlendirilmektedir. Bu kartların en önemli özelliği plastikten üretilmiş olmalarıdır. Ancak plastiğin çevreye verdiği zarar nedeniyle gelecekte daha çevreci özelliklere sahip maddelerden- mısır unu gibi- kart üretimi çalışmalarının sürdüğü belirtilmektedir [\[553\]](#).

b. Akıllı Kart / Smart Kart

Üzerinde manyetik bant yerine yarı iletken cipler (küçük bilgisayar denilebilir) taşıyan plastik karta akıllı kart denmektedir. Bu karta akıllı denilmesinin sebebi, üzerine yerleştirilen bir pul büyüklüğündeki ciptir. 1 ile 32 kilobyt arasındaki hafıza kapasitesiyle kişiye ait kimlik ve banka hesap bilgilerini bünyesinde taşıyan bu kartla her hangi bir yerde alış-veriş yapılırken kartın kendisi cipe yüklenen komutlar doğrultusunda hangi işlemi yapıp hangisini yapmayacağına karar verebilmekte, böylece bu kartlar sayesinde işlemler daha hızlı, daha güvenli ve çok amaçlı olabilmektedir [\[554\]](#).

c. Sanal Kart

Fiziksel olarak müşterilerin ceplerinde ya da cüzdanlarında bulunmayıp, kişilere şifre olarak yazılı bir sertifika şeklinde verilen kartlardır. Müşteri, bu şifre ile fiziksel anlamda banka kartına ihtiyaç duymaksızın telefon ve internet aracılığıyla dilediği işlemi gerçekleştirme imkânına sahip olmaktadır [\[555\]](#).

2. Ödeme Aracı Niteliği Bakımından Banka Kartı

Geleneksel ödeme araçları olan nakit, çek, senet ve poliçenin yerini almaya başlamış olan banka kartları, veriliş amaçları ve sağladığı kredi seçeneklerine göre çeşitli şekillerde isimlendirilmektedir. [\[556\]](#)

a. ATM Kartı / Harcama Kartı / Debit Kart

Sahibine kredi imkânı saklamaksızın sadece bankadaki hesabına ulaşarak hesap bakiyesindeki tutar kadar nakit çekmesine imkân veren kart "ATM kartı", "Harcama kartı", veya "Debit kart" olarak adlandırılmaktadır. ATM kartı, müşteriye bir şifre ile verilmekte, müşteri bu şifre ile banka duvar deliklerinden nakit veren ATM makineleri ve iş yerlerindeki POS {Point Of Sale: Satış Noktası} makinelerinden nakit çekme imkânına sahip olmaktadır. ATM kartı nakit çekme dışında üye iş yerlerinden mal ve hizmet satın alınmasında da kullanılabilir. Mal veya hizmet alımı gerçekleştiği an malın bedeli elektronik ortamda kart hâmilinin bankadaki hesabından alınarak iş yerinin hesabına aktarılır. Bu kart, sahibine hiç bir şekilde kredi imkânı sağlamaz; para, kişinin hesabından derhal alındığından hesabındaki mevcut parasının kullanılması anlamına gelir. ATM kartı, hâmil nakit para taşıma külfetinden kurtardığı gibi finansman durumunu kontrol etmesine de yardımcı olur [\[557\]](#).

b. Kredi Kartı, Tanımı ve Çeşitleri

b1. Kredi Kartının Tanımı

Banka veya yetkili kurumlar tarafından verilen ve hesabında para bulunmamasına karşın hâmiline belirli kredi meblağı dahilinde peşin para ödmeden mal ve hizmet satın alma, nakit çekme ve diğer bir takım bankacılık işlemlerinden yararlanma imkânı sağlayan banka kartına Kredi Kartı denir. Kredi kartları gerçekte borçtan çok kartı veren kurumun hâmile duyduğu güven ve üçüncü taraflara taahhüdünü ifade eder. Borç güven ve itimad sonucunda meydana gelir. Dolayısıyla kredi kartının yalnızca sahibine nakdî kredi, borç alma imkânı sağlayan bir araç olarak düşünülmesi doğru değildir. Şayet öyle olsaydı Kredi kartı (Arp. "bitâkatü't-i'timân"; Ing.^Credit Card") şeklinde değil Borç veya Ödünç kartı (Arp. "bitâkatü'l-kard"; İng."Lend veya Borrow Card" şeklinde isimlendirilirdi. Oysa "kredi" kavramı öncelikle güven, itibar, saygınlık, kefalet ve teminat" manasında "gayri nakdi" kredi, bunu takiben de "nakdî kredi; borç" anlamına gelir. [\[558\]](#)

b2. Kredi Kartının Çeşitleri

Kredi kartları da kendi içerisinde hâmiini kullandığı kredinin tekrar kredilendirilip kredilendirilmemesi bakımından ikiye ayrılır.

a- Kredilendirilen Kredi Kartı (Normai Kredi Kartı): Mal ve hizmet satın alma veya nakit çekimi sonucunda oluşan ve hesap kesim tarihi itibarıyla hesap bildirim cetvelinde borç olarak gözüken toplam tutarın, asgari belli bir yüzdesinin ödenmesi şartıyla yeniden tak-sitlendirilen kredi kartına denir.

b- Kredilendirilmeyen Kredi Kartı {Charge Card): Alışverişlerin veya nakit çekilişlerin hesap bildirim cetvelindeki toplam tutarının yeniden

kredilendirme Özelliğinin olmadığı ve tamamının ilgili bankaya öngörülen gün içinde ödenmesinin zorunlu olduğu karta denir [559].

C. Banka Kartı Sistemleri ve İşleyişi

Banka kartları, kredi kartı kurumları, bankalar ve kart çıkarma yetkisi verilen kurumlar tarafından piyasaya sürülür. Kredi kartı kurumları ve bankaların asıl amacı, bu işlem aracılığıyla gelir sağlamaktır [560]. Bir kısım banka kartı, sadece o kartı çıkaran bankanın ATM'le-rinde, bir kısmı sadece yurt içinde kullanılabilirken bir kısmı da dünya çapında geçerli olabilmektedir. Bankaların çıkardığı ATM kartı, kartı çıkaran banka ve kart hâmili olmak üzere ikili bir işbirliğine dayanırken kredi kartı en az üç tarafın işbirliğine dayanır. Kartı çıkaran kurum, kart hâmili, kartı kabul eden üye iş yeri ve bu iş yerinin anlaşmalı olduğu, kredi kartı işlemlerini kabul eden banka bu tarafları oluşturur. Dolayısıyla organizasyonda yer alan taraflar açısından banka kartı sistemini iki taraflı sistem ve üç taraflı sistem şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. [561]

1. İki Taraflı Sistem ve İşleyişi

Bir tarafı banka diğer tarafı kart hâmilinden oluşan ödeme kartı sistemine İki taraflı sistem adı verilir. Hâmil, kredi kartıyla banka veya bankaya ait ATM makinelerinden nakit çekebildiği gibi kartı ibraz ederek anlaşmalı iş yerlerinden nakit Ödemeksizin ma! ve hizmet alımı da yapabilmektedir [562].

2. Üç Taraflı Sistem ve İşleyişi

Uluslararası kart kuruluşundan alınan yetkiye dayanılarak bir banka tarafından çıkarılan ve nakit çekme ve diğer bankacılık işlemlerine ek olarak bankanın anlaşmalı olduğu üye işyerlerinden nakit ödemeksizin kredili mal ve hizmet alımında kullanılan banka kartı sistemine üç taraflı sistem adı verilmektedir. Bu sistemi oluşturan taraflar aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

Kredi kartını çıkararak pazarlayan ve üye işyerleri ile üyelik sözleşmesi yapan banka,

Yetkili bir bankadan kredi kartını alan kart hâmili, Bir banka ile üye işyeri sözleşmesi imzalayarak kart hâmilinin kartını kabul eden İşyeri.

Üç taraflı sistemin omurgası kart çıkaran banka, kart hâmili ve kart kabul eden üye işyerinden oluşur. Ancak bu sisteme uluslararası düzeyde kart organizasyonu yapan ve kredi kartı çıkarma yetkisini elinde bulunduran organizatör kredi kartı kurumları (Visa, MasterCard gibi) ile kredi kartı çıkarmayıp yalnızca üye işyeri sözleşmesi yapan bankalar da kendiliğinden dahil olduğundan bu sistem aynı zamanda genişletilmiş üç taraflı sistem olarak da adlandırılır. Sistemde asıl söz sahibi, banka kartı sistemini kuran ve kart çıkarma yetkisini elinde bulunduran uluslararası kart kuruluşudur. Yukarıda da geçtiği üzere günümüzde dünya üzerinde bu yetki beş büyük kuruluşun elindedir. Müşterilerine kredi kartı vermek isteyen banka, bu kuruluşlardan biriyle lisans anlaşması yaparak söz konusu kuruluşun sistemine dahil olup kredi kartı çıkarma ve üye işyeri anlaşması yapma yetkisini alır. Banka bu yetkiye dayanarak kart düzenleyip müşterilerine verir, aynı zamanda da kartları kabul edecek işyerleri ile

ya kendisi ya da kart pazarlaması yapmaksızın yalnızca üyelik sözleşmesi yapan banka aracılığıyla üyelik anlaşması yapar [563].

Bu sistemin işleyişi şu şekilde cereyan eder: Öncelikle kredi kartı çıkarmak isteyen banka uluslararası kart kuruluşu ile lisans anlaşması yapar ve bu anlaşmaya dayanarak kredi kartı çıkarır. Bankanın çıkardığı kredi kartları yurt içindeki diğer bankalara ait ATM ve POS cihazlarında da geçerli olabilmesi için bankanın ilgili ülkedeki takas merkezi ile de anlaşma yapması gerekir. Türkiye'de bu işlem Bankaarası Kart Merkezi (BKM) ile "Üyelik ve Hizmet Sözleşmesi" yapılarak gerçekleştirilir. Banka bir yandan çıkardığı kartları müşterilerine verirken diğer yandan müşterinin elindeki kartı kabul etmek üzere iş yerleri ile üyelik sözleşmesi yapar. Üyelik sözleşmesi bizzat kartı çıkaran banka tarafından yapıldığı gibi başka bir banka tarafından da yapılabilir; bu durumda kartı veren banka, iş yeri ile değil bu sözleşmeyi daha önce yapmış olan banka ile kartın kabulüne yönelik sözleşme yapmaktadır. Bankalar iş yerleri ile üyelik sözleşmesi yaparken kartlı alışverişlerde kullanılmak üzere iş yerlerine İmprinter veya POS adı verilen cihazları kurarlar. Kart hâmili ödemesini kredi kartıyla yapacaksa kartı kasiyere uzatır, kasiyer kartın hâmile ait olduğuna emin olduktan sonra kartı POS cihazından geçirmek suretiyle ödemeyi kabul eder. Cihazın vermiş olduğu harcama belgelerini müşteriye imzalatarak bir nüshasını müşteriye verir diğerini ise sözleşmeli bankaya teslim etmek üzere saklar. İşyeri banka ile arasındaki mevcut üyelik sözleşmesi gereği, belli aralıklarla elindeki ödeme belgelerini bankaya sunarak -sözleşmede belirlenen komisyon düşüldükten veya belirlenen süre dolduktan sonra- sattığı mal veya hizmetin bedelini tahsil eder. Müşteri ise kredi kartı sözleşmesinde belirlenen şartlar çerçevesinde bankanın kendisine gönderdiği hesap bildirim cetvelindeki borcunu ya tümüyle ya da faizli bankalarda genellikle uygulandığı gibi kendisine tanınan taksitlere göre öder.

Kredi kartları kredili mal ve hizmet alımına ek olarak kartı veren banka ya da bu bankanın ikili anlaşma yaptığı bankaların ATM'lerin-den nakit para çekmek için de kullanılabilir. Bazı durumlarda kredi kartı fizikî olarak işyerlerine götürülmeksizin telefon veya internet aracılığıyla kart numarası ile sisteme girilmek suretiyle alış-veriş yapılabilmektedir. Ayrıca kredi kartı ile ATM'ler kullanılarak şifre değiştirme, virman, havale,

hesap dökümü alma, bakiye öğrenme, para yatırma, fon ve hisse senedi alma gibi başka bir çok işlem de gerçekleştirilebil-mektedir [564].

Kredi kartının, çıkaran bankanın POS ve ATM'leri dışında başka bankalara ait cihazlarda kullanılması durumunda takas sistemi devreye girer. Takas işlemleri ulusal veya uluslararası düzeyde olmaktadır. Genellikle bir ülkede kredi kartı çıkaran bütün bankalar, işyerleri ile üyelik sözleşmesi yapmazlar. Kartlı ödemelerde kartı çıkaran banka ile üye işyeri sözleşmesi yapan banka genellikle farklıdır. Bankaların her birinin alacak ve borçlarının tespit ve taksimi için banka kartları ile ilgili hesaplar Önce takas merkezinde toplanır; gerekli hesaplamalar yapıldıktan sonra Elektronik Fon Transferi (EFT) sistemi ile bankaların bir birlerine olan hesaplan borçlandırma ve alacaklandırma yapılarak kapatılır. Türkiye'de yurt içi kartlar için takas odası görevini BKM yapmaktadır. Yurt dışı kredi kartı işlemleri ile yabancıların Türkiye'de yaptıkları kredi kartı

işlemlerine ilişkin takas ise Visa ve MasterCard bünyesindeki uluslararası nitelikli takas sistemi aracılığıyla yapılmaktadır ^[565].

D. Banka Kartının Yararları

Banka kartını çıkaran kurum, pazarlayan banka, kartı kullanan hâmil ve kartı kabul eden işyerleri bu işlemi karşılıksız yapmazlar; her birinin kendi açısından ulaşmak istediği bir takım menfaatler söz konusudur. Banka kartının, sistemi oluşturan taraflara sağladığı yararları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür. ^[566]

1. Banka Kartının Sistemi Organize Eden Kuruma Sağladığı Yararlar

Banka kartı sistemini organize eden ve yukarıda başlıca beşinin adı verilen kart kurumlarının gelirleri bankalarla yapmış oldukları lisans sözleşmeleri, bankaların kart sistemlerinin kuruluş ve devamı sürecinde vermiş oldukları hizmetler karşılığında aldıkları ücret ve komisyonlardan oluşur. Ayrıca yurtdışı takas işlemleri bu kuruluşlar tarafından gerçekleştirildiğinden, her işlem karşılığında komisyon alırlar ^[567].

2. Banka Kartının Kartı Çıkaran Bankaya Sağladığı Yararlar

Bankaların verdikleri kartlar karşılığında elde ettikleri gelirler genellikle aşağıdaki ücret, komisyon ve faizlerden oluşur.

Müşteriye ilk kart verilisinde ve kartın her yenilenmesinde alınan kart ücreti,

Başka bankalara ait kartlarla kendi cihazlarında yapılan işlemler karşılığında aldıkları komisyon,

Üye işyerlerine kurulan İmprinter ve POS cihazı karşılığında alınan işyeri komisyonu,

Faizli bankacılıkta son ödeme tarihinde tamamı ödenmeyen borcun, taksitlendirilen kısmı için alınan gecikme faizi, Geç yatırma ücreti,

Limit fazlası harcamalar için alınan limit aşım ücreti,

Nakit çekimlerde nakit avans komisyonu,

Üye işyerinin bankadaki hesabında kredi kartının kullanılması sonucu biriken paranın belli bir süre kullanımı,

Nakit çekim gününden borcun ödendiği güne kadar geçen süre için alınan faiz ^[568].

3. Banka Kartının Kart Hâmiline Sağladığı Yararlar

Banka kartının hâmile sağladığı yararları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

Saygınlık: Banka kartı taşıyan kişi, yanında para olmadığı için ödeme güclüğü çeken kişi olarak değil -bankalar her talep edene kart vermediğinden-banka nezdinde itibarı olan bir şahıs olarak görülür.

Nakit taşıma külfetinden kurtulma: Banka kartı, sahibini cebinde para taşıma külfetinden kurtardığından, yanında para taşımanın neden olacağı muhtemel tehlikelere karşı da korumuş olur.

Kullanım kolaylığı ve basitliği: Banka kartı yerine kullanılabilir en önemli ödeme aracı çektir. Ancak çek, karta göre daha az işlem yapılmasına imkân vermekte, kişinin yanında maddî olarak daha çok yer kaplamakta, kirlenme, çabuk bozulma gibi tehlikelere daha fazla maruz kalmaktadır. Ayrıca kaybolma ve çalınma durumunda çekin iptali için uzun bürokratik ve hukukî sürece ihtiyaç duyulmaktadır. Oysa banka kartının başına bu gibi olayların gelmesi durumunda, bankaya açılacak bir telefon yeterli olmaktadır.

Yurtdışında kullanım imkânı: Uluslararası nitelikli banka kartları, yurtdışında rahatlıkla kullanılabilir. Bu durum kart hâmilini yurtdışına çıkarken yanında yerli veya yabancı ülke parası taşıma külfetinden kurtardığı gibi, yabancı bir ülkede para bozdurma, dolayısıyla zarara uğrama riskinden de kurtarır.

Acil durumlarda kullanım imkânı: Kişinin acil durumlarda (ani hastalık, kaza, felâket ve ölüm gibi) yanında veya kasasında nakit parasının bulunmadığı durumlarda banka kartı rahatlıkla kullanılabilir.

Diğer bankacılık işlemlerinden öncelikli olarak yararlanma: Bankalar kendi kartını taşıyan kişilere diğer bankacılık işlemlerinde de öncelik sağlarlar. Bankanın kartına sahip olmak, müşteri için bir itibar vesilesi olduğundan, söz konusu banka, kendi kartına sahip olan müşteri ile bankaya ilk kez gelen her hangi bir kişiye aynı muameleyi göstermez.

Faizsiz kredi imkânı: Kart hâmili kredi kartı ile almış olduğu mal ve hizmetin bedelini belli bir süre sonra bankaya ödemediğinden, mal ve hizmeti aldığı tarih ile borcunu ödemediği tarih arasında geçen gün sayısı kadar kredi kullanmış olur. Bankalar Ödeme gününde tümüyle ödenen kredi kartı boçlarından faiz veya başka ad altında her hangi bir bedel almadığından bu kredi, faizsiz kredi niteliği kazanmaktadır. Ayrıca kart sahibi mal veya hizmeti satın aldığı gün ödemesi gereken parayı belli bir süre değerlendirme imkânını da elde etmiş olmaktadır.

Nakit kredi imkânı: Kredi kartı veren bankalar genellikle kart hâmiline sözleşmede belirlenen kredi miktarı oranında nakit çekme imkânı tanırlar. Kendisine nakit çekme imkânı tanınmış olan kart hâmili, kredi kartını kullanarak yurtiçi veya yurtdışında gerek kartı veren gerek kabul eden

bankalara ait şubelerden gerekse 24 saat hizmet veren ATMlerden nakit avans çekebilmektedir ^[569].

4. Banka Kartının Kartı Kabul Eden Üye İşyerine Sağladığı Yararlar

Bir İşyeri kredi kartını kabul etmekle, kart hâmillerinin güvenini kazanmış olur. Çünkü bankalar bir işyeri ile üyelik sözleşmesi yapacakları zaman o işyeri hakkında inceleme yapıp ondan sonra üyelik sözleşmesini yaparlar. Ayrıca üye işyeri kredi kartını kabul etmekle bu kartı kullanan büyük

bir müşteri kitlesinin kendisinden alış-veriş yapmasını sağlayarak hem müşteri sayısını hem de mevcut İş hacmini artırma imkânına kavuşur. Üye işyeri, satışlarının büyük çoğunluğunu kredi kartı ile yaptığından, kredi kartı ile yapılan satışların bedeli, (anlaşmaya bağlı olarak) işlemi takip eden gün sonunda carî hesabına geçer. Böylece paranın çalınma, kaybolma tehlikesi ortadan kalkmış olduğundan özellikle banka şubelerinin kapalı olduğu saatlerde çalışan işyerlerinin, paralarını saklamak için çeşitli tedbirlere başvurmalarına gerek kalmaz. İşyerlerinde bulunan İmprinter ve POS cihazları elektronik ortamda bir çok İşlemi bir anda gerçekleştirdiğinden para sayma, bozma, sahte olup olmadığını araştırma vb. külfetlerden işyerlerini kurtararak işlemlerin daha hızlı ve güvenli gerçekleşmesini sağlar. Kredi kartı sayesinde işyerleri, geri ödenmesinde sorunlarla karşılaşılana vadeli satış yapma zorunluluğundan kurtulduğu gibi kredi kartı kurumlarının yapmış oldukları tanıtım ve reklamlardan da dolaylı olarak faydalanırlar [\[570\]](#).

5. Banka Kartının Kartı Kabul Eden Bankaya Sağladığı Yararlar

Banka kartı sisteminde bütün bankalar iş yerleri ile üyelik sözleşmesi yapmazlar. Genelde kredi kartı veren bankalarla, işyerleriyle üyelik sözleşmesi yapan ve bu işyerlerine kartların kullanımı için İmprin-ter ve POS cihazlarını kuran bankalar değişiktir. İşyerleri ile üyelik sözleşmesi yapan bankalar "Kredi kartı kabul eden bankalar" diye adlandırılır. Bu bankaların bu hizmet karşılığında elde ettikleri başlıca gelir üyelik sözleşmesi yaptığı işyerlerinden, yapılan işlemler karşılığında aldığı komisyondur. Üye işyerinden alınan kaomisyon, kartı çıkaran banka ile kartı

kabul eden banka arasında anlaşılana oranlarda paylaşılır [\[571\]](#).

Banka kartı ve özellikle kredi kartlarının, sistemi oluşturan taraflara olduğu gibi iktisad mâlî hayata da bir takım katkıları olur. Bu katkılar özellikle kişilerin parayı nakit olarak ellerinde tutma tercihi ve ekonominin kayıt altına alınmasında kendini gösterir. Paranın elde her an kullanılabilir şekilde hazır tutulmasına "likidite tercihi" denmektedir. Genelde kişiler ihtiyat amacıyla bir miktar parayı yanlarında hazır tutmak isterler. Ancak kredi kartları, bankadaki parasına gece gündüz her an ulaşılma ve dilediği harcamayı yapabilme imkânı sağladığından kişi, yanında para tutma ihtiyacını hissetmez. Ayrıca.günümüzde bir çok resmi ve özel kuruluş, çalışanlarına maaş ödemelerini bankalar aracılığıyla yapmaktadır. Bankalar, ATM'leri aracılığıyla maaşı ödenen çalışana, ATM kartı yanında genelde kredi kartı da verirler. Kredi kartlarının son Ödeme tarihleri, çalışanlar için genelde maaş günlerine göre ayarlandığından, çalışanlar bankadan maaşını hiç çekmeden otomo-tik yöntemle kredi kartı borcunu öderler. Bu durum paranın, kişilerin ellerinde âtil halde değil bankaların kasalarında, dolayısıyla ekonominin hizmetinde kalması sonucunu doğurur ki bu da banka kartlarının ekonomiye sağladığı bir katkı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca kredi kartı ile yapılan alış verişler zorunlu olarak kayıt altına alındığından kayıt dışı İktisadî ve mâlî işlemlerin önlenmesi ve böylece vergi ka-çakları engellenerek kamu gelirlerinin

artmasına da katkısı olur [\[572\]](#).

Kredi kartlarının İnsanları aşın tüketime teşvik ederek israfa ve fiyat artışına sebep olduğu gibi olumsuz yönlerine ilişkin görüşler de ileri sürülmüştür [\[573\]](#). Ancak olaya birey ve toplum yaran (maslahat) noktasından yaklaşılana banka kartının yararının, zararından çok olduğu görüşünü ileri sürmektedirler [\[574\]](#).

E. Banka Kartının Fıkıhtaki Yeri

Bankalar aracılığıyla kullanılmaya başlanmasının üzerinden yaklaşık yarım asırdan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen, banka kartının fikhî mahiyeti konusunda henüz ortak bir kanaate ulaşılmış değildir. Özellikle kredi kartının hukukî niteliği İslâm hukukçuları arasında tartışılmaktadır. Kredi kartını çıkaran banka iie uluslararası kart kuruluşu ve kart çıkarmadığı halde, üye işyeri sözleşmesi yaparak kredi kartı kabul eden banka arasındaki hukukî ilişki, ücret karşılığı hizmet sözleşmesi olduğundan bu konu üzerinde fazla durmayacağız. Sistemi oluşturan aslî unsurları dikkate alarak, banka kartının birer çeşidi olan ATM kartı ile kredi kartının fıkıhtaki yerini izaha çalışacağız. [\[575\]](#)

1. ATM Kartının Fıkıhtaki Yeri

Yalnızca hesaptaki mevcut parayı nakit olarak ya da mal ve hizmet alımı şeklinde çekme imkânı sağlayan ATM kartının fikhî niteliği konusunda büyük oranda görüş birliği vardır. Bu ilişki nedeniyle banka ile hâmil arasında başlıca üç işlem gerçekleşmektedir. Bunlar; kartın banka tarafından hâmile verilmesi ve yenilenmesi işlemi İle hâmilin kartla nakit çekme veya mal ve hizmet alımı işlemidir. [\[576\]](#)

a- Kartın Verilişi, Yenilenmesi ve Kartla Nakit Çekiminin Fıkıhtaki Yeri:

Banka, kartı çıkarma ve yenileme sürecinde bir takım uğraşlara katlanarak kart hâmiline hizmet sunar. Bu nedenle banka ile hâmil arasındaki işlemin hukukî mahiyeti hizmet sözleşmesi olarak kabul edilmektedir [\[577\]](#).

ATM kartı alabilmek için hâminin bankada açtığı carî hesabın fikhî niteliği karzdır. Hâmil bankaya ait ATM cihazından nakit çektiğinde, karzdan doğan alacağını tahsil etmiş olur. ATM kartı ile anlaşılana başka bir bankaya ait cihazdan nakit çekildiğinde ise, havale söz konusu olur. Çünkü hâminin, hesabının bulunmadığı bir bankadan bir miktar nakit çekip, alacaklı bankayı, kendisine borçlu olan bankaya havale etmektedir. Kartla, hesaptaki mevcut para cinsi dışında başka bir cins para (Türk Lirası yerine ABD Dolan gibi) çekilmesi durumunda İse, sarf söz konusu olur [\[578\]](#).

Bir kısım bankalar ATM makinelerinden nakit çekimi karşılığında maktu' bir ücret alırlar. Alınana bu ücret sunulan hizmetin karşılığı kabul [\[579\]](#)

edildiğinden ATM kartıyla nakit çekim işlemi bir yönden de hizmet sözleşmesidir .

b- ATM Kartıyla Mal ve Hizmet Alımının Fıkıhtaki Yeri:

Bazı ATM kartları ile nakit para çekme yanında mal ve hizmet de satın alınabilmektedir. Hâmil, kartla mal ve hizmetin bedelini ödediğinde, bu miktar, elektronik ortamda hâmilin hesabından satıcının hesabına aktarılır. Bu İşlemin fikhî niteliği de, söz konusu kartla başka bankanın ATM makinesinden nakit çekme durumunda olduğu gibi havaledir. Zira bu işlemde de üç taraf bulunur; banka, hâmil ve satıcı. Banka, alacaklı olan hâmile, "kartla bedelini ödemeksizin alış veriş yap, satıcıyı bana havale et, ben senin adına ödemeyi yaparım" demektedir. Aynı zamanda satıcıya da "benim kartımı taşıyan kişilere bedelini peşin almaksızın satış yap bedelini ben öderim" demektedir. Hâmil, alış veriş yaptığında alacaklı konumdaki satıcıyı, kendisine borçlu olan bankaya havale etmekte, banka da bu havaleyi kabul ederek ödemeyi yapmaktadır. Dolayısıyla bu olayda bütün yönleriyle ha-vâie işlemi cereyan etmektedir ^[580].

2. Kredi Kartının Fıkıhtaki Yeri

Kredi kartı ile gerçekleştirilen işlemler ATM kartına göre daha karmaşık; fikhî niteliği de daha tartışmalıdır. Gerek yerî gerekse yabancı hukukçular ^[581] arasında tartışılıyor olmasına rağmen, henüz kredi kartının hukukî niteliği konusunda ortak bir kanaat oluşmuş değildir. Nitekim Temmuz 2005 tarihi itibarıyla Türkiye'de bir kısım taslak metinler ^[582] hariç henüz tüm kredi kartı işlemlerini kapsayan bir yasa çıkarılmamıştır. Konuyu Türk hukuku açısından inceleyen Ömer Teoman ve Mustafa Ekinci'ye ^[583] göre kredi kartı çıkaran banka, kart hâmili ve üye işyeri arasındaki ilişkinin hukukî niteliği, îfa uğruna edim ve garanti sözleşmesi; banka ile kart hâmili arasındaki ilişki ise, istisna' veya hizmet sözleşmesinden ibarettir. Faizsiz bankaların kredi kartı uygulamasına başlamaları, hizmet bedeli dışında komisyon veya gecikme ücreti yahut mahrum kalman kâr gibi adlarla kredi kartından gelir sağlamak istemeleri konu ile ilgili tartışmaları hızlandırmıştır. Kredi kartının fikhî durumu incelenirken kartın hâmile teslimi ile mal veya hizmet alımı, nakit çekimi ve diğer bankacılık işlemlerinde kullanılması durumları dikkate alınacaktır. ^[584]

a. Kredi Kartının Veriliş ve Yenilenme İşlemlerinin Fıkıhtaki Yeri

Bankalar ATM kartında olduğu gibi kredi kartı verme karşılığında da belli bir ücret alırlar. Kredi kartının mülkiyeti de bankada kalmaktadır. ATM kartının teslim ve yenilenmesi sürecindeki işlemlerin fikhî niteliği ile kredi kartının teslim ve yenilenme aşamalarındaki işlemlerin fikhî durum aynı olup hizmet sözleşmesi kabul edilir. ^[585]

b. Kredi Kartı ile Mal ve Hizmet Alımının Fıkıhtaki Yeri

Kredi kartı ile mal ve hizmet alımında üç tarafın yer aldığı hukukî işlem meydana gelmektedir. Bunlar; kartı veren banka, kart hâmili ve üye işyeridir. Her üç tarafın da akit nedeniyle üstlendiği bir takım sorumluluk ve elde ettiği menfaatler söz konusudur. Üç taraf arasında gerçekleşen işlemin fikhî niteliği İslâm hukukçuları tarafından kefalet ve havale bağlamında ele alınmıştır. ^[586]

b1. Kredi Kartı ile Mal ve Hizmet Alımının Kefalet Olduğu Görüşü

Çağdaş İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, kredi kartı ile gerçekleştirilen mâi ve hizmet alımı işlemi, üç tarafın yer aldığı kefalet akdinden ibarettir. Banka, kartı vermekle hâmile, "bu kartla peşin ödemeksizin alış-veriş yap bedelini ben ödeyeceğim" derken; üye işyerine de "benim kartımı ibraz ederek alış-veriş yapan müşterilerin borçlarına kefilim" demektedir. Dolayısıyla bu üçlü ilişki kefalet olup. banka kefil, hâmil mekfulun anh üye işyeri de mekfulun lehtir ^[587].

b2. Kredi Kartı ile Mal ve Hizmet Alımının Havale Olduğu Görüşü

Çağdaş İslâm hukukçularından el-Menî ^[588] ve ed-Darîr'e ^[589] göre, kredi kartı ile mal ve hizmet alımı işlemi havaledir. Banka kredi kartını vermekle, ileride doğacak borçlarından dolayı kendisine yapacağı havaleleri kabul edeceğini hâmile beyan etmektedir. Aynı zamanda yaptığı üyeik sözleşmesi gereği, kart hâmillerinin kendisine havale ettikleri borçları üye işyerine de ödeyeceğini bildirmektedir. Kart hâmili, kartını ibraz ederek alış veriş yaptığında POS cihazından çıkan belgeyi imzalamakla, satıcıyı alacağını tahsil etmek üzere bankaya yönlendirmekte, satıcı da banka ile yaptığı anlaşma gereği gerekli belgeleri sunarak alacağını tahsil etmektedir. Dolayısıyla kart hâmili muhil, banka muhal aleyh iş yeri de muhâlün /ehdir. ^[590]

b3. Kredi Kartı ile Mal ve Hizmet Alımının Kefalet ve Havale Birleşiminden ibaret Akit Olduğu Görüşü

Yukarıda görüşleri zikredilen iki gruba mensup hukukçular kredi kartı ile yapılan mal ve hizmet alımını tek bir hukukî ilişki kabul ederken, üçüncü bir grup ise kredi kartının verililişinden kullanım aşamasına kadar olan süreci farklı, kullanılmasından sonraki süreci de farklı bir hukukî ilişki kabul etmektedir. Bu grupta yer alan Ebû Gudde, ez-Zuhaylî, el- Karadâğî, el-Karî, Ebû Süleyman ^[591] ve Al-Baraka Topluluğu Hukuk Kurulu 'na göre ^[592] kartın verililişinden mal ve hizmet alımına kadar geçen süreçteki hukukî ilişki kefalet, kartın kullanılması ile meydana gelen hukukî ilişki ise kefaleti de içeren havaledir. ^[593]

c. Kredi Kartı ile Nakit Para Çekiminin Fıkıhtaki Yeri

Kredi kartını ATM kartından ayıran en önemli Özellik hâmile, hesabında parası bulunmamasına rağmen, gerek kartı veren banka, gerek anlaşmalı banka ATM'leri gerekse bankanın anlaşmalı olduğu işyerlerinden nakit çekme imkânı tanınmasıdır. Genellikle bankalar, kredi kartı verdikleri müşterilerine sözleşmede belirlenen miktar çerçevesinde nakit çekme hakkı tanınır. Bu işlem karşılığında faizli bankalar çekilen kredinin miktarı ve kullanma zamanıyla orantılı olarak faiz alır. Kredi kartı sahibinin kartı veren bankanın şubesi veya ATM cihazından nakit çekmesi işleminin fikhî niteliği karzdır. Banka, borç veren (mukriz), hâmil ise borç alan (muktariz)dır. Kredi kartı ile kartı veren banka dışında başka bir bankanın ATM'sinden nakit çekilmesi durumunda ise, karz ve havale söz konusu olur. Hâmil, kart kendisine ait olmayan bankadan borç almış ve söz konusu bankayı kartı veren asıl bankaya havale etmiş olur. Kartı veren banka, sözleşmeli bankaya borcunu ödemekle hâmilin havalesini kabul etmiş ve dolayısıyla hâmile borç vermiş kabul edilir. ^[594]

d. Kredi Kartı ile Yapılan Diğer Bankacılık İşlemlerinin Fıkıhtaki Yeri

Kredi kartı, mal ve hizmet alma ve nakit çekme işlemlerinde kullanıldığı gibi şifre değiştirme, virman, havale, hesap dökümü alma, bakiye öğrenme, para yatırma, fon ve hisse senedi alma gibi başka bir çok bankacılık işleminde de kullanılır. Bu işlemlerin her biri bankanın sunduğu bir hizmet olduğundan, hâmil ile banka arasındaki akit hizmet sözleşmesi kabul edilir ^[595].

3. Banka Kartı Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

Banka kartının müşteriye verilmesi, yenilenmesi, bankacılık İşlemlerinde kullanılması ile banka kartının bir türü olan ATM kartının alışverişlerde kullanılması sürecindeki işlemlerin fikhî niteliği üzerinde, genel anlamda görüş birliği vardır. Görüş ayrılıklarının odaklandığı nokta, kredi kartıyla mal ve hizmet alımı işlemleri, dolayısıyla banka, hâmil ve üye işyeri arasındaki ilişkinin fikhî durumudur. Bu üçlü arasındaki ilişkiyi bir kısım fikhî kefalet bir kısmı da havale bağlamında ele almaktadır. Kefalet kabul edenlere göre, kartın verililiş aşamasında, kart hâmil ile banka arasında yapılan sözleşme ile banka, kartın kullanımını sonucu hâmilin zimmetinde oluşacak bütün borçlara kefil olduğunu peşinen kabul etmektedir. Hâmil, alışveriş esnasında kartı ibraz ettiğinde, karşı taraf bu işlem sonucunda oluşacak borcun, bankanın garantisinde olduğuna güvenerek mal veya hizmeti satar. Hâmilinin, bankanın kefil olduğunun ispatı niteliğindeki kartı ibraz ederek tacire karşı borçtan beri olması, diğer bir ifadeyle tacirin hâmile rücu etme hakkının bulunmaması hususuna gelince, kefalette borcun mekfûlun an'ın zimmetinden kefilin zimmetine intikal edeceği görüşünde olan fukahaya göre bunda bir mahzur yoktur ^[596].

Taraflar arasındaki üçlü ilişkiyi havale kabul edenlere göre ise, banka hâmile "bu kartı al, bedelini peşin ödemeksizin alış-veriş yap, işyerini bana havale et, borcunu ben öderim" derken; işyerine de "kart hâmiline satış yap bedelini ben ödeyeceğim" demektedir. Hâmil alış-veriş yaptığı işyerine, "alacağımı tahsil etmek üzere seni bu kartı veren bankaya havale ettim" der ve böylece üç tarafın rızasıyla havale tamamlanmış olur. Ayrıca havaledede alacaklının karşısında tek muhatap varken kefalette alacaklı dilerse mekfûlun an'ından da talepte bulunabileceğinden iki muhatap söz konusudur. Kredi kartı uygulamasında ise, işyerinin tek muhatabı vardır ki o da bankadır. Dolayısıyla bu durum da üçlü ilişkinin havale olduğunu göstermektedir ^[597].

Olayı kefalet ve havale bağlamında değerlendirenler ise, uygulamada iki işlemin gerçekleştiğini ileri sürmek-teler: Birincisi banka İle hâmil arasında kefalet sözleşmesi, ikincisi ise bu sözleşmeye dayanarak hâmilin kartla alış-veriş yapması ve doğan borcu bankaya havale etmesi işlemidir. Banka, hâmil ve işyeri arasındaki ilişkiyi havale veya kefaletle birlikte havale bağlamında ele alanları böyle bir düşünceye, bankanın üye işyerinden aldığı komisyonun yönlendirdiği söylenebilir. Bu durum ez-Zuhaylî ve el-Mısrî'nin İleri sürdüğü gerekçelerde açıkça görülmektedir. ez-Zuhaylî, üç taraf arasındaki ilişkinin kefalet olduğu görüşü özellikle ücretle kefaletin caiz olmadığına ilişkin fukaha-dan nakledilen rivayetlerle çatışmaktadır. Oysa fukahanın görüşü sağlam delillere dayanmaktadır. Çünkü kefalet karşılığında ücret almak faizciliğe yol açar; yani karşılığında

bir şey almak üzere bir şeyi borç vermek olur ^[598] derken el-Mısrî, kartı çıkaran taraf, hâmil ile tacir arasında kefil kabul edilmez. Şayet böyle kabul edilirse (kart bedeli) kefalet katılımların yıllık bedeli olur ki böylebir kefalet caiz olmaz. Çünkü kefalet İslâm'da -karz gibi- iyilik amaçlı işlerdendir demektir ^[599].

Kredi kartının kullanılmaya başlanması her ne kadar XX. y. yılın başlarına rastlasa da fikir düzeyinde İslâm hukuk tarihi açısından bin yıllık bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. ei-Mebsût müellifi Serahsî, kefaletten söz ederken şöyle demektir: "Eğer bir kişi başka birine, 'şu kişiye satış yap, senden aldığı şeylerin bedelini ben ödeyeceğim' dese..., bu kefaleti ister bir süreyle sınırlasın İster sınırlamasın caizdir. Ancak süreyi dikkate almak gerekir. Eğer bugün yapacağın alış-verişlerin bedeline kefilim dese o da ertesi gün bu alış-verişleri yapsa kefil sorumlu olmaz, fakat aynı gün içinde bir kaç kez tekrar tekrar alışveriş yapsa kefil sorumlu olur... Hiç süre sınırlaması olmaz İse, alış-ve-riş her tekrarlandıkça ömür boyunca kefil sorumlu olur... Eğer bugün borçlandığım şeylere kefilim dese, mekfûlun an'ın yaptığı alış-verişler veya aldığı ödünçlerden doğan borçlarına kefil olur... Eğer mekfûlun an'ın alış-veriş yapmadan kefil, kefaletten rücu eder, mekfûlun an'ın buna rağmen alış-veriş yaparsa kefil sorumlu

olmaz"^[600].

Görüldüğü üzere ATM veya kredi kartı aracılığıyla bankanın, hâmile mal ve hizmet alımı yapma veya nakit çekme yetkisi vermesi, karta belirli süre ve limit hakkı tanınması, dilediği an kartı geri alma hakkını saklı tutması, işyerleri ile üyelik sözleşmesi yaparak; benim kartımı taşıyan kişilere, kartta belirlenen meblağ ve tanınan süre zarfında mal sat, alacağını gel benden tahsil et demesi ile, Serah-sf'nin yukarıda aktarılan görüşleri tam olarak uygunluk göstermektedir. Dolayısıyla kredi kartı aracılığıyla banka, kart hâmilii ve üye işyeri arasında meydana gelen hukuki ilişki öncelikle kefalet, daha sonra da havale ve hizmet akdini içine alan sözleşmeler bütünü kabul edilmelidir. Banka, kartı vermekle hâmile; bu kartla sana tanınan limit dahilinde yapacağın alışveriş veya çekeceğin nakdi kredilerin borçlarını ben ödeyeceğim derken üçüncü kişilere de, hâmilin borçlarına kefil olduğunu ilan etmektedir. Kredi kartı uygulamasında, işyeri ile yapılan üyelik sözleşmesi gereği, kart hâmili kendisine ait olan kartı ibraz ettiği an, işyeri bu kartı kabul etmek ve hâmilin dilediği mal ve hizmeti piyasa fiyatıyla teslim etmek zorundadır. İşyerinin kart hâmilini inceleme, borçlarını ödeme güç ve güvenilirliğine sahip olup olmadığını araştırma hak ve yetkisi olmadığı gibi buna gerek de duymaz. Çünkü alış-veriş yapılır yapılmaz kart POS cihazından geçtikten sonra, bankanın onayı alınınca satıma konu şeyin bedeli, hâmilin zimmetinden bankanın zimmetine İntikal etmektedir. Hâmil kartı yurtiçinde kullandığı gibi yurtdışında da kullanabilmektedir. Satıcının hâmili takip etmesi, gerektiğinde alacağını ondan tahsil yoluna gitmesi sözleşmelere de işin pratiğine de aykırıdır. Mesele sadece kefaletle bitmemekte ayrıca hâmil, alış-veriş yaptığında işyerini bankaya havale etmektedir. Yani işyeri alacağını hâmilden tahsil edemediği durumda değil daha işin başlangıcında muhatabının banka olduğunu bilmektedir. Bir kişinin, başkasının kefil olması veya onun havalesini kabul edeceğini beyan etmesi o kişiye hizmet yapma yükümlülüğünü doğurmaz. Oysa kredi kartı uygulamasında banka, gerek kart hâmiline gerekse işyerine ilgili bölümlerde anlatıldığı gibi, çeşitli hizmetler sunar. Mekfulun anıh veya muhil konumundaki hâmilin işyerine karşı, borcundan dolayı sorumlu olmaması durumuna gelince, gerek bu durumu geçerli bulan fukahanın görüşü kabul edilerek, gerekse taraflar arasında başlangıçta yapılan sözleşme dikkate alınarak böyle bir durumun hukukî açıdan sakınca doğurmayacağı söylenebilir.

Burada iki noktaya daha temas etmekte yarar görüyoruz: Birincisi, ez-Zuhayli ve el-Mısri örneğinde görüldüğü gibi, bankanın aldığı komisyondan hareketle üç taraf arasındaki işlemin kefalet olmadığına hüküm vermek, fukaha tarafından haram kabul edilen kefalet karşılığında ücret almaktan bizce daha tehlikelidir. Çünkü bu yöntemde eylemden sonuca değil, önceden meşru olduğuna ilişkin hüküm verilen sonuçtan eyleme gitme sözkonusudur. Şayet böyle bir yöntem kabul edilirse hukukta sakıncalı olan bütün eylemlerin bu şekilde meşrulaştırılması mümkün olur. İkincisi ise, bankanın aldığı komisyonun kefalet karşılığı alınan ücret olduğu ve bunun da fukaha tarafından faiz kabul edildiği görüşüdür. Fukaha kefaletten ücret alınamayacağı hakkındaki görüşlerini -teminat mektubu bölümünde belirtildiği gibi- iki gerekçeye dayandırmaktadır: Birincisi, kefaletin teberra amaçlı akit olduğu görüşü idi ki bu görüşün nasslarda sağlam dayanağının olmadığı ilgili bölümde ifade edilmişti. İkincisi ise, kefil mekfulun leh'e ödemedede bulunduğu, mekfulun anıh borç vermiş olacağı, şayet asıl borçludan fazla bir miktar alırsa bunun faiz olacağı görüşü idi. Bu görüşün nakdi krediler için geçerli olacağını yine ilgili bölümde belirtmiştik. Fukahanın bu görüşü, kart hâmilinin kredi kartıyla nakit kredi çekmesi ve bankanın, üstlenmiş olduğu kefalet gereği bu işlemde gelir elde etmesi durumunda geçerli olur. Ancak, kredi kartı nedeniyle bankanın işyerinden aldığı komisyonu, fukahanın yukarıda sözü edilen görüşleri kapsamına sokmak doğru olmaz. Çünkü fukahanın caiz görmediği fazlalık, kefilin asıl borçlu konumundaki makfulun anıhndan aldığı fazlalıktır. Oysa kredi kartı ilişkisinde, banka kefil olduğu borçtan fazla bir miktar almadığı gibi fazlalığı da asıl borçludan almamaktadır. Borçlu kart hâmili olmasına rağmen, banka komisyonu üye işyerinden almaktadır. Banka işyerinin değil kart hâmilinin kefilidir. Dolayısıyla bankanın işyerinden aldığı komisyonun kefalet ücreti olduğu, kefalet karşılığında alınan ücretin ise caiz olmayacağı, böyle bir tehlikeye düşmemek için üçlü ilişkiyi havale kabul etmenin daha doğru olacağı düşüncesinin bizce tutarlı bir dayanağı yoktur.^[601]

E. Banka (Kredi) Kartının Hükümü

Bu bölümde ATM kartı ve kredi kartı diye başlıca iki kısma ayırdığımız banka kartı ile gerçekleştirilen işlemlerin İslâm fıkhi açısından hükmünü incelemeye çalışacağız. Kredi kartı ile yapılan işlemler ATM kartı ile yapılan işlemleri kapsamakla birlikte daha çeşitli olması ve kullanım yaygınlığı nedeniyle konuyu kredi kartı boyutuyla ele alacağız.^[602]

1. Organizatör Kurum ve Bankanın Aldıkları Komisyonun Hükümü

a- Organizatör Kurumun Bankadan Aldığı Komisyonun Hükümü:

Uluslararası kart kurumu bankalara vermiş olduğu kart çıkarma yetkisi, kart sistemlerinin kuruluş ve devamı sürecindeki teknik bilgi desteği ve gerçekleştirdiği yurtdışı takas işlemleri karşılığında ücret veya komisyon adı altında bir bedel alır. Yetkili kart kurumunun aldığı ücret veya komisyon, üyelik ve sonraki süreçte vermiş olduğu hizmetlerin karşılığı kabul edilip fikhî açıdan sakınca görülmemektedir.^[603]

b- Bankanın Kart Hâmilinden Aldığı Komisyonun Hükümü:

Bankanın hâmilden kart bedeli, üyelik ve yenileme ücreti adı altında aldığı bedelin fikhî hükmü hakkında başlıca iki görüş ileri sürülmüştür.^[604]

b1. Kart Bedeli, Üyelik ve Yenileme Ücretinin Hizmet Bedeli Olduğu Görüşü:

Çağdaş İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre bankanın aldığı ücret, kartın hâmile teslimi sürecinde yaptığı masraflar ve sunduğu hizmetlerin

karşılığıdır. Zira bu bedel genelde cinsine ve limitine bakılmaksızın bütün kartlarda aynı miktarda olmaktadır. Şayet bankanın sunduğu hizmetlerle değil vermiş olduğu kredilerle ilgili olsaydı alınan bedelin miktarı kartın cinsine ve sağladığı imkânlarla göre değişmesi gerekirdi ki uygulamada böyle bir durum söz konusu değildir ^[605].

b2 Kart Bedeli, Üyelik ve Yenileme Ücretinin Kefalet Bedeli Olduğu Görüşü:

Kredi kartı sistemini bütünüyle bir kefalet sistemi kabul eden Ebû Zeyd'e göre bankanın üyelik veya yenileme ve değiştirme adı altında hâminden aldığı bedel, yaptığı hizmetin karşılığı olmayıp, hâminin bankanın kurmuş olduğu kefalet sistemine katılımı karşılığında aldığı bedeldir. Kefalet ancak teberru amaçlı olacağından, Ebû Zeyd'e göre alınan bu bedel fikhî açıdan caiz değildir ^[606].

2. Kartın Bankacılık İşlemlerinde Kullanımı Karşılığında Alınan Bedelin Hükümü

Bankalar, genelde verdikleri kartın nakit çekme, şifre değiştirme, virman, havale, hesap dökümü alma, bakiye öğrenme, para yatırma, fon ve hisse senedi alma gibi bankacılık işlemlerinde kullanılması karşılığında belli bir ücret alırlar. Kartla nakit çekimi dışındaki işlemlerin, banka tarafından hâmile sunulan bankacılık hizmeti olduğu, dolayısıyla bu hizmetler karşılığında alınan bedelin caizliği noktasında ihtilaf yoktur. Zira hâmil bankanın her hangi bir şubesine giderek satın almak zorunda olduğu hizmeti kart yardımıyla şubeye gitmeksizin gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla bankanın sunduğu bu hizmetler karşılığında aldığı bedelin fikhî açıdan bir sakıncası yoktur.

Kartla nakit çekimi işleminde ise, iki durum söz konusudur: Hâmil ya bankadaki hesabında mevcut olan kendisine ait parayı çekmekte ya da bankada parası olmamasına rağmen, kendisine tanınan kredi imkânı sayesinde borç almaktadır. Hâmil, bankadan kendisine ait parayı çekmesi durumunda bankanın aldığı ücret hizmet bedeli kabul edilir. Bu tür işlemlerde bankalar genelde maktu' bir ücret alırlar; alınan ücret nisbî olsa dahi fikhî açıdan bir sakınca görülmez. Kartla çekilen nakdî borç olması durumunda ise, alınacak ücretin hukukî durumu ve dolayısıyla maşruluğu konusu tartışmalıdır. Çünkü menfaat karşılığı borç verme şüphesi söz konusu olmaktadır. Ancak miktar ve süresine bakılmaksızın bütün borçlarda aynı miktarda olup, yapılan hizmet ve katlanılan maliyeti aşmaması kaydıyla alınacak bedelin caiz olduğu konusunda genel kanaat vardır. ^[607]

3. Kartın Kullanımından Doğan Alacağın Fazla Tahsilinin Hükümü

Kart aracılığıyla borç, ya hâminin nakit kredi çekmesi ya da mal ve hizmet aiması nedeniyle meydana gelir. Bankalar nakdî krediyi karşılıksız vermezler; kredinin çekildiği günden geri ödenme gününe ka-darki süreyi dikkate alarak faiz ve nakit avans komisyonu gibi fazla meblağ alırlar. Hâminin kartla yaptığı alış verişi veya nakit çekimi sırasında kendisine tanınan kredi sınırını (limiti) aşması durumunda ise sıl nır (limit) aşım ücreti adıyla ilave miktar alırlar. Kartla mal ve hizmet alımı sonucunda doğan borcun tamamı hesap bildirim cetvelinde belirtilen son ödeme tarihine kadar ödenmesi halinde genelde herhangi bir faiz uygulanmaz. Ancak faizli bankacılıkta genellikle kart hamillerine peşin ödeme veya hesap cetvelindeki borcun taksitlendirilmesi gibi iki ödeme seçeneğinden birini tercih hakkı tanınır. Harcamalarının belirli bir yüzdesini (hesap bildirim cetvelinde ödenmesi gereken en az tutar) ödeyerek kalanını taksitler halinde ödemeyi tercih eden kart sahiplerinden, borcun kalan kısmı için takip eden hesap döneminde faiz talep edilir ki buna -borç kredilendirildiğinden dolayı-kredi faizi adı verilir. Nakit çekimi veya alış-verişi sebebiyle doğan borcun hesap özetinde belirtilen, ödenmesi gereken asgari tutarın son ödeme tarihinde ödenmeyip daha sonraki bir tarihte ödenmesi halinde alınan fazlalığa ise gecikme faizi adı verilir. Kart hâmili ile aralarındaki borç ilişkisi nedeniyle bankaların yukarıda zikredilen adlarıyla borçtan aldıkları fazlalıkların tümünün faiz olduğu ve haramlığı hususunda çağdaş İslâm alimleri arasında görüş birliği vardır ^[608].

4. Üye İşyeri Komisyonunun Hükümü

Banka, kart hâmili ve üye işyeri arasında gerçekleşen üçlü ilişkinin hukukî mahiyetinde olduğu gibi, bu ilişki çerçevesinde bankanın üye işyerinden aldığı komisyonun hükmü üzerinde de İslâm hukukçu-lan arasında görüş ayrılıkları vardır. Kart hâminden alınan kart bedeli, üyelik, yenileme ve değiştirme ücretleri ile kartın bankacılık işlemlerinde kullanımından alınan bedelin bankalar açısından önemli bir getirisi yoktur. Kredi kartı ile yapılan alış-verişlerden doğan borçların hesap kesim tarihinde tümüyle ödenmesi durumunda ise -işyeri komisyonu veya üye işyerinin parasının belli bir süre kullanılması imkânı ha-riç-bankaya maddî bir yarar olmamaktadır. Dolayısıyla kart sisteminin bankaya sağladığı asıl yarar, kartla çekilen nakdî kredilerle vaktinde ödenmeyen borçlara uygulanan faiz ve üye işyerlerinden alınan komisyonlardan oluşturmaktadır. Bankanın üye işyerinden aldığı komisyonun hükmü hakkında ileri sürülen görüşler aşağıda sunulmuştur. ^[609]

a. Üye İşyerinden Alınan Komisyonun Hizmet Bedeli Olduğu Görüşü

Banka kurduğu kart sistemiyle hâmile olduğu gibi üye işyerlerine de çeşitli şekillerde hizmet sunmaktadır. Öncelikle banka üye işyerine İmprinter ve POS makinelerini kurarak işyerinin bu cihazlardan yararlanmasını sağlar. Bunun dışında kredi kartının tanıtımı ve geçerli olduğu işyerlerinin ilanı gibi kampanyalarla dolaylı da olsa işyerinin reklamını yapar. Kredi kartının kullanımı sayesinde fazla vakit ve emek kaybetmeksizin hesaplar düzenli bir şekilde tutulmakta, alacağın gerek müşteriden gerekse bankadan tahsil sırasında işlemler elektronik ortamda, carî hesaplar arasında gerçekleştiğinden daha hızlı ve güvenli bir şekilde yapılır. Banka, iş yerinin çeşitli masraflara katlanarak takip edip tahsil etmesi gereken alacağını iş yeri adına takip edip hesabına yatırır. Banka yukarıdaki işlemleri vekil, aracı yahut aracı sıfatıyla yapmaktadır. Aldığı komisyon bu sıfatla yaptığı hizmetin bedeli olup fikhî açıdan bir sakınca bulunmamaktadır. el-Kudâh, el-Mısırî, Ebû Gudde, ed-Darîr, ez-Zuhaylî, el-Ceuâhirî ve Ömer ^[610]

[611]

gibi İslâm hukukçuları görüştedirler.

b. Üye İşyeri Komisyonunun Kefil-Mekfûlun-leh Arasındaki Anlaşmadan Kaynaklanan Fazlalık Olduğu Görüşü

Daha önce de geçtiği üzere el-Karî, Hammâd ve el-KaradâğV nin bir görüşüne göre banka, kart hâmili ve üye işyeri arasındaki hukukî ilişki kefalettir. Dolayısıyla bankanın üye İşyerinden aldığı komisyon kefalet bağlamında düşünülmalıdır. Ücret karşılığı kefaletin caiz olmadığı konusunda ise -bu bilim adamlarına göre- ittifak vardır. Fakat yine bu bilim adamlarına göre kredi kartı ilişkisi nedeniyle meydana gelen kefalet sonucu üye işyerinden alınan komisyon, fakihlerin haram olduğu noktasında ittifak ettikleri kefalet ücreti olmayıp Özellikle Hanefî fukahasının onayladığı ve mezhepte tercih edilen görüş olan kefilin mekfûlun Seh ile sulh yapması sonucu elde ettiği gelir kapsamına girer. Banka işyeri ile üyelik sözleşmesi yaparken; bankanın İsmi taşıyan kart hâmillerinin senden alış veriş yapmaları sonucu oluşan borçlarını, yüzde şu kadarını bana bırakman şartıyla ödeyeceğimi taahhüd ediyorum demektir. Kart hâmili ile yaptığı sözleşmede ise üye işyerine ödediği miktarla değil kefil olduğu borç miktarıyla hâmile rücu edeceği şartını koşturmaktadır. Böyle bir işlemin caiz olduğu hususunda Hanefî fıkıh kaynaklarında rivayetler mevcuttur [612]. Dolayısıyla bu bilim adamlarına göre bankanın üye işyerinden aldığı komisyon, kart hâmilinden aldığı meblağla üye işyerine ödediği meblağ arasındaki farktan ibaret olup fikhî açıdan bir sakınca bulunmamaktadır [613].

c. Üye İşyeri Komisyonunun Peşin Ödeme Karşılığında Yapılan İndirimden Doğan Fazlalık Olduğu Görüşü

el-Meni' ile el-Karadâğ'ın ikinci bir görüşüne göre bankanın aldığı komisyon borçtan indirim yap peşin ödeyeyim ilkesi doğrultusunda alınan fazlalıktır. Her iki bilim adamı da, sonuçta ittifak etseler de ayrıntılarda farklı görüşler ileri sürmektedirler. el-Karadâğ'ye göre, aralarındaki havale sözleşmesi gereği kart hâmili, alacağımı tahsil etmek üzere işyerini, bankaya havale etmektedir. Banka bu havaleden doğan borcu normal şartlarda belli bir süre sonra ödemesi gerekirken işyeri ile anlaşarak borcun belli bir yüzdesinde indirim yaptırdıktan sonra peşin Ödemede bulunmaktadır. ei-Meni'e göre ise, peşin ödenmek üzere yapılan havale işlemlerinde -ki günümüz kredi kartı uygulaması böyledir- İndirim yap ödeyeyim ilkesi sonucu elde edilen gelir faizdir; faiz olduğu noktasında ittifak bulunan senet iskontosuna benzer. Ancak banka işyeri ile üyelik sözleşmesi yaparken havaleden doğacak borçları iş yerine 6 ay veya 1 yıl gibi bir süre sonunda ödemek üzere anlaşır, daha sonra yapılan havaleleri iskonto yap peşin Ödeyeyim ilkesi doğrultusunda peşin olarak daha az miktarla Öderse bunda sakınca olmaz. Günümüzde üye işyerlerinden bankanın aldığı komisyonun caiz olması için -el-Meni'e göre- bu kurala uyulmalıdır [614].

d. Üye İşyeri Komisyonunun Hâmile Verilen Kredinin Faizi Olduğu Görüşü

Ebû Zeyd'e göre, bankanın üye işyerinden aldığı komisyon ne hizmet, ne vekâlet ne de kefalet ücretidir; kart hâmiline verilen kredi karşılığında bankanın işyerinden aldığı faizdir. Kredi kartı uygulamasıyla bankalar, araya işyerini sokmak suretiyle ücret veya komisyon görüntüsü altında faizli kredi vermektedirler. Zira banka kredi kartını vermek suretiyle hâmile, üye işyerine yönlendirirken lisan-ı hal iie işyerine şöyle demektedir: "Verdiğim kredinin faizini karşılamadıkça kartımı taşıyan kişilere satış yapamazsın; gelirin düşer". Sonuçta, İşyeri kart hâmiline ma] ve hizmet satabilmek için bankanın bu şartını kabul etmekte ve hâmilin aldığı kredinin faizini komisyon adı altında bankaya ödemektedir [615].

5. Banka Kartının Hükümü Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

Banka kartının hukukî niteliği konusundaki farklı görüşlerin kartın hükmüne yansıdığı görülmektedir. Kartın teslim ve yenilenmesi, bankacılık İşlemlerinde kullanılması, nakit çekimi ve kartla doğan borçların tahsili sırasında bankanın aldığı fazlalığın hükmü konusunda görüş birliği vardır. Üzerinde ittifak edilemeyen nokta, hâmilden kartın teslimi sırasında alınan üyelik ücreti ile İşyerinden alınan komisyonun hükmüdür.

Ebû Zeyd [616] İle el-Karî'ye [617] göre bankanın aldığı katıhm ücreti, banka tarafından kurulan kefalet sistemine üyelik bedelidir. el-Karî'ye göre faiz şüphesi bulunduğu, Ebû Zeyd'e göre ise ücretle kefalet caiz olmadığı için hâmilden böyle bir bedelin alınması caiz değildir. Bize göre bu görüş iki nedenle tutarlı gözükmemektedir. Birincisi, bu bedelin neyin karşılığı olarak alındığı kredi kartı sözleşmesinde belirtilmektedir ki o da bankanın yaptığı masraflar ve sunduğu hizmetlerin karşılığıdır. İkinci olarak, uygulamada kartın cinsine, meblağına ve Özelliklerine bakılmaksızın aynı miktarda katılım ya da yenileme ücreti alınmaktadır. Oysa kartların taşıdığı kredi miktarları (limitler) arasında büyük uçurumlar vardır. Bir memura aylık maaş miktarı kadar kredi tanınırken bir iş adamına aylık ya da yıllık cirosu oranında kredi kullanım hakkı tanınmaktadır. Altın kart, gümüş kart gibi kredi kartlarında ise limit dahi bulunmayabilmektedir. Bankanın, kartla tanıdığı her kredi miktarı kendisi için risk ifade ettiğinden, kartın limiti yükseldikçe risk de yükselmektedir. Bankanın hiç limit hakkı tanımadığı ATM kartı, çok düşük limit hakkı tanıdığı kredi kartı ve sınırsız limit hakkı tanıdığı kartlardan aynı katılım payını alması ve bu payı da kefalet sistemine katılımın bedeli kabul etmesi iktisadî gerçeklerle bağdaşmaz. Nitekim bankalar nakdi kredi için verdikleri teminat mektuplarından kefil oldukları borcun yüzdesi üzerinden komisyon alırlar. Şayet alınan bu ücret, kefaletle katılım ücreti olsaydı, bütün kartlarda eşit değil kartın taşıdığı limit ve diğer ayrıcalıklara göre ücret tespit edilirdi.

Bankanın işyerinden aldığı komisyonun hükmü hakkındaki görüşlere gelince, bu konuda da ücret karşılığı kefaletin caiz olmayacağı endişesinin hukukçuların görüşlerini etkilediği anlaşılmaktadır. Konunun hukukî boyutunu incelerken belirttiğimiz gibi, bu üçlü ilişki kefalet, havale ve hizmet akdinden ibarettir. Kredi kartı kullanımı karşılığında işyerinden alınan komisyon, bankanın sunmuş olduğu hizmetin bedeli kabul edilmelidir. Bankanın örgütlediği kefalet ve havale sistemi de bu hizmetlerden kabul edilebilir. Mutlak anlamda kefalet karşılığında ücret alınamayacağı hakkındaki görüşün naslar (ayet ve hadisler) da sağlam dayanağı bulunmadığından, bizce geçerli olmadığını teminat mektubu ile ilgili bölümde

belirtmiştik. Nakdî kredi temini için üstlenilecek kefalet karşılığında alınan bedelin ise, faiz olacağı yine ilgili bölümde ifade edilmişti. Kredi kartı ile mal ve hizmet alımı İşleminde fu-kahanm caiz görmediği ücretle kefalet uygulaması yoktur. Çünkü bu işlemde borcuna kefil olunan (mekfu! anh) kart hâmili, komisyonu ödeyen ise işyeridir. Yani komisyon asıl borçludan değil alacaklı konumdaki işyerinden alınmaktadır. Oysa fukahanın görüşü; kefil borcu ödendiğinde mekfu!un anha borç vermiş olur, asıl borçludan alacağı fazlalık, verdiği borcun karşılığı olacağından faizdir noktasındadır. Uygulamada genelde kart hâmilleri borçlarının tümünü vaktinde ödemeyip faiz karşılığı taksitlendirdikleri için banka, işyerinden aldığı komisyona ilevaten hâmilden de faiz almaktadır. Bankanın aldığı komisyonun hâmile verilen kredinin faizi olduğu iddiası kabul edilirse o takdirde, banka verdiği bir kredi karşılığında iki taraftan faiz almış olur ki bu işin tabiatına aykırıdır. Faizsiz çalışmak üzere kurulan bankaların işyerlerinden aldıkları komisyonu yeterli görmeyerek, ileride ele alacağımız farklı kredi kartı arayışına girmiş olmaları, bütün bankaların yalnızca komisyonla yetinmediklerinin diğer bir göstergesidir. Hâmilin banka ile arasındaki kredi kartı ilişkisine dayanarak nakit kredi çekme, borcunu geciktirme, yahut taksitlendirme sebebiyle ödendiği faizin caiz olmayacağı hakkında, daha önce de belirtildiği üzere, ittifak vardır. Dolayısıyla bütün bankacılık işlemlerinde faize düşüleceği endişesinden yola çıkarak, insanlığın yararına olan yeniliklerin, sağlam delillere dayanmayan gerekçelerle engellenmeye çalışılmasının yararlı olmayacağı kanaatindeyiz. [\[618\]](#)

G. Banka Kartının Faizsiz Bankacılık Uygulaması

Günümüzde faizsiz bankalar, hem ATM hem de kredi kartı hizmeti vermektedirler. Ancak dayandıkları ilke gereği banka kartı uygulamasında farklı yöntemlere başvurma zorunluluğunu duymuşlardır. Bu bölümde banka kartının faizsiz bankacılıktaki uygulaması ve bu konuda ileri sürülen alternatif görüşler üzerinde durulacaktır. [\[619\]](#)

1. Banka Kartının Faizsiz Bankacılık Uygulaması

a. ATM Kartı Uygulaması

ATM kartı ile mal ve hizmet alımı durumunda satın alınan şeyin bedeli, hâmilin hesabından hemen alınıp işyerinin hesabına nakledildiğinden bu bir nakit çekimi kabul edilir. Zikredilen hizmetler ve karşılığında alınan bedelin meşru olduğu konusunda genel kanaat olduğundan, yukarıdaki Özellikleri taşıyan ATM kartını faizsiz bankalar da aynen uygularlar. Bir kısım banka yukarıda sayılanlara ek olarak, hesabında parası olmamasına rağmen, ATM kartıyla hâmile nakdî kredi çekme imkânı da verirler. Bu hizmet karşılığında nakit avans komisyonu veya nakdin miktar ve süresiyle orantılı faiz alırlar. Nakdî kredi karşılığında alınan komisyon ve faiz İslâm hukukunda meşru kabul edilmediğinden, faizsiz bankalar ATM kartıyla bu tür hizmetleri sunamazlar. [\[620\]](#)

b. Kredi Kartı Uygulaması

Kredi kartını ATM kartından ayıran en önemli özellik alışverişlerde nakdî kredi imkânı sağlamasıdır. ATM kartında satın alınan mal veya hizmetin bedeli hâmilin hesabındaki mevcut paradan hemen kesilirken kredi kartında -bankaya göre değişmekle birlikte- yaklaşık 30 gün sonra kesilmektedir. Borcun tamamı ödendiğinde her hangi bir faiz talep edilmediğinden kart hâmili bir aylık faizsiz kredi kullanmış olur. Kredi kartı hizmeti karşılığında faizli bankalar üye işyerinden komisyon, kart hâmilinden taksiti indirilen bakiye karşılığında da faiz alırlar. Böylece kredi kartı, hem kart hâmilleri hem de bankalar açısından ATM kartına göre daha kullanışlıdır. Faizsiz bankalar hem müşterilerinin kredi kartı taleplerini karşılamak hem de üye işyeri komisyonu gelirinden yararlanmak için kredi kartı çıkarmaya başladılar. Ancak borcun taksitlendirilmesi karşılığı alınan fazlalık faiz olduğundan başlangıçta faizsiz bankalar bu yöntemi uygulamayıp, kredi kartı borcunun hesap kesim tarihinde tümüyle ödenmesi yöntemini tercih ettiler. Çünkü taksitlendirmeyi faiz karşılığı yapmaları kuruluş ilkeleriyle bağdaşmıyordu; bedelsiz yaptıkları takdirde ise -paranın değer kaybetmesi ve kullanımından mahrum kalınması gibi- iktisadî nedenlerle zarara uğruyorlardı. Vaktinde ödenmeyen borçlar dövize yahut enflasyona ayarlanarak kayıplar telâfi edilmeye çalışıldı. Bu şekildeki kredi kartı uygulaması faizsiz bankacılıkta bir süre devam etti. Fakat faizsiz bankaların işyerlerinden alınan komisyona ek olarak, kredi kartı sahiplerinden de gelir sağlamak; kart hâmillerinin ise, borçlarının taksitlendirilmesi imkânından yararlanmak istemeleri yeni ve farklı kredi kartı arayışlarını gündeme getirdi. [\[621\]](#)

2. Farklı Kredi Kartı Önerileri

Alternatif kredi kartı arayışlarının temelinde, faizsiz bankaların üye işyeri komisyonuna ek olarak borcun taksitlendirilerek kart hâmilinden de gelir sağlama arzuları ve elde edilecek bu gelirin fıkhîta meşru bir çerçeveye oturtulma çabası görülmektedir. Alternatif kredi kartı arayışları çerçevesindeki aşağıdaki kredi kartı uygulamaları Önerilmiştir. [\[622\]](#)

a. Resmî Nitelikli ATM Kartı Önerisi

Bu öneri e/-Karî'ye aittir. Ona göre, banka kartı resmi nitelikli olmalı; özel kurumlar bu kartı çıkarmamalıdır. Çünkü kredi kartı çıkarmak bir anlamda para basma faaliyeti olduğundan bu yetki devlette kalmalıdır; özel kişiler böyle bir yetkiyi kötü amaçları için kullanabilirler. Banka ile kart hâmili arasındaki sözleşme havale esasları doğrultusunda yapılmalı ve sözleşmede havale ile muhâl'in zimmetinin borçtan kurtulamayacağı kaydı yer almalıdır. Bu kart nakdî kredi çekiminde kesinlikle kullanılmamalı. Hâmil, borcunu vaktinde ödemediğinde, malî ceza uygulamasına

gidilmemeli; üyeliği iptal edilerek yahut kara listeye alınarak cezalandırılmalıdır. Hâmilin satın aldığı malı aynı kişiye geri satma imkânı verilmemeli; çünkü bu, beyu"-l-i'ne olur ^[623]. e/-Karî'nin teklifi kredi kartıyla doğrudan ilişkili değildir. Hatta kredi kartına tümüyle aykırıdır. İleri sürdüğü öneriler banka ve müşterilerin arayışlarına çözüm olacak nitelikte değildir. Kartın resmî kurumlarca çıkarılması önerisi ise devletçi anlayışı yansıtmaktadır. ^[624]

b. Taksit Kart Önerisi

ed-Darîr'e ait olan bu Öneriye göre, kart taksitle mal ve hizmet alımında kullanılmalı; sözkonusu main satımı ise kartını çıkaran faizsiz bankanın kendisi yapmalıdır. Her hangi bir faizsiz bankanın kendisi tarafından veya bir kaç faizsiz banka bir araya gelerek mal ve hizmet satımı yapan iş yerleri zinciri ve satış noktaları oluşturmalı bu sayede kendi kartını taşıyan kişilere ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri taksitle satmalıdır. Böylece malın peşin satımı ile vadeli satımı arasındaki farktan oluşan miktar, bankanın bu hizmete. sayesinde elde ettiği kâr olur ki böyle bir kâr bütün fukaha tarafından meşru kabul edilir. Faizsiz bankaların bir araya gelerek dünya çapında taksit kart sistemini kurmaları bu hizmeti daha da kolaylaştırır ^[625].

ed-Darîr'tn teklifi ef-Karfninkine göre nispeten uygulanabilir niteliktedir. Bankaların şirketler kurarak mal ve hizmet satışı yapmalarına yönelik teklifi ise dikkat çekicidir. Zira faizsiz bankacılık düşüncesinin temeli, sermayenin ortaklık esasına göre çalıştırılmasına dayanır. Ancak bu düşünce doğrultusunda kuruldukları belirtilmesine rağmen faizsiz bankaların, topladıkları sermayenin önemli bir kısmını murabaha ve leasing gibi kredi sisteminin farklı bir uygulaması olduğuna ilişkin çok ciddi iddiaların bulunduğu bir yöntemle çalıştırdıkları da bir gerçektir. ed-Darîr'in teklifinde olumlu yönler bulunmakla birlikte uygulanabilirlik açısından eksik noktalar da yok değildir. Bu gün kredi kartı, dünyanın her köşesinde en ücra köylere kadar ulaşmıştır. Her hangi bir banka veya bankalar bütününe, her kesin ihtiyacına hitap edecek satış noktaları ağı kurması oldukça zordur. Böyle bir uygulama ancak belli kesimler ve belli bölgelerle sınırlı olabilir. Taksitli kredi kartının ancak bankaların ortak olduğu işyerlerinden mal ve hizmet alımında kullanılmasına dair öneri, bankaları bir takım şirketlerle göstermelik ortaklıklara sevkeder ki, bu yöntemle kullanılacak kredi kartının, faizli bankacılık uygulamasından bir farkı kalmaz; üstelik bankalar çeşitli sıkıntı ve masraflara katlanmak zorunda bırakılırlar. ^[626]

c. Murabaha Kartı Önerisi

Alternatif kredi kartı Önerileri içerisinde en fazla taraftar bulan görüş murabaha kartı önerisidir. Bunun rağbet görmesinin temelinde, hukukî ve teknik özellikler bakımından faizli kredi kartı ile çok yakın benzerliklere sahip olması ve banka ve müşterilerin kredi kartından bekledikleri amaçla örtüşmesidir. Murabaha kartı olarak adlandırılan alternatif kredi kartı önerisi, el-Meni', Ebû Gudde, A. el-Karî ve Türkiye'den Karaman'a aittir ^[627].

Murabaha kartı fikri çifte vekâlet ve murâbahalı satış yönteminin bir araya getirilerek kredi kartı sistemine uyarlanması temeline dayanır. Bu teklifi sunanlara göre, banka ile kart hâmilî arasındaki ilişki çifte vekâlettir. Banka, kart hâmilini mal ve hizmeti banka adına, bankanın vekili sıfatıyla satın alıp kendisine satmaya vekil kılar. Sözleşmede hâmilin, bankanın vekili sıfatıyla kendisine yapacağı satışın, başlangıçta belirlenen kâr oranı üzerinden murabaha esasları çerçevesinde olacağı kaydı yer alır. Hâmil, satıcıya murabaha kartını ibraz edip kart POS cihazından geçtiği an, bankanın vekili sıfatıyla mal veya hizmeti almış olur. Bedel POS cihazından çıkan satış belgesindeki tutarıyla bankanın hesabına işlenir. Banka hâmilin tercih ettiği taksit sayısını dikkate alarak önceden belirlenen murabaha kârını bu miktara ekler ve hâmilin hesabına kaydeder. Sözleşmede belirlenen ödeme günlerinde hâmil ödenmesi gereken asgari tutan öder; bakiyeyi daha fazla miktarda belirlenen taksitler doğrultusunda öder. Böylece kart hâmilî, bankanın sunmuş olduğu taksitli kredi kartı imkânından yararlanırken, banka da murabaha kartı sayesinde üye işyerinden aldığı komisyona ek olarak kart hâmilinden de gelir sağlamış olur. ^[628]

d. Murabaha Kartı Önerisine Yönelik Eleştiriler

Murabaha kartı önerisi, İslâm Fıkıh Akademisi'ne el-Meni' tarafından 1996, Ebû Gudde ve el-Karî tarafından 2000 yılında sunulmuş ve Akademi'nin 23-28 Eylül 2000 tarihinde Riyad'da yapılan 18. Fıkıh toplantısında tartışılmış fakat kabul görmemiştir ^[629]. İsmi geçen Toplantıda aleyhte görüş bildirenlerden ez-Zuhaylye göre bu öneri, faizciliğin farklı bir uygulaması olduğuna ilişkin çok sayıda görüşün bulunduğu murabahaya yeni bir kapı açma gayretinden ibarettir ^[630], es-Sâlûs, "günümüz faizsiz bankalarında çok sıkı kurallara bağlanmış ve müfettişlerce sıkı bir şekilde denetim altında tutulmasına rağmen, murabaha adı altında faizcilik yapıldığı bu öneri ile aynı fırsatın bütün kart hâmillerine tanınmış olacağını" ileri sürerek karşı çıkmaktadır ^[631], el-Karadâgî, "biz, kağıt üzerinde yapılan murabahadan kurtulmak için çıkış yolları ararken bir kişinin, elindeki kartla, dilediği şekilde yapacağı işlemi nasıl murabaha kabul edebiliriz" der ^[632]. et-Teshm bu önerilerde şer'î hîle şüphesi olduğu ^[633], ed-Darîr ise, bankanın daha fazlasını geri almak üzere borç vermekten başka hiç bir şey yapmadığı ve dolayısıyla bu önerilerin ciddiyyetten yoksun oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu ileri sürerek reddetmektedir ^[634]. Adı geçen Toplantı tutanaklarında isimleri zikredilen teklif sahipleri dışında murabaha kartı önerisine olumlu yaklaşan herhangi bir isme rastlanmamaktadır ^[635]. Bize göre ileri sürülen aleyhte deliller murabaha kartının caiz olmadığı hususunda ikna edici değildir. Özellikle, bu kartla gerçekleştirilecek

işlemin murabaha olduğu, oysa murabahadan kaçınılması gerektiğine dair görüşler böyle bir uygulamayı onaylar niteliktedir. Eğer bankaların uyguladığı murabaha meşru değilse, bunun açıkça belirtilmesi gerekir. Yoksa murabahadan kurtulmak isterken yeni bir murabaha uygulamasına kapı aramayalım şeklindeki çekinceler, bu tür bir uygulamanın fıkhen yasaklığına delil olamaz.

Murabaha kartının hükmü hakkında bir karara varabilmek için aşağıdaki noktaların aydınlığa kavuşturulması gerekir. Birincisi; fıkihta çifte vekâletin hangi şartlarla sahih kabul edildiği, ikincisi; tarafların bu işlemde gittükleri maksat, üçüncüsü ise böyle bir önerinin gerçek anlamda uygulanabilirliğidir.

Murabaha kartı önerisinde bulunanlar hâmilin bir yönden alıcı ve satıcı sıfatıyla bankayı, diğer yönden alıcı sıfatıyla bizzat kendisini temsil ederek

akdi gerçekleştirebileceğini, böyle bir uygulamanın özellikle Hanbelî hukukçularınca sahih kabul edildiğini ileri sürmektedirler ^[636]. Fıkıhta bir kişinin aynı anda müvekkili adına, onun vekili sıfatıyla satıcı, kendisi adına alıcı sıfatıyla gerçekleştireceği aım satımın hükmü tartışılmıştır. Kâsânî'ye göre; "bir malı satmaya vekil kılınan kişi, söz konusu malı kendisi veya küçük çocuğu ya da kölesine satamaz. Çünkü haklar akdin tarafları ile ilişkilidir; bu tür bir işlem, bir kişinin aynı anda hem malı teslim eden, hem teslim alan; hem talepte bulunan hem de talepte bulunulan konumunda olması sonucunu doğurur ki böyle bir durum imkânsızdır. Müvekkil emretse dahi, vekil malı kendi kendisine satamaz; anlaşmazlığa yol

açar" ^[637]. Şâfiî'ye göre; "vekil söz konusu malı kendisine satamaz; böyle bir durumda vekil, akdin iki tarafını da temsil ettiği için İcap ve kabul, şartlarına uygun olarak gerçekleşmez. Dolayısıyla böyle bir işlem caiz olmaz". Bir Şafî fakih olan İbn Rif'a'ya (o. 710/1310) göre İse, önceden bedeli belirlenmiş bir malı, vekilin "kendisine satması caizdir. Çünkü ortada anlaşmazlığa yol açacak bir durum yoktur. Ancak Şafî fukahası konuya farklı gerekçelerden yaklaşmaktadır. Meseleye olumsuz yaklaşan fakihler, buna bir kişinin, akdin iki tarafını temsili nedeniyle İcap ve kabul'un sağlıklı biçimde gerçekleşmemesini gerekçe gösterirken, İbn Rif'a, anlaşmazlığa düşme tehlikesinin var olup olmaması durumunu esas

alır ^[638]. Hanbeî ve Mâlikî fakihleri ise, müvekkilin onayının bulunması halinde, vekilin satmak üzere yetkili kılındığı bir malı kendisine

satabileceği konusunda görüş birliği içindedirler ^[639].

Hanefî mezhebi dışındaki diğer mezhep fakihlerinin görüşleri dikkate alındığında, murabaha kartı önerisinde bulunanların görüşlerinin ilk bakışta tutarlı olduğu akla gelmektedir. Çünkü murabaha kartı uygulamasında hem bankanın izni vardır hem de işlemler her aşamada kayda geçtiğinden ne anlaşmazlığa düşme ne de hak ihlâlî durumu söz konusudur. Ancak bir noktanın Öneri sahiplerinin gözünden kaçtığı kanaatindeyiz. Fıkıh kitaplarındaki tartışma, bir kişinin satmak üzere yetkili kılındığı bir malı, kendisine satıp satamayacağı meselesi üzerinde yapılmaktadır. Yani kişi bir taraftan vekil sıfatıyla satıcı, diğer taraftan asil sıfatıyla alıcı olarak iki tarafı temsil etmektedir. Bu işlem aynı zamanda menfaat üzerinde değil mal alım satım üzerinde cereyan etmektedir. Önerilen murabahada ise kart hâmilini birinci aşamada alıcı, ikinci aşamada satıcı sıfatıyla bankayı, son aşamada da alıcı sıfatıyla kendisini temsil etmektedir. Yani ilkönce banka adına bir mal veya hizmeti başka birinden satın almakta, daha sonra söz konusu mal veya hizmeti bankanın vekili sıfatıyla kendisine satmakta, son olarak da kendisi adına malı satın almaktadır. Dolayısıyla bu işlemde hâmil, fıkıh kitaplarında olduğu gibi iki tarafın değil üç tarafın görevini aynı anda ve aynı işlemle yerine getirmekte; bir kişi aynı anda başkasını temsilen alıcı, yine başkasını temsilen satıcı ve son olarak kendisini temsilen alıcı konumunda bulunmaktadır. Ayrıca bu işlem sadece mal alım-satımında değil, yenilen yemek veya yaptırılan ameliyatın ücreti gibi hizmet alımında da gerçekleşmektedir. Nitekim Al-Baraka Topluluğu Hukuk Kurulu çifte vekâleti mutlak aım satımında caiz görürken, murabahada caiz görmemiştir. Kurul'un görüşü şu gerekçeye dayanır: "Murabahayı mutlak alım satımdan ayıran bir takım Özellikler vardır. Bunlardan biri de bankanın murabahada etkin şekilde yer almasıdır. Bu da malı satın alıp teslim

aldıktan sonra müşteriye satmakla olur. Ancak böyle bir uygulamada kârı meşru kılan risk ortadan kalkmamış olur" ^[640]. Sonuç olarak murabaha kartı önerisinde kart hâmiline vekil sıfatıyla biçilen konunun, fıkihta iki tarafın görevini İfa eden vekilin konumuyla örtüşmediği anlaşılmaktadır.

Akitlerde lafza değil maksada itibar edilmesi İslâm hukukunun başta gelen kurallarından biridir ^[641]. Bankacılığın en önemli amaçlarında birisi İse, kredi vererek faiz geliri sağlamaktır. Faizli bankalar bu işlemi ya normal ya da kredi kartı aracılığıyla verdikleri kredilerle gerçekleştirir. Kredi

kartının mal ve hizmet alımında kullanılmasıyla hâmile tanınan gayri nakdî kredinin, nakdî krediye dönüştüğü hususunda görüş birliği vardır ^[642].

Bu husus ilgili kanun ve tebliğlerde de açıkça beyan edilir ^[643]. BK'nun 11.md. 9. fıkrası'nın c bendinde geçen "...kredi kartı verilmek suretiyle kullanılacak krediler... ibaresi, kanun koyucunun kredi kartıyla kredi kullanılacağını kabul ettiğini göstermektedir. Aynı kanuna ilişkin 11 sy.lı tebliğde şöyle denilmektedir: "...Diğer taraftan kredi kartına tahsis edilen limitler gayri nakdî kredi olarak, kredi kartlarının kullanımından doğan ve buna ilişkin Ödemelerin bankalarca gerçekleştirilmesi sonucunda kredi kartı hâmilinden talep edilen tutar nakdî kredi olarak değerlendirilecek

ve bu halde tahsis edilen limit ile nakdî kredi haline dönüşen tutar arasındaki fark gayri nakdî kredi olarak izlenmeye devam edecektir" ^[644].

HDTM'nin Tebliği'nde ise şu ifadeler yer almaktadır: "Bilindiği üzere 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 'Genel Kredi Sınırları' başlıklı 38'nci maddesinin 2'nci fıkrasının (a) bendinde '... denilmek suretiyle kredi tanımı en geniş anlamıyla yapılmıştır. Buna göre en geniş şekliyle kredi; satın alma gücünün bir kişiden diğerine aktarılma işlemidir. Kredi kartlarının uygulama esasları incelendiğinde, bankaların kart sistemine dahil ettikleri üye işyerleri ile yaptıkları sözleşmelerde, kart hâmilleri lehine garanti niteliği taşıyan ibareler bulunduğu, diğer bir anlatımla bankaların, hâmillerin kredi kartı kullanarak satın aldıkları mal ve hizmetlerin bedellerini, harcama belgelerinin ibrazı halinde üye işyerlerine ödeyeceklerini garanti ettikleri görülmektedir. Bu kartların bankalar tarafından çıkarılıp kullanılmasında, kartın hâmiline teslim tarihinden itibaren ilgili banka açısından müşteri lehine verilmiş bir garanti, kartın kullanımını takiben harcama belgesinin bankaya ibrazı ile kart hâmilinin bu tutan ödemesine

kadar geçen süre zarfında ise nakdî kredi niteliği taşıdığı açıktır" ^[645]. Her iki tebliğden de anlaşıldığı üzere kredi kartı sahiplerine tanınan limitler gayri nakdî kredi, bu limitin harcamalarda kullanılan kısmı ise nakdî kredi kabul edilmektedir. Taksitlendirme sebebiyle bankanın aldığı fazlalığın faiz olduğu kredi kartı sözleşmelerinde açıkça yer alır. Bu fazlalığın iktisaden ve hukuken faiz olduğu hususunda şüphe olmayıp faizli bankacılığın felsefesiyle de uyusmaktadır.

İlk dönemlerde ATM kartı ve nakdî kredi özelliği taşımayan kredi kartıyla yetinen faizsiz bankaların son zamanlarda farklı kredi kartı arayışlarına

girmeleri dikkat çekicidir. Oysa bu kartlarla nakdî kredi dışında bütün bankacılık hizmetleri yerine getirilebilir. Murabaha kartı uygulaması arzusunun temelinde, nakdî kredi verilme dahi kartın kullanımından doğan borcun taksitlendirilmesi suretiyle verilecek nakdî krediden gelir elde etme isteğinin bulunduğu bir gerçektir. Zira eğer borcu taksitlendirmek suretiyle müşterilere ödemelerde kolaylık sağlanmak isteniyorsa bu işlem faizsiz olarak rahatlıkla yapılabilir. Kredi kartı borçlarının taksitlendirilmesindeki amacın daha fazla gelir, bunun da faiz olduğu gerçeği ve İslâm hukukunda lafza değil maksada itibar edilmesi gerektiği kuralı dikkate alındığında, murabaha kartı uygulamasının ciddi şüpheler taşıdığı görülür. Açıklığa kavuşturulması gereken diğer bir konu, teklif edilen murabaha kartının dayandırıldığı temellerle uygulanmakta olan murâbaha kartının uygunluğu meselesidir. Tekliflere bakılırsa, kartla alış verişi yapıldığı an bireysel murabaha gerçekleşmekte, bedele taksitler de dikkate alınarak sözleşmede belirlenen murabaha kârı eklenerek hâmilin hesabına borç olarak yazılmaktadır. Hesap kesim tarihinde kart hâmilinin ilk taksiti ödemekte, bakiyeyi ise eklenen murabaha kârı ile birlikte taksitler halinde vadesi geldiğinde ödemektedir. Bu öneri sahipleri her ne kadar yukarıda anlatıldığı şekliyle gerçekleştirildiği takdirde caiz olacağına dair görüş bildirseler de, uygulama teklifteki gibi değildir. Bilindiği gibi her banka, kart hâmilinin durum ve arzusunu dikkate alarak hâmile ortalama 30 veya 45 gün gibi bir süre tanımaktadır. Hâmil kartla bu süre zarfında tanınan limit dahilinde alış verişi yapmaktadır. Kartla yapılan alışverişlerin kart hâmilinin değil banka adına yapıldığına dair herhangi bir hukukî kayıt mevcut değildir. Yani mal veya hizmette ortaya çıkacak kusur veya taraflar arasındaki anlaşmazlıklarda banka satıcıyla herhangi bir şekilde muhatap olmamaktadır. Yine kartın kullanımından meydana gelen borç, hesap kesim tarihinde toplanmakta ve toplam borca taksitler de dikkate alınarak sözleşmede belirlenen murabaha kârı eklendikten sonra hesap bildirim cetveli kart hâmiline gönderilmektedir. Şayet kart hâmiline 45 günlük bir süre tanınmış ise birinci gün yapılan işlemde doğan borçla 44. gün yapılan işlemde doğan borç aynı havuzda toplanmakta ve her ikisine de aynı oranda kâr ilave edilmektedir. Banka, kart hâmilinin ve satıcı arasındaki murabaha, işlem temelinde, işlemin yapıldığı an değil hesap kesim tarihinde banka tarafından toplam borç üzerinden yapılmaktadır. Dolayısıyla bu uygulamada murabaha değil, borcun fazlasıyla geri alınmak üzere taksitlendirilmesi söz konusudur. Ayrıca İslâm hukukunda bir akitte iki akdin gerçekleştirilmesi sıkı kurallara bağlanmışken burada bir akit içerisinde çok sayıda akdin gerçekleştirildiği görülmektedir. Akdin en önemli unsurlarından mebi"nin kabzi, muhtemel hile, aldatma ve hasarın sorumlusunun belirli olması gibi genel kaideler de gözardı edilmektedir. Faizcilik değil, alış verişi yaptığımız iddia edenlerin görüşlerini reddeden Kur'an ayeti [646] ile alım satım görüntüsü altında faizcilik yapılmasını yasaklayan hadisler [647] de itibara alındığında teklif edilen murabaha kartının yukarıdaki çelişkiler giderilmedikçe caiz olmadığı, böyle bir uygulamanın faizsizlik ilkesiyle de bağdaşmadığı kanaatindeyiz. [648]

IV. DİĞER BANKACILIK HİZMETLERİ

Faizsiz bankalar teminat mektubu, akreditif ve banka kartı dışında bu piyasanın gerektirdiği faizsizlik ilkesiyle çalışmayan diğer bankacılık hizmetlerini de yaparlar. Bu hizmetlerin belli başlıları, banka havalesi, kıymetli evrak kabulü, kambiyo, çek ve diğer bir takım bankacılık işlemlerinden oluşur. [649]

A. Banka Havalesi

1. Banka Havalesinin Tanımı ve İşleyişi

Fıkıhta borcun bir kimsenin zimmetinden başkasının zimmetine nakledilmesine havale denir [650]. Bankacılık edebiyatında ise, bir gerçek veya tüzel kişinin, diğer bir gerçek veya tüzel kişiye bir miktar para, kıymetli evrak ya da diğer misî şeyleri vermeye üçüncü bir kişiyi yetkili kılmasına havale denilmektedir [651]. Eğer yetkili kılınan, banka ise bu işleme banka havalesi adı verilir. Banka havalesinde yer alan taraflar; âmir (havale emrini veren: yollayıcı), lehdâr (lehine havale verilen: aîncı), ve banka (yollayıcı ile aracı arasındaki para gönderme işlemine aracılık eden taraf: ödeyici) olarak isimlendirilir. Havale, yurtiçi ve yurtdışına yönelik olarak yetkili bankanın kendi şubeleri veya anlaşmalı başka banka şubeleri aracılığıyla yapılır. Havaleye konu meblağın teslimi -talebe bağlı olarak- nakit teslimat veya hesaptan, bilgisayar, telefon, teleks veya EFT yoluyla olabilir. Bankalar müşterilerine sunmuş oldukları havale hizmeti karşılığında ücret veya komisyon adı altında bedel alırlar. [652]

2. Banka Havalesinin Fıkıhtaki Yeri

Banka havalesinin fıkıhtaki yeri hakkındaki görüşleri aşağıdaki başlıklar altında sıralamak mümkündür. [653]

a. Banka Havalesinin Vekâlet Olduğu Görüşü

Çağdaş İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre banka havâlesi vekâletten ibarettir. Âmir, belli bir miktar parayı belli bir kişiye ulaştırmak üzere bankayı vekil kılmaktadır. Başkasının yapması gereken bir işi yüklenen, o kişi adına bir işi yapan kişiye vekil, bu işlemin kendisine de hukukta vekâlet denir. Amir havaleye, lehdâra borç ödeme, hibe ve yardımda bulunma amacıyla başvurabilir. Kısacası fıkıh anlamında havale, borcun bir kişinin zimmetinden başkasının zimmetine naklinden ibaret iken, banka havalesi bir miktar paranın bir yerden başka bir yere naklinden İbarettir işlemidir.

Âmir tarafından gönderilen para ile lehdârın teslim alacağı paranın farklı para birimlerinden oluşması durumunda, vekâlete ek olarak sarf akdi sözkonusu olur. Banka, yatırılan para birimi iie lehdâra teslim edeceği para birimi arasındaki kur farkından gelir sağlar. Böylece vekâlet ve sarf

işleminde kazanç elde etmiş olur. Banka havalesini vekâlet kabul edenlere göre, bankanın bu hizmet karşılığında aldığı ücret veya komisyonla sarftan elde ettiği kazanç caizdir. Çünkü vekâlet de sarf da şartlarına uygun olarak gerçekleştirilmek kaydıyla fıkıhta meşru kabul edilen uygulamalardandır [\[654\]](#).

b. Banka Havalesinin Hukukî Anlamda Havale Olduğu Görüşü

eş-Şenkîti'ye banka havalesi fikhî anlamda havaledir. Âmir havale etmek üzere bankaya para yatırdığında, kendisi ile banka arasında borçlu-alacaklı ilişkisi oluşur. Banka bu parayı vekil sıfatıyla değil borçlu sıfatıyla kabul eder. İradesi dışında helak olsa banka bu parayı tazminle yükümlüdür. Eğer vekil kabul edilseydi kusur hariç tazminle sorumlu tutulmazdı. Bu, fıkıhta caiz olup olmadığına İlişkin değişik görüşlerin ileri sürüldüğü suflece uygulamasına benzemektedir. Şenkîtfye göre kamu yararı bulunduğu, taraflardan hiç birine zararı olmadığı ve haram olduğuna ilişkin her hangi bir nass bulunmadığı için sufteceye başvurmak caizdir. Âmirle lehdâr arasındaki ilişki borçlu-alacaklı ilişkisi olsa da bankanın ücret veya komisyon almasında bir sakınca yoktur. Çünkü borçlu her ne kadar borcunu karşılık beklemeksizin Ödemek zorunda ise de borcu, aldığı yerin dışında alacaklının belirlediği başka bir yerde teslim zorunluluğu yoktur. Ayrıca banka leh-dâra parayı ulaştırmak için bir takım hizmetlerde de bulunur. Dolayısıyla havale karşılığında, komisyon veya ücret almakta bir sakınca yoktur [\[655\]](#).

c. Banka Havalesini Tarafların Konumuna Göre Ele Alan Görüş

es-Sadr banka havalesini, kişinin alacaklısına yaptığı havale, kişinin alacaklısı olmayan birine hibe, yardım ve karz gibi amaçlarla yaptığı havale ve kişinin kendi kendisine yaptığı havale şeklinde üçe ayırır. [\[656\]](#)

c1. Kişinin Alacaklısına Yaptığı Havalenin Fıkıhtaki Yeri:

es-Sadr'a göre borçlu ile alacaklı arasındaki banka havalesi fikhî anlamda havaledir. Âmir, havale konusu meblağı bankaya nakit olarak yatırabileceği gibi carî hesabındaki mevcut paradan gönderilmesi talimatını da verebilir. Her iki durumda da âmir asıl borçlu, lehdâr alacaklı, banka ise havaleyi kabul etmesi dolayısıyla lehdârın borçlusudur. Banka, lehdârın alacağını ödemek üzere anlaşmalı başka bir bankayı yetkili kılması durumunda ise ikinci bir havale meydana gelir. Bankanın, lehdârı kendi şubesine havale etmesi durumunda ikinci havale meydana gelmez; çünkü şube asıl bankayı temsil etmekte olup ayrı bir zimmeti söz konusu değildir [\[657\]](#).

Kişinin Alacaklısı Olmayan Kişiyi Yaptığı Havalenin Fıkıhtaki Yeri:

Bir kişi alacaklısı olmayan başka birine hibe, karz veya yardım amacıyla para göndermek isteyebilir. Bu işlem için bankanın havale hizmetinden yararlanır. Borçlu - alacaklı ilişkisi olmayan iki taraf arasındaki banka havalesi es-Sadr'a göre fikhî anlamda havale olmayıp vekâlettir. Çünkü lehdâr, kendisine gönderilen meblağın mâliki değildir; ancak teslim aldığı anda söz konusu meblağın mâliki olur [\[658\]](#).

c2. Kişinin Kendisine Yaptığı Havalenin Fıkıhtaki Yeri

Bazen kişi başka bir şehir veya ülkede teslim almak üzere bankaya para yatırabilir. Banka kendi şubesi aracılığıyla Ödemeyi yapacaksa bu durumda alacaklı ile ödeme yeri konusunda anlaşan borçlu konumundadır. Eğer Ödeme, anlaşmalı başka bir banka aracılığıyla yapılacaksa bu durumda banka âmir, anlaşmalı banka ödeyici, alacaklı ise lehdâr olur. Dolayısıyla bu işlem de fikhî anlamda havaledir.

es-Sadr a göre her üç durumda da bankanın ücret veya komisyon alması caizdir. Çünkü banka, ya vekil sıfatıyla, kişinin yapması gereken işi onun adına yerine getirmekte, ya da ücret şartıyla havâleyi kabul etmektedir. Banka havalesinden ücret alınacağı hem sözleşmelerde belirtilmekte hem de bu işlemi yapan herkes tarafından bilinmektedir. Havaleyi kabul etmekle, banka borçlu hale gelse de bu işlem için ücret alacağını önceden bildirdiği ve borcu, aldığı yerin dışında, başka bir yerde, bir takım masraflara katlanarak ödediği için ücret veya komisyon almasında bir sakınca yoktur [\[659\]](#).

d. Banka Havalesinin Fıkıhtaki Yeri Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

Banka havalesinin vekâlet olduğunu ileri sürenlerin, borçlu-alacaklı arasındaki havale ile kişinin kendi kendisine yaptığı havaleyi gö-zardı ettikleri anlaşılmaktadır. Banka havalesinin fıkıhtaki yeri hakkında İleri sürülen görüşlerin özünde, bu işlemde alınan ücret veya komisyonun caiz olup olmadığı endişesi yatmaktadır. Ancak ister vekâlet ister havale kabul edilsin, bu hizmet karşılığında bedel alınabileceği noktada görüş birliği vardır. Bize göre de es-Sadr'm yaptığı tasnif ve vardığı sonuçlar doğru olup alınan bedelin fikhî açıdan bir sakıncası yoktur. [\[660\]](#)

B. Kıymetli Evrak Kabulü

Bono, çek, hisse senedi, tahvil, poliçe ve konşimento gibi üzerindeki yazılı hak kendisinden ayrı olarak ileri sürülemeyen ve başkasına [\[661\]](#)

devredilemeyen yazılı senetlere kıymetli evrak denir . Kıymetli evrak kabulü ile bankaların yukarıda geçen ticarî evrakları muhafaza, tahsil, iskonto ve ticaret amacıyla teslim almaları kastedilir. [662]

1. Koruma Amacıyla Kıymetli Evrak Kabulü

Bazı kişiler değerli kâğıtlarını çalınma, kaybolma, helak olma vb. nedenlerle korumak ve geri vermek üzere bankalara emanet bırakırlar. Bu işleme bankacılık edebiyatında emanet kabulü veya kiralık kasa hizmeti adı verilir. Bankalar kiralık kasa hizmeti karşılığında belli bir ücret alır. Konunun fikhî yönünü kiralık kasa hizmeti bölümünde ele aldığımız için yapılan bu işlemin kiralık kasa hizmeti ve alman bedelin caiz olduğunu belirtmekle yetiniyoruz. [663]

2. Tahsil Amacıyla Kıymetli Evrak Kabulü ve Fıkıhtaki Yeri

a. Kıymetli Evrak Tahsili

Ellerinde bono, poliçe, çek, hisse senedi ve tahvil gibi borç senedi bulunanlar genellikle bu senetlerin tahsil işini bankalara yaptırırlar. Senedi yazan veya ciro eden asıl borçlu ile senedi elinde bulunduran alacaklının bankada, genellikle carî hesaplarının bulunması, senet tahsili işinin bankaların uzmanlık alanına girmesi ve senetlerin güvenli ortamda korunma arzusu bunda Önemli etkindir. Borçlu ve alacaklı adına bankada açılmış bulunan carî hesaplar bir anlamda bu kişilerin kasasî olduğundan, tahsil vakti gelen senetler, önceden verilen emre dayanarak, bir hesaptan diğerine aktarılmak suretiyle masrafsız olarak kolayca tahsil edilirler. Bu tür bir imkânın bulunmadığı durumlarda ise banka, ödeme vakti gelen senetler için borçlulara İhbarıda bulunur. Tahsil edilen senet tutan, başlangıçta belirlenen cca^tar doğrultusunda, komisyon düşüldükten sonra, sahibinin hesabına kaydedilme': v,?' da elden teslim edilerek işlem gerçekleştirilir. Vakti geldiği halde ödenmeyen senetler protesto edilir. Bu işlemleri de genellikle bankalar yapar. Protesto işlemleri ile ilgili evrakların düzenlenip ilgili taraflara ulaştırılması ve mahkemelerde açılan davanın takibi, zaman ve emek kaybı yanında bir takım masrafları da gerektirir. Genellikle senetler vaktinde ödenmediği takdirde belli oranda faiz şartı içerdiğinden, söz-konusu senet tahsil edildiği takdirde protesto masrafları ve gecikmeden doğan faiz borçludan alınır. Senedin protestoya kalması durumunda bankalar bu işlem için ücret veya komisyon alırlar. [664]

b. Kıymetli Evrak Tahsilinin Fıkıhtaki Yeri

Alacaklı adına bankanın kıymetli evrak tahsilinde bulunması, fikhî I bakımından icâre veya vekâlet akdi kabul ediiir. el-Mısnye göre "müşterilerden biri, bedelini tahsil etmek üzere bankaya ticari evrak verdi-[ğinde bu işlem icâre olur. Bankanın ücret alması caizdir" [665]. Günümüz İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre İse, kıymetli evrak tahsili fikhî anlamda vekâlettir. Bankanın aldığı komisyon vekâlet ücreti olup caizdir [666]. Bankanın zamanında ödenmeyen senetlerin protesto işlemlerini takip etmesi ve karşılığında gelir elde etmesi konusuna gelince hüküm, senedin taşıdığı şarta göre değişir. Şayet senet, faiz şartını içeriyor ve banka faizli bir işlemi takip ediyorsa gerek böyle bir iş-I lemin kendisi gerekse bu işlemden elde edilen gelir caiz görülmez [667]. Çünkü kâtiplik ve şahitlikle faize aracılık yapılmış oiunur ki böyle bir I işlem Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır [668]. Dolayısıyla faizsiz I bankaların faiz şartını içeren senetlerin protesto işlemlerini yerine getirmemek şartıyla kıymetli evrak tahsilinde bulunmaları caizdir. [669]

3. Kıрма (Iskonto) Amacıyla Kıymetli Evrak Kabulü

a. Senet Kıрма

Ellerinde tahsil vakti gelmemiş kıymetli evrak bulunanlar, senette yazılı meblağı bir an önce peşin paraya çevirmek isteyebilirler. Bunu sağlamanın yolu senet kırdırmasıdır. Senedi kırdırmanın amacı nakdî kre-\\ almak, bankanın amacı ise faizli kredi kullandırmak olduğundan banka senedi, üzerindeki kıymetiyle devralmaz. Senette kayıtlı meblağla senedin ödeme vaktini dikkate alarak belli oranda indirim yapar. Alacağı belgeleyen borç senedini, üzerinde yazılı miktardan daha az bir bedel karşılığında vadesinden Önce ciro etmeye [670] senet kırdırma denir. Bir kısım bankada indirim farkına ek olarak senet tahsili için masraf ve komisyon alırlar [671]. Kıрма sonucunda senet sahibi, senette yazılandan az olsa da belli miktarda nakdî krediye kavuşmuş, banka ise indirim farkı, komisyon ve masraf adı altında gelir elde etmiş olur. Bankaların kırdıkları senetleri Merkez Bankası'na tekrar kırdırmalarına reeskont denir. [672]

b. Senet Kırmannın Fıkıhtaki Yeri

Senet kırmannın fıkıhtaki yeri hakkında değişik görüşler vardır. Bu görüşleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür. [673]

b1. Senet Kırmanın Ahm-Satım Olduğu Görüşü

Bir kısım günümüz İslâm hukukçusuna göre, senet sahibi elindeki vadeli borç senedini daha az fakat peşin bedel karşılığında sattığından senet kırma satım akdinden ibarettir. Onlara göre, vadesi gelmemiş borcun peşin bedel karşılığında satımı ve aynı cins iki misli malın farklı miktarlarda vadeli değişimi fıkıhta yasaklandığından bu işlem caiz değildir ^[674].

b2. Senet Kırmanın Karz ve Havale Olduğu Görüşü

Senedi kırdırmanın amacı, onu satmak değil borç almak, bankanın amacı ise faizli kredi vermek olduğundan senet kırdırma faizli kredi işlemidir. Ancak kredi ile birlikte havale de sözkonusudur. Sahibi senedi kırdırarak bankadan borç almış ve onu senedin asıl borçlusuna havale etmiş olur. Böylece banka, senedi yazan açısından alacaklı konuma geçerek alacağını havale hükümleri çerçevesinde ondan tahsil eder. Ancak, bankanın senet sahibine verdiği borç miktarıyla, senedi yazan kişiden aldığı miktarın farklı olması ve bu farkın vadeden kaynaklanması, alınan fazlalığın faiz olması sonucunu doğurur. Kah'd ve Hamûd bu görüştedir ^[675].

b3. Senet Kırmanın Rehin, Karz ve Vekâlet Olduğu Görüşü

Senet kırmanın rehin karşılığı karz ve ücretli vekâlet olduğuna ilişkin görüşler de ileri sürülmüştür. Bu düşünce sahiplerine göre banka ilk aşamada kıymetli evrakın rehin bırakılması karşılığında kredi vermektedir, ikinci olarak senet sahibi, vadesi geldiğinde bedelini tahsil etmek üzere belli bir ücret karşılığında bankayı vekil etmektedir. Bankanın aldığı komisyon vekâlet ve karz işlemleri karşılığı kabul edildiğinden caizdir. Ancak komisyon, verilen kredi miktarı üzerinden nis-bî değil hizmet ve masraflar karşılığı maktu' olmalıdır ^[676].

b4. Senet Kırmanın Karz, Kefalet ve Vekâlet Olduğu Görüşü

Tarafların maksadı, işlemin seyri ve alınan bedelin hükmünü dikkate alanlara göre, senet kırma karz, kefalet ve vekâletten oluşan akitler bütünüdür. Banka ve senet sahibinin asıl maksadı kredi alışıdır. Bu işlemde senetten kefalet belgesi olarak yararlanılmaktadır. Kişi, borç alabilmek için senedi ciro ederek bankaya takdim eder ve senetle ilgili bütün haklar bankaya geçer. Senet sahibi bankaya aynı zamanda senedi tahsil yetkisini vermekte ancak, vaktinde ödenmezse kendisi ödemeyi taahhüt etmektedir. Bankanın komisyon diye aldığı, senette yazılı miktarla borç verilen miktar arasındaki fark, kredi karşılığında alınan faizdir. Bankanın tahsil işlemleri ve yaptığı masraflar için aldığı bedel ise hizmet ve masraf karşılığı olduğundan caizdir ^[677].

b5. Senet Kırma Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi

Bize göre de senet kırma karz, kefalet ve vekâletten oluşan işlemler bütünüdür. Senedi kırdırmanın amacı, hem nakit kredi almak hem de senedin tahsilini yaptırmaktır. Bankanın amacı da hem kredi vermek hem de senet tahsili hizmeti sunmaktır. Senet, kredi işleminde garanti belgesi işlevini görmektedir. Bankanın komisyona ek olarak, yaptığı masraflar ve sunduğu hizmetin bedelini ayrıca senet sahibinden talep etmesi, işlemin yalnızca kredi olmayıp hizmeti de içerdiğini gösterir, indirimin, vadesi gelmemiş borcun nakit karşılığında satımı olduğu görüşü kanaatimizce doğru değildir. Zira banka ciro ile devredilen senedi, vakti geldiğinde ödenmediği takdirde ciro edene rücu şartıyla kabul eder. Dolayısıyla işlem karz, vekâlet ve kefaleti kapsayan akitler bütününden oluşmaktadır. Komisyon, kredi karşılığında alınan faizdir. Faizsiz çalışmak üzere kurulan bankalar bu işlemi yapmazlar; kuruluş İlkeleriyle çelişir. ^[678]

4. Alım Satım Amacıyla Kıymetli Evrak Kabulü

Bankacılık hizmetlerinden bir diğeri de birikimlerini borsada değerlendirmek isteyen müşterilere aracılık yapmaktır. Borsa denince günümüzde, hisse senetleri, tahvil, hazine bonosu ve kambiyo belgeleri gibi kıymetli evrakın alınıp satıldığı yer akla gelir. Bankalar müşterilerinin verdiği yetki çerçevesinde, belli bir ücret yahut komisyon karşılığında kıymetli evrak alım satımı yaparlar. Günümüz İslâm hukukçuları kıymetli evrak alım satımının cevazı için şu üç noktaya dikkat edilmesi gerektiğini ileri sürerler:

a- Kıymetli evrak alım satımında faizcilik yapılmamalıdır:

Poliçe, çek, tahvil ve hazine bonosundan oluşan kıymetli evrakın alım-satımı caiz değildir. Çünkü poliçe ve çek para yerine geçmektedir. Tahvil ve bono ise faizli borç senetleridir. Alım satımında mutlaka bir fark olacağından para yerine geçen kıymetli evrakın alım-satımında fazlalık faizi sözkonusu olur. Faizli borç senedinin alım-satımında ise hem fazlalık faizi, hem veresiye faizi vardır hem de faize aracılık yapılması sözkonusudur. Dolayısıyla ancak bir ticaret veya sanayi kuruluşunun mülkiyetine yahut kâr ve zararına ortaklığı ifade eden hisse senetlerinden oluşan kıymetli evrakın alım-satımı yapılabilir.

b- Kıymetli evrak meşru bir ticarî eylemin ortaklığını temsil etmeli:

Faiz, içki üretimi ve ticareti, karaborsacılık, kumar, hile, yalan ve aldatma gibi dînen yasak kılman vasıtalarıyla kazanç sağlayan bir kuruluşun ortaklığını temsil eden hisse senedinin alım-satımının caiz olmadığı hususunda görüş birliği vardır ^[679].

c- Hisse senedi piyasası dürüstlük ve güven esasına dayanmalı:

Günümüz İslâm bilginlerinin çoğunluğu, hisse senedi alım-satımını kural olarak caiz ve bu yolla elde edilecek kazancı helâl saymaktadırlar. Ancak bir kısım bilim adamı, piyasaya hâkim olan bazı olumsuz nedenlerden dolayı çekincelerini beyan etmişlerdir. Hisse senedi piyasasının işleyişine itiraz edenlere göre, İslâm hukukunda tarafları beklenmedik zarar ve mağduriyetlere iten her türlü bilinmezlik, kapalılık ve risk mümkün olduğunca önlenmeye çalışılmış, açıklık, dürüstlük ve güvenin hâkim olduğu bir ticari hayat hedeflenmiştir. Oysa günümüz hisse senedi piyasası bu nitelikleri taşımaktan uzaktır. Özellikle AŞ'le-rin yapı ve işleyişindeki haksızlıklar, bazı hisse sentlerinin kıymetinden daha yüksek bedelle ihracı, sermaye piyasasındaki istikrarsızlık, siyasî otorite, baskı grupları ve spekülâtorlerin müdahalelerine açıklık vb. nedenlerle oluşan sun'î fiyatlar, iyi niyetli yatırımcıları mağdur etmekte ve piyasa bir tür kumar ortamı halini almış bulunmaktadır. Tıpkı şirketin gayri meşru alanda faaliyet göstermesi, çıkaracağı hisse senedi ticaretinin hükmünü etkilediği gibi, sermaye piyasasında hâkim olan bu risk ve kargaşa ortamı da hisse senedinin hükmünü etkiler. İslâm Fıkıh Akademisi, Şübeyr, Şeltût, İrşid, ez-Za'terî, eş-Şenkîti, el-Mısıri ile Karaman, Döndüren ve Bardakoğlu'na göre yukarıda zikredilen ilk iki şarta uyan hisse senetlerinin alım-satımı caizdir ^[680]. Yeniçeri'ye göre yukarıdaki olumsuzluklar mevcut olmakla birlikte haramlığına dair kesin delil bulunmadığından mekruh ^[681]; T. en-Nebhânî ve Bayındır'a göre ise, ilk iki şarta ek olarak piyasa bir kısmı yukarıda zikredilen olumsuzluklardan arındırılmadığı sürece hisse senedi alım satımı caiz değildir ^[682].

C. Çek Kullandırma

1. Çekin Tanımı ve İşleyişi

Türkçe'de "çek" (7ng."cheque"? Arp. (eş-Şik) şeklinde kullanılan kelimenin aslı Arapça "sakk" (es-Sakk) tir ^[683]. Çek; bankolar tarafından çıkarılan ve hesap sahibinin bankadaki hesabından dilediği kişilere ödeme yapmasına imkân sağlayan bir kambiyo senedi olarak tanımlanır ^[684]. Çeki diğer kambiyo senetlerinden (poliçe ve bono) ayıran en Önemli özeliik, vade taşımaması yani peşin bir ödeme aracı olmasıdır. Çeki imzalayan kişiye keşideci, tahsil eden kişiye lehdâr, ödeyecek kişiye de muhatap denir. Çek banka kartına göre geçmişe daha eski tarihlere uzanan bir ödeme aracıdır. Banka kartının yüz yıllık geçmişine rağmen çekle yapılan işlemler, Süftece ile sahabe dönemine, Sakk'la XI. asrın ortalarına kadar uzanır. İrânlı seyyah Nasır Hüsreu, XI. asırda (437-444/1045-1052) yaptığı gezilerle ilgili anılarını yazdığı Sefernâ-me adlı eserinde, Basra'da gördüğü bir uygulamayı şöyle anlatır: "Basra'da sabahleyin Huzâa' çarşısında, öğleyin Osman çarşısında., akşam Kaddâhîn çarşısında olmak üzere günde üç pazar kurulur. Pazarda işlem şöyle yapılır: Herkes parasını bir sarrafa vererek ondan sakk (çek) alır. Sonra ihtiyacı olan şeyleri satın alır ve bedelinin ödenmesini sarrafa havale eder. Müşteri, şehirde kaldığı süre içinde sarrafın sakk'ın-dan başka bir şey kullanmaz" ^[685]. Ahmed Emîn'in bildirdiğine göre hicrî IV. asır ortalarında Halep Devleti Emîri Seyfûddeve el-Hemedânh Bağdat'ı ziyareti sırasında bir sarrafa hitaben ilk çeki yazan kişidir ^[686].

Bir bankanın çekini kullanmak isteyen bankada yeterli bakiyeye sahip carî hesap açtırmaları istenir. Bankalar her başvuran kişiye çek karnesi vermezler. Çek karnesi isteyen ticarî ve malî durumuna ek olarak ahlâkî durumuna da özen gösterirler. Çek sahibinin bankadaki carî hesabında ya nakit parası ya da bankaca tahsis edilmiş açık kredisi bulunur. Kişi bir mal veya hizmet almak yahut borç ödemek istediğinde bankaya hitaben yazılan Ödeme emri niteliğindeki çeki alacaklısına verir. Lehdâr da bu belgeyi ibraz ederek bankadan alacağını tahsil eder. Bankalar genellikle çek kullandırma sürecinde yaptıkları masraflar ve verdikleri hizmetler için komisyon ve ücret talep ederler. ^[687]

2. Çekle Yapılan İşlemlerin Fıkıhtaki Yeri

Çekle yapılan işlemin fikhî durumu hakkında başlıca iki görüş vardır: Birincisi, karz ve vekâlet, ikincisi, karz ve havale olduğudur. ^[688]

a. Çekle Yapılan İşlemlerin Karz ve Vekâlet Olduğu Görüşü

Bu düşüncede olanlara göre, bankadan çek alabilmek için açılan carî hesap nedeniyle, çek sahibi ile banka arasında borçlu-alacaklı ilişkisi doğar. Bu durumda banka borçlu, çek sahibi alacaklıdır. Çek veren, muhatabına Ödemeyi nakit yerine çekle yapmaktadır. Alacaklı, çeki bankaya ibraz ederek onu yazan kişiden alacağının tahsili için bankaya yetki vermekte, vekil kılmaktadır. Banka verilen yetkiye dayanarak borçludan çekin bedelini tahsil edip, alacaklıya teslim etmekte, bunun karşılığında da ücret almaktadır. Banka ile carî hesap sahibi rasmdaki karz ilişkisi, alacaklıyı ilgilendirmedikten, birbirinden bağımsız İki hukukî işlem cereyan etmektedir. Bankanın alacaklıdan kestiği komisyon, yaptığı hizmetin karşılığıdır ^[689].

b. Çekle Yapılan İşlemlerin Karz ve Havale Olduğu Görüşü

Bu görüşe göre de banka iie çek kullanan kişi arasında carî hesap dolayısıyla karz ilişkisi vardır. Karza ek olarak, çekle yapılan ödeme dolayısıyla, çeki yazanla lehdâr arasında da karz ilişkisi meydana gelmektedir. Bankadan alacaklı konumunda olan çek sahibi, çeki yazıp muhatabına teslim ederek onu, alacağını tahsil etmek üzere bankaya havale etmektedir. Çekin karşılığı bankadaki carî hesapta nakit olarak bulunması durumunda havale, borçlu Üzerine havale olur ki muhal aleyhin kabul etmesi gerekir. Carî hesapta çekin karşılığının bulunmayıp açık hesap üzerine yapılan havalede ise borçsuz kişi üzerine havale olur. Dolayısıyla her İki urumda da karz ve havale işlemi söz konudur. Çeki yazan muhîl, çeki alan

muhâlün leh, banka muhal aleyhdir. Bankanın aldığı komisyon İse gerek başlangıçta bu işlemleri ücret karşılığı yapacağına ilişkin ileri sürdüğü şart gerekse yaptığı hizmet ve masraflar için olduğundan fihki açıdan sakınca görülmez ^[690].

3. Çek ve Süftece İlişkisi

Çek de süftece de kişinin başkasındaki alacağını gösteren belgedir. **Süftece**; "alacaklının bizzat kendisinin borçlu veya borçlunun şubesi yahut vekiline ibraz etmek üzere aldığı borcu ispat belgesi iken", **çek**; "bankada hesabı olanın bankaya ibraz etmek üzere alacaklısına verdiği ve üzerinde yazılı meblağı hâmile teslim emrini içeren bir ödeme aracıdır". Dolayısıyla her ikisinde de borç, borçlu, alacaklı ve alacağı/borcu kanıtlayan belge niteliği sözkonusudur. Süfteceyi yazan sarraf yahut çeki çıkaran banka, karz olarak kabul ettiği meblağı, ödeme gününe kadar değerlendirme imkânına sahip olduğundan bu işte menfaati vardır. Alacaklı ise parasını güvenli bir yere teslim ederek kaybolma, çalınma tehlikesi ve taşıma külfetinden kurtulup dilediği yer ve zamanda tahsil imkânına kavuştuğundan bu işlemde menfaati vardır. Menfaatin kaynağı ise karzdır. Karzdan elde edilen menfaatin faiz olduğu hakkında genel kural vardır. Süftece gibi çek dolayısıyla tarafların sağladığı yararın fihki durumu da tartışma konusu olmuştur. Bey-hakî'nin rivayet ettiği menfaat sağlayan her karz ribadır ^[691] hadisini delil göstererek Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî fakihlerinin çoğunluğu süfteceyi caiz görmezler. Onlara göre karz esnasında şart koşulmaz ise bir sakınca kalmaz ^[692]. Hanbeîî fakihleri ise öncelikle ilgili hadisi senedindeki zayıflıktan dolayı metruk sayarlar. Onlara göre bu hadis sahih kabul edilse dahi, menfaat sağlayan karz ile tek taraflı yani mukrizin lehine olan menfaat kastedilmektedir. Süftecede ise karz'ın meşru kı-lınmasmdaki maksat olan karşılıklı menfaat söz konusu olduğundan süftece uygulaması caizdir ^[693]. Bize göre ne süftece ne de çekte -protesto ve kırma durumunda olduğu gibi doğrudan faizli işlemler hariç-faizle ilgili bir durum sözkonusu değildir. Çünkü faizle ilgili ayet ve hadislerde karzia maddî kazancın amaçlanması söz konusudur. Nitekim ayette, tehlikelerden koruma şeklindeki menfaat değil, insanların malları içerisinde artsın diye faize verilen mal ^[694] dan elde edilen menfaat yasaklanmıştır. Tarihteki ve günümüzdeki faizcilik uygulamaları, faizcilerin amacının ayette belirtildiği gibi başkalarının parası içerisinde kendi paralarını artırmak olduğu anlaşılmaktadır. Çek uygulamasında ise böyle bir durum sözkonusu değildir. ^[695]

D. Döviz Alım-Satımı (Kambiyo İşlemleri)

Paranın ayarının tespiti ve farklı para birimlerinin değişimine olan ihtiyaç bankacılığın ortaya çıkışında rol oynayan etkelerden biridir. Bir fihki terimi olarak sarf, cinsleri aynı veya değişik olan iki paranın birbiri ile değiştirilmesi işlemine denir. Sarf günümüz bankacılık edebiyatında döviz ahm-satımı veya kambiyo işlemi olarak adlandırılır. Bankacılıkta döviz alım-satımı peşin veya vadeli olmak üzere iki şekilde yapılır. ^[696]

1. Peşin Döviz Ahm-Satımı

Bankada yapılan döviz alım-satım işlemi ya elden teslim ya da hesaba kayıt şeklinde olur. Bankada carî hesabı olmayan veya hesabı olup da parayı elden teslim almak isteyen müşteri, parayı vezneye teslim edip karşılığını almak suretiyle peşin döviz alış verişi yapmış olur. Bankada hesabı bulunanlar ise hesaplarına gelen yada elden teslim ettikleri parayı, başka para birimiyle değiştirdikten sonra hesaplarına kaydedilmesi talimatını verirler. Banka bu talimata dayanarak müşterinin elden teslim ettiği veya hesabındaki mevcut parayı başka bir para birimi ile değiştirerek hesabına yazar. Bazen, banka ile müşteri arasında ileride belli miktarda döviz ahm-satımı yapılmak üzere anlaşma da yapılabilir. Özellikle ithalatçı durumundaki iş adamları, ileride ihtiyaç duyacakları döviz kurlardaki değişme ihtimali nedeniyle önceden garantiye almak isterler. Banka ile, sarfın yapılacağı günkü merkez bankası kuru üzerinden döviz ahm-satımı yapmak üzere anlaşır. Böylece ithalatçı ihtiyaç duyacağı döviz garantiye almış olur. İthalat işlemleri genellikle banka aracılığıyla gerçekleştirildiğinden, malın ulaştığına dair belgeler bankaya teslim edildiğinde, banka önceden yapılan anlaşma gereği, ithalatçının hesabındaki yerli parayı günün kuru üzerinden dövizle çevirerek malın döviz cinsinden bedelini satıcının bankasına havale eder ve ilgili işlemi müşterinin hesabına kaydeder. Bankanın döviz alım-satımından yaran, alım-satımını yaptığı para biriminin alış fiyatı ile satış fiyatı arasındaki farktan ibarettir.

Sarfın sahih olması için ileri sürülen şartlardan en önemlileri, aynı para birimlerinin değişiminde miktarların eşit ve işlemin peşin olması, farklı para birimlerinin değişiminde ise miktarlar farklı olsa da işlemin peşin olmasıdır. Yukarıda anlatılan şekliyle gerçekleştirilecek döviz alım satımı işleminde fihki açıdan bir sakınca olmadığı görülmektedir. Çünkü genellikle farklı para birimleri değiştirilmekte ve işlem gerek elden teslim gerekse hesaba kayıt suretiyle peşin yapılmaktadır. Müşteri ile bankanın, ileride ihtiyaç duyulduğunda döviz alım satımı yapmak üzere anlaşmaları ve bankanın zamanı geldiğinde müşterinin talimatına binaen işlemi gerçekleştirilmesi de peşin alış verişi va'di kabul edilir. Çünkü işlem alım-satımın yapıldığı günün kuru üzerinden yapılmaktadır ^[697].

2. Vadeli Döviz Ahm-Satımı

Özellikle ithalatçı ve ihracatçı durumunda olup da ödemelerini dövizle yapanlar, döviz kurlarındaki dalgalanmalardan olumsuz etkilenmemek yahut daha fazla kâr beklentisiyle vadeli döviz alım satımına başvururlar. İthalatçı, ileri bir tarihte döviz üzerinden yapacağı ödeme dolayısıyla, ilgili para biriminin değerinin yükselmesi endişesiyle ödeme günü teslim almak üzere, alım satım yapıldığı günün kuru üzerinden döviz alarak ödemesini garantiye almış olur. İhracatçı ise, ileri bir tarihte teslim alacağı yabancı paranın, teslim gününe kadar geçen süre zarfında, muhtemel değer kaybı dolayısıyla zararını önlemek için önceden bu dövizini satmak ister. İşlemin yapıldığı günün kuru üzerinden yerli paraya çevirdiği döviz

vadesi geldiğinde alıcıya teslim eder. Bu şekildeki vadeli döviz ahm-satımı işlemlerinde satıcı ve alıcılar genellikle dövizin ilgili süre zarfındaki faiz oranını dikkate alırlar [698]. Vadeli döviz ahm-satımı, farklı para birimlerinin değiştirilmesi durumunda işlemin peşin olması gerektiğini bildiren hadislere ve fıkhıdaki sarfla ilgili kurallara aykırı olduğundan caiz olmadığı konusunda ittifak vardır [699].

E. Diğer Bir Kısım Hizmetler

Topladığı fonları değerlendirme ve geliri paylaşma işlemlerinde geleneksel faizli bankalardan esaslı olarak ayrılan faizsiz bankalar, su, doğal gaz, elektrik, telefon faturaları, okul taksitlerinin ödenmesi vb. bütün bankacılık hizmetlerini de sunarlar. Bankalar bu işlemleri ücret karşılığı hizmet çerçevesinde yaparlar. [700]

SONUÇ

Faizsiz bankacılık işlemlerinin fikhî boyutunun ele alındığı bu çalışmada ulaşılan sonuçları şöyle sıralamak mümkündür:

Bankalar, tasarrufların toplanıp ekonominin hizmetine sunulması ihtiyacından doğmuştur. Paranın basımı, ayarının tespiti, piyasaya sürülmesi, değişik para birimlerinin birbiriyle değişimi, paranın bir yerden başka bir yere nakli, devlet görevlilerinin maaşlarının ödenmesi, vergilerin toplanması, para ve para yerine kullanılan mallarla değerli eşyaların korunması işlemleri de bankacılık kurumunun ortaya çıkışındaki diğer etkenlerdir.

Bazı tapınaklar, dostluk ve yardımlaşma kurumları, emek-sermaye ortaklıkları, sarraflar ve Beytül-mâl tarihte, yukarıdaki hizmetleri yerine getiren ilk banka örnekleri kabul edilir. Çağdaş alanda ilk faizli banka 1157'de Venedik'te, ilk faizsiz banka ise 1963'te Mısır'da kurulmuştur. Bugün dünya üzerinde 280'den fazla faizsiz banka bulunmaktadır.

Bankacılık işlemlerine hukukî zemin oluşturan bir çok uygulama fıkıh kitaplarında ayrıntılı şekilde işlenmiştir. Ahm-satım, sarf, karz, ri-ba, kefalet, havale, vedâ', vekâlet, icâre ve bütün çeşitleriyle ortaklıklar bu uygulamaların başlıcalarıdır.

Bankacılık işlemlerini İki ana başlık altında gruplandırmak mümkündür: Sermayenin toplanıp piyasaya aktarılmasından ibaret olan malî aracılık birinci grubu; emanet kabulü, akreditif, teminat mektubu, finansal kiralama, banka kartı, havale, çek ve senet kabulü, hisse senedi alım-satımı, vergi ve fatura tahsili vb. bankacılık hizmetleri diğer grubu oluşturur. Bankacılık hizmetlerini sunma noktasında faizli bankalarla faizsiz bankalar küçük ayrıntılar dışında aynı yöntemleri takip ederler. Malî aracılıkta ise birbirlerinden ayrılırlar; faizli bankalar kredi sisteminin faizsiz bankalar ise ortaklık sisteminin yöntemlerini kullanırlar.

Bankaların sermayesi öz sermaye ve mevduat olmak üzere ikiye ayrılır. Mevduat hesapları faizli bankalarda carî hesap ve tasarruf hesabı, faizsiz bankalarda ise carî hesap ve katılma hesabı şeklinde isimlendirilir. Mevduat sahipleri, banka ve kredi kullanıcıları arasındaki hukuki ilişki, faizli bankalarda karz (kredi), faizsiz bankalarda ise ortaklık hükümlerine tabidir. Faizli bankalar sermayeyi faizli kredi yöntemiyle değerlendirirler. Faizsiz bankalar ise kredi vermezler, doğrudan ticaret yapmak veya işletmecilerle ortaklıklara girmek suretiyle işletirler. Sermayeyi işletirken doğrudan veya dolaylı mudâra, normal veya mülkiyetin devriyle sona eren müşâreke ile murabaha yöntemlerine başvururlar. Murabaha bugün faizsiz bankaların % 75-80 gibi bir oranla en fazla başvurdukları yöntemdir.

Bankalar emanet kabulü, finansal kiralama, teminat mektubu, akreditif, havale, hisse senedi ahm-satımı, çek, senet ve çeşitli fatura tahsili iş/em/en'ni ücret yahut komisyon karşılığı yaparlar. Fi-nansal kiralamanın alım-satım ve icâre birlikteliğinden oluşan bir akit olması, teminat mektubu ve akreditifte hizmetten ziyade kefalet yönünün bulunması, çek ve senedin iskonto ve protesto işlemlerinde faiz alınması bu hizmetler karşılığında alınan ücret veya komisyonun hükmü noktasında tartışmalara neden olmuştur.

Finansal kiralamanın faaliyet kiralaması veya ipotekli alım-satım yöntemiyle gerçekleştirilmesi durumunda, alınacak ücret veya komisyonun meşruiyeti probleminin ortadan kalkacağı kanaatindeyiz. Teminat mektubu ve akreditifte hizmetler ve harcamaların karşılığının alınmasında bir sakınca görmemekteyiz. KefâSet karşılığında komisyon alınmasına gelince, kefaletin teberû akdi, kefil ile mekfulun anı arasındaki ilişkinin karz akdi olduğu gibi gerekçelerle ücret veya komisyon alınamayacağı hususunda yaygın kanaat vardır. Ancak bir dönem teberru amaçlı olan bir akdin - o özelliğinin daimî olduğu hususunda sağlam delil bulunmadıkça- daha sonra gelir getiren bir akde dönüşmesinde bir sakınca olmayacağı; kefil, borçlu adına ödemedede bulunmadıkça kefil ile mekfulun anı arasındaki ilişkinin karza dönüşmeyeceği görüşünden hareketle doğrudan kredi niteliğinde olmayan yahut daha sonra krediye dönüşmeyen kefalet karşılığında komisyon alınmasında bir sakınca olmadığı kanaatindeyiz.

ATM kartı ve kredi kartı hizmetleri karşılığında ücret veya komisyon alınmasında bir sakınca görülmezken, söz konusu kartlarla nakit çekimi karşılığında ödenecek fazlalığın faiz olduğu hususunda ittifak vardır. Kredi kartının mal ve hizmet alımında kullanılması durumunda, alınan komisyonun caiz olduğu noktasında genel kanaat vardır. Kredi kartıyla nakit çekimi ve taksitle mal ve hizmet alımı sonucunda gerek çekilen nakde gerekse taksitlere ilave edilen fazlalığın ise, faiz olduğu konusunda görüş birliği vardır. Son zamanlarda faizsiz bankacılıkta murabaha kartı adı altında taksitli kredi kartı arayışları gündeme gelmiş ise de henüz meşruiyeti hususunda ittifak edilen bir sistem ortaya konulamamıştır.

Havale, çek, senet ve çeşitli fatura tahsili ile hisse senedi ahm-satımı karşılığında alınan ücret veya komisyonlarda fıkıh açısından bir sakınca yoktur. Çek veya senet kırma ile vadesinde ödenmeyen senetlere faiz işletilmesi veya faiz işletilen borç senetlerinin protesto işlemlerinin takibi ise caiz değildir.

Kuruluş senetlerinde faiz ve fikhın yasakladığı diğer bütün uygulamalardan uzak durup sermayeyi ortaklık anlayışı dorultusunda çalıştıracakları beyan edilmesine rağmen, bir kısım faizsiz bankanın açık veya gizli şekilde faizcilik yaptığı ileri sürülmektedir. Bu kurumların bilgi, deneyim ve düşünce yapısı bakımından faizli sisteme yakın personel tarafından işletildiği; faizli bankacılık sistemi benzeri bir yapılanma ile kuruluş amaçlarından uzaklaşarak âdeta birer faizli banka haline gelmekte olduktan şeklinde çeşitli eleştiriler mevcuttur. Bu eleştiriler çeşitli delillerle desteklenmektedir. Ancak bize göre faizsiz bankacılık sistemi üzerinde dolaşan bu şüphe bulutlarının asıl nedeni, mevcut mudâra uygulamasından kaynaklanmaktadır. Mudâra bir emek-sermaye ortaklığıdır. Bu sistemde asıl olan, toplanan sermayenin ticarî ve sınaî faaliyetlerde

çalıştırılmasıdır. Resmî nitelikli olanlar dışında, faizsiz bankaların önemli bir kısmının kurucu ortakları, başarıları ile tanınmış iş adamları olmalarına rağmen, bu kurumların önemli bir kısmı tasarrufları faizli yöntemlerle kullandırma dışında bir deneyimi olmayan bankacılar tarafından yönetilmektedir. Bu yöneticilerin bir iş adamı gibi sermayeyi yatırıma dönüştürme gayretleri, onları iki arada bir derecede bırakmakta ve yukarıdaki tenkitlere zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla tasarrufları kullanma durumunda olanların bir bankacı gibi değil de iş adamı anlayışıyla hareket etmeleri yukarıdaki eleştirilerin bertaraf edilmesi için olmazsa olmaz şarttır. Aksi halde çok büyük umutlarla kurulan ve insanlık tarihi açısından çok önemli bir deneyim olan bu kurumlar, para vakıfları gibi asıl fonksiyonlarını icra etmekten uzaklaşıp Allah adına insanları kandırmanın aracı haline getirilebilir. Böyle bir durum bu kurumların sonunun gelmesi ve tarihin tozlu yaprakları arasında yerlerini almaları demektir. Bunun sorumluluğu ise bu kurumların kurucuları, yöneticileri, danışmanları ve ilim adamlarına ait olur.

Yaklaşık kırk yıllık geçmişiyle sistemleşme sürecini henüz tamamlamamış olan çağdaş faizsiz bankacılığın, insanlık için Önemli bir adım ve deneyim olduğu bir gerçektir. Bu sistemin kuruluş ilkelerinden sapmadan doğru ve verimli bir şekilde gelişip yaygınlaşması için, faizsiz bankacılık düşüncesi eğitiminin verildiği kurumlara ve bu alanda yapılacak daha fazla bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır. [\[701\]](#)

KAYNAKÇA

I. Kitaplar

el-Abbâdî. Abdullah Abdurrahîm, Mevkıfu's-şerîa' mine'l-mesârifî'l-İslâmiyye, Beyrut: Mektebe- tü'l-a-rabiyye, 1981. ef-Abderî, Muhammed b. Yûsuf b. E bil-Kâsım (ö. 897/1492), et-Tâc ue'l-iklîl, I-VI, (Abderî, et-Tâc ve'l-iklîl), Beyrut 1398/ 1977.

Abdulhâdî Ya'kub Abdullah, el-Müşâreke ahkâmüha's-şerîyye ve tatbîkâtüha'l-ameliyye bi'l-mesârifî'l-İslâmiyye, Sudan ty.

Abdullatîf Meşhur Emîre, el-İstismâr fi't-iktisâdî'l-İslâmî, Kahire 1991.

Abdurrahman Suphî Zuaytir, Hükümül-İslâm fi şehadâtil-istismâr ve sanâdîki't-tevfir ve uedâi'f-bunûk, Amman 1992.

Abdurrahman. Muhammed b. Muhammed (Hattâb), el-Mevâhibü'l- celil fî şerh-i muhtasarî'l-Halîl, I-VI, y.y: Dâru'l-fıkr, ts. Afzalur Rahman, Sîret Ansiklopedisi, I-VI, trc. Hakan Bayrak ve diğ., İstanbul: İnkılap Yayınları, 1992.

Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I-VI, {Müsned}, y.y.: Dâru'l fikr, ts. Ahmed Emin, Zuhrul-İslâm, 3. Baskı Kahire, 1962. Ahmed Salim Abdullah Milham, Beyu'l-murâbaha ve tatbîkâtüha fî'l-mesârifî'l-İslâmiyye, Amman: Mektebetü'r-risâle, 1410/ 1989.

Aksn, Cihangir, Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, İstanbul: 1986.

Akıntürk, Turgut, Borçlar Hukuku, Ankara: Savaş Yay.,1991.

Ali Hasan Abdulkadir, Fıkhu'l-mudârabe fi't-tatbîki'l-ilmîyyi ue't-tecdîdi'l-iktisadiyyi, y. ve ts.

Ali, Abdurresûl, el-Mebâdiü'l-iktisâyye fî'l-İslâm, Kahire 1968.

Ateş, Ali Osman, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.

el-Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed, (Ö. 855/1451), el-Binâye, I-X, tsh. Mevlâ Muhammed Ömer, ('Aynî, el-Binâye), 1. Basım, Beyrut: Dâru'l-fıkr, 1400/1980.

el-Azîzî, Muhammed Râmîz Abdulfettâh, Beyânü'l-hukmî's-şen'yyi fi'l-fevâidî'l-masrifîyyeti reddin ala fetva mecmarî'l-buhûsî'l-İstâmiyye, Amman 2003.

el-Bâbilî Mahmûd Muhammed, el-Mesârifü'l-İslâmiyye darüra hatmiyye, yy., 1989.

el-Ba'lı, Abdulhamid Mahmud, el-İstismâr ve'r-rakâbetü's-şerîyye fi'l-bunûk ve'l-müessesâtî'l-mâhye. Kahire 1991.

Esâsiyyâtü'l-ameli'l-masrifîyyi'l-İslâmî ei-vâkı' ue'l-âfâk, Kahire 1990.

Barkan, Ömer Lütfî-Ayverdi, Semiha, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953(1546) Tarihli, İstanbul 1970.

el-Bârûdî, Ali, el-U'kûd ve a'meliyyâtü'i-bünûki't-ticâriyye, İskenderiyye ty.

Battal, Ahmet, Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukukî Yönden Özel Finans Kurumları, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay., 1999.

Bayındır, Abdulaziz, Ticaret ve Faiz (ortaklık sistemi ve kredi sistemi), 1. Basım, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yay., 2002.

Bayındır, Abdulaziz- Şafak, Ali- Aktan, Hamza ve diğerleri, İslâm Açısından Enlasyon ve Çözüm Yolları, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1983.

Bedvî, Ahmed Zekî, Mu'cemu mustalahâtî'l-kânûniyye, Kahire ts. Bekir Reyhan, Sıyegu't-temvîl ve'l-istismâr fi'l-mesârifî'l-İslâmiyye, Amman: Ürdün İslâm Bankası Yay. 2001.

el-Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin (ö. 458/1065), es-Sünenü'l-kübrâ, I-X, (Beyhakî), Beyrut: Dâru l-marife, 1992.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukî İslâmiyye ve istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, I-VIII, (Bilmen, Kamus), İstanbul: Bilmen Yay., 1985. el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), Sahihu'l-Buhârî (el-Camiu's-sahîh), I-VIII, Buhârî) Kahire: el-Mektebe-tus-selefiyye, 1400/1979.

el-Behûtî, Mansur b. Yûnus (ö. 1051/1641), Keşşaf u'l-kma' 'an metni'l-ikna', IA/I, (Behûtî, Keşşâfu'l-iktâ), nşr. Hilâl Mu-saylihi Mustafa, Beyrut 1402/1982. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, I-XX, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986.

el-Câsim, Muhammed Ali Rıza, el-İ'timânu ve's-sayrafe fi'l-Vrâkı'r kadîm, Bağdat 1964.

el-Cemâl, Garib, ei-Mesârif ve büyütlü't-temvîli'l-İslâmiyye, Cidde: Dâru's-şurûk, ts.

el-Mesârif ue'l-a'mâlü'l-masrifîyye fi's-şerîa'ti'l-İslâmiyyeti ve'l-kânûn, Kahire: Dâru't-ittihâdî'l-Arabî, 1972.

Cemâluddîn Atıyye, el-Bunûku'l-İslâmiyye beyne'l-hurriyye ue't-tanzim, 2. Basım, Katar: el-Müessesetü'i-câmi'iyye, 1993.

el-Cessâs, Ebûbekir Ahmed b. Alî (ö. 370/981), Ahkâmü'l-Kur'ân, I-V, thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî, (Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân), Beyrut:

Dâr-u ihyai't-türâsi'l-arabî, 1405/1985.

el-Cezîrî, Abdurrahman, el-Fikh ale'l-mezâhibi'l-erba'a, I-IV, Beyrut: Dârul-kütübî'l-ilmîyye, 141/1990.

el-Cündî, Muhammed Şahâte, el-Kard ke edâtî't-temvîl fi's-şeriâtî'l-İslâmîyye, Kahire: Darü'n-nahdatî'l-arabiyye, 1993.

el-Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali (ö. 816/1413}, et-Ta'rîfât, thk. İbrahim el-Ebyâr, 1. Basım, Beyrut: Dârul-kitâbi'l-Arabî, 1405.

Çizakça, Murat, Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları, İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı 1993.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (Ö.384/994), Sünenü'd-Dârimî, MI, (Dârimî), nşr, Mustafa Dîb el-Boğa, 1. Basım, Dimaşk: Dârul-kalem, 1991/1412.

ed-Debû, İbrahim Fadıl, Akdû'l-mudârabe: Dirâse fi'l-İktisâdî'l-İslâmî, Amman: Dar'u Ammâr, 1998.

ed-Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed (ö. 1201/1786), eş-Şerhu'l-kebtr alâ Muhtasar-i Haiil, I-IV, (Derdîr, Şerhu't-ke-bîr), Beyrut: Daru'l-fikr, t. y.

es-Şerhu's-Sağîr alâ akrabi'l-mesâlik ilâ mezhebi imâm Mâlik, I-IV, (Derdîr, Şerhu's-sağîr), Kahire: Dârul-meârif, ts.

ed-Desûkî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe (ö. 1230/1815), Haşiyetü'd Desuki ala muhtasari's-Sa'd, I-IV, (Desûkî, Haşiyeye), thk. Halil İbrahim Halil. Beyrut : Darü'l-Kü-tübî'l-İlmîyye, 2002.

Doğan, D.Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Vâdi Yayınları, 1994.

Doğan, Vahit, Banka Teminat Mektupları, Ankara: Yetkin Yay, 2002.

Döndüren, Hamdi, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihâli, İstanbul: ErkamYay., 1993.

İslâm Hukukuna Göre Alım Satımda Kâr Hadleri, Balıkesir 1984.

İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi 100 Soru- 100 Cevap, İstanbul; ErkamYay. 1998.

Günümüz Vakıf Meseleleri, İstanbul: Erkam Yay., 1998.

ed-Dürî, Abduiaziz, Târîhu'l-İrâkî'l-iktisâdî fVl-karnVr-râbh'l-hicrî, Beyrut 1974.

Ebû Ceyb, Mevsûatü'l-ictna' fi'l-fikhi'Uİslâmî, MI, 2. Basım, Dimaşk: Dârul-fikr, 1984.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as İbn İshak el-Ezdî es-Sicistanî (ö. 275/888), Sünen-i Ebî Dâvûd, I-IV, (Ebû Dâvûd), thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, 1. Basım, Beyrut: Müessesetü'l-kutubi's-sekâfiyye, 1400/1988.

Ebû Gudde, Abdü's-settâr, Buhûs fi'l-muâmelât ve'l-esâlibi'l-masri- fiyyetü'l-İslâmîyye, Kuveyt: Beytüt-temvîli'l-Küveytî, 1993.

Ebû İshak Burhaneddin İbrahim b. Muhammed İbn Müflih (ö. 844/ 1479), el-Mubdi' şerhi'l-mukni, I-VII, (et-Mubdi'l thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şafîî, Beyrut: el-Mektebetü'l- İslâmî, 1400/1979. Ebû Süleyman, Abdulvahhab İbrahim, el-Bitâkâtü'l-benkiyye, Cidde: Dârui-beşîrYay., 1998.

Ebû Ubeyd, Kasım b. Sellâm el-Herevî el-Ezdî (ö. 224/838), el-Emvâ\, thk. Muhammed Amâre. Kahire:Darü's-Şurûk,1989.

Ebû Uveymir, Cihad Abdullah Hüseyin, et-Terşîdü's-şer'î li'l-bünûki'l-kâimeh, y.y.: İttihâdü'd-düvelî li'l-bünûki'l-İslâmîyye, 1986. Ebû Zeyd, Bekir b. Abdullah, Bitâkatü'l-i'ümân hakikatüha'l-benkiyyetü't-ticâriyye ve ahkâmuhâ's-şeri'yye, Beyrut: Risale Yay., 1996.

Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Musa el-Huseynî el- Kefevî (5.1094/1683), el Külliyyât Mu'cemun fi'l-mustalahâii ve'l-furûku'İAuğaviyyeh, (Yay. Hazırlayan, Adnan Dervîş-Muhammed Mısıri), 2. Basım, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993.

Ebu'Meyl, İbrahim, el-Beyu' bi't-taksît ve'l-buyû'u'l-i'timâniyyeü'l-uhrâ, Kuveyt 1984.

Ebu'l-mevedde, Ziyâuddîn Halil b. İshak, ei-Muhtasar, thk. Ahmed AH Harekat, Beyrut: Dârul-fikr, 1415/1995.

Ebu'ssuû'd, Mahrnud, Hutût reisiyye fi'l-iktisâdî'l-İslâmî. Beyrut 1965.

Ebussuu'd, Ramazan, Şerhu'l ukudu'l-müsemmât fi akdeyi'l-bey' ve'l-mukâyada, Kahire 1990.

Ekinci, Mustafa, Özel Hukuk ve Ceza Hukuku Uygulamasında Banka Kartları ve Kredi Kartları, Ankara: Adalet Yay., 2002.

Ekonomi Ansiklopedisi, İstanbul: Paymaş, 1983.

Eidem, Vedat, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadî Şartları Hakkında Bir Etüd, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili Yeni Meâl-li Türkçe Tefsir, I-IX, (Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili), İstanbul: Matbaai Ebuzziya. 1935.

el-Emîn, Hasan Abdullah, el-Vedâiu'l-masrifîyyetü'n-nakdiyye ve is-tismâruhâ fiT-İstâm, Cidde 1983.

Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Rağbet Yay., 1998.

Ersoy, Arif, İktisadî Müesseseler Tarihi, İzmir: Akyay Kaynak Yay., 1986.

el-Feyûmî, Muhammed b. Ali el- Makarrî (ö. 770/1368), el-Mtsbâ-hu'l-münîr, I—II, Beyrut ts.

Fikri Ahmed Nûman, en-Nazarîyyetü'l-iktisadiyye fi'l-Islâm, Beyrut: Dârul-kalem, 1985.

Finans Sözlüğü "Kıymetli evrak",www.finans.bulteni.com.(07 Haziran 2003).

Fîrûzâbâdi, Ebu't-Tâhir (Ö. 817/1414), el-Okyânusü'l-basît fi terce-metVl-Kâmûsi'l-muhît, I-IV, trc. Asım Efendi, {Kamus Tercümesi) İstanbul 1304-1305.

Fudayl İllâhî, et-Tedâbiru'l-vâkıyyetü mine'r-riba fi'l-İslâm, Riyad 1986.

Günel, Vural, Özel Finans Kurumları, Ankara 1984.

Halebî, Muhammed b. İbrahim (ö. 956/1549), Mülteka'l-ebhur, I-II, thk. Vehbi Süleyman Gâvecî ei-bânî, t. ve y.y.

Hâlid Remzi Kerim, el-İtimâdâtü'l-müstenediyye fi nazari's-şe-na'tVl-Islâmîyye, Amman: Dâr vâil, 2001.

el-Halîm, Câk Yûsuf, el-U'küdü's-şâia ve'l-müsemmât, Dimaşk 1998.

Hasan İbrahim Hasan, islâm Tarihi, I-X, (trc: Gümüş, Sadreddin-Yiğit. İsmail), İstanbul: Kayıhan Yay., 1987.

el-Hasenî, Ahmed, Tetavvuru'n nükûd fi davi's şeri'ati'l İslâmîyye meal inayeti bi'nükûdi'l kitabîyyeh, Cidde 1989.

el-Hattâbî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim (ö. 388/998), Meâlimü's-sünen ve huue şer'u süneni'himâm Ebî Dâuud, I-IV, nşr. Muhammed Râğîb et-Tabbâh, y. ve ts.

el-Hemşerî, Mustafa Abdullah, el-A'mâlü'l-masrifîyye ue'l-İslâm. Kahire 1974.

Heyet, en-Nizâmü'l-esâsi 'i beyti't-temvili'l-Küveytî şerike müsâve-me Küveytiyye, Kuveyt 1967.

el-Heytî, Abdurrezâk Rahim Ceddi, el-Mesârifü'l-İslâmiyye beyne 'n-nazariyye ve't-tatbîk, Amman: Dâru Usâme li'n-neşr, 1998.

Hiç, Mükerrerem, Para Teorisi, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1969.

el-Hulv, Abdurrahman, Min ecli benkin İslâmiyyi'l-fadl, Ed-dâru'l-beydâ 1991.

e'l-Huvarî, Seyyid, İslâm Bankaları Ansiklopedisi, I-VII, (tere. Nihad Ya2ar), İstanbul: Faysal Finans Kurumu Yay., ts.

el-Hüseynî, Ahmed Hasan, el-Vedâiu'i-masrifîyye, enuâuhâ, istih-dâmuhâ, istismâruhâ, Beyrut 1999.

ei-İsfahânî, Râğib (425/1033), Müfredat'ü elfâzi'l-Kur'ân, thk. Saf-vân, Adnan Dâvûdî, {Râğib, Müfredat}, 1. Basım, Beyrut: Dâru l-kalem, 1996.

İbn Âbidîn, İbn Âbidîn, Muhammed b. Âbidîn (ö. 1252/1836), Hâşi-yetü Reddi'l-muhtâr alad-Dürri'l-muhtâr şerh-i Tenviri'i-ebsâr, İVİH, (İbn Âbidîn, Haşiye), İstanbul: Kahraman Yay. 1984

. Minhatü'l'hâhk ale'l-Bahrî'r-râik, {Bahru'r-raik ile birlikte}, I-VIII, Mısır 1333.

İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah (ö. 543/1148), Ahkâ-mu'l-Kur'ön, I-IV, (İbn Arabî, Ahkâmu'l-Kur'ân), thk. Muhammed Abdulkadir, Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.

İbn Cüzey, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kel-bi (Ö. 741/1340), el-Kavaninü'l-fikhiyye, Beyrut: Darü'l-Kalem, ts.

İbn Duveyyân, İbrahim b. Muhammed b. Salim ez-Zeydî (ö. 1353/1935), Menârus-sebil fi şerhi'd-delil, I-X. thk. Züheyr Saviş, Beyrut ; el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Şehabeddin Ahmed el-Askalânî (ö. 852/1447), Telhisü'l-habir fi tahrirci ehadisî'r-rafû'l-kebir, I-XII, thk. Şaban Muhammed İsmail, Medine, 1964.

Fethu'l-bârî bi-şerhi sahihi'l-BuhârL I-X.HI. (İbn Hacer, Fethu'l-bârî), Beyrut ts.

İbn Kayyim, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr ei-Cev-zîyye (ö. 751/1350), Hâşiyetü İbni'l-Kayyim ala sünen-i Ebî Davud, (İbn Kayyim el-Cevziyye, haşiye), Beyrut: Dâru'l-kütübî'i-ilmiyye, 1995.

riâmü't-muvakkî'in 'an rabbi'l-âiemîn, I-IV, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, (İbn Kayyim el-Cevziyye, l'lâ-mü'l-muvakkî'in), Beyrut: Mektebetül-asnyye, 1407/1987.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (ö. 620/1223), el-Muğni, I-XV, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, (İbn Kudâme, el-Muğ-nî), Kahire: Hicr, 1986.

İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî(ö. 273/887), Sünen, I-II, {İbn Mâce), nşr. Muhammed Fuad Abdalbâkî, Kahir: Daru'l-hadis, ts.

İbn Manzûr, eî-İfrikî Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem (ö.711/1311), Lisânu'l-arab, I-XIV, {Lisânu'l-arab}, 1. Basım, Beyrut: Dâr sadr, 1990.

İbn Nüceym, Zeynüddin (ö. 926/1519), el-Bahru'r-raik şerhu Ken-zi'-dekâ'ik, I-VII, (İbn Nüceym, eî-Bahru'r-râ'ik), 2. Basım, Beyrut ts.

İbn Rüşd el-Hafid, Muhammed b. Ahmed (ö. 595/1198), Bidâyetul müetehid ve nihâyetü'l-muktesid, I—II, İstanbul: Kahraman Yay., 1985.

İbn Sa'd, Muhammed, et-Tabakâtu'l-kübrâ, I-IX, (İbn Sa'd, et-Ta-bakât), Beyrut 1377-1380h/ 1958-1960m.

İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm (ö. 728/127), Mecmuu fetâvâ, I-XXXVH, (İbn Teymiyye, Mecmû'u fetâvâ), t.ve y. y.

İbnu'l-Esir, Mübarek b. Muhammed fö. 606/1209), en-Nihâye fi ga-ribi'l-hadis ve'f-eser, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Beyrut: Dâru-i-fikr, ts.

İbnu'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdulvâhid fö. 681/ 1282), Fethu'l-kadfr, I-X, (İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-kadîr), 2. Basım, Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.

İbnü'l-Murtaza, Ahmed b. Yahyâ; b. Murtaza Mehdi li dinülah (ö. 840/1437) el-Bahrü'z-zehâr el-caml' li-mezahibi ulemai'l-emsar, I-V, thk. Abdullâh Muhammed es-Sıddîk ve Abdulhafız Atıyye, 1. Basım, San'a : Darü'l-hikmetil-Yemeniyye, 1949.

İbrahim Ali Mâcid, el-Benku'l-İslâmî li't-temniyye, Cidde: Darü'n-nahdatii-arabiyye, 1982.

İsa Abduh, Bunûk biâ fevâyd, Kahire 1977.

İşeri, Müge, Risk Sermayesi & Türkiye'deki Geleceği, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2001.

Kadmânî, Hasan İbrahim, el-Bitâkâtü'l-masrifîyye ue'l-internet, Beyrut: İttihadu'l-mesârifî'l-Arabiyye Yay., 2002.

Kal'ad, Muhammed Rawâs-Qunalbî, Hamid Sâdik, Mu'cemu luğa-ti'l-fukaha, 2. Basım, Beyrut: Dâru'n-nefâis, 1988.

Kala'cî, Muhammed Ravvâs, Mebâhis fi'l-iktisâdî'l-İstâmî, Beyrut: Dâru'n-nefâis Yay., 1991.

Kallek, Cengiz. "Medine Pazarı", İktisat ve Din, (Yay. haz. Mustafa Özel), İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

et-Karâfi, Ahmed İbn İdris es-Senhâd (ö. 583), el-Furûk, I-IV, 1. Basım, Beyrut: Dan/l-kütübü'l-ilmiyye Yay., 1998.

Karagülle, Süleyman. Alternatif Faizsiz Banka, Selem ve Kredileş-me, Yayma hazırlayan, Reşat Nuri Erol, İstanbul: İz Yay., 1991.

Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslâm Hukuku, I-II, İstanbul: Nesil Yay., 1987.

el-Kardâvî, Yusuf, Bey'u'l-murâbha li'l-âmir bi's-şirâ kemâ tecrihi'l-mesânfi'l-İslâmiyye, Kahire: Mektebetü vehbe, 1987.

el-Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd (ö. 587/1191), Bedâ'iu's-sanâT fi tertibi's-şerâ'i, I-VII, (Kâsânî, BedâT), Beyrut: Dâru'l-kitabiT ilmiyye, ts.

Kasım, Yûsuf, et-Teâmüü't-ticârî fi mizânî's-şerîa, 3. Basım, Kahire: Dâru'n-nahdati'l-arabiyye, 1993.

e'l-Kefrâvî, A\A,' e'l-Bünükü'l-İslâmîyye en-nukûd ve'l-bunûk fi'n-ni-zâmî'l-İslâmî, İskenderiye 1998.

KİTÂBİ MUKADDES Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketî, İstanbul 1988.

Kocağa, Koksall, Türk Özel Hukukunda Finansal Kiralama (le~ asing) Sözleşmesi, Ankara: Yetkin Yay., 1999.

Kocaimamoğlu, Sürürü Bankacılık Ansiklopedisi, 3. Basım, Ankara: Türkiye İş Bankası, 1983.

Köse, Saffet, İslâm Hukukunda Kanuna Karşı Hile-i Hile-i şer'iyye, İstanbul 1996.

KUR'AN-I KERİM VE TÜRKÇE MEALİ Kurt, İsmail, Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.

el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1273), el-CâmV li ahkâmî'l-Kurân, I-XX, (Kurtubî, Ahkâmu't-Kur'ân), 1. Basım, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, ts. Mâcid Ali Sıyâm, ei-Bünükü'l-İslâmiyye nazra Kurâniyye H'l-mâl ve'l-insân ve'l-amel fi i'mârî'l-ardi,

Amman 1999.

- el-Mağribî, Muhammed b. Abdurrahman (Ö. 954/1547), Mevâhibu'l- celîl, I-VIII, (Mağribî, Mevâhibu'l-celîl), 2. Basım, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1398.
- Mahmud Abdülkerim İrşid, eş-Şâmil fî muamelâtu ve amelîyyâtü'l-İslâmiyye, Amman: Dâr nefâis, 2001. Mahmud Şeltût, el-Fetâvâ, Kahire: Darü's-şurûk, 1983.
- e!-Makdisî, Abdullah b. Kudâme Ebû Muhammed (ö. 620/1223), el-Kâfî fî fikh-i İbn Hanbe/, I-IV, (Makdisî, el-Kâfî), Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, ts. Malik b. Enes, el-Muvatta' (o. 179/795), Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî rivayeti, thk. Takîyyü'ddîn en-nedvî, {el-Muvatta'}, 1. Basım, Dımaşk: Dâru'î-kalem, 1991.
- el-Mâverdî, Ebu'l-Hasen (ö. 450/1058), el-Mudârahe, thk. Abdu'l-vahhâb Havvâs, (Mâverdî, el-Mudârahe), Kahire: el-Vefâ Yay., 1989.
- Mecelletü'l-Ezher, Yıl: 1366, C. XVIII, Sayı: 4. el-Merad, Ebu'l-Meccd, el-Bunûku'l-İslâmîyye mâ lehâ ve mâ aleyha, Cidde 1984.
- el-Merdâvî, Ali b. Ebu'l-Hasen b. Süleyman (ö. 885/1480), el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'î-hilâf, I-X, (Merdâvî, et-İnsâf), thk. Muhammed el-Fakî, Beyrut: Dâru İhyâit-türâsî'l-Arabî, ts.
- el-Merğînânî, Burhânuddîn Ali b. Ebubekr (ö. 593/1197), ei-Hidâye şerh'u Bidayeti'l-mübtedî, I-IV, fMerğînânî, el-Hidâye), İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1986.
- Mevlânâ Şeyh Nizâm (ö. 1090/1679), e!-Fetâvâ el- Hindîyye ve bi hâmişihî Fetâvâ Kadîhân ve'l-Fetâvâ'î-Bezzâziyye, I-VI, Beyrut: DârSadr, 1991.
- Mevnier, Davphin, Bankacılık Tarihi, trc: Aykut Akıncılar, İstanbul: AkmenYay., 1969.
- el-Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd (ö. 599/1284), el-İhtiyâr li ta' lîlî'l-Muhtâr, I-IV, (Mevsîlî, e!-hüyâr), Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, ts.
- e/-Meusûdu7-ikiyye, (Mu.F), I-XXXI, Kuveyt: Vezâretü'l-evkâf ve's-şuûn, 1404/1983—
- el-Meydânî, Abdü'l-Ganî el-Ġanîmî (ö. 428/1056), el-Lübâb fî şer-hi'l-Kitâb, I-IV, İstanbul: Dersâadet Yay., 1999.
- el-Mısırî, Abdussemî, el-Masrifü'l-İslâmî i'lmiyyen ve a'meliyyen, Kahire 1988.
- el-Mısırî, Refik Yunus, Buhûs fi'l-mesârifî'l-İslâmiyye, Dımaşk: Dâ-ru'l-fikr, 2001.
- Buhûs fi'l-mesârifî'l-İslâmiyye, Dımaşk: Dâru'l-fikr, 2001.
- el-Mesârifü'l-İslâmîyye, dirâse şer'iyye H 'adedin min hâ, 1. Basım, Cidde: Camiatü'l-melik Abdüiaziz , 1995.
- Masrifü't-tenmiyyeti'l-İslâmî muhâveie cedide fi'r-ribâ ve'l-fâideti ve'l-kard, Beyrut: Müessesetü'r-rüsâle, 1987.
- Muhammed Abdulhalîm Ömer, el-Cevânuhu's-şeriyye ve'l-masrifîyye ve'l-muhâsebiyye li bitâkatî'î-i'timân, Kahire: el-Ezher Yay., 1997.
- Muhammed Ahmed Sirâc, en-Nizdmu7-masri/İyyi7-/s/drrî, Kahire: Dâru's-sekâfe 1989.
- Muhammed b. İbrahim Musa, Şerikâtü'l-eşhâs beyne's-şerâu ve'l-kânûn, 2. Basım, Riyad: Dâru'l-âsime, 1998.
- Muhammed Hamiduüah, İslâm Peygamberi, I—II, (tere: Salih Tuğ), istanbul: İrfan Yayinevi, 1991.
- Muhammed Osman Şübeyr, ei-Muâmelâtü'l-mâliyye ei-muâsıra fi'l-fikhil-İslâmî. Amman: Dâru'n-nefâis. 2001.
- Muhammed Salih Abduikadir, Nazariyyâtü't-temuîli'l-İslâmî, Amman: Dârvâil, 1997.
- Muhammed Üzeyir, An Outline of Interestless Banking. Karachi 1955.
- Muhammed, Şeyhün, el-MesĠrifü'l-İslâmîyye: Dirâse fi takvîmî'î-meşrû'yyeti'ddîniyye ve devri'l-iktisâdiyyi ve's-siyasiyyi, Amman 2000.
- el-Mübârekfûrî, Ebü'l-Ali Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim (ö. 1353/1934), Tuhfetü'l-ahvezi bi-şerhi Camiî't-Tirmizi, I-X, thk. Muhammed Abdülmuhsin Ketebî, 2. Basım, Kahire: Matba-atü'l-medenî, 1964.
- el-Münâvî, Muhammed Abdurraûf (ö. 1031/1621), et-Teârîf, thk. Muhammed Rıdvan ed-Dâye, 1. Basım, Beyrut-Dımaşk: Dâru'l- fikri'l-muâsır, 1410.
- Müslim b. e!-Haccâc, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî (ö. 261/874), Sahîhu'l-Müslim, I-X, (Müslim), nşr. Muhammed Fuad Abdalbâkî, 4. Basım, Beyrut: Dâru İhyâit-turâsî'l-arabî, 1991.
- el-Mütrek, Abdüiaziz, er-Riba ve'l-muâmelatü'l-masrifîyye fi nazari's-şerîati't- İslâmiyye, Kahire 1974.
- Nâbil A. Saleh, Unhfwui gain and legitimate profit in Islamic İaw, Riba, gharar and Islamic banking, Cambridge: Cambridge University, 1986.
- Nasır Hüsrev Alevî, Sefernâme (Arapça'ya çev. Yahya el-Hattâb), Kahire, 1945.
- el-Nâsır, Garîb, Usûlü'l-masrifîyyeti'l-İslâmîyye ve kadâyâ't-teşğtl,y,y, 1996.
- en-Nebhânî, Tekîyyuddîn, en-Nizâmu'Nktisâdî fi'S-İslâm, y.y., 1953.
- en-Neccâr, Ahmed, 100 Suâl ve 100 cevâb havle'l-bünûki'l-İslâ-miyye, yy., 1978.
- Banks Without interest as a strategy for economic and social development of muslim countries, Cidde 1972.
- el-Asâle ve'l-muâsıra fi menheci tenmiyyeti's-şâmile; Bünûk bilâ fevâid kadıyyetü bünûki'l-iddihâri'l-mahalliyye, Cidde 1985.
- en-Nesâî, Abdurrahmân b. Şuayb {5.305/915}, es-Sünen, I-VIII, (Ncsâî), İstanbul 1981.
- en-Nevevî, Yahya b. Şeref (ö. 676/1277), el-Mecmû' şerhu'l-Mü-hezzeb, I-XIII, (Nevevî, el-Mecmû'), Beyrut: Daru'l-fikr, 1996, IX, 142.
- Ravdatü't -talibin ve umdetü'l-müftîn, I-VIII, (Nevevî, Ravdatü't -talibin), thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-AH Mu-hammed Muavvad, 1. Basım, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992, III, 41-42.
- Nezih Kemal Hammad, Akdül-kard fi's-şerVâti'l-İslâmîyye, Beyrut 1991.
- İktisadî Fıkıh Terimleri, (trc. Recep Ulusoy), İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Kadâyâ fikhîyye muasıra fi'l-mâli ve'l-iktisâd, Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2001.
- Ozanoğlu, Hasan, Taksitle Satım Sözleşmesi, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay., 1999.
- Ömer Hilmi Efendi, İthâf'ül-ahlâf fi ahkâm'il-eukâf, İstanbul 1307, İstanbul Müftülüğü, Ktp. No: 3092.
- Özsoy, İsmail, Faiz ve problemleri, İzmir : Nil Yayınlan, 1993.
- Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı, İstanbul : Timaş Yayınları, 1987.
- Öztürk, Osman, Osman'ı Hukuk Tarihinde Mecelle, (Mecelle), İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yay., İstanbul 1973.
- Öztürk, Yaşar Nuri, Kur'an'm Temel Kavramları, 5. Basım, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1995.
- Pamuk, Şevket, Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2000.
- Qureşî, Enver İqbal, İslâm end The Theory of İslâm, Lahore 1946.

er-Râzi, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Umer b. Huseyn el-Kureşî(ö. 605/1208), Mefâtihu'l-ğaybet-Tefsîru'l-kebir, I-XVI, (Râzi, Mefâtihu'l-ğayb), Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'i-arabî, 1934.

Reisoğlu, Seza, 4491 Sayı/i Yasa ile Değişik Bankalar Kanunu Şerhi1, Ankara: Doğu Matbaacılık Yay., 2000.

er-Remlî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî (ö. 1004/1596), Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc, (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc), y.y.: Mektebet'ü Mustafa el-Babî Halebî, 1967.

Reşid Rizâ, Mecelletü'l-Menâr, Mısır, Yıl:1903, Sayı: 18. VI, 717-718.

Tefsîru'l-menâr, I-XII, Kahire 1960.

es-Sadr, Muhammed Bakır, Buhûsü'l-İslâm, Beyrut 1991.

el-Benk el-lâribevî fil-İslâm, Beyrut 1973.

Sahnûn, b. Abdisselam b. Saîd (ö. 240/854), el-Müdevvenetü'l-kübra li'l-İmâm Mâlik b. Enes, I-VI, (Sahnûn, el-Müdevvene),Beyrut: Dâr Sadr, ts.

Salih Ahmed AH, et-Tanzimâtü'l-ictimâ'iyetü ve'l-iktisâdiyyetü fi'l-Basra fi'l-kârni'l-evveli'l-hicrî, Beyrut 1969.

Sami Hasan Hamûd, Tatvîru'l-a'mâlî'l-masrafiyye bimâ yettefikü ve's-şerîa'ti'l-İslâmiyye, 2. Basım, Amman: Matbaatü's-şark, 1982.

es-Sâvî, Muhammed, Müşkiletü'l-istismâr fi'l-bünûkî'l-İslâmiyye ve keyfe â'leceha'l-İslâm, Cidde: Dâru'l-vefâ, 1991.

es-Savvân, Mahmûd Hasan, Esâsiyyâtü'l-amelî'l-masrafiyyi'l-islâmî, Amman: Dâr vâil li'n-neşr, 2001.

Schacht, Joseph, İslam Hukukuna Giriş, (tere, Dağ, Mehmet, Şener, Abdülkadir), Ankara: A.Ü.İlahiyat Fakültesi Yay., 1986.

es-Sebâtîn, Yusuf Ahmed Mahmud, el-Büyû'l-kadîme ue'l-muâsıra ve'l-borsât el-mahalliye ve'd-üueliyye, Amman: Dâru'l-beyâ-rık, 2002.

es-Semerkandî, Ebu Bekr Alâuddin Muhammed b. Ahmed (ö. 519/1145), Tuhfetü'l-fukahâ, Mil, (Semerkandî, Tuhfetü't-fukahâ), 2. Basım, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1993.

Semiha Kalyûbî, el-Osüsü'l-kanûniyye li a'meliyyâtil-bünûk, Kahire ty.

es-Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, el-Mebsût, I-XXXI, (Serahsî, el-Mebsût), Beyrut: Dâru'l-marife, 1409/ 1989.

Sheikh Mahmud Ahmed, Economics of İslâm, Lahore 1952.

Sıddîkî, M. Necâtullah, Banking VJithout İnterest, Lahore 1976.

es-Suğdî, Ali b. Hüseyin b. Muhammed (ö. 461/1068), Fetâuâ es-Suğdî, MI, (Suğdî, Fetâvö), thk. Selâhuddîn en-Nâhî, 2. Basım, Amman: Dâru'l-furkân, 1404/1984.

Sungur, Turgut, Banka Tekniği (İşiemîeri), Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enst. Yay., 1993.

Suûd Muhammed Rabîa', Siyeğü't-temvîl bi'l-murâbaha, Kuveyt: Merkezü'l-mahtûtât ve't-türâs ve'l-vesâik, 2000.

es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân, el-Eşbah ue'n-zezâir, Daru İh-yâi'kütübü'l-Arabî, y. ve ts.

Şafak, Ali, Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ankara: Rehber Yayıncılık, 1992.

eş-Şafîî', Muhammed b. İdrîs (ö. 204/820), el-Ümm, I-VI, (Şafîî, el-Umm), nşr, Mahmûd Mataracı, 1.Basım, Beyrut: Dâru'l-kutu-bi'l-ilmîyye, 1423/1993.

Şarkâvî, Aişe, el-Bunûkü'l-İslâmiyye et-tecribetü beyne'i-fikhi ve'l-kânûni ve't-tatbîk, Beyrut: Merkezü's-sekâfiyyi'l-arabî, 2000.

Şâtübî, Ebû İshâk İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnâtî (ö. 790/1388), elMuvâfakât fi usûii's-şerîa, MV, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, y.ve ts.

Şekerci, Osman, İslâm Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi, İstanbul: Marifet Yay., 1981.

eş-Şenkîti, Muhammed Mustafa, Dirâse şer'iyye li ehemmi'l-u'kü-dî'l-mâliyyeti'l-müstahdese, MI, Medine: Mektebetü'l-ülüm ve'l-hikem, 2001.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali (ö.762/1360), ed-Derârî'l-mudiyye şerh'u ed-düreri'l-behiyyeti fi'l-mesâil'l-fikhiyye, MI, thk. Muhammed Suphi Hasan Haüâka, (Şevkânî, ed-Derârî't-mu-dtye),I. Basım, San'a: Mektebetü'l-irşad, 1993/1414.

Fethu'l-kadîr, I-IV, (Şevkânî, Fethu'l-kadîr) 1. Basım, Beyrut: Dâru'l-hayr, 1991/1412.

Neylül-evtâr şerhu Müntekal'lahbâr min ehâdisi seyyidi'l-ahyâr, IA/IH, (Şevkânî, Neylül-evtâr), Beyrut: Müessese-tüt-târihi'l-arabî, ts. Şevki Şahâte, el-Bünûkü'l-İslâmiyye, Cidde 1977.

Şeyh Ahmed Erşâd, el-A'mâlî'l-masrafiyye et-lâribeviyye, Karachi 1964.

Ebûssuûd, Muhammed el-İmâdî(ö. 982/1574) Mâruzât, Süleymani-ye Ktp., Hafid Efendi, No: 113.

eş-Şirâzî, Ebu İshak İbrahim (ö. 476/1083), el-Mühezzeb fi fikhi'l-İmâm Şafîî, MI, (Şirâzî, et-Mühezzeb), Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.

eş-Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (ö. 977/1570), Muğ-ni't-muhtâc ilâ ma'rifatî meâni'l-Minhâc, I-IV, (Şirbînî, Muğ~ ni'l-muhtâc), Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.

Tabakoğlu, Ahmet, İslâm ve Ekonomik Hayat, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1987.

et-Taberî, Ebu Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir (Ö. 310/922), Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân, I-XXX, (Taberî, Câ-miu'l-beyan), 1. Basım, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1412/1992.

Tarihü't-taberî: tarihü'l-ümem ue'l-müluk, I-XI, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, Beyrut: Dâr-u Süveydan, 1967.

Tantâvî, Muhammed Seyyid, Muâmelâtü'l-bünûk ve ahkâmuha's-şert'yyeh, Kahire: Matbaatü's-Saade, 1997.

Tarlan, Selim, Tarihte Bankacılık, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1986.

et-Tayyâr, Abdullah b. Muhammed, el-Bünûkü't-İslâmiyye beyne'n-nazariyye ve't-tatbîk, Riyad: Dâru'l-vatan, 1994.

Teoman, Ömer, Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması, İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş., 1996.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (ö. 279/892), el-Camiu's-sahîh ve huve Sünenü't-Tirmizî, I-V, (Tirmizî), Kahire: Dâru'l-fikr, y. ve ts.

Tuğlacı, Pars, İngilizce-Türkçe İktisadî, Ticarî, Hukukî Terimler Sözlüğü, İstanbul: Nurgök Matbaası, 1961.

Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, 8. Basım, İstanbul: Boğaziçi Yay., 1999.

Uçar, Mustafa, Türkiye'de-Dünya'da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri, İstanbul: Fey Vakfı Yay., ts.

Udovitch, Abraham, Pctrtnership and Profit in Medieval islam, Princeton: Princeton Üniversitesi, 1970

Uludağ, Süleyman, İslâm'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış, İstanbul: Dergâh Yay., 1988.

Ulutan, Burhan, Bankaahg'm Tekâmülü, Ankara, 1957. Yahya İsmail Ali i d, el-Masrifu'l-İslâmî mecâlâtühû ve âsâruhu'l-İslâmiyye, Cidde 1981.

Yaran, Rahmi, İslâm Hukukunda Borcun Gecikmesi Borçlunun Temerrüdü Alacaklının Temerrüdü, İstanbul: İFAV, 1997. Yeniçeri, Celal, Hz.

Muhammed ue Yaşadığı Hayat, İstanbul: İFAV, 2000-1420h.

İslâm İktisadının Esas/arı, İstanbul: Şâmil Yayınevi, 1980.

İslâm'da Devlet Bütçesi, İstanbul: Şâmil Yayınevi, 1984.

Yılmaz, Eyyüp, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ue Ekonomik Etkileri, İstanbul: Türkmen Kitabevi Yay., 2000. ez-Za'terî, Alâuddîn, el-Hademâtü'l-masrafıyyetü ue mevkifü'sşer'iyyeti'l-İslâmiyyeti minhâ, 1. Basım, Beyrut: Darü'l-kelimi't-tayyib, 2002/1422.

ez-Zebîdî, es-Seyyid Muhammed Murteza, Tâcu'l-arûs, 1-X, 1. Basım, Mısır: Matbaatü'l-hayriyye, 1306/1888.

ez-Zehbî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1348), Siyeru a'lâmi'n-nübeîâ, I-XXIII, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1983.

ez-Zerqâ, Ahmed- en-Neccâr, Muhammed Abdulaziz, İslâm'a Göre Banka ve Sigorta, (trc. Hayrettin Karaman), 3. Basım, İstanbul: Nesil Yayınları, 1992.

ez-Zeylaî Cemaluddîn Ebu Muhammed Abdullah İbn Yûsuf (ö. 726/1325), Nasbu'r-râye li ehâdisi'l-Hidâye, I-IV, (Zeylaî, Nasbu'r-râye), Kahire: Dâru'l-hadîs, ts.

ez-Zuhaylî, Vehbe, el-Ftkhu'l-İslâmî ve edilletühü, I-VIII, 3. Basım, Dimaşk: DâruM-fikr, 1984. [\[702\]](#)

II. Tezler

Abdulhak, Muhammed Kâyed, elSenkü'l-İslâmî li't-tenmiyye, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yermük Üniv.), Yermük 1989.

Ahmed Cemil, et-Vazifetü't-tenmeuiyye li'l-müessesâti'l-mâliyyeti'l-İslâmiyye, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cezayir Ünivesi-tesi), Cezayir 1996.

Bayındır, Servet, Özel Finans Kurumlarının İslâm Hukuku Yönünden Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1995.

Danacı, Mahmut, İslâmî Finans Teknikleri, Uygulama Biçimleri Sorunları ue Çözüm Yolları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1992.

Değer, Şenay; Türkiye'de İslâm Bankacılığı-ÖFK. (Teorisi, Kurlusu, İşleyişi) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1991.

Ermeidan, İdris, Özel Finans Kurumları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1992

Gedikli, Fethi, 16. ue 17. Astr Osmanlı Şer'iyye Sicillerinde Mudâ-raba Ortaklığı: Galata Örneği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, MÜSBE), İstanbul 1996.

Gündoğdu, Kemal, Türkiye'de Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İÜSBE), İstanbul 1992.

Kahraman, Abdullah, İslâm Borçlar Hukukunda Kefalet Sözleşmesi ve Günümüzdeki Tatbikatı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1997

Karaman, Adil, Türkiye'de Özel Finans Kurumları, Faliyetleri ue Sosyal Yönü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1991.

Kayalı, Meral, İslâm Bankacılığı Türkiye Uygulaması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1992.

el-Kudâh, Mansur Ali Muhammed, Bitâkâtü'l-i'timân(el'i'timâd) tat-bikâtühâ'l-masrifıyye: el-Benki'l-İslâmî el-Ürdünî dirâse tatbikiyye, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yermük Üniversitesi), Ürdün 1998.

Merki (Özgökçen), Aytan, İslâm Bankacılığı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 1987.

Muhammed Abdullah Arabiyât Vâii, el-Müşâreke el-mutenâkisa (el-müntehiye bi't-temlik) ve devru'l-bünüki'l-İslâmiyyeti fi tef'i-i-hâ, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ürdün Üniversitesi), Amman 2000.

Özcan, Tahsin, Kanunî Dönemi (M. 1520-1566/H. 926-974) Üsküdar Para Vakıfları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: MÜSBE), İstanbul 1997.

Süleyman Vârid, Akdû'i-icâr el-müntehiye bi't-temlik, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ürdün Üniv.), Amman 1994.

Tuncer, A. Tuğrul, İslâm Bankacılığı ve Türkiye, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1986.

Ulusoy, Recep, Bir Finansman Modeli Olarak Mudârabe, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1997.

Yeğencik (Burnukara), Tijen, Yeni Bir Finansman Tekniği Olarak Risk Sermayesi ve Türkiye Açısından önemi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DEÜSBE), İzmir 1994.

Yıldırım, Mustafa, İslâm Borçlar Hukukunda Vedia, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) İzmir 1995. [\[703\]](#)

III. Makaleler

el-A'rabî, Muhammed Abdullah, "el-Muâmelât'ul-masrafıyye el-mu-âsıra ve ra'yü'l-İslâmî fiha" Mecelletü'l-Buhûsi'i-İslâmî, Tarih: Mayıs 1965, s. 79-122.

Abdullah, Muhammed Abdullah, "et-Te'cîru'l-müntehiye bi't-temlik ve's-suveru'l-meşrûa'tu fihi", Mecelietü'l-mecma'î'l-fikhi'l-İslâ-

mî(MMFîm),Y1\ : 1988, Sayı: V, IV, 2594-2606.

Active Finans, "Faizsiz Finans Sektöründe Yeni Bir Boyut", www.ac-tuefinans.com (11 Haziran 2003).

Ahmed Âli Abdullah. "Cevâzu ahzi'l-ecri evi'l-a'mûleti fi mukabili hitâbi'd-damân", MMFîm, Yıl: 1986, Sayı: 2, II,113M137. Alcan, Emre, "Akreditif Bankanın Sorumluluğu", www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/akreditif.htm, (09.11.2003). Altıntaş, Mine Berra, "Bir Finans Tekniği Olarak Risk Sermayesi",Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Tarih: Aralık 1986, Sayı: 94, s.32.

Ateş, Süleyman, "Bir Soru Bir Cevap", Hürriyet Gazetesi, Tarih: 23 Aralık 2000, s.8.

el-Attâr, Abdunnâsir Tevfik, "Münâkaşât'ü fetva Mecmafi-buhûsi'Ms-lâmiyye an muâmelâti'l-bunûk", el-Attâr, Abdunnâsir Tevfik, Teu-hîdû taknînâti'l-Ezher li's-şerâti'l-İslâmiyye, el-cüzû'l-evvel, el-büyû' er-ribâ ve'l-muâmelâti'hmasrafiyye, Kahire: Neşrûz-zehebîYay., 2002.

Avsaf Ahmed, "el Ehemmiyyetü'n-nisbiyye İ turukft-temvîli'i-rnuhtelife fî'n-nizâmî'l-masrafiyyi'l-İslâmî: Edille ameliyye mine'l-bunû-ki'l-İslâmiyye", (İslâm Kalkınma Bankasının katkılarıyla 16-21 Haziran 1987 tarihinde Amman'da düzenlenen "Hutatû'l-istis-mâr fi'l-bünûki'l-İslâmiyye el-cevânibi't-tatbîkiyye ve'l-kadâyâ ve'i-müşkilât" adlı sempozyuma sunulan tebliğ), el-Mecmau'î-melikî ii buhûsî'l-hadâratî'l-İslâmiyye, Amman: MEAB,1990, 129-158.

Ayçan, İrfan, "Ebû Süfyân", Dİ A, X, 230-232.

Baldwin, David-Wilson, Rodncy, "Islamic Banking in Principle and Practice (With Special Reference to VWilson), Islamic Law and Finance, (Ed. Chibli Mallat), London: Graham & Trotman, ts.

Bardakoğlu, Ali, "Havale", DİA, XVI, 507-512.

"İcâre", DİA, XXI, 379-388.

"Bey ", DİA, VII, 13-19.

"Hukukî ve Ticarî Hayat", İlmihal: İslâm ve Toplum, I—II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1999.

Battal, Ahmet, "Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 1993, Sayı: 6, s.363-384.

Bayındır, Abdulaziz. "Osmanlılarda Nazarî ve Tatbikî Olarak Faiz", İslâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri, s.316-352.

. "Türkiye'de Şirket Yapısı ve Borsacılık", İslâm Açısından BORSA, (Yay. Haz. Muharrem Karlı ve diğerleri.), İstanbul: En-sar Neşriyat, 1994, s.83-101.

, "Faizsiz Sistemde Ödemeyi Geciktiren Borçluya Uygulanacak Maddi Ceza'l, istanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, s.51-70, Yıl: 2001, İstanbul 2001.

Bayındır, Servet, "Sermaye ve Tarihsel Süreçte Malî Aracı Kurumların Sermayeye Yaklaşım Tarzı", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2001, Sayı: 4, s.175-190.

el-Bedûr, Râdi, "İktisâdiyâtü ukûdi'l-müşâreketi fiTerbâh: el-mefâhîm ve'l-kadâyâ'n-nazariyye", Hutatû'l-istismâr fi'l-bünûki'l- İsla-miyye el-ceuânibi't-tatbîkiyye ve'i-kadâyâ ve'l-müşkilat (İslâm Kalkınma Bankasının katkısıyla el-Mecmau'î-melikî li buhûsî'l-hadâratî'l-İslâmiyye(MEÂB) tarafından 16-21 Haziran 1987 tarihinde Amman'da düzenlenen sempozyuma sunulan tebliğler), Amman: MEÂB, 1990, s.64-115.

el-Bennâ, Muhammed-Fuad Visâm, "Fevâidül-bunûk", www. islamonline.net/2003/01/05 article. Html el-Berrî, Zekeriyya, "Hitâbu'd-damân", Mecelletü'l-mecma'î'l-fikhi'l-İslâmî (MMFîm), Yıl: 1986, Sayı: 2, 11,1097-1104.

Buhur, Oğuzhan, "Belgeli Akreditifin Hukukî Niteliği", www.turkhukuksitesi.com. (05.11.2003).

Bulutoğlu, Kenan, "İslâm Bankacılığı ve Türkiye'de Uygulaması" Banka ve Ekonomik Yorumlar, Yıl: 21, Sayı: 4, Nisan 1984, s.43-51. el-Cevahirî, Hasan, "Bitâkatü'l-i'timân", Mecelletü'l-mecma'î'l-fikhi'l-İslâmî (MMFîm), Yıl: 1994, Sayı: 8, II, 605-636. Çiti Bank, "Çiti Islamic Investment Bank", wLULU.citibanlc.com (15 Haziran 2003),

Çakmakçı, Akın, "Risk Sermayesi" Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Tarafından 5 Mayıs 2001 Tarihinde Düzenlenen Sempozyuma Sunulan Tebliğ, TTGV Teknoloji Yayınları Dizisi-1> s.1-15.

Çeker, Mustafa, "Çek ve Yeni Kanun Tasarısı", www.Türk hukuk Si-tesi.com. (15.6.2002).

Çizakça, Murat, "Risk Sermayesinin Batı'daki Başarıları ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Potansiyeli", Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama, İstanbul 2000.

"Osmanlı İmparatorluğunda Finansal Kurumların Evrimi ve Kültürler Arası Etkileşim", <http://www.actuefinans.com/active-actiuity/voyvoda/etkilesim.html> (18 Eylül 2002).

ed-Darir, es-Siddîk Muhammed el-Emîn, "Bitâkatü'l-i'timân\ Mecel-letü't-mecmaYl-ftkhi'l-İslâmî(MMFîm), Tarih: 2000. Sayı: 12, III 587-615.

Döndüren, Hamdi, "İslâm Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynaklan", İslâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992, s.1153-1179.

Durakbaşa, Necdet, "Özel Finans Kurumları Hakkında", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Tarih: Ekim 1985, Yıl: 22, Sayı: 10, s.37-48.

Durukan, M.Yaşar, "Resmen Hortumlanan Banka", Aksiyon Dergisi, Tarih: 22 Aralık 2001, Sayı: 368, s.18-25.

Ebû Gudde, Abdussetâr, "Bitâkatü'l-i'timân", Mecelletü'i-mecma'î'l-ftkhi'l-İslâmî (MMFîm), Yıl: 2000, Sayı:12, III, 465-493.

"Hitâbu'd-damân", Mecelletü'l-mecma'î'l-fikhi'l-İslâmî (MMFîm), Yıl: 1986, Sayı: 2, II, 1105-1109.

Ebû Zeyd, Bekr, "Hitâbu'd-damân\ Mecelletü'l-mecma'î'l-fikhi'l-İs-lâmî (MMFîm), Yıl: 1986, Sayı: 2, II, 1037-1045.

el- Emîn, Hasan Abdullah, "Dirâse havle hitâbi'd-daman", Mecelle-tü'l-mecma'î'l-fikhi'l-İslâmî(MMFîm), Yıl: 1986, Sayı: 2, II, 1047-1054.

Erkal, Mehmet, "Beytu I-mal", DİA, VI, 90-94.

Esen, Rifat, "Ventura Capital", Dünya Gazetesi, Tarih: 20 Ekim 1989, s.4.

Faysal Ârida, "el-Müşâreke ke uslubin li't-temvîl", (XIX. İslâm Bankaları Yatırım ve Operasyon Müdürleri Toplantısı'na sunulan yayınlanmamış tebliğ), Amman 1993, s.17-30.

Fehmî, Hüseyin Kâmil, "el-Vedâiu'l-masrafiyye ve hisâbâtü'l-mesârif", MMFîm, Yıl: 1996; Sayı: 9, 1, 685-716.

Fığlah, Ethem Ruhi, "Ebû Tâlib", DİA, X, 237-238.

Gedikli, Fethi, "Osmanlı Şirketleri", Osmanlı, I-XII, (Editör: Güler Eren), Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, III, 433-442.

Göger, Erdoğan, Akreditif Muamelesi ve Hukuki Mahiyeti, Ankara 1980.

Gözebenli, Beşir, "İslâm'da Faiz Yasası ve Paralı Ekonomisi", İslâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992, s.78-120.

"Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Mallarının Faizli İşletilmesi Hakkında Tahlili Bir Değerlendirme", 11. Vakıf Haftası Sempozyumuna Sunulan Bildiriler {6-8 Aralık 1993}, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., 1994, 51-71.

Gürdoğan, Nazif, "Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları ve İşleyiş Mekanizması", Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması Sempozyumu, {Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yay. No: 5}, İstanbul 1988, s.165-173.

Heyet "Hitâbu'd-damâni'i-masrifîyyi ve medâ cevâzû ahzi'ü-ücreti aleyhi", (11-14 Sefer 1405 tarihinde Tunus'ta yapılan İkinci Al-Baraka İslâm İktisadi Kongresi'ne sunulan tebliğ) MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 3,11, 1149-1161.

İşıktaç, Muhip Şeyda. "Teminat Mektupları", www.Hukukgen.tr, (05.02.2003).

"Akreditif", www.hukuk.gen.tr. {07.11.2003}.

İnalçık, Halil, "Havale", DİA, XVI, 512-513.

el-Karadâğî, Ali Muhyîddîn, "Fevâidü'l-mesârif mine'l-harâmi'l-muc-ma' aleyhi ile'l-helâl", <http://www.islamonline.net/Arabic/contemporary/2003/01/article O5.shtml>

"Keyfe tahavve'l-harâmu'l-mucrna' 'aleyhi beyne'î-mecâ-mi'l-fikhiyye ilâ halâlin", Mecelletü'i-muctema , Tarih: 28 Aralık 2002- 3 Ocak 2003, Sayı: 1532, s.42-47.

Karaman, Hayrettin, "Menkul Kıymetler Borsası", İslâm Açısından BORSA, (Yay. Haz. Muharrem Karşılı ve diğerleri.), İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994, s.59-62.

"Taksit Kart Hakkında Karar, No: 3", 03 Mayıs 2000).

el-Kardâvî, Yusuf, "FevâidüTbunûk", www.islamnafatwa.com (01 Temmuz 2003).

el-Kârî, Muhammed Ali, "Bitâkâtü'l-i'ümâni gayri'l-muğattâf, Mecelletü'l-mecma'i-fikhi'l-İslâmî(MMFİM), Yıl: 2000, Sayı:12, III, 527-561.

"el-Hisâbât ve'l-vedâiu'l-masrifîyye", Mecelletü'l-mecma'i-fikhi'l-İslâmî (MMFİM), Yıl: 1996, Sayı: 9, I, 717-746.

el-Kubeyî, Muhammed Ubeyd, "el-Vedâiu't-masrifîyye ve hisâbâtü'l-mesârif", Mecelletü'l-mecma'i-fikhi'l-İslâmî (MMFİM), Yıl: 1996, Sayı: 9,1, 747-768.

Lammens, H., "Mekke", İA, VII, 630-636.

el-Meni', Süleyman, "Bitâkâtü'l-i'timân", Mecelletü'l-mecma'i-ftk-hi'l-İslâmî li râbitati'l-âlemi'l-İslâmî (MMFİR), Yıl: 1996, Sayı: 10,1, 113-128.

el-Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, "er-Ribâ", Mecelletü tercümanı'l-Kur'ân, Tarih: Haziran-Eylül 1950, Sayı: 2-5, XXXIV, 113-126.

el-Misrî, Refik Yunus, "Hitâbu'd-damân", Mecelletü'l-mecma'i-fik-hi'l-İslâmî (MMFİM), Yıl: 1986, Sayı: 2, 11,1117-1119.

Mng Bank, "Akreditif", www.mngbank.com.tr, (11.10.2003).

Muhammed Abdülhakîm Zeîr, "Fî rihâbi'n-nedveti'Mıkhıyyeti'l-ülâ li Beyti't-temvîli'l-Kuveytr Mecelletü'l-iktisâdi'l-İslâmî(Mİİ), Yıl: 1987, Sayı: 69, VI, 2-13.

Muhammed Abdülhalîm Ömer, "et-Tefâsîlu'l-ameliyye li akdi'l-murâ-bahati fi'n-nizâmî'l-masrifîyyi'l-İslâmî", Hutatü'l-istismâr fi'l-bü-nûki'l-İslâmîyye el-ceuânîbi't-tatbîkiyye ue'l-kadâyâ ve'l-müş-kilât, (İslâm Kalkınma Bankası'nın katkısıyla eî-Mecmau'l-melikî li buhûsi'l-hadâratî'l-İslâmîyye(MEÂB) tarafından 16-21 Haziran 1987 tarihinde Amman'da düzenlenen sempozyuma sunulan tebliğler), Amman: MEÂB, 1990, s.210-231.

Muhammed Ekrem, "Bahsü'l-mudehherât ve'l-mesârif fi'l-iküsâdi'l-İs-lâmî", Mecelletü Şirâğrâh, Tarih: Mayıs-Haziran 1965, XIX, 63-78.

Muhammed Şerif Beşir, "el-Mesârifü'l-İslâmîyye: el-hulm yetehak-kakü", www.islam-online.net (18 Mart, 2001).

Münzîr Kahf, "el-Vedâiu'l-masrifîyye", Meceietü'l-mecma'i-fikhi'l-İslâmî (MMFİM), Yıl: 1996, Sayı: 9, I, 830-885.

en-Nablusî, Şâkir, "el-'Avleme: Bidâa'tün a'rabiyyetün kadîmetün rüd-det ileynâ", Cerîdetü'r-Re'y (Ürdün), Tarih: 20 Aralık 2002, Sayı:11784, S.29.

Nezih Kemâl Hammâd, "BitâkâtüTî'imâni gayri l-muğattât" Mecel-letü!!-mecma't'l-fikhi'!-İslâmî{MMFİM), Yıl: 2000, Sayı: 12, III, 495-525.

Orman, Sabri, "Kur'an ve İktisat", Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-!, 1. Basım, İstanbul: İSAV Yay., 2001.

el-Osmâni, Muhammed Takîy, "Ahkâmu'l-beyi' bi't-taksit", Buhûs fi kadâyâ fikhiyye muasıra, Dimaşk: Dâru'l-kalem, 1998, s.15-30.

"Ahkâmu'l-vedâiu'î-masrifîyye", Mecelletü'l-mecma'i-fikhi'l-İslâmî (MMFİM),Yıl:1996, I, 789-820.

Özcan, Tahsin, "Para vakıflarıyla İlgili önemli Bir Belge", İLAM Araştırma Dergisi, c.III, Sayı: 2, (Temmuz-Aralık 1998), s.107-112.

"Sofyalı Bâli Efendi'nin Para Vakıflarıyla İlgili Mektupları", İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, (1999), s.125-155.

"İbn Kemâl'in Para Vakıflarına Dâir Risalesi", İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, (2000), s.31-41.

Özsoy, İsmail, "Faiz", DİA, XII, 110-126.

Pakdemirli, Ekrem, "4491 sy.lı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapılmasına ilişkin -Kanun'un Meclis Görüşmesi tutanağı", www.tbb.org.tr/kanunlar/bankalar (15 Haziran 2003).

Polat, Erdal, "Akreditifin Hukukî Mahiyeti", www.pamukbank.org.tr (05.07.003).

Reisoğlu, Seza, "Teminat Mektupları Uygulaması ve Karşılaşılan Sorunlar", (Türkiye Bankalar Birliği tarafından 22 Ekim 2002 Tarihinde Düzenlenen Konferansa Sunulan Tebliğ), www.tbb.gou.tj turkce/konferans/TeminatMektuplari doc. (07.02.2003).

Sahiliioğlu, Halil, "Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak 'Kitâbu'l-Kadı' ve 'Süfteceter," Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar 8-10 Haziran 1973, (Editör: Ok-yar, Osman), Ankara: Hacettepe Üniv. Yay., 1975.

Salih Kâmil, "el-Mesârifü'l-İslâmîyyetü el-vâkıu ve'l-me'mûl", (27 Ekim 2003 tarihinde Mekke'de yapılan 24, Al-Baraka İslâm İktisadi Kongresi'ne sunulan tebliğ), Nedvetü'l-bereke er-râbi'atü ue'l-işrîn H'i-iktisâdi't-İslâmî, Mekketü'l-mükerrremeh 29 Şâ-bön ilâ 2 Ramadân 1424h/ 22 Ekim 2003, MI, Mekke 2003.

es-Sâlûs, Ali Ahmed, "Hitâbu'd-damân", Mecelletü'l-mecma'U'l-fik-hi'l-İslâmî(MMFİM), Yıl: 1986, Sayı: 2, II, 1055-1095.

Sarıçam, İbrahim, "Hâşim b. Abdümenâf", DİA, XVI, 405-406.

es-Savva, Ali Muhammed, "ei-Fevârikut-tatbikiyyetü beyne'l-mudâra-beti fi'l-hkhi'l-İslâmî ve'l-mudârabetiTmüştereketi", Meceietü Dirâsât (es-

Silsiletü, el-ulûmu'l-insâniyyetü), Amman: Câ-mia'tül-Ürdüniyye, Yıl: 1992.

"Hitâbâtü'd-damân kemâ tecrihâ el-bunûkü'l-İslâmiyye ve ahkâmuha's-şeriyye", Mecelletü dirâsât-t ulûmu's-şeriyy eti ue'l-kânûn, Tarih: 1996, Sayı: 1, XXIII, 253-275.

Sıddîkî, M. Necâtullah, "Çağdaş İktisadî Hayatta Mudârabeye", İktisat ve Din, haz. Mustafa özel, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

Sıddîkî, Naî'm, "en-Nizâmü'l-masrafiyyi a'lâ üsûsin İsiâmiyye", Mecelletü Şirâğrah, Tarih: Eylül-Ekim 1948, Sayı: 11, 12, I, 24-28, II, 60-64.

eş-Şâzelî, Ali Hasan, "ei-icâr el-müntehiye bi't-temlik", Mecelletü'l-mecma'l-fikhi'l-İslâmî(MMFîm), Yıl: 1988, Sayı: 5, IV, 2607-2657.

eş-Şebîti, Mes'ud b. Mes'ud, "el-Hisâbâtü'l-câriye ve eseruhâ fi tanşî-tfl-hareketi'l-iktisâdiyye", Mecelletü'l-mecma'l-fikhi'l-İslâmî(MMFîm), Yıl:1996, Sayı: 9, 1, 821-860.

eş-Şelebî, İsmail Abdurrahim, "el-Cevânibu'l-kânûniyyeti li tatbîki ak-deyi'l-murâbaha ve'l-mudârabeye", Hutatü'l-istismâr fi'l-bünûki'l-hlâmiyye el-cevânibi't-tatbikiyye ve'l-kadâyâ ve'l-müşkilât (İslâm Kalkınma Bankası'nın katkısıyla el-Mecmau'l-melîki li buhû-si'l-hadâratü'l-İslâmiyye(MEÂB) tarafından 16-21 Haziran 1987 tarihinde Amman'da düzenlenen sempozyuma sunulan tebliğler), Amman: MEÂB, 1990, s.245-311.

eş-Şeyh, Abdullah el-Mahfuz, "el-icâr ellezî yentehî bi't-temlik", Me-ceUetü'l-mecma't'l-fikhi'l-İslâmî(MMFîm), Yıl: 1988, Sayı: 5, IV, 2659-2674.

eş-Şirâzî, Ebû İshak, el-Mühezzebe fi fikhi'l-İmâm Şafii, (thk. Muhammed ez-Zuhaylî), Dımaşk 1996, III, 480.

Taşdemir, Latif, "Osmanlı Devleti'nde Banker-Sarraf Faaliyetleri Yahut Bir Gerileme Sebebi Olarak Bankacılıktaki Gecikme", Osmanlı, I-XII, (Editör: Güler Eren), Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, III, 465-478.

et-Teshîri, Muhammed Ali. "el-Vedâiu'l-masrafiyye ve tekyîfuhâl-fik-hıyyi ve ahkâmuha", Mecelletü'l-mecma'l-fikhi'l-İslâmî (MMFîm), Yıl:1996, Sayı: 9, I, 769-788.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), "Kredi Kartları", http://www.tbb.org.tr/turkce/temel_bankacilik/Kredi%20Kartlari.doc (14 Kasım 2003).

Türknet, "Risk Sermayesi", www.turknet.com, (20 Ocak 2001).

Ural, İbrahim, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Bankacılık Türü İşlemler ve Finansman Meseleleri'l, İslâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992, s.255-310.

Ünaltay, Altay, "Duyûn-u Umûmiyye", <http://derinanadolu.tri-pod.com> (01 Nisan 2002).

Yeni Şafak "Körfez sermayesi yatırıma çok istekü", <http://www.ye-nisafak.com/e01.html> (01 Eylül 2003).

YeniŞafak,"Faizsiz bankacılık dev adımlarla büyüyor", <http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/eylul/25/e02.html>.

Yeniçeri, Celâl, "Cehbez", DİA, VII, 222-223.

Yılmaz, Eyyüp, "Akıllı Kartlar (Smart Cards)", http://www.activefi-nans.com/actwe/arsiu/sayil3/akilli_kartlar.html, (Temmuz-Haziran 2000).

Yüksel, Ahmet Turan, "Bir Tacir Olarak Hz. Peygamber", Diyanet İlmî Dergi (Hz. Muhammed Özel Sayısı), Ankara 2000, s. 137-148.

ez- Za'terî, Alâuddîn, "Heli'l-fevâidü'l-muhassala mine'l-bünûkiyeşmi-luhâ ribâ'l-muharram?", <http://www.aliwaa.com/news/18.06.2003Aslamic2.htm>

ez-Zuhaylî, Vehbe Mustafa, "Beyu't-taksît", Mecelletü'l-mecma't'l-ftk-hi'l-İslâmî li râbitati'l-âlemi'l-İslâmî(MMFîr), Yıl: 1998, XI, 29-80. .

"Nebzetün an benkl'l-Kâhîret-i Amman", <http://www.cabes-tate.com/whoweare.html> (15 Haziran 2003).

"Sıyeğul-mesârifül-İslâmiyye", Mecelletü'd-dirâsâtü'l-mâliyyeti'l-muâsıra el-masrafiyye, Yıl: 1998/1418, Sayı: 2, VI, 57-58. [\[704\]](#)

IV. Kurum Yayınları

Al-Baraka Türk AŞ, "Finansman Sözleşmesi", Yıl: 2002.

Anadolu Finans Kurumu AŞ, "Gene! Sözleşme", Yıl: 2003.

Asya Finans Kurumu AŞ, "Genel Finansman Sözleşmesi", Yıl: 2003.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), "Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu Şubat/ 2004'l, <http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlaueraporlar/yayinlaueraporlar.htm#2>, (14 Mart 2004).

Benk-ü Faysali'l-İslâmî es-Sûdânî, Fetâuâ hey'etü'r-rekâbeti's-şeriyye li benk-i Faysali'l-İslâmî es-Sûdânî, Hartum 1982.

Dallah Aibaraka Group Secretariat General of the Unified Sharia Panel, Resolutions and Recommendations of Aibaraka Symposia on Şslamic Economy 1403-1422H/1981-2001, y.y.

Family Finans Kurumu AŞ, "Genel Sözleşme", Yıl: 2003.

Hey'etü'l-fetvâ ve'r-rakâbetü's-şeriyye ii-Beyti't-temvîfl-Küveyti, A'mâlu'n-nedveti'l-fikhtyyeti'l-ûlâ li beyti't-temuîli'l-Kuveyti el-munakide fi'l-Küveyt 7-11 Recep 1407h./ 7-11 Mart 1987m, I. Basım, 1990/1410.

"7-11 Recep 1407h./ 7-11 Mart 1987m Kuveyt'te yapılan 'I. Fıkıh Kongresi' kararları", Mecelletü'i-iktisâdi'l-İslâmî(Mİİ),Yıl: 1987, Sayı: 69, VI, 9-10.

İttihâdü'd-düveli'l-bünûki'l-İslâmiyye, el-Mevsûa'tü'l-İlmiyyetü ue'la'meliyyetü li'l-bünûki'l-İslâmiyyeti, I-V, Kahire: İttihâdü'd-düveli'l-bünûki'l-İslâmiyye, 1982/1402.

Kuveyt Türk Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 17, Temmuz 2002.

Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu AŞ, "Genel Kredi Sözleşmesi",Yıl: 2002.

"Kâr Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi", Yıl: 2002.

Mecm'au'l-Fikhi'l-İsfâmî (İKÖ), "Finansal Kiralama ve İcare Senetleri Hakkındaki 110(4/12) Nolu Karar", Mecelletü'l-mecma'l-fikhi'l-İslâmî(MMFîm),Yıl: 2000, Sayı: 12, I, 697-699.

"Kredi kartının hükmü hakkındaki 108(2/12) no'lu karar", Mecelietü't-mecma'YHikhi'Ûsiâmi (MMFîm), Yıl: 2000, Sayı: 12, III, 675-676.

"Taksitli satımın hükmü hakkındaki 53/ 2/6 sayılı karar", Mecelietü'l-mecma't'l-fikhi'l-İslâmî (MMFîm), Yıl: 1990, Sayı, VI, I, 438-439.

Karârât-u ve tavsiyât-u Mecmat'l-ftkhî'i-İslâmî, (Yay. haz. Abdussetâr Ebû Gudde), Dımaşk: Dâru'l-kalem, 1998.

el-Mecm'auî-Fıkhî'l-İslâmî (Rabıta) Karârâtü'i-Mecmar'i-fıkhî'l-isiâ-mî Mekke: Râbitatü'l-âlemî'l-İslâmî, ts.

Mecmû'at-ü delletî'l-Bereke, Kitâ'u'l-emvâii Şeriketü'l-bereketi li'l-is-tismâr ve't-tenmiye, Fetâvâ ei-hademâtü'l-masrafiyye, (Yay. haz. Abdussetâr Ebû Gudde- İzzuddîn Muhammed Hoca), 6. Basım, Cidde 1998-1419.

Fetâvâ el-hey'etü's-şer'yye li'l-Bereke, (Yay. haz. Abdussetâr Ebû Gudde- İzzuddîn Muhammed Hoca), 1. Basım, Cidde 1997/1418.

Karârât'u ve tavsiyât'u nedevâtî'l-bereke H'l-iktisâdî'l-İslâmî 1981-2001/1403-1422, (Yay. Haz. Abdussetâr Ebû Gudde- izzuddîn Muhammed Hoca), 6. Basım, Cidde: Mecmûa't'u delleh el-Bereke Yay., 2001/1422.

ÖFK BİRLİĞİ, Dünyada ve Türkiye'de FAİZSİZ BANKACILIK, İstanbul 2003. [\[705\]](#)

V. Yasa ve Yönetmelikler

T.C. Resmî Gazete, Tarih: 18 Haziran 1999, Sayı: 23/734, "(4672 ve 4491 Sayılı Kanun ile değişik) 4389 Sayılı Bankalar Kanunu".

Tarih: 19 Aralık 1983, Sayı: 18256, "Özel Finans Kurumlarının Kurulması Hakkında 16 Aralık 1983 Gün ve 83/ 7506 Sayılı Kararname. Bakanlar Kurulu Kararı".

Tarih: 25 Şubat 1984, Sayı: 18323. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın "Özel Finans Kurumları Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki, Karara İlişkin Tebliği",

Tarih: 01 Ağustos 2003, Sayı: 25186, "Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun".

Tarih: 28 Haziran 1985, Sayı: 18795, "Finansal Kiralama Kanunu".

Tarih: 11 Şubat 2001, Sayı: 24315, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun İhlas Finans'ın Faaliyetlerinin Durdurulmasına İlişkin Kararı" [\[706\]](#)

[\[1\]](#) Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005:2.

[\[2\]](#) Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 17-18.

[\[3\]](#) Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen, ancak iki maddesi yeniden görüşülmek üzere Cumhurbaşkanınca TBMM'ye İade edildiğinden bu kitabın basım tarihinde henüz yürürlüğe girmemiş olan 2. 7. 2005 tarih ve 5387 sy./ı Bankacılık Kanunu'na göre, ÖFK'nın yeni adı "Katılım Bankası", Özel Finans Kurumları Birliği'nin yeni di ise, "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" olarak değiştirilmiştir, (bk. BDDK. "Bankacılık Kanunu", http://www.bddk.org.tr/turk-ce/mevzuat/duzenlemetas_laklari_/bankacilik_kanunu.htm (02.08.2005).

[\[4\]](#) Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 21-25.

[\[5\]](#) Kocaimamoğlu, Sürûri, Bankacılık Ansiklopedisi, Ankara 1983, s.69-70; Sami Hasan Hamûd, Tatvîru'l-a'mâlî'i-masrafiyye birnâ yettefikü ve's-şena'ti'l-İslâmiyye-Ve, Amman 1982, s.31-32; Za'terî, Alâuddîn, el-Hademâtü'l-masrafiyyetü ue nevkifu's-şer'yyeti'l-İslâmiyyeti minhâ, Beyrut 2002/1422, s.21-22; Ekonomi Ansiklopedisi, İstanbul 1983, I, 138.

[\[6\]](#) Orman, Sabri, "Kur'an ve İktisat", Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-H, İstanbul 2001, s.245-258; Bayındır, Abdulaziz, ticaret ve faiz (ortaklık sistemi ve kredi sistemi), İstanbul 2002, 5.11.

[\[7\]](#) Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 25-26.

[\[8\]](#) Tarlan, Selim, Tarihte Bankacılık, Ankara 1986, s.7; Za'terî, el-Hademâtü'l-mas-rafiyye, s.40

[\[9\]](#) el-Cemâl, Garîb. ei-Mesârif ve'l-a'mâü'l-masrafiyye fi's-şertati'l-isiâmiyye>eti ve'l-kânûn, Kahire 1972, s.8-11.

[\[10\]](#) bk. Ulutan, Burhan, Bankacılığın Tekâmülü, Ankara 1957, s. 16; Mevni, Davphin, Bankacılık Tarihi, (trc: Aykut Akıncılar), İstanbul 1969, 8.11; Câsim, Muhammed Ali Rıza, el-İ'timânu ve's-sayrafe fi'l-hâkı'l-kadîm, Bağdat 1964, s.41-43; Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, "Hammurâbi" md. İstanbul 1986. İL 5001. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 26-27.

[\[11\]](#) Ersoy, Arif, İktisadî Müesseseler Tarihi, İzmir 1986, s.6.

[\[12\]](#) Hiç, Mükerrrem, Para Teorisi, İstanbul 1969, s.43.

[\[13\]](#) el-Abbâdî, Abdullah Abdurrahîm, Mevkifu's-şer'ia mine'l-mesârifî'l-İştâmtyye, Beyrut 1981, s.317; Nasır, el-Garîb, Usû'ü'l-masn/iyye<17-/s/dmiyye<i ve kadâ-yâ't-teşgîl y.y., 1996. s. 13

[\[14\]](#) Kocaimamoğlu, s.70

[\[15\]](#) ed-Dürî, Abdulaziz, Târihu'l-İrâkı't-iktisâdî fi'l-karnî'r-râbu'l-hicrî, Beyrut 1974 s.161.

[\[16\]](#) Gündoğdu, Kemal, Türkiye'de Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları, 5.7, (Ya-V'ntanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İÜSBE) İstanbul 1992.

[\[17\]](#) bk. Eldem, Vedat, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadî Şartları Hakkında Bir Etüd, Ankara 1994, s. 155-162; Durukan, M.Yaşar, "Resmen Hortumlanan Banka", Aksiyon Dergisi, Tarih: 22 Aralık 2001. Sayı: 368, 5.18-25; Ünalay, Altay, "Duyûn-u Umûmiyye", <http://derinanadolu.tripod.com> (01 Nisan 2002); Tarlan, s.65-70; BDDK verilerine göre, 2004 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de kredi sistemi çerçevesinde faaliyet gösteren 51 banka vardır. Bu bankalardan 38'i yerli 13'ü yabancı sermayelidir. Yerli olanların 22'si Mevduat Bankası, 16'sı Kalkınma ve Yatırım Bankası'dır. Bu 38 yerli sermayeli bankanın 31' özel sermayeli, 6'sı kamusal sermayeli, 1'i ise TMSF bankası niteliğindedir, (bk. http://www.bddk.org.tr/turk-ce/Vavinlarveraporlar/rapor/bddk/rapor2004/2_î.pdf) (25.07.2005). Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık,

Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 28-30.

[18] Al-i İmrân 3/130.

[19] Yeniçeri, Celal, Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat, İstanbul 2000-1420h, s.516-517.; Kallek, Cengiz, "Medine Pazarı", İktisat ve Din, (nşr. Mustafa Özel), İstanbul, 1994, s.10.

[20] KİTABI MUKADDES Eski ve Yeni Ahit, Tevrat, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1988, Çıkış 22/ 25; Levililer 25/ 35, 36, 37; Tesniye 15/1-8; Tesniye 23/19-20; Yeremya 15/10.

[21] Tevrat, Tesniye 15/3; 23/ 20.

[22] en-Nisa, 4/161.

[23] Afzalur Rahman, Sîret Ansiklopedisi, (trc: Ortak), İstanbul 1992. II, 500.

[24] Tabakoğlu, Ahmet, İslâm ve Ekonomik Hayat, İstanbul 1987, s. 144.

[25] bk. Yûnus 10/88; ez-Zuhruf 43/51.

[26] bk. et-Kasas28/76.

[27] et-Tevbe 9/ 34.

[28] bk. Öztürk, Yaşar Nuri, Kur'an'ın Temel Kavramları, İstanbul 1995, s.349.

[29] Tabakoğlu, s.142.

[30] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 30-32.

[31] Yeniçeri, Celâl, İslâm'da Devlet Bütçesi, İstanbul 1984, s.46.

[32] eş-Şevkânî, Muhammed. Neylül'evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr min ehâdisi sey yidi'l-ahırâr, Beyrut ts., V. 394.

[33] bk. Erkai, Mehmet, 'Beytü'l-mal', DİA, VI, 94.

[34] el-Mevsûâtü't-fikiyye, "Süftecemd., Kuveyt 1404/1983—, XXV, 23.

[35] Günümüzde (1996) Irak, Suriye ve Lübnan kanunlarında kambiyo ve poliçe karşılığında kullanılan süftece, m.VHİ. asırdan beri müslümanların bilip kullandıkları bir ödeme aracıdır. Müslümanlardan İtalya ve İspanya'ya, daha sonra Avrupa'nın diğer bölgelerine geçmiştir. İngiltere'de İse üç kez XVI. asırda kullanıldı, (bk. Garîb. Nasır, s.16).

[36] Yeniçeri, İslâm'da Devlet Bütçesi, s. 169.

[37] Garîb, Nasır, s. 9.

[38] Ural, İbrahim, "Ortaçağ İslâm Dünyasında Bankacılık Türü İşlemler ve Finansman Meseleleri", İslâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri. İstanbul 1992, s. 285. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 32-33.

[39] iaşdemir, Latif, "Osmanlı Devleti'nde Banker-Sarraf Faaliyetleri Yahut Bir Gerileme Sebebi Olarak Bankacılıktaki Gecikme", Osman/ı, Ankara 1999, III, 465.

[40] Cehbez, Farsça kökenli bir kelime olup Arapça çoğulu cehâbize ("el-cehâbize")dır. Para işlerinde tecrübeli kimseye denir. (Fîrûzâbâdi, el-Okyânusü'l-basîti fi terceme-ti'l-Kâmûsi'l-muhîti, "cehbez"md., (trc: Âsim Efendi}, İstanbul 1304-1305, II, 81.

[41] Yeniçeri, Celâl, "Cehbez", DİA, VK, 222.

[42] bk. Salih Ahmed Ali, et-Tanzimâtü'l-ictimâ'iyetü ve'l-iktisâdiyyetü fi'l-Basra fi'l-kârni'l-euveli'l-hicri, Beyrut 1969, s.295.

[43] İbn Sa'd, Muhammed, et-Tabakâtu'l-kübrâ, Beyrut 1377-1380h/ 1958-1960m, M, 110.

[44] fon Kudâme, Muvaffakuddîn b. Ahmed, el-Muğni, Kahire 1986, VI, 436-437; Salih, Ahmed Ali, s.264.

[45] Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, İstanbul 1999,s.371-372, 383.

[46] Yeniçeri, İslâm'da Devlet Bütçesi, s. 120.

[47] Yeniçeri, a.g.e., s. 121.

[48] Geniş bilgi için bk. Taşdemir, s. 465-478; Ünaltay, s. 1-5. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 33-36.

[49] Abduh, İsa. Bunûk bilâ fevâyid. Kahire 1977, s. 145. naklen Muhammed Harni-dullah, Bunûkü'l-kurûd bi dünî ribâ, yy., ts., s.y.

[50] Özcan, Tahsin, Kanunî Dönemi (M.1520-1566/H.926-974) Üsküdar Para Vakıfları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: MÜSBE), İstanbul 1997, s.33.

[51] Hadis ve bu konudaki tartışmalar için bk. el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, Sahi-hu'l-Buhârî, Kahire 1400/1979, "Vesâyâ", 31; Yeniçeri, Celal, İslâm İktisadının Esasları, İstanbul 1980, s.461; Kurt, İsmail, Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat, İstanbul 1996, s.16-21.

[52] Özcan, s.55.

[53] Para vakıflarının kuruluşu, ilkeleri ve vakıf paralarını işletme yöntemlerine ilişkin bir kaç Örnek fetva: "Dinar ve dirhemleri vakfetmeyi sahîh ve bağlayıcı sayan mezhebe göre hükmedil-diğini belirterek böyle bir vakfiyenin önce sahîh sonra da bağlayıcı olduğuna karar vermek caiz olur mu? el- Cevab: Şimdi kadılar bu şekilde karar vermekte

görevlidirler. "(Ebûssuûd Efendi, Maruzat, Süleymaniye Ktp.. Hafid Efendi, No: 113, V.21);

Sultan Murad'ın eşi Şemsruhsâr'ın vasiyeti gereği 1100 Altın liranın vakfına ilişkin İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde bulunan vakfiyenin sadeleştirilmiş özeti: "a- Bu liralara, yıllık ona onbir (% 10) hesabıyla gelir getirecek şekilde borç verilecek, borçlulardan kuvvetli rehin ve zengin kefiller istenecek, duruma göre bunları dan yalnız biriyle İktifa edilebilecektir, b- Elde edilecek gelirden günde 7 akçe mütevelliyeye verilecek. Ehl-i Kur'an sekiz kişi her gün Medine-i Münevver'e Mescid-i Nebevî'nin belli bir köşesinde birer cüz Kur'an okuyacak ve sevabını merhume Şemsruhsâr Hatun'a bağışladıktan sonra her birine günde ikişer akçe verilecek..., günde iki akçe kâtibe, iki akçe de câbiye (vakfın gelirlerini toplayan kişi) verilecek, geriye kalan 120 akçe mütevellinin elinde kalacak ve gerekli yerlere harcanacaktır." {Bayındır, Abdulaziz. "Osmanlılarda Nazari ve Tatbiki Olarak Faiz". İslâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri, s.331-333, naklen, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği mahkemesi. 1/27-a, b, 28-a, İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi 4/1);

Vakıf paralarının muâmele-i şer'iyye yöntemiyle işletileceğine dair fetva: "Vakıf mütevellisi, ihtiyaç sahiplerine kârsız olarak borç verilmesi şartıyla vakfedilmiş paralardan gelir sağlayamaz. -Mütevellî, gelir sağlanması şartıyla vakfedilmiş olan paraları borç verdiği zaman ilzâm-ı ribh etmezse yani muamele-i şer'iyye yoluyla borçluya fazla Öderne yükü yüklemese borçludan kâr olarak hiç bir şey alamaz. Bu durumda borçlu, kâr adı altında mütevelliyeye ödemedi bulursa bu akçeler esas borca karşılık sayılır. Ancak borçlu, "şu akçe kârdır, al vakfın ihtiyaçlarına harca" diye mütevelliyeye bir miktar akçe verip mütevellî de o akçeleri vakıf için harcarsa artık esas borca sayılmaz. Murabaha yapabilmek için karşı tarafın borçlu olması gerekir. Dolayısıyla borç üstünde kaldıkça borçluya yüklenen kârın ödenmesi icabeder. Meselâ bir vakıf paranın mütevellisi, bu paralardan bir miktar borç verip beş sene müddetle ilzâm-ı ribh ettikten sonra aradan bir sene geçince borçlu vefat etse ve esas borç, borçlunun mirasından mütevelliyeye ödenirse, böylece aradan iki yıl geçse, mütevellî alacağını, borçlunun mirasından aldığı anda o zamana kadar geçen günlerin kârını da mirastan alma hakkına sahiptir. Bu durumda borçlunun vârisleri "Borçlu ölünce kâr ilavesi düşer, dolayısıyla murisimizin vefatından sonra geçen zamanın kârını vermeyiz" diyemezler..." (Ömer Hilmi Efendi, İthaf'ül-ahlâf fi ahkâm'ül-ev-köf, fasl-ı sabi: İstanbul 1307). Muâmele-İ şer'iyye ve Para vakıflarındaki uygulaması hakkında daha geniş bilgi için bk. Barkan, Ömer Lütfi-Ayverdi. Semiha, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli, İstanbul 1970, s.XXX-XXXVIII; Kurt, Para Vakıfları, s.40-45,134-140; Döndüren Hamdi, Günümüz Va/cı/ Meseleleri, İstanbul 1998, s. 89-104; Bayındır, "Osmanlılarda Nazari ve Tatbiki Olarak Faiz", s.316-352; Gözebenli, Beşir, "Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Mallarının Faizli İşletilmesi Hakkında Tahlili Bir Değerlendirme", 11. Vakıf Haftası Sempozyumuna Sunulan Bildiriler {6-8 Aralık 1993}, Ankara 1994, s.51-71; Özcan, Tahsin, "Para Vakıflarıyla İlgili Önemli Bir Beige", İLAM Araştırma Dergisi. c.IH, Sayı: 2, (Temmuz-Aralık 1998), s.107-112; a. mlf., "Sofyalı Bâli Efen-Mü"l ^ara Vakıflarıyla İlgili Mektupları", İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, U999), s.125-155; a.mlf., İbn Kemâl'in Para Vakıflarına Dâir Risalesi", İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, (2000), s.31-41.

[54] Muâmele-i şer'iyyenin bazı şahıslarla faiz amacıyla kullanılmak istendiği ancak buna İzin verilmediği hakkındaki örnek kararlar için bk. İSTANBUL AHKÂM DEFTERLERİ/ İSTANBUL FİNANS TARİHİ 1, (nşr., Tabakoğlu, Ahmet ve diğerleri), İstanbul 1998, s.103,104, 216, 218, 221, 242.

[55] bk. Özcan, s.61.

[56] bk. a.mlf., s.309-311.

[57] Abduh, İsa, s.146-149; Hamidullah, Muhammed, Modern İktisat ve İslâm (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1963, s. 28-30; Şargâvî, Âişe, el-Bunükü'l-İsiâmîy ve et-tec-ribetü beyne'l-fikhi ve'l-kânûni ue't-tatbîk, Beyrut 2000, s.22-23, naklen Step-hanie Parigi, Des banques ins/amiques, argent et religion, Paris 1989, s.35-36.

[58] Şekerci, Osman, İslâm Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi, İstanbul 1981, s. 334.

[59] Şargâvî, s.22.

[60] el-Mısri Refik Yunus, Masrifü't-tenmiyyeti'l-İslâmî muhâuele cedide fi'r-ribö ue'l-fâidetü ue'l-kard, Beyrut 1987, s.105.

[61] Akın, Cihangir, Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, İstanbul 1986, s.111.

[62] Monti di Pieta'ların aslında birer para vakfı olduğu, 10-13. y. yıllarda İslâm dünya-sı'ndan Batı'ya geçtiği, Para vakıflarının kötü yönetim ve gelişen iktisadî şartlara ayak uyduramaması sonucu giderek önemini yitirdiği, Monti di Pieta'ların ise, bankaya dönüşerek Batı'nın sanayideki kalkınmasını önemli oranda tetiklediğine ilişkin görüşler de vardır. Daha geniş bilgi için bk. Çizakça, Murat, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Finansal Kurumların Evrimi ve Kültürler Arası Etkileşim", <http://www.ac-tiuefinans.com/actiueactivity/voyuoda/etkiiesim.htm> (18 Eylül 2002).

[63] Ulutan, s.38. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 36-39.

[64] Yeniçeri, Celal, Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat, s.180-188; Yüksel, Ahmet Turan, "Bir Tacir Olarak Hz. Peygamber", Diyanet İlmî Dergi (Hz. Muhammed Özel Sayısı), Ankara 2000, s. 138-140.

[65] Gedikli, Fethi, 16. ve 17. Asır Osman'ı Şer'iyye Sicil/erinde Mudârebe Ortaklığı: Galata Örneği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, MÜSBE), İstanbul 1996, s.30.

[66] Gedikli, Fethi, "Osmanlı Şirketleri", Osman'ı, 10, 440-, Mudârabâ'nın Osmanlı'da-ki uygulaması için bk. Gedikli, Osmanlı Şer'iyye Sicillerinde Mudârabâ Ortaklığı, s.62-144.

[67] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 39-40.

[68] Faizsiz bankacılık düşüncesinin olgunlaşmasında etkisi olan düşünürler ve eserlerinden bir kaç şunlardır; 1) Cmreşî, Enver İqbal, İslâm end The Theory of İslâm, Lahore 1946; 2) Siddîki, Na'im, "en-Nizâmü'l-masrifîyyi a'lâ üsûsin İslâmiyyetin", Mecetietü Şirâğrâh, Tarih: Eyl'ül-Ekim 1948, Sayı: 11, 1, 24-28; Sayı: 12, II, 60-64; 3) Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, "er-Ribâ", Meceiletü tercümanı'l-Kur'ân, Tarih: Ha-ziran-Eylül 1950, Sayı: 2-5, XXXIV, 113-126; 4) Sheikh, Mahmud Ahmed, Economics of İslâm, Lahore 1952; 5) Üzeyir, Muhammed, An Outline of Interest- Jess Banking, Karachi 1955; 6) Erşâd, Şeyh Ahmed, ei-A'mâiü'l-masrafîyye el-lâribeviyye, Karachi 1964; 7) EbuVsûud, Mahmud, Hutût reisiyye fi'l-iktisâdî'l-İslâmî, Beyrut 1965; 8) Ekrem, Muhammed, "Bahsü'l-mudehherât ve'l-mesârif fi'l-iktisâdî'l-İslâmî", Meceiletü Şirâğrâh, Mayıs-Haziran 1965, XIX, 63-78; 9) el-A'rabî, Muhammed Abdullah, "el-Muâmelâtü'l-masrafîyye el-muâsıra ve ra'yü'l-İs-lâmî fiha" Mecelietü't-Buhûsü'l-İslâmî. Mayıs 1965. s. 79-122; 10) Heyet. en-Ni-zâmü'l-esûsi li Beytüt-temu'l'l-Küueytü Şerike Müsâueme Küueytîyye, Kuveyt 1967; 11) Abdu'r-Resûl, Ali, el-Mebâdiü'l-iktisâiyye fi'l-İstâm. Kahire 1968; 12) el-Cemâl, Garîb, el-Mesârif ve'l-a'mâlü'l-masrafîyye fi's-şeriatü'l-İslâmîyjetü ue'l-kânûn. Kahire 1972, 13) en-Neccâr, Ahmed, Banks Without interest as a stra-tegy for economic and soda! devehpment of muslim countries, Cidde 1972; 14) es-Sadr, Muhammed Bakır, el-Benk el-lâribeu' fi'l-İstâm, Beyrut 1973; 15) el-Berrî, Abdülaziz, er-Riba ve'l-muâmelatü'l-masrafîyye fi nazari's-şeriatü'l-İslâmîyye. Kahire 1974; 16) el-Hemşerî, Mustafa Abdullah, e/-A'md/ü'l-masro/iyye ve'l-İslâm, Kahire 1974; 17) Siddîki, Muhammed Necâtullah, Banking Without Interest, Lahore 1976; 18) Sâmi Hasan Hamûd, Tatuürü'a'mâli'l-masrafîyye bi-mâ yettefiku ve's-şeriatü'l-İslâmîyye, Kahire 1976; 19) el-Abbâdî, Abdullah Ab-durrahin, Mevkıfu's-şer"na m'me'l-mesânfi'l-İslâmîyye, Beyrut 1981. Daha geniş bilgi için bk. Atıyye, Cemâluddîn, ei-Bunûku'l-İslâmîyye beyne'l-hurriyye ve't-tanzî'm. Katar 1993, s.179-183.

[69] en-Neccâr, Ahmed, ef-Asâfe ve'l-muâsıra f\ menheci tenmiyeti's-şâmîle; Bünük bilâ fevâid kadıyyetü bünûki'l-iddihârî't-mahalliyye, Cidde 1985, s.79-270; el-Mısri, R., Masri/üt-tenmrıyye, s.332-381; A.Saleh, Nabil, Unlarvful gain and !e-gitimate profil in hlamlc law, Riba, gharar and Islamic banking, Cambridge 1986, s.87.

- [70] Mâcid, İbrahim Ali, el-Benku'l-İslâmi li't-temniyye, Cidde 1982, s. 196; Merad, Ebu'l-Meced, el-Bunûku'l-İslâmiyye mâ lehâ ve mâ oleyha, Cidde 1984, s.39; el-Mısrî R., Masrifû't-temniyye, s.383-430.
- [71] Salih Kâmil, "el-Mesârifü'l-İslâmiyyetü ei-vâkıu ve'l-me'mûl", (27 Ekim 2003 tarihinde Mekke'de yapılan 24. Al-Baraka İslâm İktisadî Kongresi'ne sunulan tebliğ). Nedvetü'l-bereketi'r-râbi'atü ve'l-Şrîn İ'liktisâdî'l-İslâmî, Mekketü'l-mükerre-me 29 Şâbân ilâ 2 Kamadan 1424b/22 Ekim 2003, t. s. 1; CIBAFI Consultancy Center. "CIBAFI 10-Year Strategic Plan", http://www.islamicfi.com/!BF_2005/english/PDF/CIBAFIAMP.pdf (25.07.25), s. 4; Bu konuda geniş bilgi için bak., Yeni Şafak, "Körfez sermayesi yatırma çok İstekli", <http://www.yenisafak.com/e01.html> (01 Eylül 2003); Yeni Şafak, "Faizsiz bankacılık dev adımlarla büyüyor", <http://www.yenisafak.com/arsiu/2003/eylul/25/e02.html>. Söz konusu kurumların isim, kuruluş tarihi, öz sermaye ve toplam sermaye durumu ile faaliyet gösterdikleri ülkeleri gösterir liste için bk. "Sıyeğü'l-mesârifü'l-İslâmiyye". Mecelle-tü'd-dirâsâü'l-mâhyeti'l-muâstra el-masrafiyye, Amman 1998/1418, Sayı: 2. c.VT s.57-58.
- [72] ÖFK Birliği, Dünyada ve Türkiye'de FAİZSİZ BANKACILIK, İstanbul 2003, s.26: Muhammed Şerif Beşir, "e'l-Mesârifü'l-İslâmiyye: el-hulm yetehakkakü", www.islam-online.net (18 Mart, 2001), Active Finans, "Faizsiz Finans Sektöründe Yeni Bir Boyut", www.activefinans.com (11 Haziran 2003); Çiti Bank, HQTi Islamic Investment Bank", www.citibank.com (15 Haziran 2003); Za'terî, e'l-Ha-demâtü'l-masrafiyye, s. 51.
- [73] bk. "Nebzetün an benki'l-Kâhîret-i Amman'7, <http://www.cabestate.com/whowe-are.html> (15 Haziran 2003).
- [74] bk. CIBAFI Consultancy Center, "CIBAFI 10-Year Strategic Plan", http://www.is-lamicfi.com/!BF_2005/english/PDF/CIBAFIAMP.pdf (25.07.25), s. 4.
- [75] Bulutoğlu, Kenan, "İslâm Bankacılığı ve Türkiye'de Uygulaması" Banka ve Ekonomik Yorumlar, Nisan 1984, Yıl: 21, Sayı: 4, s.43-51.
- [76] "Özel Finans Kurumlarının Kurulması Hakkında 16/ 12/ 1983 Gün ve 83/ 7506 Sayılı Kararname Bakanlar Kurulu Kararı (BKK)", RG., Tarih: 19. 12. 1983, Sayı: 18256. OFK'larla ilgili ilk Kararname'yi hazırlayanlar arasında yer alan dönemin bakanlarından Ekrem Pakdemirî, Türkiye'de faizsiz sisteme göre çalışacak OFK'ların açılmasına ilişkin kararın alınması sürecinde İngiliz Risk Sermayesi kuruluşlarından etkilenildiğini söylemektedir, bk. Pakdemirî, Ekrem, '4491 sy.lı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapılmasına ilişkin Kanun'un Meclis Görüşmesi Tutanağı", www.tbb.org.tr/kanunlar/bankalar {15 Haziran 2003}.
- [77] "Özel Finans Kurumları Hakkında 83/ 7506 Sayılı Kararname Eki, Karara İlişkin Tebliğ", RG., Tarih: 25 Şubat 1984, Sayı: 18323.
- [78] bk. Durakbaşa, Necdet, "Özel Finans Kurumları Hakkında", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Ekim 1985, Yıl: 22, Sayı: 10, s.37-48.
- [79] RG., Tarih: 19 Ocak 1999, Sayı: 23911.
- [80] TBMM tarafından kabul edilen 5387 sayılı ve 2.7.2005 tarihli Bankacılık Kanunu'na göre ise ÖFK'nın yeni adı "Katılım Bankası", Özel Finans Kurumları Birliği'nin yeni di ise "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" olarak değiştirilmiştir, (bk. Bu kitap, dip not no: 1)
- [81] bk. Baldwin, David-Wilson, Rodney, "Islamic Banking in Principle and Practice (With Special Reference to Wilson). Islamic Law and Finance, (ed. Chibli Mallat). Londons., 1986, s.196.
- [82] Bu bankalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. 13 no'lu dip not.
- [83] Bu kurumlar; A!-Baraka Türk AŞ., Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu AŞ., Anadolu Finans Kurumu AŞ., Asya Finans Kurumu AŞ. ve Family Finans Kurumu AŞ.'den oluşmaktadır. 24.05.2005 tarihi itibariye Anadolu Finans kurumu AŞ. ile Family Finans Kurumu AŞ. birleşme kararı olarak Anado/ami/y Finans Kurumu AŞ. adıyla tek bir banka olarak faaliyetlerine devam etme kararı aldıklarından birleşme gerçekleştiğinde söz konusu faizsiz bankaların Türkiye'deki sayısı dörde inmiş olacaktır. Ayrıca 1994 yılında, aynı alanda faaliyet göstermek üzere kurulan İh-lâs Finans Kurumu AŞ.'nin, malî yükümlülüklerini yerine getiremediği gerekçesiyle 11 Şubat 2001 tarihinde BDDK tarafından faaliyetlerine son verilmiştir. (RG. Tarih:11 Şubat 2001, Sayı: 24315).
- [84] BDDK, "Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu Ekim/ 2004", <http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarueraporlar/raporA>ddk/sectordegerlendirme/bsdr1004.pdf>, (25.07.2005), s. 89-91. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 40-44.
- [85] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 45.
- [86] Sızsiz bankaların işlemlerinin yürürlükteki hukuktaki durumu için bk. Battal, Ah-met, Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukukî Yönden Özel Finans Kurumları'na Ankara 1999.
- [87] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 47-49.
- [88] "özel Finans Kurumlarının Kurulması Hakkında 16/12/1983 Gün ve 83/7506 Sayılı Kararname, Bakanlar Kurulu Kararı", RG, Tarih:19.12.1983, Sayı: 18256.
- [89] TBMM tarafından kabul edilen 2.7.2005 tarih ve 5387 sy.h Bankacılık Kanunu'na göre ise, asgarî 30 milyon YTL ödenmiş sermaye ile kurulabilir, (bk. Bu kitap, dip not no: 1).
- [90] "(4672 ve 4491 Sayılı Kanun ile değişik) 4389 Sayılı Bankalar Kanunu, md. 7-2a, b", RG, Tarih: 18 Haziran 1999, Sayı: 23/734.
- [91] Faizsiz bankacılıkla ilgili değişik ülkelerdeki yönetmelikler için bk. ez-Zerqâ, Ahmed-en-Neccâr, Muhammed Abdulaziz, İslâm'a Göre Banka ve Sigorta, (trc. Hayrettin Karaman), İstanbul 1992, s. 30-54. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 49-50.
- [92] Sungur, Turgut, Banka Tekniği (İşlemleri), Ankara 1993, s. 3.
- [93] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 50-51.
- [94] Sungur, s. 5 Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 51.
- [95] İltihak; sözlükte katılmak, sonradan eklenmek demektir. Terim olarak; bir tarafın şartlarını önceden belirlediği, diğer tarafın ise pazarlık şansı olmaksızın mevcut şart-an kabul ederek dahil olduğu sözleşmeye denir. Su, elektrik, gaz ve sigorta sözleşmeleri gibi. (Şafak, Ali, Hukuk Terimleri Sözlüğü, "iltihak" md., Ankara 1992, s. 211.
- [96] Seyyid, el-Huvarî, İslâm Bankaları Ansiklopedisi (trc. Nihad Yazar), İstanbul ts. , 126.
- [97] Konusunu para, kıymetli evrak, vb. misli şeylerin oluşturduğu, aynen değil mislen geri vermek üzere yapılan muhafaza sözleşmesine usulsüz uediâ1 denir". (Akıntürk. Turgut, Borçlar Hukuku, Ankara 991, s. 222).

- [98] Sungur, s. 4; Ayrıntılı bilgi için bk. Şargâvî, s. 211-224. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 51-52.
- [99] Battal, Ahmet, "Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi". Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Yıl: 1993, Sayı: 6, s. 378. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 52.
- [100] Günal, Vural, Özel Finans Kurumları, Ankara 1984, s. 18.
- [101] Huvârî, İslâm Bankaları Ansiklopedisi, V, 126.
- [102] Uçar, Mustafa, Türkiye'de-Dünya'da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri, İstanbul ts, s. 6.
- [103] TBMM tarafından kabul edilen yeni Bankacılık Kanunu'nun 63. md.sine göre ise, gerçek kişilere ait katılım hesaplarının Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kurulu tarafından belirlenecek olan miktarı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun garan-tisinde-dir. (bk. Bu kitap, dip not no:l).
- [104] OFK Birliği, Dünyada ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık, s. 31. TBMM tarafından kabul edilen yeni Bankacılık Kanunu'nun 63.md.sine göre ise, gerçek kişilere a>t katılım hesaplarının Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kurulu tarafından beirnecek, olan rniktarı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun garantisindedir.
- [105] el-Hemşeri, s. 175. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 52-53.
- [106] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 53.
- [107] el-Maide5/2
- [108] bk. el-Cüнді, Muhammed Şahâte, el-Kard ke edâtî't-temvîl fi'ş-şeriâti'l-İslâmî-ye, Kahire 1993, s. 121-122. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 53-54.
- [109] "Vedâ"nın sözlük anlamı "terketmek, bırakmak"tı. (Lisûnu'l-arab, lıv-d-a" md., VIII, 380-383). Terim anlamı ise; "Sahibi adına korunması için başkasının yanına bırakılan mal"; yahut mastar lda" manasında "kişinin, malını kendi adına koruması için başkasını yetkili veya vekil kılmasıdır" (Aynî, el-Binâye, VII, 731; Rauda-tü't-tâlibin, V, 285; Dâmad Efendî, Mecmau'l-enhur fi şerhi mülteka'l-ebhur, II, 143). Vedâ'da akde konu olan şeye "vedâ" veya "el-malü'l-müda"(emanete bırakılmış mal); malı emanete bırakan kişi "mudi" veya "müstevdi"; malt emanet olarak kabul eden kişi ise "müda", "müstevda" veya "vedi" olarak adlandırılır. (Bilmen, Kamus, IV, 144).
- [110] Beyhakî, Ebûbekir Hüseyin, es-Sünenü'l-kübrû, Beyrut 1992, V, 349-
- [111] bk. el-Heytî. Abdurrezzâk Rahîm Ceddî. et-Mesârifü'l-İslâmîyye beyne'n-nazariyye ve't-tatbîk, Amman 1998. s. 261-263; el-Kubeysî, Muhammed Ubeyd, "el-Vedâiu'l-masrifîyye ve hisâbâtü'l-mesârif", Mecelletü'l-mecma'l-fikhi'l-İslâmî li munazzamati'i-mü'temerü'l-İslâmî (MMFİM), Yıl: 1996, Sayı: 9, 1, 755; Fehmî, Hüseyin Kâmil, 'el-Vedâiu't-masrifîyye ve hisâbâtü'l-mesârif". MMFİM, Yıl: 1996, Sayı: 9, I, 694; el-Emin, Hasan Abdullah, el-Vedâiu'l-masrifîyyetü'n-nakdiyye ve istismâruhö fi'l-İslûm, Cidde 1983. s. 225, 233. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 54-55.
- [112] t-arî hespların karz olduğu hakkındaki görüşler için bk. Mahmûd Hasan Savvân, Esâsiyyâtü'l-ameH'f-masrifîyyi'l-İslâmî, Amman 2001, s. 120; eî-Misrî, Refik Yûnus, el-MesÖrifü'l-İslâmîyye, s. 13; el-Cemâl, G-, s. 64; el-Abbâdî, s. 40-46; Muhammed Ahmed, Sirâc, en-Nizâmu'l-masrifîyyi'l-İslâmî, Kahire 1989, s. 93; Os-mâni, Muhammed Takîy, 'Ahkâmu'l-vedâiu'l-masrifîyye", MMFİM, Yıl: 1996, Sa-i": 9, I, 795; eş-Şebîti, Mes'ud b. Mes'ud, "el-Hisâbâtü'l-câriye ve eseruhâ fi tanşî-h'l-hareketi'l-iktisâdiyye", MMFİM, Yıl: 1996, Sayı: 9, i, 840; et-Teshîri, Muham-med Alî, "el-Vedâiu'l-masrifîyye ve tekyîfuhâ'l-fikhiyyi ve ahkâmuha", MMFİM, Yıl: 25 19%, Sayı: 9, I, 779-780.
- [113] ton Hacer, Fethu'l-bârî, VI, 227.
- [114] ei-Behûtî, Mansur b. Yûnus, Keşşafu'l-kına' 'an metni'l-İkna', (nşr. Hilâl Musaylihi Mustafa), Beyrut 1402/1982, II!, 444.
- [115] bk. İbn Kudâme, ei-Muğni, Vi, 436; İbn Teymiyye, Mecmû'u jetâvâ, ts., yy., XXIX, 457.
- [116] Münzir Kahf, 'el-Vedâiu'l-masrifîyye", MMFİM, Yıl: 1996, Sayı: 9, I. 883-884. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 55-56.
- [117] bk. es-Serahsî, Şemstü'l eimme, el-Mebsût, Beyrut 1409/1989, XI, 145; İbn Kudâme, el-Muğni,V, 21,131.
- [118] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 56-57.
- [119] bk. "(4672 ve 4491 Sayılı Kanun ile değişik) 4389 Sayılı Bankalar Kanunu, md. 20-6a", RG, Tarih: 18 Haziran 1999, Sayı: 23/734; Türkiye'de faizsiz bankacılık yapmak üzere ÖFK'nın kurulmasına izin verildiği 1983 yılında yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre tasarruflarını dinî inançları gereği faizli bankalara yatırmak istemeyelerin oranı %15 civarındadır, bk. www.kuveytturk.com.tr/, (19 Haziran 2002).
- [120] Uçar, s. 69.
- [121] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 57-58.
- [122] Dönemin Mısır hükümeti faizden uzak durmaya çalışan müslümanların yastık altındaki parasını ekonominin hizmetine sunmak için tasarruf sandıkların {Sandüku't-teufir} adı altında alternatif bir fon oluşturur. Bu Sandık Posta Hizmetleri idaresi gözetiminde faaliyet yürütür. Müdilerden belli (makt'u1) bir kâr karşılığında (% 5, % 10 gibi) mevduat toplayıp bazen ticarete çoğu zaman da faiz karşılığı kredi işlemlerinde değerlendirerek dönem sonunda mevduat sahiplerine önceden belirlenen miktarı kâr adı altında öderdi. (Şekerci, s. 334-335).
- [123] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 58.
- [124] Faizsiz bankalarda 'Kâr ve Zarara Katılma Hesabı" akdi çerçevesinde açılan hesaplara Katılma hesabı; istenildiği zaman tamamen veya kısmen geri çekilme özelliği taşıyan, karşılığında faiz veya kâr ödenmeyen hesaplara ise carî hesap denir.
- [125] Reşid, Rızâ, Mecelletü'l-Menûr, Mısır, Yıl: 1903, Sayı: 18, VI, 717-718; Reşid, Rızâ, Tefsîru'l-menâr, Kahire 1960, III, 115-116. Not: Bu görüşün doğrudan Ab-duh'a mı ait olduğu yoksa Reşid Rızâ tarafından ona nispet mi edildiği konusu tartışmalıdır, (bk. el-Heytî, s. 612).
- [126]

Mahmud Şeltüt, el-Fetvâ, Kahire 1983, s. 351-352.

[127]

bk. el-Heytî, s. 162463; el-Hemşerî, s. 90-92.

[128]

bk. Tantâvî, Seyyid Muhammed, Muâmelâtü'l-bünûk ve ahkâmuha's-şerîyyeh, Kahire 1997, s. 126-133.

[129]

Tantâvî halen (31 Aralık 2003) Mısır İslâm Araştırmaları Kurulunu başkanıdır. Kurul, 103 nolu kanunla, İslâmî konularda yetkili en yüksek makam olarak 1963 yılında kurulmuştur. Kurula bir çok ülkeden bilim adamı üye olup ilk toplantısını 40 ülkeden temsilcinin katılımıyla 7 Mart 1964'te yapmıştır. (Hamüd, s. 13). 1965 yılında 35 İslâm ülkesinden uzmanların katılımıyla yapılan 11. İslâm Araştırmaları Kongresi'nde faizle ilgili şu karar alınmıştır:

{1} Ticarî kredi ile tüketim kredisi arasında fark yoktur. Her tür krediden alınan faiz kesin olarak haramdır.

(2) Al-i İmrân suresi 130. ayetin işaret ettiği gibi faizin azı da çoğu da haramdır.

(3) Faizle borç vermek veya borç almak haramdır; ne zaruret ne de ihtiyaç bunu helâla dönüştürmez.

(4) Carî hesaplar, çek tahsili, teminat mektubu ve iş adamları ile banka arasında ülke içinde gerçekleşen ulusal kambiyo gibi bankacılık işlemleri caiz olup bu işlemler karşılığında ücret alınabilir.

(5) Vadeli hesaplar, faiz karşılığı kefalet ve bütün faizli kredi işlemleri faizli işlem olup haramdır, bk. (el-Karadâgî, Ali Muhyiddin, "Keyfe tahavveleTharâmu'l-muc-ma' aleyhi beyne'l-mecâmîTfikhîyye ilâ helâlin", MeceHetü'l-muctema',Tarih: 28 Aralık 2002- 3 Ocak 2003, Sayı: 1532, s. 42-43). Ayrıca İslâm Konferansı Teş-kilatfna bağlı İslâm Fıkıh Akademisi { : MecmauTfikhîTİslâmî'nin 1985, Dünya İslâm Birliği {Rabttatü'l-Â'lemi'l-İslâmîYne bağlı İslâm Fıkıh Kurulu' (: el-Mecm'au'!-fikhi'l-fslâmî'nun ise 1987 yıllarındaki toplantılarında banka faizinin haramlığı konusunda ittifakla karar alınmıştır, (bk. Mecmaul-fikhi'l-İslâmî, Karârât-u ve îausı-yât-u Mecmar'i-fikhi'l-İslâmî, (nşr. Abdussetâr Ebû Gudde). Dimaşk, 1998, s. 22-23; el-Mecm'au'l-fikhi'l-İslâmî, Karârâtü Mecmar'l-fikhi'l-İslâmî (Rabita), Mekke ts.. s. 222-223).

[130]

Fetvanın tam metni için bk. el-Karadâgî. "Keyfe tahavveleTharâmu...". s. 43

[131]

Bu karar, hey'et düzeyinde banka faizinin helâl olduğuna ilişkin verilen ilk ve (31 Aralık 2003 tarihi itibarıyla) son karardır. Kurul banka faizinin caiz olduğuna ilişkin görüşünü şu gerekçelere dayandırmıştır:

(1) Bankanın verdiği faiz banka ile müşteri arasındaki vekâlete dayanır. Banka müşterinin vekili sıfatıyla onun parasını çalıştırmaktadır.

(2) Devletle vatandaş arasında faiz cereyan etmez. (Konuya ilişkin tartışmalar için bk. el-Azîzî, Muhammed Râmîz Abdulfettâh, Beyânu'l-hukmî's-şen'yyi fl'l-fevâ-idi'l-masriyyeti reddin a'lâ feûâ mecmar'l-buhûsî'l-İslâmîyye, Amman 2003; el-Attâr, Abdunnâsir Tefvik, "Münâkaşât'ü fetva Mecmar'l-buhûsîTİslâmîyye an nuâmelâti'l-bunûk", (el-Attâr, Abdunnâsir Tefvik, Tevhîdü taknînâti'l-Ezher ü's-Şeriatî'l-İslâmîyye, el-cüzü'l-evuel, el-büyü' er-ribâ ve'l-muâmelâtü'l-masrafiyye, bahire 2002) adlı kitabın eki; el-Karadâgî, "Keyfe tahavvele'l-harâmu...", s. 42-47; el-Bennâ. Muhammed-Fuâd Visâm, "Fevâidü'l-bunûk", www. isiamonli-ne-net/2003/01/05 article. html; el-Kardâvî, Yusuf, 'Fevâidü'l-bunûk", www.is-vmnafatua. com, (01 Temmuz 2003). Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 59-61.

[132]

Uludağ, s. 16-17, 36.

[133]

Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 62.

[134]

e|-Heytî, s. 164.

[135]

^ecelletü'l-EZher, Yıl: 1366, Sayı: 4, XVIII, 75. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 62-63.

[136]

el-Bakara 2/ 275.

[137]

el-Cessâs, Ahmed b. Alî, Ahkâmu'l-Kur'ân (thk. Muhammed Kamhâvî), Beyrut 1405/1985, I, 465; el-Kurtubî, Ahkâmu'l-Kur'ân, II, 130; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, Fethu'l-kadîr, Beyrut 1991/1412, J, 423-424.

[138]

Uludağ bu görüşte olduğu gibi Abdülaziz Çâviş'in de bu görüşte olduğu bildirilmektedir, (bk, Muhammed Abdül-Mün'm Cemâl, Mevsûa'tü'l-iktisâdî'i-İslâmî, Kahire, 1986, IV, 413; Uludağ, s. 35).

[139]

el-Bakara, 2/278.

[140]

el-Bakara, 2/279.

[141]

Hasan, İbrahim Hasan. İslâm Tarihi, (trc: Ortak), İstanbul 1987, I, 83-85.

[142]

bk. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, (trc: Salih Tuğ), İstanbul 1991, I, s. 25; en-Nablusî, Şâkir, "el-'Avleme: Bidâa'tün a'rabiyyetün kadîmetün rüddet ileynâ", Cerîdefî'r-re'y, (Ürdün), Tarih: 20 Aralık 2002, Sayı:11784, s. 29.

[143]

Sarıçam, İbrahim, "Hâşim b. Abdümenâf", DİA, XVI, 406.

[144]

Fığlah, Ethem Ruhi, "EbÛTâlib", DİA, X, 231.

[145]

Ayçan, İrfan, "Ebû Süfyân", DİA, X, 237.

[146]

Lammens, H., "Mekke", İA, VII, 630-636.

[147]

el-Bakara. 2/278.

[148]

Taberî, Câmiu"i-beyân, !II, 107.

[149]

Taberî, Muhammed b. Cerîr, Tarihü't-taberî: tarihü'l-ümem ue'l-müluk (thk. Muhammed İbrahim), Beyrut 1967, III, 29-30.

[150]

Erkal, s. 94.

[151]

Buhârî, "Fardu'l-Humus", 2897.

[152]

Ebü Ubeyd, Kasım b. Sellâm, el-Emvâl (thk. Muhammed Amâre), Kahire1989, s. 611.

[153]

Zehebî, Şemsüddin b. Osman, Siyeru a'îâmî'n-nübeîâ, Beyrut 1983, XVII, 140; Ebü Ubeyd, e'-Emvâ), s. 320.

[154]

el-Bakara 2/279.

[155] el-Mâide5/2.

[156] el-Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd, Bedâ'i'u's-sanâ'f fi tertîbî's-şer'dV, Beyrut ts..VI, 86; Cezîrî, el-Fıkh ale'l-mezâhib'l-erba'a, III, 73-

[157] en-Nisa 4/ 29.

[158] el-Bakara 2/ 275.

[159] bk. Zaterî, Alâuddîn, "Hein-fevâidü'l-muhassala mine'l-bünük yeşmiluhâ ribâ'l-muharram?", <http://www.ali>aa.com/news/18.06.2003/islamic2.htm>.

[160] Tantâvî ve İslâm Araştırmaları Konseyi'nin "Banka faizlerinin caiz olduğu"na ilişkin delilleri ve bu deliller üzerine yapılan tartışmalar için bk. el-Karadağî, Ali Muhyio' dîn, "Fevâidü'l-mesârif mine'l-harâmi'l-mucma' aleyhi ile'l-helâl", <http://www-i^monline.net/Arabic/contemporary/2003/01/artide05.sfiEm!>; Za'terî, Alâuddîf'l-"Fevâidü'l-muhassala mine'l-bünük yeşmiluhâ ribâ'l-haram", <http://www.a'r1r1IJ.alem.net/fawaadm.htm>. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 63-68.

[161] a'2siz bankacılık düşüncesinin teori ve pratikte takip ettiği süreç hakkında daha geniş bilgi için bk. Karaman, Hayrettin, İslâm'a Göre Banka ve Sigorta, s. 26-28; ayındır, Servet, "Sermaye ve Tarihsel Süreçte Malî Aracı Kurumların Sermayeye aWaşım Tarzı", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yüi- 2001 SaV:4 s. 175-190.

[162] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 68-69.

[163] ;s-Sadr, Muhammed Bakır, Buhûsü'l-İslâmî. Beyrut 1991, s. 334-340. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 69.

[164] Yûsuf Kasım, et-Teâmülü'Micân fi mizânî's-şer'ia, Kahire 1993, s. 171-173; Nû-^an, Fikri Ahmed, en-Nazariyyetü'l-iktisadiyye fi'l-İslâm, Beyrut 1985, s. 361; el-Kârî, Muhammed Ati, "el-Hisâbât ve'l-vedâiu'l-masrifîyye", MMFm, Yıl: 1996, say: 9, I, 743.; Şahâte, s. 116; Kubeysi, s. 762. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 70-71.

[165] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 73-75.

[166] fen Manzûr, el-İfrikî, Lisânu'l-arab, Beyrut 1990, "b-y-'a" mcl VIII, 23-24; Kamus Tercümesi, [II, 195.

[167] bk..e)-Mısırî, R., Masri/u't-tenmîye, s. 81; Bayındır, Ticaret ve Faiz, s. 17.

[168] bk. Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ne Hukuk Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1998, s. 39-42.

[169] Kâsânî, Bedâ'i', V, 134.

[170] Kâsânî, age., V, 135.

[171] Çizakça Murat, Risk Sermayesi Özel Finans Kurum fan ve Para Vakıfları, İstanbul 1993, s.18-19; Avsaf Ahmed, "el-Ehemmiyyetü'n-nisbiyye li turuki't-temvîli'l-muhtelife fi'n-nîzâmî'l-masrifîyyi'l-İslâmî: Edille amelîyye mine'l-bunûki'l-İslâmîyye", (İslâm Kalkınma Bankası'nın katkılarıyla 16-21 Haziran 1987 tarihinde Amman'da düzenlenen "Hutatü'l-istismâr fi'l-bünûki'l- İslâmîyye el-cevâni'bî't-tatbîkiyye ve'l-ka-dâyâ ve'l-müşkilât" adlı sempozyuma sunulan tebliğ), e'l-Mecmau'f-me'ifu fi buhû-si'l-hadârati'l-İslâmîyye, Amman 1990, s. 129-158.

[172] bk. BDDK, "Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu Ekim/ 2004", <http://www.bddk.org.tr/turkce/yay\u01nlarveraporlar/rapor/bduk/sectordegerlen-diT-me/bsdri004.pdf>, (25.07.2005), s. 89-91.

[173] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 75-76.

[174] Lisânu'l-arab, "r-b-h" md., II, 442.

[175] Kâsânî, Bedâ'i', V, 220; İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 266; İbn Âbidîn, Hâşiyet'ü Reddî'l-muhtâr atâ'd-Dürri'l-muhtâr şerh-i Tenviri'l-ebşâr, İstanbul 1984, IV, 132-133.

[176] Temel unsurlarından biri eksik satım akdine "bâtıl akit", vasıflarından biri eksik satım akdine ise "fasit akit" denir. Bâtıl satım akdi her hangi bir hüküm ifade etmez. Alıcı mal sahibinin izniyle, satın alınan malı alıp götürse dahi, mal mülkiyetine geç-meyip elinde emânet olarak kalır. Fasit satım akdine ise alıcı, söz konusu malı, satıcının izniyle kabzetmişse, mülkiyet hakkı satılan malın bedeli ile değil, kıymeti veya misli karşılığında sabit olur. Bu durumda alıcı, belirlenen bedeli değil, satılan malın kıymetini ödemekle yükümlü olur.

[177] Kâsânî, Bedâ'i', V, 220-224; İbn Kudârne, el-Muğni. VI, 271; Döndüren, İslâm Hukukuna Göre Alım Satımda Kâr Hadleri, Balıkesir 1984, s. 93-101. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 76-77.

[178] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 77.

[179] en-Nisa4/29.

[180] bk. Ahmed Sâtirn Mîlham, Beyu'l-murâbaha ve tatbîkötuhâ fi'}-mesârifî'}4slâmîyye, Amman 1410/1989. s, 30-31; Suûd Muhammed Rabîa, SıyeğîTHEmuil bi'l-murâbaha, Kuveyt 2000, s. 10-11. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 77-78.

[181] Malik b. Eries, el-Muvatta', (Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî rivayeti), (thk. Takıyyü'ddîn en-nedvî), Dimaşk 1991, "Buyu", 33.

[182] eş-Şafîi, Muhammed b. İdrîs, ei-Ümm, (nşr. Mahmûd Mataracı), Beyrut 1423/1993, III, 48.

[183] İbn Kayyım, Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye, İ'âmü'l-muvakk'\in 'on rabbi'l-âlemîn, {thk. Muhammed M. Abdulhamid), Beyrut, 1407/1987, IV, 29.

[184] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 78-79.

[185] "el-Murâbaha U'l-âmir bi'ş-şirâ".

- [186] bk. Özkaya, Bilal, "Özel Finans Kurumunda Ticari Faaliyetler", Kuveyt Türk Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 17, Temmuz: 2002, s. 12-13.
- [187] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 79-80.
- [188] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 80.
- [189] et-Tayyâr, Abdullah b. Muhammed, el-Bünûkü'l-İslâmiyye beyne n-nazariyye ue't-tatbîk, Riyad 1994, s. 320-321; ei-Heytî, s. 523; el-Kardâvî, Yusuf, Beyu'lmu-râbha ii'l-âmir bi's-şirâ kemâ tecrthi'l-mesârfü'l-isiâmiyye. Kahire 1987, s. 27.
- [190] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 80-81.
- [191] Ebû Gudde, Abdü's-settâr, Buhûs fi'l-muâmeiât ve'i-esâlibi'i-masrifîyyeti'l-İslâ-miyye, Kuveyt 1993, I, 337; el-Kardâvî, Bey'u'l-murâbha, s. 32.
- [192] bk. el-Makdîsî, Muhammed, Ğî-Kâft ft fikh-i İbn Hanbel, Beyrut ts., II, 25; eş-Şev-kânî, Muhammed b. Ali, ed-Derârî'l-mudîyye şerh'u ed-düreri'l-behiyyeti fi'l-me-sâtli'l-fikhiyye, (thk. Muhammed Hailâka). San'a 1993/1414, I, 308; en-Nevevî, Yahya b. Şeref, Ravdatü't -tâlibîn ve urndeti'l-müftîn (thk. Adil A. Abdulmev-cud-Ali M. Muavvad), Beyrut 1412/1992, III, 417; Makdisî, elKâfî, I, 325; e!-Mü-nâvî, M. Abdurraûf, et-Teörif, I, 531, (thk. Muhammed R. ed-Dâye), Beyrut-Dı-maşk 1410; el-Cürcanî, Ali b. Muhammed, et-Ta'rifât, (thk. İbrahim el-Ebyâr). Beyrut 1405, I, 206.
- [193] Krş., es-Serahsî, XIV, 36; İbnu'l-Hümâm, M. b. Abdulvâhid, Fethu'lkadîr, Beyrut ts., VII, 211; ed-Derdîr, Ebû'l-Berekât, Şerhu'l-kebir alâ Muhtasar-i Halil, Beyrut ts., III, 89.
- [194] İbn Rüşd el-Hafîd, Bidûyetü'l mütehid ue nihayeti'l-muktesid, İstanbul 1985, H 117; İbn Kayyim, el-Cevziyye, Hâşiyetü İbni'l-Kayyim alâ süneni Ebî Davud, Beyrut 1995, s. 240.
- [195] Fakihlerin "beyu'l-r'rie"nin tanımını hakkındaki görüşleri için bk. Makdisî, el-Kâfî. H> 25; Nevevî, Ravdatü't-tâlibîn, III, 417; İbn Âbidîn, Haşîye, V, 273; İbnu'l-Hümâm, Fethu'lkadîr, VII, 211; Derdîr, Şerhu'l-kebir, III, 88-91; İbn Cüzey, Muhammed el-Kelbî, el-Kauaninü'l-fkhiyye, Beyrut t.y., I, 171.
- [196] Sahnûn, b. Abdisselam, el-Müdevvenetü'l-kübrâ İ'l-İmâm Mâlik b. Enes, Beyrut tŞ., IV, 120; el-Karâfî, A. b. İdris es-Senhâcî, el-Furûk, Beyrut 1998, İli, 268; İbn Abidîn, Haşîye, V, 273; Şevkânî, ed-Derârî'i-mudîyye, I, 309; Şevkânî Ney/ü/-evtâr, V, 319.
- [197] Merdavî, el-İnsâf, IV, 337; Behûtî, Keşşâfu'l-kma\ III, 186.
- [198] Köse, Saffet, İslâm Hukukunda Kanuna Karşı Hile: Hile-i ser'ivve İstanbul 1996, s. 381.
- [199] el-Balî, s. 128; ez-Zuhaylî, Vehbe Mustafa, "Beyu'Maksît", Mecelletü'l-mec- MG'ı'l-fikbi'l-İslâmî İi- râbtatî'hâlemi'l-İslâmî (MMFİR), Yıl; 1998, XI, 51-54.
- [200] Yeniçeri, Celal, İslâm İktisadının Esaslan, s. 400. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 81-83.
- [201] Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî, Sünen-i Ebî Dâuûd, (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1400/1988, "Büyü", 68; Tirmizî, Muhammed b. İsa, el-Ca-miu's-sahih, Kahire ts., "Buyu", 19; İbn Mâce, "Ticaret", 20; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 402, 434.
- [202] Ebû Dâvud, "Buyu", 26; Tirmizî, "Büyü", 19; en-Nesâî, Abdurrahmân b. Şuayb, es-Sünen, İstanbul 1981, "Büyü", 60, 71, 74.
- [203] Hadislerin sıhhati ile ilgili daha geniş bilgi için bk. İbn Hacer, Ahmed el-Askalanî, Telhisü'l-habîr fi tahrici ehadi's-r-rafi'i't-kebir (thk. Şaban Muhammed İsmail), Medine, 1964, III, 5.
- [204] Zebîdî, Muhammed Murteza, Tâcu'l-arûs, Mısır 1306/1888, II, 435.
- [205] bk- Şevkanî, Neplü'l-eutâr, V, 175.
- [206] Hattâbî, M. b. İbrahim, Meâhmü's-sünen ne huve şer'u süneni'i-imâm Eb\ Dâ-vud (rışr. Muhammed Râğîb et-Tabbâh), yy.,ts., 111, 769.
- [207] İbn Kayyim el-Cevziyye, Haşîye, IX, 299.
- [208] el-Mübarekfûrî, Abdurrahman b. Abdürahim, Tuhfetü'l-ahvezi bi-şerh-i Tirmizi (thk. Muhammed Ketebî), Kahire 1964, IV, 360.
- [209] İbn Kudâme, el-Muğni, VI. 295-296.
- [210] Şevkânî, Neylü'i-evtör, V, 175.
- [211] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 83-87.
- [212] Temerrüt {Gecikme} faizi: Vaktinde ödenmeyen borca tahakkuk ettirilen faiz. (Erdoğan, s. 452).
- [213] bk. Asya Finans Kurumu A.Ş., "Genel Finansman Sözleşmesi", Yıl: 2003, md-17/5; Family Finans Kurumu AŞ., "Genel Sözleşme", Yıl: 2003, md. 20.
- [214] bk. Al-Baraka Türk A.Ş., "Finansman Sözleşmesi", Yıl: 2002, md. 3/ 1; Fam* Finans Kurumu AŞ., "Genel Sözleşme", Yıl: 2003, md. 3/3; Anadolu Finans Kurumu AŞ., "Genel Sözleşme", Yıl: 2003, md. 5/2,6,7.
- [215] Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., "Genel Kredi Sözleşmesi", Yıl: 2002, md-3/2.
- [216] Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., "Genel Kredi Sözleşmesi", Yıl: 2002, md. 5/ 6,7.
- [217] bk. Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., "Genel Kredi Sözleşmesi" Yıl: 2002, md. 5/ 2,12; Al-Baraka Türk A.Ş., "Finansman Sözleşmesi", Yıl: 2002, md. 3/ 2,
- [218] Müşteri (borçlu) nin haklı bir sebep olmaksızın eda ve ifâ mükellefiyetini yerine getirmemesi,
- [219] bk. Tirmizî, "Ahkâm", 17; Ebû Davud, "Akdiye", 12.
- [220] Paranın değer kaybı ve alınabilecek tedbirlerle ilgili tartışmalar için bk. Bayındır. Abdulaziz ve diğerleri, İslâm Açısından Eniasyon ve Çözüm Yolları, İstanbul 1983; Döndüren, Hamdi, İslâm'ı Ölçülerle Ticaret Rehberi 100 Soru- 100 Cevap, İstanbul 1998, s. 181-183; Yaran, Rahmi, İslam Hukukunda Borcun Gecikmesi Borçlunun

Temerrüdü Alacaklının Temerrüdü, İstanbul 1997. s. 146-189.

- [221] bk. Bayındır, Abdulaziz, "Faizsiz Sistemde Ödemeyi Geciktiren Borçluya Uygulanacak Maddi Ceza", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2001, Sayı: 3, s. 51-70.
- [222] Bardakoğlu, "Bey1", DİA, VI, 16.
- [223] Şi, ed-Derârî'l-mud'yye, II, 79.
- [224] Tirmizî, "Ahkâm", 17; Ebû Davud, "Akdiye". 12.
- [225] Faizsiz bankaların murabaha uygulamasına yönelik eleştiriler için bk. es-Sebâtîn, Yusuf Ahmed Mahmud, el-Büyû'l-kadîme ve'l-muâsıra ve'l-borsât elmahattıye ue'd-d ti ueüy ye, Amman 2002, s. 97-101.
- [226] Satıcının, sözleşmeden doğan borcunu yerine getirmemesi durumunda müşterinin, kendi borcunu ödemeyi durdurma ve karşı taraf yükümlülüğünü yerine getirmede» çe borcunu ödememe hakkına denir. (Bk. Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslâh Hukuku, II, 440).
- [227] Taksitle satış sözleşmesinin Alman ve Türk hukukundaki işleniş hakkında geniş biö için bk. Ozanoğlu, Hasan, Taksitle Salım Sözleşmesi, Ankara 1999, s. 85-11"-
- [228] RG., Tarih: 01 Ağustos 2003, Sayı: 25186/
- [229] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 87-92.
- [230] el-Bedûr, Râdî, "İktisâdiyâtü ukûdî'l-müşâreke fi'l-erbâh: el-mefâhîm ve'l-kadâyâ'n-nazariyye", (İslâm Kalkınma Bankası'nın katkılarıyla 16-21 Haziran 1987 tarihinde Amman'da düzenlenen "Hutatü'l-istismâr fi'l-bünûki'l- İslâmiyye el-cevânibi't-tatbîkiyye ve'l-kadâyâ ve'l-müşkilât" adlı sempozyuma sunulan tebliğ), el-Mec-rnau'l-melikî li buhûsi'i-hadâraü'l-İslâmiyye, Amman 1990, s. 66; Ebû Uveymir, Cihad Abdullah Hüseyin, et-Terşidü's-şer'i İ'l-bünûki'l-kâimeh, yy.: İttihâd'd- düvelî İ'l-bünûki'l-İslâmiyye, 1986, s. 321.
- [231] bk. Hamûd, s. 388-391.
- [232] el-Misrî, Refik Yûnus, e/-Mes<5n/u7-/s/dmryye, dirâse şer'iyye ii 'adedin min hâ, (-idde 1995, s. 15-17; el-Hüseyînî, Ahmed Hasan, el-Vedâiu'imasrifıyye, envâuh&, istihdâmuhâ, istismâruhâ, Beyrut 1999, s. 132.
- [233] Mâcîd Ali, el-Bünûki'l-İslâmiyye nazra Kurâniyye li'l-mâl ue'l-insân ue'l-i'mân'l-ardı, Amman 1999, s. 17.
- [234] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 93-94.
- [235] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 94.
- [236] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 94.
- [237] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 94.
- [238] Ebû Uveymir, s. 322.
- [239] en-Neccâr, Ahmed, 100 Suâ! ve 100 cevâb haule'l-bünûki'l-İslâmiyye, yy., 1978, s. 43.
- [240] e'l-Misrî, Refik Yûnus, Buhûs fi'i-mesârifi'l-İslâmiyye, Dımaşk 2001, s. 12-14.
- [241] Muhammed Osman, Şübeyr, e/-Mudme/âtü7-md/iyje el-muâsıra fi'ifiki'l-İslâ-mî, Amman 2001, s. 292; el-Misrî, Abdusseмі, el-Masrifu'l-İslâm' i'lmiyyen ve a'meliyyen, Kahire 1988, s. 62: Şargâvî. s. 385-386.
- [242] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 94-96.
- [243] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 96.
- [244] Baçal, Hukukî Yönden Özel Finans Kurumları, s. 217; Sirâc, s. 178.
- [245] Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu AŞ-, "Kâr Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi". Yıl: 2002, s. 1-5.
- [246] Battal, Hukukî Yönden Özel Finans Kurumlan, s. 227. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 96-98.
- [247] Muhammed Abdullah Vâil, eJ-Müşâreke e!-muter'ökısa (et-müntehıye bi't-temlik) ve devru'\-bünük'\i-İslâm'yyet\ fi tef'lihâ, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Ürdün Ün.v.) Amman 2000, s. 12.
- [248] Faysal Ârida, "el-Müşâreke ke uslûbin li't-temvil", (XIX. İslâm Bankaları Yatırım ve Operasyon Müdürleri Toplantısı'na sunulan yayınlanmamış tebliğ), Amman 1993, s. 19.
- [249] Ahmed Cemil, el-Vazifetü't-tenmeviyye li'imüessesâti'imâliyyet'i-İslâmiyye, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cezayir Ün.v.), Cezayir 1996, s. 142; el-Kef-râvî, Avf, el-fiünû/cü7-/s/dmiyye en-nukûd ve'l-bunûk fi'n-nizâmi'l-İslâmî, İskenderiye 1998, s. 104; el-Bedûr, s. 75; el-A'clünî, Muhammed, "Bünûkün İslâmiyyetün", (Yayınlanmamış makale, Yermük Ün.v. Ürdün), Yermük ts., s. 195; el-Hü-seynî, s. 141; Hamûd, s. 472-476-
- [250] es-Sâvî, Muhammed, Müşketü'l-istismâr fi'l-bünûki'l-İslâmiyye ve keyfe âiece-ha'l-İslâm, Cidde 1991, s. 619-620; Mahmûd Muhammed Bâbilî, el-Mesdrf/u'J-/s/ âmiyye darûra rıatmiyye, yy. 1989, s. 204; Abdülhâdî Ya'kub Abdullah, e" Müşâreke ahkâmuha's-şer'iyye ve tatbîkâtuha'l-ameliyye bi'l-rnesârli'l-İslâmiyye, Sudan ts., s. 28; Emîre Abdullatîf Meşhur, el-İsûsmâr fi'l-İktisâdî'l-İslâmî, Kahire 1991, s. 287; Ebû Uveymir, s. 325-326.
- [251] Şübeyr, s. 292; Şargavî, s. 385-386; el-Misrî, A., s. 62, 70.
- [252] el-Heytî, s. 502. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 98-101.
- [253] Şelebî, İsmail Abdırrahim, "e!-CevânibuTkânûniyye li tatbiki akdeyi'l-murâbaha ve'l-mudâraba", Hutatü'l-istismâr fi'l-bünûki'l-İslâmimre ei-cevânibi't-tatbikiyye ye'l-

Jcaddyâ ve'l-müşkilât, s. 283; Bekir Reyhan, S'yeğu't-ternvil ve'l-istimör fi'l-mesori/i'l-İs'âmiyye, Amman 2001, s. 50; Akin, s. 74; Battal, Hukukî Yünden Öze! Finans Kurum/an, s. 229. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 101-102.

[254] el-Heytî, s. 435; Ebû Uveymir, s. 321.

[255] Hamûd, s. 39.

[256] Orman, s. 250-251.

[257] Sırâc, s. 149.

[258] bk. el-A'rabî, Muhammed Abdullah, "el-.Muâmelâtü'l-masrafiyye ve ra'yü'l-İslâmi fi-ha", // İslâm AraşUrmahri Kongresi'ne Sunulari Tebliğler, Kahire 1965, s. 79-123; Ali Hasan Abdulkadir, Fıkhu'l-mudâraha fi't-tatbiki'l-iimiyyi ve't-tecdîd'i'l-iktisadimi, yy., ts., s. 40; Ebû Uveymir, s. 303. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 102-104.

[259] Muhammed Abdülhalim Ömer, ı:et-Tefâsilü'i-ameliyye li akdi'l-murâbaha fi'n-nizâ-mi'l-masrifıyyi'l-İslâmi", Hutatü'l-istismâr fi'l-bünûki'l- /s/dmiyye el-cevânibi't-tatbikiyye ue'l-kadâyâ ve'l-müşkilât, s. 220-221.

[260] Battal, Hukukî Yünden Özel Finans Kurumlan, s. 197.

[261] Şargâvî, s. 336-337; Savvân, s. 136.

[262] el-Emîn, el-Vedâiu'i-masrifıyye, s. 55.

[263] bk. Nevevî, Ravdatu't-tâUbûn, V, 120; Merğinanî, Hidâye, III, 203; Sahnûn, el-Müdevvene, XII, 120; İbn Kayyim el-Cevziyye, İ'lâmii'l-muvakknn, I, 336-337-

[264] Şargâvî, s. 345-346; el-Heytî, s. 471.

[265] Hamûd, s. 420, 428; Abdulkadir, s. 119-120; Savvân, s. 136-136. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 104-106.

[266] Mahmud Abdulkarim İrşid, eş-Şâmii fi muamelâti ve ameliyâtü'l-mesârifil-İslâ-miyye, Amman 2001, s. 39-40. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 106-107.

[267] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 107.

[268] Tuğlacı, Pars, İngiizce-Türkçe İktisadî, Ticarî, Hukukî Terimler Sözlüğü, İstanbul 1961, s. 526; Websters Dictionary, s. 1309.

[269] Altıntaş, Mine Berra, "Bir Finans Tekniği Olarak Risk Sermayesi", Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Tarih: Aralık 1986, Sayı: 94, s. 32; Esen, Rıfat, "Ventura Capital", Dünya Gazetesi, Tarih: 20 Ekim 1989, s. 4.

[270] Yegencik (Burnukara), Tijen, Yeni Bir Finansman Tekniği ufarak Risk Sermayesi ue Türkiye Açısından Önemi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Ey lül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir 1994, s. 7-8.

[271] RG., Tarih: 6.7. 1993, Sayı: 21629.

[272] RG., Tarih: 6.11. 1998, Sayı: 23515.

[273] Çizakça, Murat, "Risk Sermayesinin Batı'daki Başarıları ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Potansiyeli", Türkiye'de özel Finans Kurumlan Teori ve Uygulama, İstanbul 2000, s. 124.

[274] Türknet, "Risk Sermayesi", www.Turknet.com, (20 Ocak 2001).

[275] Çakmakçı, Akin, "Risk Sermayesi" Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Tarafından 5 Mayıs 2001 Tarihinde Düzenlenen Sempozyuma Sunulan Tebliğ, TTGV Teknoloji Yayınları Dizisi-1, s. 5.

[276] İşeri, Müge, Risk Sermayesi & Türkiye'deki Geleceği, İstanbul 2001, s. 9-53. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 107-111.

[277] Çizakça, "Risk Sermayesi" Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları, s. 1".

[278] Çizakça, a.g.e., s. 16-19; Döndüren, Ticaret ve İktisat İlmihali, s. 436-440; jen (Burnukara), s. 4.

[279] Bu görüş Recep Uİusoy'a aittir, bk. Ulusoy, Recep, Bir Finansman Modeli Olarak Mudâraha, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1995, s. 216-218. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 112-113.

[280] Mecelle, md.1045; Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuki İslâmiyye ve ht'lâhât- Fık-Jıyye Kamusu, İstanbul 1985, VII, 76-77.

[281] İbn Âbidîn, Haşıye, IV, 299-300.

[282] Muhammed b. İbrahim Musa, Şerikâtü'l-eşhâs beyne's-şer \ati ve'l-kânûn, Ri-yad 1998, s. 39.

[283] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 113.

[284] Nezih Hamtnâd, İktisadî Fıkıh Terimleri, {trc: Recep Ulusoy), İstanbul 1996, s. 318.

[285] Şirbinî, Şemsüddin b. Ahmed, Muğni'l-muhtâc ilâ ma'tifatt meâni'l-Mmhâc, Beyrut ts., II, 213; ed-Derdîr, Ebu'l-Berekât, eş-Şerhu's-sağîr alâ akrabi'l-mesâ-Hk ilâ mezhebi imâm Mâlik, Kahire ts., III, 457-458.

[286] İbn Kudame, el-Muğni, VII, 123.

[287]

- Serahsî, el-Mebsû't, XI, 159-160.
- [288] İbn Hazm, Alî b Ahmed, el-Muhallâ bi'l-âsâr, Beyrut 1988, VI, 414-415.
- [289] İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 123.
- [290] Şîrbînî, Muğni'l-muhtâc, II, 213.
- [291] Derdîr, Çehu's-sağtr, III, 459-460.
- [292] İbn Kudârne, el-Muğnî, VII, 124; e!-'Aynî, Bedrüddîn b. Ahmed, el-Bînâye (tsh Mevlâ Muhammed Ömer}, Beyrut 1400/1980, VI, 95.
- [293] İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 146; Kâsânî, Bedâ'i', VI, 59, 60; 'Aynî, eJ-Bindye, VI, 118; Mûsab. İbrahim, Şerikâtü'l-eşhâs, s. 210-212. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 113-114.
- [294] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 114.
- [295] İbn Kudâme, el-Muğnî, V,10; Kâsânî, Bedâ'i', VI,57; Şîrbînî, Muğni'l-muhtâc, III, 223; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, II, 210.
- [296] Sirâc, s. 153.
- [297] İbn Duveyyân, Sâim ez-Zeydî, Menârü's-sebi! fi şerhi'd-delil (thk. Züheyr Sa-viş}, Beyrut 1979, I, 372.
- [298] EbûUveymir, s. 322.
- [299] Kâsânî, Bedâ'i', VI, 95; İbn Âbidîn, Haşîye, V, 649-650; İbn Kudâme, e/-Muğ-nî, V, 50.
- [300] eş-Şirâzî, Ebû Ishak, el-Mühezzeb fi fihki'l-İmam Şafii, (thk. Muhammed ez-Zuhaylî), Dımaşk 1996, III, 480.
- [301] Sahnûn, el-Müdevvene, V, 92. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 115.
- [302] Kâsânî, Bedâ'i', VI, 95-96; İbn Kudâme, elMuğnî, V, 151; Sahnûn, el-Müdev-uene, V, 12, 10",
- [303] Kâsânî, BeddV, VI, 96.
- [304] Kâsânî, age., 95.
- [305] İbn Kudâme, et-Muğnî, V, 30.
- [306] Nevevî, el-Mecmu, XV,168.
- [307] bk. Nevevî, age., XV, 146, 165; el-Heytî, s. 474.
- [308] Ebû Uveymir, s. 303.
- [309] Kâsânî, BeddV, VI, 63.
- [310] İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 27.
- [311] İbn Kudâme, age., V, 37-38.
- [312] Derdîr, Şerhu's-sağtr, III, 468-469.
- [313] Nevevî, Muğni'l-muhtöc, II, 215.
- [314] İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, II, 211-212. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 116-118.
- [315] Şübeyr, s. 292; Şargâvî, s. 385-386; el-Misri, A., s. 62,70.
- [316] Kâsânî, Bedû'i', VI, 63; İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 27.
- [317] Serahsî, el-Mebsû't, XI, 151-152; Makdisî, el-Kâfî, II, 258; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 123424; Şîrbînî, Müğni'i-muhtâc, III, 225; İbn Hazm, el-Muhallâ, VI, 414-415.
- [318] Desûkî, Ebû Abdîllah Ahmed b. Arafe, Haşiyetü'd-Desuki ala muhtasari's-Sa'd, (thk. Halil İbrahim Halil), Beyrut 2002, III, 349; Derdîr, Şerhu'l-keblr, iÜ, 349.
- [319] İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 124.
- [320] Tirmizî, "Ahkâm", 17; Ebû Davud, "Akdıye", 12.
- [321] Nevevî, V, 390; Behûtî, Keşşafu'lhkma1, II 275; İbn Hazm, ei-Muhallâ, VI, 278.
- [322] el-Abderî, Muhammed b. Ebi'l-Kâsım, et-Tâc ve'Hkltl, Beyrut 1398/1977, VI, 69.
- [323] Hamûd, s. 472,
- [324] el-Heytî, s. 505.
- [325] Yahya İsmail Ali İd, ei-Masrifu'l-İslâmt mecâlâtühû m âsâruhu'i-İsiâmiyVe< Cidde 1981, s. 342.
- [326] es-Sâvî, s. 622-623.
- [327] Vâil, s. 61.
- [328] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 118-121.

- [329] Borçlar Kanunu tnd. 521'de adı şirkette sermaye ile ilgili hüküm şöyle düzenlenmektedir: "Her şerik nakit, alacak veya diğer mal veya sa'y olarak bir sermaye koymakla mükelleftir..", bk. <http://www.hukuktr.net> MeWb2.htm (24 Eylül 2003). Bu durum Türk Borçlar Kanunu'nda emek-sermaye ortaklığı anlayışına dayalı Mudârabanın tanınım kanunlaştırıldığını göstermektedir.
- [330] Şekerci, s. 247.
- [331] Holdsvorth, Sir William, A History of English Law, London 1973, VIII, 103.
- [332] "En-ner'ribâ yecrî fi'l-u'kûd lâ fi'l-ğarâmât", Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân, el-Eşbah ve'n-nezâir, yy., ve ts., Daru ihyâi'kütübî'l-arabî, s. 357.
- [333] Sirâc, s. 208.
- [334] Schacht, Joseph, İslâm Hukukuna Giriş, (trc, Dağ, Mehmet, Şener, Abdülkadir}, Ankara 1986, s. 87.
- [335] Udovitch, Abraham, Partnership and Profit in Medieuo! İslam, Princeton 1970, s. 184-185.
- [336] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 121-122.
- [337] Usûnu'l-arab, "d-r-b"md., I, 543-548: ei-Mu'cemu'l-esâsî, s, 767.
- [338] Al-i İmrân 3/ 156; en-Nisa 4/94, 101; el-Mâide 5/ 106; el-Müzzemmil 73/20.
- [339] Serahsî, el-Mebsût, XXII, 18; el-Mâverdî. el-Mudâraaba (thk. Abdu'Kvahlâb Havas), Kahire 1989, s. 117-118; Merdâvî, ei-İnsâf, V, 507; el-Cezîrî, Abdurrahmân, ei-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erba'a, Beyrut 141/1990, III, 34; Şekerci, s. 248.
- [340] ed-Debû, İbrahim Fadıl, Akdü'i-mudâraaba: Dirâse fi'l-iktisâdî'l-İslömt, Amman 1998, s. 29-31.
- [341] Mâverdî, el-Mudâraaba, s. 120-121; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, II, 309; Döndüren, Hamdi, "İslâm Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynakları", islâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri, s. 195.
- [342] Al-i İmrân 3/ 156.
- [343] en-Nisa 4/94.
- [344] en-Nisa 4/101.
- [345] el-Mâide 5/ 106.
- [346] el-Bakara 2/ 198.
- [347] Ateş, Ali Osman, İslâm'a Göre Cahiline ve Ehl-i Kitab Öv/ ve Âdetleri, İstanbul 1996, s. 497.
- [348] Mudârabanın tarihteki örnekleri için bk. ed-Debû, s. 32-36; Gedikli, Osmanh Şer'iyye Sicillerinde Mudarebe Ortaklığı, s. 30-38; Ateş, Ali Osman, s. 497; Döndüren, Ticaret ve İktisat İlmi'hâlî, s. 426-427; Siddîkî, M. Necâtullah, "Çağdaş İktisadî Hayatta Mudâraabe", İktisat ve Din, (nşr. Mustafa Özel), İstanbul 1994, s. 274-275.
- [349] İbn Kudâme, el-Muğni, VII, 133; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, 11, 309; Ebû Ceyb, Mevsûatü'l-icma' fi'l-fikhi'l-İslâmî, Dımaşk 1984, 1, 532.
- [350] Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, II, 310; Derdir, Şerfiu's-sağîr, III, 682; İbn Kudâme. e!-Muğni, VII, 136.
- [351] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 122-124.
- [352] el-Heytî, s. 472-473.
- [353] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 125.
- [354] es-Sawa, Ali Muhammed, "el-Fevâriku't-tatbîkiyyetü beyne'l-mudârabati fi'l-fikhi'l-İslâmWe'l-mudârabati'l-müştereketi", Mecelletü Dirâsât (es-Sihiletü, el-U"" mu'i-insânivvetü), Amman, Yıl: 1992, Sayı: 1, XIX, 254-255; Hamûd, s. 394; el-Heytî, s. 473.
- [355] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 125-126.
- [356] Kâsânî, Beda'i, VI, 96; Şirâzî, el-Mühezzeb, 111, 480; İbn Kudâme, VII, 158.
- [357] Sahnün, e!-Müdevvene, V, 92.
- [358] es-Sawa, s. 260-262. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 126-127.
- [359] İbnü'l-Hüman, Fethu'l-kadtr, VIII, 471.
- [360] el-Heytî, s. 477.
- [361] Behûtî, Keşşâfu'l-kına\ III, 519.
- [362] tbn Hazm, el-Muhallâ, VI, 417.
- [363] İbnü'l-Murtaza, Ahmed b. Yahya, el-Bahrü'z-zehhâr el-cami' li-mezahibi mai'l-emsar, (thk. Abdullah Muhammed Atıyye), San'a 1949, IV, 88.
- [364] es-Sawa, s. 270
- [365] Kâsânî, Bedâ'i, VI, 63
- [366] er-Remlî, Şemseddîn Muhammed, Nihâyetü'i-muhtâc i/â şerhi'l-minhâc, V, 239, Mektebe'ü Mustafa el-Babî Halebî 1967
- [367]

el-Heytî, s. 480; es-Sauva, s. 262

[368] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 127-129.

[369] el-Heytî, s. 481.

[370] Kâsânî, Bedâ'i', VI, 96; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 158.

[371] Şirbinî. Muğni'l-muhtâc, II, 314; Abderî, et-Tûc ue'i-iklîl, V, 365.

[372] Ebû Uveymir, s. 303; Savva, s. 254; Hamûd, s. 430.

[373] ei-A'rabî, "el-MuâmelâtüTmasrafiyye ve ra'yü'l-İslâmi fiha", s. 110-115.

[374] Hamûd, s. 427, 435.

[375] Şargâvî, s. 327.

[376] Hamûd' 441' 442; S. 327.

[377] es-Sadr, ei-Benk el-lû ribeûi, s. 32-33.

[378] bk. el-Heytî, s. 495; Sirâc, s. 257; M. Salih Abdulkâdir, s. 122-123; el-Emîn, eh >, s. 56; Ebû Uveymir, s. 310. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 129-131.

[379] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 131-132.

[380] Kâsânî, Bedâ'i', IV, 175; Bardakoğlu, "İcâre", DİA, XXI, 381.

[381] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 132.

[382] el-Bârûdî, Ali, el-U'kûd ve a'mehyyâtü'l'bünûkVt-ticâriyye, İskenderiyye ts., s. 265; Battal, Hukukî Yönden Özel Finans Kurumlan, s. 113.

[383] el-Cemâl, Garîb. el-Mesârif ve'i-a'mâlu'l-masrifîyye, s. 9.

[384] Hamûd, s. 339; Za'terî, eJ-Hedamâfû'l-masra'îyye, s. 307. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 133-134.

[385] el-Bârûdî, s. 268.

[386] Kalyübî, Semîha, el-Ûsûsü'l-kanûniyye /i a'meliyyâul-bünûk, Kahire ts.. 5. 75.

[387] bk. Hamûd, s. 340; Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 316; Battal, HukuM Yönden Özel Finans Kurumlan, s. 113.

[388] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 134-135.

[389] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 135.

[390] Ebussuû'd, Ramazan, Şerhu'l ukudu'Î-müsemmât fi akdeyi'l-bey' ue'\-mukâyada, Kahire 1990, s. 36.

[391] Bedvî. Ahmed Zekî, Mu'cemu mustalahâti'l-kânûniyye, Kahire ts., s. 149.

[392] Süleyman Vârid, Akdû'l-icâr el-müntehiye bi't-temlik, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ürdün Üniv.), Amman 1994, s. 18, 29.

[393] el-Halîm, Câk Yûsuf, el-U'kûdû's-şâia ue'l-müsemmât, Dımaşk 1998, s. 220.

[394] Avrupa Leasing Birliği {LEASEUROPE), üye ülkelerdeki Ticaret hukuku, Medeni hukuk ve Vergi hukuku açısından Finansal kiralama'nın durumunu incelemek ve ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmak amacıyla 15 Avrupa ülkesi tarafından 1972 yılında Brüksel'de kurulmuştur. (Kocaağa, Koksall, Türk özel Hukukunda Finansal Kiralama (leasing) Sözleşmesi, Ankaral999, s. 32-33.)

[395] Kocaağa, s. 63.

[396] "Finansal Kiralama Kanunu (FKK)", RG., Tarih: 28 Haziran 1985, Sayı: 18795-

[397] bk. -FKK md. 9", RG., Tarih: 28 Haziran 1985, Sayı: 18795.

[398] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 135-136.

[399] Ebussuû'd, s. 37-39; Vârid, s. 13-16.

[400] Vârid, s. 12.

[401] et-Teshîrî, Muhammed Ali, "Münâkaşât", MMFÎm, Yıl: 1990, Sayı:VI, I, 437.

[402] Mecm'au'l-fikhi'l-islâmî, Karârât, 109-110.

[403] Vârid, s. 22-24.

[404] eş-Şâzelî, Ali Hasan, "el-icâr el-müntehiye bi't-temlik", MMFÎm, Yıl: 1988, Sayı: 5, IV, 2612, (1 no'lu dip not.)

[405] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 136-138.

[406] Ebu'Ueyi, İbrahim, ef-Beyu' bi't-taksît ue;J-buyûu'/'-irmâniyyeti'l-uhrd, s. 32-33, Kuveyt 1984

- [407] Vârid, s. 19-21; el-Misrî, R., "Beyu't-taksît", s. 310. Finansal kiralamanın Batı ve Türkiye'deki tarihî seyri hakkında daha geniş bilgi için bk. Kocaağa, s. 30-34
- [408] Vârid, s. 73, 81; Ebu'l-leyl, s. 323
- [409] "FKK", RG., Tarih: 28 Haziran 1985, Sayı: 18795 Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 138.
- [410] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 139.
- [411] el-Misrî, R., Masrifü't-tenmiyye, s. 383-384.
- [412] bk. Mecm'au'l-fikhi'Mslâmî, MMFİM, Yıl: 1987, Sayı: 3, I, 188-189 Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 139.
- [413] EbüUveymir, s. 421.
- [414] Ocak 1990 itibariyle 1 Ürdün Dinarı yaklaşık 1,4 ABD dolarına eşittir.
- [415] Vârid, s. 86-91. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 140-141.
- [416] Battal, Hukukî Yönden Özel Finans Kurum/on, S. 248.
- [417] bk. "FKK\ RG., Tarih: 28 Haziran 1985, Sayı: 18795.; Kuveyt Türk Finans Kurumu A.Ş., "Finansa! Kiralama Sözleşmesi" Tarih; 10.04. 2002, s. 1-8.
- [418] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 141-143.
- [419] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 143.
- [420] eş-Şâzelî, s. 2613-2614.
- [421] Bardakoğlu, Ali, "İcâre", DİA, XXI, 382.
- [422] Muhammed Kâyed Abdulhak, ei-Benkü'l-İslâmî h'Henmiyye (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yermük Üniv.). Yermük 1989, s. 84.
- [423] bk. Mecm'au'l-fikhi'l-İslâmî, "Karar rakam 13 (1/3) bi şe'ni istif sâr âti' l-benki' İ- İ s -iâmî li't-tenmiyye", MMFİM, Yıl: 1987, Sayı: 111,1, 305; Mecm'au'l-fikhi'Mslâmî, "Karâr rakam: 110 (4/12) bi-şe'ni mevdu' el-icâr el-müntehiye bi't-temlik, ve su-kûki't-te'cir", MMFİM, Yıl: 2000, Sayı: 12, I, 697-699; Heyet, A'mâlu'n-ned-veti'i-fikh\yyeti'l-ûlâ li Beyti'Itemv'h'i-Kuveytü el-mün'akide fi'l-Küveyt 7-11 Receb 1407/7-11 Mart 1987, Kuveyt 1990, s. 584; Heyet, "Tavsiyâtü ve fetâ-vâ en-Nedveti'fikh\yyeti'l-Cilâ li Beyti't-temvili'l-Küveyti el-mun'akide fi'l-Küveyt 7-11 Receb 1407h./ 7-11 Mart 1987m.", MMFİM, Yıl: 1988, Sayı: 5, IV, 2702; Muhammed Abdulhakîm Zeîr, "fi-Rihabi'n-nedveti'l-fikh\yyeti'l-ûlâ li Beyti't-temvili'l-Kuveyti" Meceiietü't-ikûsâdi'l-İstâmî (Mİİ), Yıl: 1987, Sayı: 69, VI, 11. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 143-144.
- [424] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 144.
- [425] Abdullah el-Mahfuz, "el-icâr ellezî yentehî bi't-temlik", MMFİM, Yıl: 1988, Sayı: 5, IV, 2673.
- [426] eş-Şâzelî, s. 2653-2654.
- [427] ed-Darîr, es-Siddîk Muhammed Emin, "Münâkaşât", MMFİM, Yıl: 1988, Sayı: 5, IV, 2735.
- [428] el-Meni', Süleyman. "Münâkaşât", MMFİM, Yıl: 1988, Sayı: 5, IV, 2736.
- [429] es-Sellâmî, Muhammed Muhtar "Munâkaşatü'l-buhûs", MMFİM, Yıl: 1988, Sayı: 5, IV, 2731.
- [430] bk. Mecm'au'i-fikhi'l-İslâmî, Karârat, s. 29-30; VI, 11.
- [431] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 145.
- [432] eş-Şâzelî, s. 2639, 2718.
- [433] Mahfuz, s. 2669, 2714.
- [434] es-Seliâmî, s. 2731.
- [435] eş-Şâzelî, s. 2650; el-Mahfuz, s. 2673; Vârid, s. 61.
- [436] eş-Şâzeî, s. 2647; Vârid, s. 54.
- [437] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 146-147.
- [438] Kiralama şirketi ile kiracı arasında uzun ömürlü malların belirli bir süre kullanılıp tekrar iade edilmesi maksadıyla gerçekleştirilen kiralama yöntemine faaliyet kiralaması denir. Bu tür kiralamada, kiraya veren kuruluş, genellikle kiralanan makine ve teçhizatın üreticisi veya satıcısı konumunda olur. Faaliyet kiralaması yönteminde, malın, ekonomik ömründen daha kısa bir süre için kiralınması söz konusu olabilmektedir. Tespit edilen süreler zarfında, ihbar yapılarak sözleşmenin feshi mümkündür. Bu sayede kiracı firmalar, kiraladıkları, fakat sözleşme süresi henüz dolmadan teknolojik bakımdan eskimiş duruma düşen makine ve teçhizatı kiralayan kuruluşa iade edebilmektedirler. Faaliyet kiralamasında kiracının sorumlu-'yğu, yalnızca anlaşma süresince taahhüt ettiği kira bedelini ödemekle sınırlıdır. Kira konusu makine ve teçhizatın bakım ve onarımı, genellikle kiralayan kurulu-Şa bırakılmakta; ayrıca söz konusu varlıkların eskimesi ve aşınması nedeniyle kiralama süresi sonunda ortaya çıkabilecek fiyat değişikliklerinin riski de kiralayan kuruluşun sorumluluğunda kalmaktadır. (Kocaağa, s. 45-47).
- [439] eş-Şâzelî, s. 2612.
- [440] Muhammed Abdullah, "et-Te'cirü'l-müntehiye bi't-temlik ve Vsuveru'l-meşrûa'tu fihi", MMF/m, Yıl: 1988, Sayı: V, IV, 2599, 2602.
- [441] es-Sellâmî, s. 2720.

- [442] ed-Darîr, s. 2634.
- [443] Bu görüŖte olan Türk hukukçuları için bk. Kocaağa, s. 106-107.
- [444] Serahsî, ehMebsÛt, XIII, 41.
- [445] Serahsî, el-Mebsût, XIII, 41; Nevevî, Ravdatü'talibin, ili, 104.
- [446] İbnKudâme, el-Muğni, VI, 47.
- [447] Abdurrahman, Muhammed b. Muhammed (Hattâb), el-Meuâhibü'l-celil fi Ŗerb-i muhtasari'İ-Halil, Dlu'l-fikr, t.y., IV, 373.
- [448] Desûkî, HaŖiye, III, 175.
- [449] Müslim b. el-Haccâc, Sahîhu'l-Müslim, "-Buyu". 7; Beyrut 1991; Ayrıca bk. & Zeylaf, Cemaluddîn Ebu Muhammed, NasbuV-râye it ehddîsi'f-Hidâye. "Kahire t.y.
- [450] Bardakođu, Ali, "Hukukî ve Ticarî Hayat", İlmihal: İslâm ve Toplum, II, 398, İstanbul 1999
- [451] el-Bakara 2/ 288
- [452] Osmânî, Tekî, "Ahkâmü'l-beyi" bi't-taksît", Buhûs j\ kadâyâ /iJchyye muasıra, DmaŖk 1998. s. 20-21.
- [453] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 147-151.
- [454] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 153-155.
- [455] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 155-156.
- [456] IŖıktaç, Muhip Ŗeyda, "Teminat Mektupları", www. Hukukgen.tr, (05.02.2003) s. 1. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 156.
- [457] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 156.
- [458] IŖıktaç, "Teminat Mektupları" s. 1; Reisođu, Seza, Teminat Mektupları Uygulaması ve KarŖılaŖılan Sorunlar", (Türkiye Bankalar Birliği tarafından 22 Ekim 2002 Tarihinde Düzenlenen Konferansa Sunulan Tebliğ), www.tbb.gou.tr/turkce/konfe-rcms/TeminatMektuplarIdoc. (07.02.2003). Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 157.
- [459] Ŗübeyr, s. 297; Mecm'au'l-fikhi'l-İslâmî, "Karâr rakam: 12{12/6} bi-Ŗe'ni hitâbi'd-damân" Karârât. s. 25. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 157.
- [460] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 158.
- [461] Teminat mektubu sözleşmesinin hukukî durumu hakkında daha geniŖ bilgi için bk. Doğan, Vahit, Banka Teminat Mektupları, Ankara 2002, s. 75-81; el-Ba'Î, Abdulhamid Mahmud, ei-İstismâr ve'l-rakâbetü'Ŗ-Ŗeri'yye fi'l-bünûk ve'l-müessesâ-t'l'l-mâUyye, Kahire 1991, s. 50-52; Ŗübeyr, s. 298-299; Battal, Hukukî Yönden Özel Finans Kurumlan, s. 129; IŖıktaç, "Teminat Mektupları", s. 2; Reisođu, "Teminat Mektupları Uygulaması", s. 3.
- [462] bk. "Hitâbu'd-damâni'l-masrifîyyi ve medâ cevâzü ahzi'l-ücreti aleyhi", (22-26 Eylöl 1985 tarihinde İstanbul'da yapılan 'Al-Baraka Üçüncü İslâm İktisadî Kongresi'ne sunulan tebliğ) MMFİM, Yıl: 1986, Sayı:3, II, 1156-1157; el-Abbâdi, s. 317; IŖıktaç, "Teminat Mektupları", s. 2; Doğan. s. 78-79
- [463] Reisođu, "Teminat Mektupları Uygulaması", s. 2.
- [464] es-Savvâ, Ali Muhammed, "Hitâbâtü'd-damân kemâ tecrîhâ el-bunûkü'l-İslâmiyye ve ahkâmüha'Ŗ-Ŗeri'yye\ Mecelletü dirâsüt-ı ulümü's-Ŗeri'yye ti ve'l-kânün, Tarih: 1996, Sayı: 1, XXIII, 155-157.
- [465] Hamûd, s. 328.
- [466] el-Heytî, s. 395.
- [467] el-Ba'li, Abdulhamid Mahmud, Esâsiyyâtü'iameli'l-masrifîyyi'l-İslâmî el-uâku ve'l-âfâk, Kahire 1990, s. 41-42.
- [468] es-Sadr, el-Benk el-iö ribevî, s. 10-131.
- [469] Kahraman, Abdullah, İslâm Borçlar Hukukunda Kefalet Sözleşmesi ve Günümüzdeki Tatbikatı, (YayınlanmamıŖ Doktora Tezi, M.Ü.S. B.E.), İstanbul 1997, s. 285-286. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 158-161.
- [470] el-Emîn, Hasan Abdullah, "Dirâse havte hitâbi'd-damân", MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 2, 11,1047.
- [471] "Min Takrîri havle Nedveti'l-bereketi's-sâniyeti'lletî nYakadet bi-Tünus min 11-14 Safer", MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 2, II, 1149-1150.
- [472] "Hitâbu'd-damâni'l-masrifîyyi ve medâ cevâzü ahzi'l-ücreti aleyhi". MMFİM, Yıl: 1986, Sayı:3, II, 1156-1157.
- [473] Mecm'au'l-fikhn-İslâmî. MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 2, II, 1037-1210.
- [474] Heyet, A'mâlu'n-nedvet\hfikh\yyeti'l-û'a\, s. 369-425,581-583; "Tavsiyâtü'n-nedveti'l-fikhiyyetn-ülâ li Beyti't-temvîli'l-Kuveyti", MÜ, Yıl: 1987, Sayı: 69, VI, 9-10.
- [475] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 161.
- [476] eŖ-Ŗenkîti, Muhammed Mustafa, Dirâse Ŗen'yye 'i ehemmi'l-u'küdi'l-mâliyeti'i-müstahdese, Medine 2001, I, 330; NeziH Hammâd, Kadâyâ fikhîyye muasıra fi'l-mâli ve'l-iktisâd, DmaŖk 2001, s. 310-311; el-Emîn, "Hitâbu'd-damân", s. 1053; es-Sâlûs, Ali Ahmed, "Hitâbu'd-damân", MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 2, 11,1076; Ebû Gudde, Abdussettâr, "Hitâbu'd-damân", MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 2, 11,1106; e'l-Misrî, R, "Hitâbu'd-damân", MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 2, 11,1117; ed-Darîr, Muhammed es-Siddîk, "el-Ard ve'l-münâkaŖât", MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 2,11,1204; ez-Zerqâ, Mustafa, "el-Ard ve'l-münâkaŖât", MMFİM, Yıl: 1986, Sayı: 2, 11,1187; et-Teshîri, Ali, "el-Ard

ve'l-münakaşât", MMFîm, Yıl: 1986, Sayı: 2, 11.1208; Şübeyr, s. 304.

[477] Meydânî, Abdü'l-Ğanî el-Ğanîmî, elLübâb jî şerhi'l-Kitâb, İstanbul 1999, 11,76; İbn Âbidîn, Haşiye, V, 281.

[478] Şübeyr, s. 293; Ebû Zeyd, Bekr, "Hitâbu'd-damân", MMFîm, Yıl: 1986, Sayı: 2, 11,1041; es-Sâlûs, "Hitâbu'd-damân", s. 1073; Ebû Gudde, ı:Hitâbu'd-damân\ s. 1106-1107. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 161-162.

[479] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 162.

[480] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 162.

[481] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 162.

[482] Türkiye'de teminat mektubu verme yetkisine sahip banka ve diğer kurumlar 2886 sy.h Kanunla belirlenmiştir. Söz konusu kanunla teminat mektubu vermekte yetkili kılınan kurumlar hakkında geniş bilgi için bk. www.gurnruk.gov.tr, (12.03.2003).

[483] Kâsânî'. Bedây\\ VI, 10; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 86; Behûtî, Keşşâfu'l-kına', III, 364; Nevevî, Raudatu't-tölibîn, III, 496; Derdîr, Şerhu's-sağîr, III, 438; Mu.F., XXXIV, 311.

[484] Reisoğiu, "Teminat Mektupları Uygulaması", s. 3; Işıқтаç, "Teminat Mektupları s. 2.

[485] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 163-164.

[486] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 165.

[487] es-Sâlûs, "Hitâbu'd-damân", s. 1076; Ebû Gudde, "Hitâbu'd-damân", s. 1106; ed-Darîr, "el-Ard ve'l-münakaşa", s. 1204; ez-Zerqâ, "el-Ard ve'l-münakaşa", s. 1187;Şübeyr, s. 301.

[488] Ebû Dâvud, "Büyü", 3094; Müsned. VI, 167; İbn Mâce, "Kefâle", 2405.

[489] Sahnûn, ei-Müdevvene, V, 284.

[490] Şafîî, el-Ümm, III, 205.

[491] Serahsî, el-Mebsût, XX, 8.

[492] Serahsî, el-Mebsût, XXVI, 27.

[493] Nevevî, Raudatü't-tâlibîn, IV, 242.

[494] İbnu'l-Humâm, Fethu'l-kadîr, VI, 298.

[495] İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 81.

[496] İbn Hazm, ei-Muhallâ, VI, 3962.

[497] Derdîr, Şerhu's-sağîr, II, 157.

[498] Kâsânî, Bedâ'i', VI, 11.

[499] İbn Âbidîn, Minhatü'l-hâhk a!e'!-Bahri'r-raik, (Bahru'r-raik ile birlikte), Mısır 1333, VI, 242. 37

[500] Benk-ü Fay şali'l-İslâmî es-Südânî, Fetâvâ hey'etü'r-rekâbeti's-şen'yye. fi benk-i Faysalı'i-!Şlâmi es-Südânî, Hartum 1982, s. 65; Heyet, A'mâlu'n-nedveii'l-fik-hıyyeti'l-ûlâ, s. 581-583; İslâm Fıkıh Akademisi'nin teminat mektubu'nun hükmü hakkındaki 12(12/6) no.lu kararı için bk. Karârât, s. 25. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 165-167.

[501] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 167-168.

[502] Bu görüşte olanlar için bk. Kahraman, s. 295-296; el-Emîn, "Hitâbu'd-damân", s. 1053-1054; eş-Şenkîti, 1,330, 336-337; el-Misrî R., "Hitâbu'd-damân", s. 1 1119; et-Teshîrî, "Hitâbu'd-damân", s. 1114, 1208; Hammâd, Kadâyâ f muasıra, s. 310-311; Abdullah Ahmed Ali, "Hitâbu'd-damân", s. 1138, j] 1146; el-Berrî, Zekerıyya, "Hitâbu'd-damân", MMFîm, Yıl: 1986, Sayı: 2, "> 1099, 1100, 1104; Ebû Zeyd, "Hrtâbu'd-damân", s. 1043-1044; el-Mütrek, s-309; Ebû Uveymir, s. 254-255.

[503] Hammâd, Kadâyâ fıkhiyye muasıra, s. 288-290; Abdullah Ahmed Ali, "Cevâ^ ahzi'l-ecri evi'l-a'mületi fi mukabili hitâbi'd-damân", MMFîm, Yıl: 1986, Sayı: 11,1138; el-Berrî, s. 1104; el-Emîn, "HitâbuM-damân", s. 1053.

[504] el-Mâide5/ 1.

[505] el-Enâm6/ 119.

[506] el-Berrî, s. 1099, 1100, 1104.

[507] el-Misrî, R., "Hitâbu'd-damân", s. 1117-1119; Abdullah A. Ali, s. 1146.

[508] Hammâd, Kadâyâ /fchiyye muasıra, s. 307-308; el-Emîn, "Hitâbu'd-damân". s-1054; Abdullah A. Ali, s. 1139. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 168-170.

[509] bk. Hamûd, s. 300-301; es-Sawâ, s. 162; el-Abbâdî, s. 317; el-Heytî, s. 401; el-Ba'li, Esâsiyyetü'i-ameU'l-masrifıyyi, s. 41-42; es-Sadr, el-Benk el-lâ ribevî, S-131. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 170.

[510] Semerkandî, Tuhfetü'l-jukahû', III, 238; Halebî, M. b. İbrâhîm, Müiteka'i-ebhur,

(thk. Vehbi Süleyman Gâveci el-bâni), yy., ts., II, 65.

- [511] Serahsî, ei-Mebsût, XX, 32; Bilmen, Kamus.VI, 249.
- [512] ez-Zuhaylî, e!-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü, V, 161; Döndüren, Ticaret ve İktisat İlmihâli, s. 518-519.
- [513] en-Nisa, 4/ 33.
- [514] Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir, İstanbul 1935, 1,986.
- [515] Serahsî, el-Mebsût, XX, 32.
- [516] Kal'acî, Muhammed Rawâs-Qunalbî, Hamid Sâdık, Mu'cemu iuğati'l-fukahâ', Beyrut 1988, s. 223; Bilmen, Kamus, VIII, 208.
- [517] el-Bakara 2/188.
- [518] er-Rum31/39.
- [519] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 170-174.
- [520] Işıқтаç, Muhip Şeyda, 'Akreditif', www.hukuk.gen.ır(07.11.2003}.
- [521] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 174-175.
- [522] Akreditif hakkındaki değişik tanımlar İçin bk. Za'terî, e/-Hademdü'l-masra'iyye, s- 366-367; Ebû Uveymir, s. 239; Savvân, s. 192; Buhur, Oğuzhan, "Belgeli Akreditifin Hukukî Niteliği", www.turkhukuksitesi.com. (05.11.2003).
- [523] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 175.
- [524] Savvân, s. 193-194; Mng Bank, "Akreditif", www.mngbank.com.tr, s. 2, (11.10. 2003). Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 175.
- [525] Mng Bank, "Akreditif", www.mn5bank.c0m.tT, s. 3, (11.10.2003).
- [526] Şübeyr, s. 282-283; İrşid, s. 172-173.
- [527] Işıқтаç, "Akreditif", s. 12. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 176.
- [528] Za'terî, ei-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 369-370; Savvân, s. 194; Polat, Erdal, "Akreditifin Hukukî Mahiyeti", www.pamukbank.org.tr. (05.07.003); Daha geniş bilgi İçin bk. Kahraman, s. 296 vd.
- [529] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 177-178.
- [530] Işıқтаç, "Akreditif", s. 3.
- [531] Akreditifin hukukî niteliği hakkında geniş bilgi için bk. Polat, s. 2-15; Göğer, Erdoğan, Akreditif Muamelesi ve Hukukî Mahiyeti, Ankara 1980; Alcan, Emre, "Akreditifte Bankanın Sorumluluğu", www.hukukcu.com/ bilimsel/kitaplar/akredi-tif.htm,(09.U.2003); Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 379-384.
- [532] el-Heytf, s. 416.
- [533] el-Heytî, s. 416.
- [534] Bu görüşü benimseyenler için bk. Kerim, Hâlid Remzi, el-İ'timâdâtü'l-müstene-diyye fî nazari's-şerta'ti'l-İslâmiyye, Amman 2001, s. 73-74; Savvân, s. 201-204; Şahâte, Şevki, el-Bünükü'l-İsiârriyye, s. 88, Cidde 1977; Şübeyr, s 285; İrşid, s. 172.
- [535] es-Sadr, el-Benk el-lâ ribeûi, s. 132.
- [536] el-Hemşerî, s. 149; Ebû Uveymir, s. 242-243.
- [537] eş-Şenkîti, 1, 302; Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 389. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 178-180.
- [538] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 180-182.
- [539] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 182-183.
- [540] Yılmaz, Eyyüp, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, İstanbul 2000, s. 1-2.
- [541] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 183.
- [542] Banka kartının çeşitli tanımları için bk. Ebû Süleyman, Abdulvahhab İbrahim, e/ Bitâkâtul-benkiyye, Cidde 1998, s. 43; Muhammed Abdulhalim Ömer, el-Cevanibu's-şeriyye ve'l-masriyye oe!-muhâsebiyye W bitâkati'l-i'timân, \a 1997, s. 14-16; İkinci, Mustafa, Özel Hukuk ve Ceza Hukuku Uygulamasına Banka Kartları ve Kredi Kartları, Ankara 2002, s. 11; ed-Darîr Muharrir"2 Emin es-Siddîk, "Bitâkatu 1-i'timân", MMFİm, Yıl: 2000, Sayı: 12, [II, 589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-1045-1046-1047-1048-1049-1050-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1059-1060-1061-1062-1063-1064-1065-1066-1067-1068-1069-1070-1071-1072-1073-1074-1075-1076-1077-1078-1079-1080-1081-1082-1083-1084-1085-1086-1087-1088-1089-1090-1091-1092-1093-1094-1095-1096-1097-1098-1099-1100-1101-1102-1103-1104-1105-1106-1107-1108-1109-1110-1111-1112-1113-1114-1115-1116-1117-1118-1119-1120-1121-1122-1123-1124-1125-1126-1127-1128-1129-1130-1131-1132-1133-1134-1135-1136-1137-1138-1139-1140-1141-1142-1143-1144-1145-1146-1147-1148-1149-1150-1151-1152-1153-1154-1155-1156-1157-1158-1159-1160-1161-1162-1163-1164-1165-1166-1167-1168-1169-1170-1171-1172-1173-1174-1175-1176-1177-1178-1179-1180-1181-1182-1183-1184-1185-1186-1187-1188-1189-1190-1191-1192-1193-1194-1195-1196-1197-1198-1199-1200-1201-1202-1203-1204-1205-1206-1207-1208-1209-1210-1211-1212-1213-1214-1215-1216-1217-1218-1219-1220-1221-1222-1223-1224-1225-1226-1227-1228-1229-1230-1231-1232-1233-1234-1235-1236-1237-1238-1239-1240-1241-1242-1243-1244-1245-1246-1247-1248-1249-1250-1251-1252-1253-1254-1255-1256-1257-1258-1259-1260-1261-1262-1263-1264-1265-1266-1267-1268-1269-1270-1271-1272-1273-1274-1275-1276-1277-1278-1279-1280-1281-1282-1283-1284-1285-1286-1287-1288-1289-1290-1291-1292-1293-1294-1295-1296-1297-1298-1299-1300-1301-1302-1303-1304-1305-1306-1307-1308-1309-1310-1311-1312-1313-1314-1315-1316-1317-1318-1319-1320-1321-1322-1323-1324-1325-1326-1327-1328-1329-1330-1331-1332-1333-1334-1335-1336-1337-1338-1339-1340-1341-1342-1343-1344-1345-1346-1347-1348-1349-1350-1351-1352-1353-1354-1355-1356-1357-1358-1359-1360-1361-1362-1363-1364-1365-1366-1367-1368-1369-1370-1371-1372-1373-1374-1375-1376-1377-1378-1379-1380-1381-1382-1383-1384-1385-1386-1387-1388-1389-1390-1391-1392-1393-1394-1395-1396-1397-1398-1399-1400-1401-1402-1403-1404-1405-1406-1407-1408-1409-1410-1411-1412-1413-1414-1415-1416-1417-1418-1419-1420-1421-1422-1423-1424-1425-1426-1427-1428-1429-1430-1431-1432-1433-1434-1435-1436-1437-1438-1439-1440-1441-1442-1443-1444-1445-1446-1447-1448-1449-1450-1451-1452-1453-1454-1455-1456-1457-1458-1459-1460-1461-1462-1463-1464-1465-1466-1467-1468-1469-1470-1471-1472-1473-1474-1475-1476-1477-1478-1479-1480-1481-1482-1483-1484-1485-1486-1487-1488-1489-1490-1491-1492-1493-1494-1495-1496-1497-1498-1499-1500-1501-1502-1503-1504-1505-1506-1507-1508-1509-1510-1511-1512-1513-1514-1515-1516-1517-1518-1519-1520-1521-1522-1523-1524-1525-1526-1527-1528-1529-1530-1531-1532-1533-1534-1535-1536-1537-1538-1539-1540-1541-1542-1543-1544-1545-1546-1547-1548-1549-1550-1551-1552-1553-1554-1555-1556-1557-1558-1559-1560-1561-1562-1563-1564-1565-1566-1567-1568-1569-1570-1571-1572-1573-1574-1575-1576-1577-1578-1579-1580-1581-1582-1583-1584-1585-1586-1587-1588-1589-1590-1591-1592-1593-1594-1595-1596-1597-1598-1599-1600-1601-1602-1603-1604-1605-1606-1607-1608-1609-1610-1611-1612-1613-1614-1615-1616-1617-1618-1619-1620-1621-1622-1623-1624-1625-1626-1627-1628-1629-1630-1631-1632-1633-1634-1635-1636-1637-1638-1639-1640-1641-1642-1643-1644-1645-1646-1647-1648-1649-1650-1651-1652-1653-1654-1655-1656-1657-1658-1659-1660-1661-1662-1663-1664-1665-1666-1667-1668-1669-1670-1671-1672-1673-1674-1675-1676-1677-1678-1679-1680-1681-1682-1683-1684-1685-1686-1687-1688-1689-1690-1691-1692-1693-1694-1695-1696-1697-1698-1699-1700-1701-1702-1703-1704-1705-1706-1707-1708-1709-1710-1711-1712-1713-1714-1715-1716-1717-1718-1719-1720-1721-1722-1723-1724-1725-1726-1727-1728-1729-1730-1731-1732-1733-1734-1735-1736-1737-1738-1739-1740-1741-1742-1743-1744-1745-1746-1747-1748-1749-1750-1751-1752-1753-1754-1755-1756-1757-1758-1759-1760-1761-1762-1763-1764-1765-1766-1767-1768-1769-1770-1771-1772-1773-1774-1775-1776-1777-1778-1779-1780-1781-1782-1783-1784-1785-1786-1787-1788-1789-1790-1791-1792-1793-1794-1795-1796-1797-1798-1799-1800-1801-1802-1803-1804-1805-1806-1807-1808-1809-1810-1811-1812-1813-1814-1815-1816-1817-1818-1819-1820-1821-1822-1823-1824-1825-1826-1827-1828-1829-1830-1831-1832-1833-1834-1835-1836-1837-1838-1839-1840-1841-1842-1843-1844-1845-1846-1847-1848-1849-1850-1851-1852-1853-1854-1855-1856-1857-1858-1859-1860-1861-1862-1863-1864-1865-1866-1867-1868-1869-1870-1871-1872-1873-1874-1875-1876-1877-1878-1879-1880-1881-1882-1883-1884-1885-1886-1887-1888-1889-1890-1891-1892-1893-1894-1895-1896-1897-1898-1899-1900-1901-1902-1903-1904-1905-1906-1907-1908-1909-1910-1911-1912-1913-1914-1915-1916-1917-1918-1919-1920-1921-1922-1923-1924-1925-1926-1927-1928-1929-1930-1931-1932-1933-1934-1935-1936-1937-1938-1939-1940-1941-1942-1943-1944-1945-1946-1947-1948-1949-1950-1951-1952-1953-1954-1955-1956-1957-1958-1959-1960-1961-1962-1963-1964-1965-1966-1967-1968-1969-1970-1971-1972-1973-1974-1975-1976-1977-1978-1979-1980-1981-1982-1983-1984-1985-1986-1987-1988-1989-1990-1991-1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999-2000-2001-2002-2003-2004-2005-2006-2007-2008-2009-2010-2011-2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018-2019-2020-2021-2022-2023-2024-2025-2026-2027-2028-2029-2030-2031-2032-2033-2034-2035-2036-2037-2038-2039-2040-2041-2042-2043-2044-2045-2046-2047-2048-2049-2050-2051-2052-2053-2054-2055-2056-2057-2058-2059-2060-2061-2062-2063-2064-2065-2066-2067-2068-2069-2070-2071-2072-2073-2074-2075-2076-2077-2078-2079-2080-2081-2082-2083-2084-2085-2086-2087-2088-2089-2090-2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097-2098-2099-2100-2101-2102-2103-2104-2105-2106-2107-2108-2109-2110-2111-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2119-2120-2121-2122-2123-2124-2125-2126-2127-2128-2129-2130-2131-2132-2133-2134-2135-2136-2137-2138-2139-2140-2141-2142-2143-2144-2145-2146-2147-2148-2149-2150-2151-2152-2153-2154-2155-2156-2157-2158-2159-2160-2161-2162-2163-2164-2165-2166-2167-2168-2169-2170-2171-2172-2173-2174-2175-2176-2177-2178-2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185-2186-2187-2188-2189-2190-2191-2192-2193-2194-2195-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208-2209-2210-2211-2212-2213-2214-2215-2216-2217-2218-2219-2220-2221-2222-2223-2224-2225-2226-2227-2228-2229-2230-2231-2232-2233-2234-2235-2236-2237-2238-2239-2240-2241-2242-2243-2244-2245-2246-2247-2248-2249-2250-2251-2252-2253-2254-2255-2256-2257-2258-2259-2260-2261-2262-2263-2264-2265-2266-2267-2268-2269-2270-2271-2272-2273-2274-2275-2276-2277-2278-2279-2280-2281-2282-2283-2284-2285-2286-2287-2288-2289-2290-2291-2292-2293-2294-2295-2296-2297-2298-2299-2300-2301-2302-2303-2304-2305-2306-2307-2308-2309-2310-2311-2312-2313-2314-2315-2316-2317-2318-2319-2320-2321-2322-2323-2324-2325-2326-2327-2328-2329-2330-2331-2332-2333-2334-2335-2336-2337-2338-2339-2340-2341-2342-2343-2344-2345-2346-2347-2348-2349-2350-2351-2352-2353-2354-2355-2356-2357-2358-2359-2360-2361-2362-2363-2364-2365-2366-2367-2368-2369-2370-2371-2372-2373-2374-2375-2376-2377-2378-2379-2380-2381-2382-2383-2384-2385-2386-2387-2388-2389-2390-2391-2392-2393-2394-2395-2396-2397-2398-2399-2400-2401-2402-2403-2404-2405-2406-2407-2408-2409-2410-2411-2412-2413-2414-2415-2416-2417-2418-2419-2420-2421-2422-2423-2424-2425-2426-2427-2428-2429-2430-2431-2432-2433-2434-2435-2436-2437-2438-2439-2440-2441-2442-2443-2444-2445-2446-2447-2448-2449-2450-2451-2452-2453-2454-2455-2456-2457-2458-2459-2460-2461-2462-2463-2464-2465-2466-2467-2468-2469-2470-2471-2472-2473-2474-2475-2476-2477-2478-2479-2480-2481-2482-2483-2484-2485-2486-2487-2488-2489-2490-2491-2492-2493-2494-2495-2496-2497-2498-2499-2500-2501-2502-2503-2504-2505-2506-2507-2508-2509-2510-2511-2512-2513-2514-2515-2516-2517-2518-2519-2520-2521-2522-2523-2524-2525-2526-2527-2528-2529-2530-2531-2532-2533-2534-2535-2536-2537-2538-2539-2540-2541-2542-2543-2544-2545-2546-2547-2548-2549-2550-2551-2552-2553-2554-2555-2556-2557-2558-2559-2560-2561-2562-2563-2564-2565-2566-2567-2568-2569-2570-2571-2572-2573-2574-2575-2576-2577-2578-2579-2580-2581-2582-2583-2584-2585-2586-2587-2588-2589-2590-2591-2592-2593-2594-2595-2596-2597-2598-2599-2600-2601-2602-2603-2604-2605-2606-2607-2608-2609-2610-2611-2612-2613-2614-2615-2616-2617-2618-2619-2620-2621-2622-2623-2624-2625-2626-2627-2628-2629-2630-2631-2632-2633-2634-2635-2636-2637-2638-2639-2640-2641-2642-2643-2644-2645-2646-2647-2648-2649-2650-2651-2652-2653-2654-2655-2656-2657-2658-2659-2660-2661-2662-2663-2664-2665-2666-2667-2668-2669-2670-2671-2672-2673-2674-2675-2676-2677-2678-2679-2680-2681-2682-2683-2684-2685-2686-2687-2688-2689-2690-2691-2692-2693-2694-2695-2696-2697-2698-2699-2700-2701-2702-2703-2704-2705-2706-2707-2708-2709-2710-2711-2712-2713-2714-2715-2716-2717-2718-2719-2720-2721-2722-2723-2724-2725-2726-2727-2728-2729-2730-2731-2732-2733-2734-2735-2736-2737-2738-2739-2740

- [548] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 5-7.
- [549] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 197-201; Ebu Süleyman, s. 37-42.
- [550] Bk. "BKM", <http://www.bkm.com.tr/kurulus.html> (28.07.2005).
- [551] Bk. BKM, "bankalar arası kart merkezi 2004 yılı faaliyet raporu", <http://www.bkm.com.tr/faaliyatraporu.html> (29.07.2005), s. 26. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 184-186.
- [552] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 186-187.
- [553] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 9. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 187.
- [554] Yılmaz, Eyyüp, "Akıllı Kartlar (Smart Cards)", <http://www.actiefinans.com/acti-ue/arsiv/sau/13/akilli%20kartlar.html>, (Temmuz-Haziran 2000). Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 187.
- [555] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 16. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 187.
- [556] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 188.
- [557] Merkezî tatvîri'l-hidmeti'l-masrafiyyeti Beyti't-temvîli'l-Küveytî, "Bahsün an bitâkâ-ti'l-i'timâni'l-masrafiyyeti ve't-tekyîfi's-şeri'yyi'l-ma'mûlu bihi fi-Beyti't-temvîli'l-Ku-veytî". MMFîm, Yıl: 1992, Sayı:7, I, 448; el-Karî b. id, s. 581; Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 12-13; Ekinci, s. 11-12. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 188.
- [558] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 188-189.
- [559] Türkiye Bankalar Birliği(TBB), "Kredi Kartları", <http://www.tbb.org.tr/turkce/te%20bankacilik/Kredi%20Kartlari.doc>[U Kasım 2003]; Nezih Kemât Hammâd, "Bitâkatu l-i'timâni gayri'l-muğattât" MMFîm, Yıl: 2000, Sayı: 12, III, 500-501. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 189.
- [560] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 17.
- [561] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 189-190.
- [562] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 17-18; Ekinci, s. 17. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 190.
- [563] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 19-22; Ekinci, s. 16-18.
- [564] Merkezî tatvîri'l-hidmeti'l-masrafiyyeti Beyti't-temvîli'l-Küveytî, "Bahsün an bitâkâ-ti'l-i'timâni'l-masrafiyye", s. 457-558; Ebû Süleyman, s. 77-78; Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 100.
- [565] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 104-105. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 190-192.
- [566] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 192.
- [567] Ebû Zeyd, Bekir b. Abdullah, Bitâkatü'l-i'timân hakikatüha'i-benkiyyetü't-ticâ-riyye ve ahkâmuhâ's-şeri'yye, Beyrut 1996. s. 49; Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 36. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 193.
- [568] Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 567-568; Ebû Zeyd, Bitâkatü'l-i'timân, s. 40-43; Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 34-35, Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 193.
- [569] TBB, "Kredi Kartları", s. 1; Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 568-569; Ebû Zeyd, Bitâkatü'l-i'timân, s. 43-46; Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 24-31. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 194-195.
- [570] Ebû Zeyd, Bitâkatü'l-i'timân, s. 47-48; Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 31-34. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 195-196.
- [571] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 35-36; ed-Darîr, "Bitâkatü'l-i'timân", s. 608.
- [572] Yılmaz, age., s. 77-78, 85.
- [573] Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 570; Ebû Zeyd, Bitâkatü'l-i'timân, s. 49.
- [574] bk. Ebû Gudde, "Bitâkatü'l-i'timân", MMFîm, Yıl: 2000, Sayı:12, III, 477. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 196-197.
- [575] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 197.
- [576] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 197.
- [577] İslâm Fıkıh Akademisi'nin bu konudaki 23-28 Eylül 2000 tarih ve 108 (2/12) sayılı kararı için bk. MMFîm, Yıl: 2000, Sayı: 12, III, 675-676; el-Meni", Süleyman. "Bitâkatu l-i'timân", MMFîr, Yıl: 1996, Sayı: 10, I, 118.
- [578] ed-Darîr, "Bitâkatu'l-i'timân", s. 602-603.
- [579] el-Kudâh, Mansur Ali Muhammed, Bitâkatu'l-i'timân (el-i'timâd) tatbikâtühâ'l-masrafiyye: el-Benki'l-İslâmî e-Ürdün ı dirâse tatbikiyye, s. 165-171, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yermük Üniv.) Ürdün 1998.; ed-Darîr, "Bitâkatü'l-i'timân", s. 608; Hammâd, "Bitâkatü'l-i'timân", s. 520-521. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 198.

- [580] ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 603-604; Ebû Gudde, "Bitakâtu l-i'timân", s. 479. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 198-199.
- [581] Banka kartlarının Batı hukukundaki yeri için bk. Ebû Süleyman, s. 101-104.
- [582] Banka ve kredi kartları ile ilgili kanun tasarı taslakları için bk. BDDK, "Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu Tasarısı Taslağı", <http://www.bddk.org.tr/turkce/anasayfa/Ekinci>, s. 229-267; Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 213-228.
- [583] Teoman, Ömer, Hukukî Yönden Kredi Kartı Uygulaması, s. 26, İstanbul 1996; Ekinci, s. 19-21.
- [584] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 199.
- [585] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 199-200.
- [586] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 200.
- [587] Bu görüş sahipleri için bk. el-Mısrî, R, "Bitâkâtü'l-i'timân", MMFİM, Yıl: 1992, Sayı: 7, I, 411; el-Cevahirî, Hasan, "Bitâkâtü'l-i'timân", MMFİM, Yıl: 1994, Sayı: 8, II, 607; Hammâd, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 502-504; Ebu Zeyd, Bitâkâtü'l-i'timân, s. 36; Ömer, s. 56. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 200.
- [588] el-Menî, "Bitâkâtü'l-i'timân" s. 115.
- [589] ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 609-610, 651-653.
- [590] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 200-201.
- [591] Ebû Gudde, "Bitâkâtü'l-i'timân". s. 481-483; ez-Zuhaylî, Vehbe, "el-Ard, et-ta'kîb ve'l-münakaşâf", MMFİM, Yıl: 2000, Sayı: 12, III, 640; el-Karadağî, Ali Muhyiddîn, "ei-Ard, et-Ta'kîb ve'l-münakaşât", MMFİM, Yıl: 2000, Sayı: 12, 111.660; el-Karî b. İd, s. 589-590; Ebû Süleyman, s. 226.
- [592] Mecmû'at-ü delleti'l-Bereketi el-Emânetü'l-Âmmetü li'l-hey'eti's-şer'iyyeti, Karû-röt'u ue tavstyât'u nedevâti'i-bereke li'l-iktisâdi'l-İslâmî 1981-2001/1403-1422, (nşr. Abdussettâr Ebû Gudde- İzzuddîn Muhammed Hoca), Cidde 2001/1422, s. 202; Dallah Albaraka Group Secretariat General of the Unified Sharia Panel, Resolutions and Recommendations of Albaraka Symposia on Şslamic Economy 1403-1422H/1981-2001, Cidde ts., s. 209.
- [593] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 201.
- [594] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 201-202.
- [595] el-Menî, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 118. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 202.
- [596] Hanefilere göre kefalet akdi, alacaklıya yalnızca kefiliden talep hakkı sağlar; borç asilin zimmetinden kefilin zimmetine geçmez. (Serahsî, e/-Meösü, XIX, 161; İb' nu'l-Hümâm, Fethu'l-kadir, VII, 163). Şafîî, Mâlikî, Hanbelî ve Zahirî fakihlere göre ise akid ile borç, kefilin zimmetine de geçmiş olur. (İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 71; İbn Hazm, el-MuhaUâ', VI, 396; İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-kadir, VII, 163).
- [597] ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 651-652.
- [598] ez-Zuhaylî, "el-Ard, et-ta'kîb ve'l-münakaşât", s. 640.
- [599] el-Mısrî, R., "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 411.
- [600] Serahsî, e/Mebsût, XX, 51-52.
- [601] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 202-206.
- [602] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 206.
- [603] Ebu Gudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 486; el-Menî, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 114. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 206.
- [604] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 206-207.
- [605] Mecmû'at-ü delleti'l-Bereke, Karârât, s. 203; Ebû Süleyman, s. 222; el-Mısrî, R., "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 410; Ebu Gudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 482; Hammâd, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 509; ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 607; el-Cevahirî, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 615; el-Menî, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 114; Ömer, s. 77. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 207.
- [606] Ebû Zeyd, Bitâkâtü'l-i'timân, s. 36. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 207.
- [607] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 207-208.
- [608] İslâm Fıkıh Akademisi'nin banka kartının hükmüne ilişkin 108(2/12) no'lu kararı için bk. MMFİM, Yıl: 2000, Sayı: 12, 111, 675-676. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 208-209.
- [609] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 209.
- [610] el-Kudâh, s. 244; el-Mısrî, R., " Bitâkâtü'l-i'timân", s. 410; Ebû Gudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 483; ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 610; ez-Zuhaylî, "el-Ard, et-ta'kîb ve'l-münakaşât", s. 640; el-Cevahirî, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 634; Ömer, s. 207. Üye işyerinden alınan komisyonun hükmü hakkında daha geniş bilgi için bk. el-Kudâh, s. 235-258.
- [611] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 209-210.
- [612] Serahsî, el-Mebsût, XX, 59; Mevlânâ Şeyh Nizâm, el-Fetvâ el Hindiyeye, "" 2666.

- [613] el-Karî, Muhammed el-Alî, "Bitâkâtü'l-i'timâni ğayri'l-muğattât", MMFîm, Y": 2000, Sayı: 12, IH, 537; Hammad, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 510-511; el-Karadağî, "Bitâkâtü'M'timân", s. 662. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 210.
- [614] el-Meni'"Bitâkâtü'l-i'timân", s. 119-125; el-Karadağî, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 662. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 211.
- [615] Ebü Zeyd, Bitâkâtü'l-i'timân, s. 59-60. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 211.
- [616] Ebü Zeyd, age., s. 36.
- [617] el-Karî b. î'd, s. 589.
- [618] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 212-213.
- [619] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 214.
- [620] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 214.
- [621] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 214-215.
- [622] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 215.
- [623] el-Karî b. î'd, s. 594-596.
- [624] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 215-216.
- [625] ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 614-615.
- [626] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 216.
- [627] el-Meni I, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 125-126; Ebü Gudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", s. 492; el-Karî, M-, s. 558-560; Hayrettin Karamana konuya ilişkin sorulan soru ve onun cevabı aŖağıda verilmiŖtir:
Soru: Kredi kartları ile yapılacak alıŖ verişlerin bireysel murabaha işlemlerinde mal-para mübadelesi söz konusu olup, başlangıçta, ilgili KK (kredi kartı) ile yapılacak tüm işlemlere Ŗâmil olmak üzere, kredi kartı sahibi ile tek bir sözleşme ile gerçekleştirilecektir. Yani KK sahibine kurumsal murabaha olduĝu gibi, malı bizim adımıza teslim alabileceĝi, satıcıya da bizim adımıza teslim edebileceĝi yapılacak tek sözleşmede belirtilecektir. Yukarıdaki şartlarla, kredi kartları ile bireysel murabaha yapmamız uygun mudur?
Cevap: Kredi kartı sahibi alıŖ veriş yaparken satıcı sıfatıyla Kurumu vekâleten temsil eder, alınan mal Kurumun olur. müşteri bu malı- kendisi asil taraf, satıcı Kuruma da vekil taraf olarak kendine-satabilir, yani bizzat alıcı olarak da kendisini asaleten temsil eder. Bu sebeple Kurumu vekâleten temsil ederek satışı yapmakta kendisini de asaleten temsil ederek alışı yapmaktadır. Yukarıdaki mütaâlalar muvacehesinde, kredi kartı ile yapılan alıŖ verişlerde bireysel murabaha yapmak mümkündür". Karaman'ın "Son ödeme tarihinde borcun ödenmemesi durumunda başlangıçta şartları sözleşmede belirtilmek üzere (örneğin Kurumun uyguladıĝı en yüksek murabaha kâr oranından) gecikme bedeli veya cezası alınması uygun mudur?" Ŗeklindeki ikinci soruya verdiĝi cevap da Ŗöyledir: "Kâideten vade farkı caizdir. Öncelikle müşteri borcunu ödemiŖiyor mu? ÖdemiŖiyor mu? buna bakılır. Eĝer ödemiŖorsa, daha önceden şartları belirlenmiŖ olması durumunda, başlangıçta anlaşılan oranlardan (oransal veya maktu olabilir) gecikme bedeli, ilk soruda verilen cevapta açıklandıĝı Ŗekilde- fiyat listesi üzerinden ödeme tarihine göre -işin başında bu vadeye göre satım yapılmıŖ gibi- her iki tarafta mağdur olmaması için bedel alınabilir. (Karaman, Hayrettin, "Karar No:3", 03 Mayıs 2000, İmza).
- [628] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 217-218.
- [629] İslâm Fıkıh Akademisi'nin kredi kartı hakkındaki 108(2/12) no'lu kararı için bk. MMFîm, Yıl: 2000, Sayı: 12, III, 675-676.
- [630] ez-Zuhaylî, "el-Ard- et-ta'kîb ve'l-münâkaŖât". s. 641.
- [631] es-Sâlus, 'el-Ard- et-ta'kîb ve'l-münâkaŖât', s. 648-649.
- [632] el-Karadağî, "'Bitâkâtü'l-i'timân", s. 662.
- [633] et-Teshîrî, "'Bitâkâtü'l-i'timân", s. 667.
- [634] ed-Darîr, 'Bitâkâtü'l-i'timân', s. 653.
- [635] Kongre tutanakları için bk. MMFîm, Yıl: 2000, Sayı: 12, Iil, 465-676.
- [636] Kari, b.îU, s. 558-560.
- [637] Kâsânî, Bedâ'î', VI, 28.
- [638] Remli, Mhâyetü'I-muhtâc, V, 35.
- [639] İbn Kudâme, e'l-Muĝnî, VII, 228-229; DesOkî, HaŖiye, III, 387.
- [640] Mecmû'at-ü delleti'l-Bereke, Karârât, s. 158-159.
- [641] Mecelle, md. 3.
- [642] Yılmaz, Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması, s. 138-143.
- [643] RG., Tarih: 23.6.1999, Sayı: 23734.
- [644] Reisoĝlu, Seza, 4491 Sayılı Yasa İle Deĝişik Bankalar Kanunu Ŗerhi, Ankara 2000, s. 361-362.
- [645] RC, Tarih: 9.2. 1995, Sayı: 22197.

- [646] el-Bakara, 2/ 275.
- [647] Müslim, "Müsâkât", 81, 83.
- [648] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 218-224.
- [649] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 224.
- [650] Meydânı, el-Lübûb, II, 82.
- [651] "7yr^ Borçlar Kanunu", md: 457, hUp://ad\iyec\2.sitemynet.corWborclar.htm. (10.01.2004).
- [652] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 224.
- [653] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 225.
- [654] Banka havalesinin vekâlet olduğuna ilişkin görüşler için bk. Hamûd, s. 337-339; el-Abbâdî, s. 340-341; İrşid, S.17G; Şübeyr, s.277-279; eş-Şenkffî, II, 418-419. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 225.
- [655] eş-Şenkîti, H, 418-419. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 225-226.
- [656] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 226.
- [657] es-Sadr, ei-Benk el-lû ribevî, s. 114, 118. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 226.
- [658] es-Sadr, el-Benk el-lâ ribevî, s. 119. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 226.
- [659] es-Sadr, el-Benk et-lâ ribevî, s. 118, 215-220. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 227.
- [660] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 227.
- [661] Finans Sözlüğü "Kıymetli evrak", www.finans.buheni.com.(07 Haziran 2003)-
- [662] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 227-228.
- [663] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 228.
- [664] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 228.
- [665] el-Mısrî, R., el-Mesârifü'l-İslâmiyye, s. 47.
- [666] Hey'et, "el-Usûlü"ş-şer'iyyeti ve'l-a'mâlî'l-masrafiyyeti fi'l-İslâm", e!-Mevsûa'tü'l-ilmîyyetü vel-a'meliyyetü H'hbünûki'l-İslâmiyyeti, Cüz: 5 (ei-Cüz'ü'ş-şer'i), Kahire 1982/1402, I, 472-473; Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 424; el-Abbâdî, s. 323-324; Hamûd, s. 336-337; el-Mütrek, s.395; Şübeyr, s. 247-248.
- [667] el-Ba'li, el-Istismâr ue'r-rekâbetü'ş-şen'yye, s. 80-81.
- [668] Müslim, "Müsâkât", 105,106.
- [669] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 229.
- [670] Ciro, emre yazılı bir senedin alacaklısı tarafından başka birine devredilmesi işlemine denir. (Doğan, s. 223).
- [671] Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 469.
- [672] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 229-230.
- [673] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 230.
- [674] et-Cemâl, Garib, el-Mesârij ve büyü't-temvîh'l-İslâmiyye, Cidde ts., s. 86-89; e!-Mısrî, R., eJ-Mesâri'ü'l-7s/dmiyye, s. 28-29; el-Ba'li, ei-Istismâr ve'r-rekâbetü'ş-şer'iyye, s. 89. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 230.
- [675] bk. Kala'ci, Muhammed Ravvâs, Mebâhis fi'l-ikUsâdî'l-İslâmî, s. 148-149, Beyrut 1991; Hamûd, s. 284-285. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 230.
- [676] bk. Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 483-484. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 231.
- [677] bk. Za'terî, el-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 487; es-Sadr, el-Benk el-lâ nbev'ı, s. 158; es-Savî, s. 462-463. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 231.
- [678] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 231-232.
- [679] bk. Mecm'au'l-fikhi'l-İslâmî, Karârât, s. 135; Mecm'au'l-fikhi'l-İslâmî, Karârât, s. 132; Bardakoğlu, "Hukukî ve Ticarî Hayat", İlmihal: İslâm ve Toplum, II, 448, 450.
- [680] Mecn'au'l-fikhi'l-İslâmî, Karârât, s. 135; Şübeyr, s. 206- 207- Şeltût, s. 355; İrşid, s. 215; Za'terî, ei-Hademâtü'l-masrafiyye, s. 541; eş-Şenkîti, Ii, 669; el-Mısrî, R., ei-Mesârifü'l-İslâmiyye, s. 44-45; Karaman, Hayrettin, "Menkul Kıymetler Borsası", İslâm Açısından BORSA, (nşr. Muharrem Karsh ve diğerleri.), İstanbul 1994, s. 60; Döndüren, İslâm'ı Ölçülerle Ticaret Rehberi, s. 237-238; Bardakoğlu, "Hukukî ve Ticarî Hayat", II, 447-451.
- [681] Bu görüş 15 Mart 2004 tarihinde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yapılan yüz yüze görüşmede Celal Yeniçeri tarafından dile getirilmiştir.
- [682] en-Nebhânî, Tekriyyuddîn, enNizâmu'i-iktisâdî fi'l-İslâm, yy., 1953, s. 130; Bayındır, "Türkiye'de Şirket Yapısı ve Borsacılık", İslâm Açısından BORSA, s. 83-101. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 232-233.

- [683] Schacht, s. 87.
- [684] Çeker. Mustafa, "Çek ve Yeni Kanun Tasarısı", www.Türk hukuk Sitesi com (15.6.2002).
- [685] Nasır Hüsrev Alevî, Sefemâme, (Arapça'ya çev. Yahya el-Hattâb). Kahire 1945 s. 96.
- [686] Ahmed Emin, Zuhr'ul-İslâm, 1,108, Kahire, 1962, (Paris'te el yazması halindeki el-Hamedâni'den naklen).
- [687] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 234-235.
- [688] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 235.
- [689] eş-Şenkffî, I, 360; el-Cemâl, G., el-Mesârif ve büyüüt't-temvîl, s. 71. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 235.
- [690] es-Sadr, el-Benk el-lâ rıbevî, s. 92-94; eş-Şenkîti, I, 361, 365. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 235-236.
- [691] Beyhakî, Sünen, V. 349-350.
- [692] İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-kadîr, VII, 251; Kâsâni', Bedâi' V, 396; Şîrbînî, Muğ-ni'l-muhtâc, II, 119; Mağribî, Meuâhibu'l-cefîl, IV, 548.
- [693] İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 436-437; İbn Teymiyye, Mecmû'u fetâva, XXIX, 457.
- [694] er-Rûm 30/ 39.
- [695] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 236-237.
- [696] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 237.
- [697] Hamûd, s. 313, 317-320; Ebû Uveymir, s. 193-196; Sirâc, s. 410-411; İrşid, s. 193-195. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 237-238.
- [698] Hamûd, s. 320-323; Ebû Uveymir, s. 274-277.
- [699] Mecm'au'l-fikhi'l-İslâmî, Karâmt, s. 281; Ebû Uveymir, s. 279. Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 238-239.
- [700] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 239.
- [701] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 241-244.
- [702] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 245-260.
- [703] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 261-262.
- [704] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 262-270.
- [705] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 271-272.
- [706] Dr. Servet Bayındır, İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005: 272.